

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2007

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the various research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, mai 2008
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

ISBN 978-82-537-7373-5 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7374-2 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe
05.01

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Forord

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2007

Rapporter 2008/19 • Statistisk sentralbyrå 2008

Det tidligere Sosial- og helsedepartementet, nå Arbeids- og inkluderingsdepartementet, innledet i 2001 et samarbeid med Statistisk sentralbyrå med det formål å presentere statistikk og analyse over økonomi og levekår for en rekke ulike grupper. Resultatene har frem til nå blitt presentert i fem rapporter: *Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2003*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2004*, og *Økonomi og levekår for ulike grupper 2005*, *Økonomi og levekår for ulike grupper 2006*. Nå foreligger det en ny oppdatert rapport i henhold til avtalen for 2007 mellom Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet. Rapporten er bygget over samme mal som de fire foregående rapportene. Noen flere grupper er omfattet av den sosiale rapporteringen, og det er lagt vekt på å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet.

Denne sosiale rapporteringen kan også sees i et større perspektiv. Det pågår innen EU et omfattende arbeid med å utvikle en rekke strukturelle indikatorer, blant annet innen det sosiale området. Disse indikatorene benyttes i den periodiske rapporteringen over utvikling i fattigdom og sosial eksklusjon, og til å studere effekten av tiltak for å bekjempe fattigdom innen EU. Statistisk sentralbyrå leverer nå norske data til EU som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger innen dette området.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for levekårsstatistikk. De ulike forfatterne står nevnt foran sine respektive kapitler. Arbeidet med publikasjonen har vært ledet av Anette Walstad Enes.

Marit Berger Gundersen har stått for tekstbehandling av rapporten.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet.

Innhold

Sammendrag	11
Abstract	14
1. Innledning	17
2. Datagrunnlag og definisjoner	18
2.1. Datagrunnlag	18
2.2. Inntektsbegrep	19
2.3. Ekvivalensskala	19
2.4. Definisjon av lavinntektsgrense	20
2.5. Indikatorer og grupper	21
2.6. Indikatorer på boforhold	23
2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon	23
2.8. Indikatorer på helse	23
2.9. Indikatorer på tilknytning til arbeidslivet	23
3. Lavinntekt og inntektsfordeling	24
3.1. Hvem er det som tilhører lavinntektsgruppen?	27
3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper	27
3.3. Inntektsfordeling	29
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	32
5. Sosiale indikatorer for aleneboende	46
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	56
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	63
8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år	72
9. Sosial indikatorer for alderspensjonister og pensjonister med avtalefestet pensjon (AFP) .	79
10. Sosiale indikatorer for aleneboende minstepensjonister	88
11. Sosiale indikatorer for etterlattepensjonister	97
12. Sosiale indikatorer for uførepensjonister	101
13. Sosiale indikatorer for langtidssyke	110
14. Sosiale indikatorer for langtidsledige	115
15. Vedvarende lavinntekt	120
15.1. Nærmere om datagrunnlaget	120
15.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt	121
15.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt	121
15.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen	122
15.5. Yrkestilknytning og utdanning	123
15.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen	124
15.7. Boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet	126
15.8. Lavinntekt innen ulike grupper	134
15.9. Nærmere om barn med vedvarende lavinntekt	135
16. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	137
Referanser	142
Vedlegg: Tabeller	145

Figurregister

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

3.1.	Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2005.....	25
3.2.	Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994 ¹	25
3.3.	Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2005	26
3.4.	Utviklingen i inntektsulikhet målt ved Gini-koeffisienten. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1990 - 2005.....	29
3.5.	Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2005-kroner. 1990=100	31

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

4.1.	Barn og barnefamilier med og uten lavinntekt. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent	36
------	---	----

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1.	Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1990 – 2007	56
6.2.	Innvandrere med og uten lavinntekt. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent	59

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

7.1.	Antall sosialhjelpsmottakere 1987-2005	63
------	--	----

10. Sosiale indikatorer for aleneboende minstepensjonister

10.1.	Minstepensjonistenes husholdnings sammensetning. Prosent. 2005	88
10.2.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) for minstepensjonister i ulike husholdningstyper. Median. Kroner. 2005	89

14. Sosiale indikatorer for langtidsledige

14.1.	Andelen langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter alder. 2005.....	115
-------	--	-----

16. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

16.1.	Kjøpekraftjusterte lavinntektsgrenser for noen utvalgte europeiske land. 60 prosent av disponibel median ekvivalentinntekt (EU-skala). Norge = 100. 2005. Prosent	139
-------	---	-----

Tabellregister

2. Datagrunnlag og definisjoner

2.1.	Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse	20
2.2.	Medianinntekt per forbruksenhet. OECD- og EU-skala. Inntekt etter skatt. 1996-2005. Løpende kroner	20
2.3.	Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2005.....	21

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

3.1.	Sammensetning av lavinntektsgruppen og andelen personer innen ulike husholdningstyper med lavinntekt, 2005.....	27
3.2.	Antall personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 2005.....	27
3.3.	Andel personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. ¹ Ulike grupper. 1996, 1999, 2002, 2004 og 2005. Prosent.....	29
3.4.	Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Andel av totalinntekten. 1990-2005. Prosent.....	30
3.5.	Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Fylker. 2005. Rangert etter Gini-koeffisientent.....	31

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

4.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	33
4.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent	33
4.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	34
4.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	34
4.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent	34
4.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent	35
4.7.	Inntektsregnskap for barn og barnefamilier. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	37
4.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	38
4.9.	Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006.....	39
4.10.	Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003, 2005 og 2006.....	39
4.11.	Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006.....	41
4.12.	Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003, 2005 og 2006.....	41
4.13.	Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	43
4.14.	Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	43
4.15.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i barnefamilier. 2005. Prosent.....	45

5. Sosiale indikatorer for aleneboende..... 46

5.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	46
5.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	47
5.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	47
5.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	48
5.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent	48
5.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent	49
5.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og aleneboende. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	50
5.8.	Fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	51
5.9.	Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 2001, 2003, 2005 og 2006	52
5.10.	Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006	53
5.11.	Indikatorer på betalingsvansker for aleneboende under 35 år. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	54
5.12.	Indikatorer på materiell situasjon for aleneboende under 35 år. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	54
5.13.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for aleneboende under 35 år. 2005 og 2006. Prosent.....	55

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	57
6.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	57
6.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	58
6.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	58

6.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	58
6.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	59
6.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er innvandrere. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	60
6.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	62
6.9.	Andel personer i husholdninger hvor hoved-inntektstaker tilhører innvandrerbefolkningen, med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under 60 prosent av medianinntekten. Etter hovedinntektstakers landbakgrunn og botid i Norge. De største innvandringslandene. EU-skala. 2005. Prosent.....	62

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere63

7.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	64
7.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent	64
7.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent	64
7.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent	65
7.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	65
7.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	66
7.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	66
7.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	67
7.9.	Boligtype og boligstandard for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	68
7.10.	Boligøkonomi for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	68
7.11.	Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	70
7.12.	Indikatorer på materiell situasjon. Personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent	70
7.13.	Helseforhold for sosialhjelpsmottakere. 2006. Prosent	70
7.14.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2005 og 2006. Prosent	71

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

8.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	72
8.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent	73
8.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent	73
8.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent	73
8.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	74
8.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	75
8.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er i aldersgruppen 50-66 år. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	75
8.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	76
8.9.	Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001, 2003, 2005 og 2006	76
8.10.	Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001, 2003, 2005 og 2006	77
8.11.	Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	77
8.12.	Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	77
8.13.	Helseforhold for seniorbefolkningen. 2006. Prosent.....	78
8.14.	Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for seniorbefolkningen. 2005 og 2006. Prosent	78

9. Sosial indikatorer for alderspensjonister og pensjonister med avtalefestet pensjon (AFP)

9.1.	Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	80
9.2.	Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	80
9.3.	Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent	80
9.4.	Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent	81
9.5.	Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	81
9.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	82
9.7.	Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er alders- eller AFP-pensjonist. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent	83
9.8.	Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	84
9.9.	Boligtype og -standard for AFP og alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006	85
9.10.	Boligøkonomi for AFP og alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001 2003, 2005 og 2006 ¹	85
9.11.	Indikatorer på betalingsvansker for AFP og alderspensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	86
9.12.	Indikatorer på materiell situasjon for AFP- og alderspensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	86
9.13.	Helseforhold for AFP- og alderspensjonister. 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	87

10. Sosiale indikatorer for aleneboende minstepensjonister

10.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	89
10.2. Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	89
10.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	90
10.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	90
10.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	90
10.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	91
10.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er minstepensjonist. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	92
10.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005.....	92
10.9. Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006.....	93
10.10. Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003, 2005 og 2006.....	94
10.11. Indikatorer på betalingsvansker for minstepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	95
10.12. Indikatorer på materiell situasjon for minstepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	96
10.13. Helseforhold for minstepensjonister. 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	96

11. Sosiale indikatorer for etterlattepensjonister

11.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	97
11.2. Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	98
11.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	98
11.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	98
11.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	99
11.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	99
11.7. Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er etterlattepensjonist. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	100
11.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005.....	100

12. Sosiale indikatorer for uførepensjonister

12.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	102
12.2. Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	102
12.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	103
12.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	103
12.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	103
12.6. Indikatore for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	104
12.7. Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker mottar uførepensjon eller tidsbegrenset uførepensjon. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	104
12.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005.....	105
12.9. Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006.....	106
12.10. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006.....	107
12.11. Indikatorer på betalingsvansker for pensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	108
12.12. Indikatorer på materiell situasjon for pensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	108
12.13. Helseforhold for uførepensjonister. 2004, 2005 og 2006. Prosent.....	109
12.14. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i familier der respondenten er uførepensjonist. 2005 og 2006. Prosent.....	109

13. Sosiale indikatorer for langtidssyke

13.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	111
13.2. Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	111
13.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	111
13.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	111
13.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	112
13.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	112
13.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbetøp. 2005. Kroner og prosent.....	113
13.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005.....	114

14. Sosiale indikatorer for langtidsledige

14.1. Indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent.....	116
14.2. Indikator for utdanning. 1996-2005. Prosent.....	116
14.3. Indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent.....	116
14.4. Indikatorer for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent.....	117

14.5. Indikator for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent.....	117
14.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. 2005. Prosent.....	118
14.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidsledig. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent.....	118
14.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1996-2005	119

15 Vedvarende lavinntekt

15.1. Årlig median inntekt etter skatt per forbruksenhet og gjennomsnittlig årlig median inntekt etter skatt per forbruksenhet for ulike treårsperioder 1996-2005. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer. Kroner	121
15.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2005. Andel personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under henholdsvis 50 prosent og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer. Standardavvik i parentes	122
15.3. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt 2003 - 2005, og befolkningen i alt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Prosent	123
15.4. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer og egen yrkestilknytning. Andel med vedvarende lavinntekt. Alder refererer seg til siste året i referanseperioden	124
15.5. Andelen personer 16 år og eldre med vedvarende lavinntekt, etter utdanningsnivå. Prosent. Alder refererer seg til første året i referanseperioden.....	124
15.6. Personer i husholdninger med ulike indikatorer for økonomisk utsatthet, høy rentebelastning og store sykdomsutgifter. Andel med vedvarende lavinntekt. Prosent	125
15.7. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2004-2006	127
15.8. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt. 2001-2003 og 2004-2006	129
15.9. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt1. 2001-2003 og 2004-2006. Prosent	131
15.10. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt1. 2001-2003 og 2004-2006. Prosent	131
15.11. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt. 2002-2004 og 2004-2006. Prosent.....	132
15.12. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i husholdninger med vedvarende lavinntekt. 2004-2006. Prosent	133
15.13. Andel personer med vedvarende lavinntekt, etter ulike kjennemerker	134
15.14. Andel og antall barn i familier med vedvarende lavinntekt. Alder refererer seg til siste året i treårsperioden.....	136

16. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

16.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). EU-definisjon. 1999, 2001, 2003-2005. Prosent.....	138
16.2. Forholdet mellom gjennomsnittlig inntekt til de 20 prosent av befolkningen med høyest inntekt, og de 20 prosent av befolkningen med lavest inntekt (S80/S20). 2003-2005	139
16.3. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andelen personer med en årlig disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). Ulike aldersgrupper. EU-definisjon. 2005. Prosent	140
16.4. Lavinntektsgapet i noen europeiske land. 2003-2005. Prosent.....	141

Sammendrag

Inntekts- og levekårsutviklingen har for de fleste innbyggerne i Norge vært meget god de siste årene. Hovedformålet med denne publikasjonen er derimot å belyse økonomi og levekår for ulike utsatte grupper som i større grad faller utenfor denne utviklingen, og som tradisjonelt sett har vært overrepresentert nederst i inntektsfordelingen. Dette gjelder for eksempel sosialhjelpsmottakere, enslige forsørgere, personer med flyktningbakgrunn og ulike stønadsmottakere. Dessuten vises hvordan utviklingen har vært for disse gruppene siden midten av 1990-årene.

Lavinntekt

I 2005 hadde om lag 10 prosent av den norske befolkningen (studenter utelatt) en inntekt lavere den relative lavinntektsgrensen basert på EUs målemetode. Tilsvarende andel er på 4 prosent hvis vi benytter OECDs definisjon. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimeligvis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir OECD-skalaen, der en legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EUs skala. Antall personer med lavinntekt har ligget på et stabilt nivå det siste tiåret ved bruk av EUs målemetode, men har økt noe ved bruk av OECDs målemetode. For lavinnteksgruppen har realinntektsutviklingen vært svak etter 2000. Inntektsforskjellene har dermed blitt større. Dette gjelder særlig i de store byene. En sammenligning av alle landets fylker viser at det er størst inntektsforskjeller i Oslo og minst i Finnmark.

I internasjonal sammenheng har Norge en lav andel av befolkningen under lavinntektsgrensen. Lavinntektsgrensen i Norge er blant de aller høyeste i Europa, selv etter justering for forskjeller i prisenivå.

Mange personer har bare kortvarig lavinntekt. Andelen personer med vedvarende lavinntekt (treårsperiode) var for eksempel 8 prosent ifølge EUs lavinnteksdefinisjon og 3 prosent når en benytter OECD-skalaen (studenter utelatt). Denne andelen har endret seg lite

de siste årene. Ved bruk av EUs definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. En annen stor gruppe er par med små barn. Når en benytter OECDs metode, er det færre eldre og i hovedsak aleneboende under 45 år og par med småbarn som har vedvarende lavinntekt.

Økonomisk utsatthet¹

Mottak av supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp blir i denne rapporten brukt som indikator på økonomisk utsatthet. I 2005 bodde fem prosent mellom 25 til 65 år i husholdninger som mottok sosialhjelp. Andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Noen grupper skiller seg ut ved å ha en høy andel sosialhjelpsmottakere. For eksempel var det blant flyktninger og langtidsledige over 30 prosent mottakere av denne stønaden, og også for de under lavinntektsgrensen var denne andelen spesielt høy. Blant enslige forsørgere, uførepensjonister og langtidsledige har det vært en nedgang i andelen sosialhjelpsmottakere de siste årene.

Av hele befolkningen mottok 4 prosent bostøtte i 2005. Blant enkelte grupper er andelen mottakere naturlig nok langt høyere. Dette gjelder for eksempel ikke-vestlige innvandrere, flyktninger og sosialhjelpsmottakere der alle gruppene har en andel på over 20 prosent. Aleneboende minstepensjonister med uførestønad skiller seg ut, der vel 60 prosent mottar bostøtte. De siste årene har man sett en nedgang i andel mottakere av bostøtte blant enslige forsørgere, mens blant par med barn i laveste inntektsklasse og sosialhjelpsmottakere har denne andelen økt. Kun to prosent av befolkningen mottar både sosialhjelp og bostøtte. Dette er særlig utbredt blant barnefamilier, flyktninger og minstepensjonister med uførepensjon.

Økonomiske vansker

Sosialhjelpsmottakere opplever hyppigst betalingsproblemer. Andre grupper hvor vi finner en overhyppighet av betalingsproblemer er enslige forsørgere, unge aleneboende, yngre med vedvarende

¹ Lavinntektstallene i resten av sammendraget henviser til EU-skalaen.

lavinntekt og til en viss grad barnefamilier med lav inntekt. Utgifter til husleie, elektrisitet og kommunale avgifter er de som oftest volder problemer. Ikke overraskende finner vi at grupper med betalingsproblemer også er de som i størst grad rapporterer at det er vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes. Hele 42 prosent av sosialhjelpsmottakerne og 24 prosent av de enslige forsørgerne rapporterte dette. Aleneboende minstepensjonister, middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt skiller seg litt ut ved at andelen med betalingsproblemer er lav (henholdsvis 10 og 9 prosent), mens andelen som rapporterer at det er vanskelig å få endene til å møtes er relativt høy (henholdsvis 22 og 19 prosent). Det er gjennomgående små forskjeller mellom de ulike gruppene vi har sett på her når det gjelder andeler som disponerer ulike goder som telefon, TV og vaskemaskin. Andelen som disponerer PC varierer ganske mye, og det samme gjelder privatbil. Dette har mye med behov å gjøre. Stort sett er det bare grupper med lav gjennomsnittsalder som rapporterer økonomiske årsaker til at de mangler PC. Omrent det samme mønsteret finner vi for privatbil. Når vi ser på andeler som ikke har råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, å spise kjøtt eller fisk annenhver dag eller holde boligen passe varm er det igjen sosialhjelpsmottakere som oftest rapporterer problemer, men også aleneboende minstepensjonister kommer relativt dårlig ut. For andre grupper er det i hovedsak manglende råd til en ukes ferie som slår ut.

Tilknytning til arbeidslivet

En fjerdedel av befolkningen tilhørte husholdninger uten noen yrkestilknyttede i 2005. For personer i den mest yrkesaktive alderen (25 til 65 år) gjelder dette for 14 prosent. Av de utsatte gruppene som er omhandlet i denne rapporten, er det stor forskjell i tilknytningen til arbeidslivet. Blant langtidssyke var for eksempel over halvparten av husholdningene uten noen yrkestilknyttede. Dette gjaldt for om lag 70 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var sosialhjelpsmottaker eller uføretrygdet. Tallene for yrkestilknytning har vært relativt stabile det siste tiåret, bortsett fra for aleneboende under 50 år, flyktninger og sosialhjelpsmottakere. For disse gruppene har yrkestilknytningen blitt svakere. Det er en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinntektsgruppen. Vel 70 prosent av flyktninger med lavinntekt tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede i 2005. For sosialhjelpsmottakere og langtidssyke gjelder dette for vel 80 prosent, mens for uføre er andelen på hele 95 prosent.

Ved å bruke EU-SILC data kan vi blant annet se på egenrapportert helårsaktivitet. Vi finner da generelt høy grad av yrkesaktivitet blant alle barnefamilier, men lavinntektsfamiliene og enslige forsørgere har noe lavere yrkesaktivitet enn par med barn. Våre indikatorer viser også høy og stabil yrkesaktivitet i senior-

befolkningen. Blant aleneboende er det mange unge studenter og eldre pensjonister, og dermed er yrkesaktiviteten betydelig mindre. Rundt seks av ti er helårs yrkesaktive.

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbelastningen har økt betydelig for hele befolkningen de siste årene. For gruppene som blir omhandlet i denne rapporten gjelder det i særlig grad aleneboende, aleneforsørgere, etterlattepensjonister og langtidssledige. Rentebelastningen har generelt falt betydelig fra 2003 til 2005 som følge av rentenedgangen. Dette gjelder spesielt for langtidssyke og langtidssledige. I hele befolkningen er andelen med høy gjeldsrentebelastning dobbelt så høy for de med lavinntekt som de uten. For unge aleneboende er det de uten lavinntekt som har størst gjeldsbyrde. Blant aleneboende minstepensjonister ser vi også at det er de over lavinntektsgrensen som har størst rente- og gjeldsbelastning.

Boligstandard og eierforhold

Åtte av ti norske husholdninger eier boligen de bor i. Jevnt over har grupper med høy gjennomsnittsalder, samt barnefamilier, en eierandel som er like høy eller høyere enn i befolkningen totalt. Bare drøyt halvparten av aleneboende minstepensjonister er imidlertid eiere, og blant unge aleneboende er eierandelen helt nede på 36 prosent. Bare sosialhjelpsmottakere har lavere andel enn dette (31 prosent), og i denne gruppen er det også en overvekt av unge. At lav inntekt kan medføre en lavere eierandel, spesielt for yngre, ser vi også i grupper med vedvarende lavinntekt. Bare fire av ti personer i alderen 18-44 år med vedvarende lavinntekt bor i eid bolig, men i gruppen 45 år og over eier sju av ti sin egen bolig. Barnefamilier med lav inntekt er den gruppen med færrest kvadratmeter per person (31-32). Sosialhjelpsmottakerne har små boliger, og har i gjennomsnitt 39 kvadratmeter per person. Unge aleneboende har de minste boligene totalt sett, men plassen per person er ganske stor. Det samme gjelder aleneboende minstepensjonister og aleneboende generelt. Aleneboende utgjør dessuten en relativt stor andel av gruppen med vedvarende lavinntekt, og disse har også relativt små boliger selv om antallet kvadratmeter per person i gjennomsnitt ikke er så lite. Når det gjelder andre mål på boligstandard som fukt og råte og problemer med bomiljøet er det imidlertid grupper med lave inntekter som oftest rapporterer problemer.

Boligøkonomi

Mye av variasjonen i årlige utgifter til husleie, renter og avdrag skyldes ulike andeler med eiere og leiere, men det avspeiler også aldersforskjeller. Ser vi boutgiftene i forhold til husholdningenes inntekt finner vi høyest boutgiftsbelastning blant de yngre med vedvarende lavinntekt, hvor sju av ti husholdninger har høy boutgiftsbelastning. Det er også betydelige andeler

blant unge aleneboende og sosialhjelpsmottakere, om lag seks av ti. Også halvparten av alle husholdninger blant barnefamilier med lavest inntekt har høy boutgiftsbelastning. Lavest andel med høy boutgiftsbelastning finner vi blant minstepensjonister som ikke bor alene, AFP- og alderspensjonister og par med barn. Disse gruppene varierer mye med hensyn til nivået både på inntekt og boutgifter, men kommer relativt godt ut når vi måler disse to størrelsene opp mot hverandre. Totalt i befolkningen har 24 prosent høy boutgiftsbelastning, og 43 prosent oppfatter boutgiftene som noe eller svært tyngende.

Helseforhold og funksjonsevne

Uførepensjonister rapporterer, ikke overraskende, høyest forekomst av både kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne. Andre grupper som kommer dårlig ut er aleneboende minstepensjonister, middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt. Dette har i noen grad med alder å gjøre, men disse gruppene overlapper også i betydelig grad med uførepensjonistene slik at vi til en viss grad snakker om de samme personene i alle tre grupper. Svært få har udekket behov for medisinsk hjelp. Bare blant sosialhjelpsmottakere, aleneboende minstepensjonister og uførepensjonister er det merkbare andeler som rapportere dette (9-7 prosent). Andelene med udekket behov for tannlegehjelp er betydelig større, helt opp til en av tre blant sosialhjelpsmottakerne. I denne gruppa er det også en betydelig andel som rapporterer økonomiske årsaker til det udekte behovet. At økonomi kan være en viktig årsak til udekket behov for tannlegetjenester, understrekes ved at det er nesten en av fire yngre i lavinntektsgruppa som rapportere dette.

Abstract

The development in income and living conditions has for the majority of the Norwegian population been very good in recent years. This report, on the other hand, is concerned with the economy and living conditions of various vulnerable groups that are known to be over-represented at the bottom of the income distribution. This applies for example to social assistance recipients, single parents, immigrants and beneficiaries of various social security benefits. Moreover, this report shows how the development for these groups has been since the mid 1990s.

Low income

In 2005 about 10 per cent of the Norwegian population (students excluded) had an annual income below the low-income definition that is currently preferred by the European Union. The corresponding proportion is 4 per cent using OECD's definition. The low income threshold is considerably higher using the EU-definition (60 per cent of the median) compared to OECD's definition (50 per cent). Consequently, more people will have an income below the EU low income threshold. The OECD scale gives a lower median income compared to the EU-scale. Also, the OECD-scale put less emphasis on the household's economy of scale. The share of persons with low income has remained stable over the last decade according to the EU definition, but increased slightly according to the OECD low-income definition. For the low-income group the rise in real income has been weak after 2000. The income dispersion, on the other hand, has become larger. This applies particularly to households living in the big cities. A comparison of all the counties in Norway shows that the largest differences in income are found among households in Oslo, while households living in Finnmark had the most equal distribution.

In a comparative perspective, Norway has a small proportion of the population with relative low income, while the low income threshold is among the highest in Europe, even after adjusting for differences in price levels.

Many people experience only a brief period of low income. For example, the proportion of persons with

persistent low income (a three-year period) was 8 per cent based on the EU definition and 3 per cent using the OECD definition (students excluded). Single older people and singles under 45 years dominate the group with persistent low income when using the EU's low-income measure. Another large group is couples with young children. However, using the OECD low-income definition there are fewer older people with persisting low income. In stead, the low-income group is now mainly composed of singles under 45 years and couples with young children.

Economic vulnerability²

Receipt of supplementary benefits such as dwelling support and social assistance is in this report used as indicators of economic vulnerability. In 2005 five per cent of all individuals between the ages 25 to 65 lived in households that received social assistance. This proportion has been stable since the mid 1990s. Some groups stand out as having a high proportion of social assistance recipients. For example, among refugees and long-term unemployed, over 30 per cent were recipients of this benefit. This proportion is particularly high among those with an income below the low income threshold. Among single parents, disability pensioners and long-term unemployed there has been a reduction in the proportion that receive such benefits in later years.

In the total population four per cent received dwelling support in 2005. For some groups the proportion of recipients is much higher. This is for example the case for non-western immigrants, refugees and social assistance recipients. In all these groups more than one in five receives dwelling support. For single pensioners who receive the minimum state pension for disability the proportion is higher still: more than 60 per cent receive dwelling support. During the last years, there has been a reduction in recipients of dwelling support among single parents. However, among low-income couples with children and among social assistance recipients, the proportion has increased. Only two per

² The low income numbers in the rest of this abstract refer to the EU low-income measure.

cent of the overall population receive both social assistance and dwelling support. Among the groups most likely to receive both of these benefits we find families with children, refugees and single pensioners who receive the minimum state pension for disability.

Financial problems

People receiving social assistance are the ones most likely to experience economic strain such as problems in paying their bills. Other groups overrepresented among those with problems in making payments are single parents, young singles, young people with persistent low income, and to a certain extent families with children with low income. Problems in paying for the rent, for electricity bills and for fees related to services provided by the municipality are most frequently reported. Those with payment problems also report that they find it difficult or very difficult to make ends meet. Roughly 42 per cent of social assistance recipients and 24 per cent of single parents, reported problems in making ends meet. Only a small proportion of single pensioners on the minimum state pension, middle-aged and older people with persistent low income report having problems in paying their bills (respectively 10 and 9 per cent). On the other hand, the proportion that reports difficulties to make ends meet is relatively high within these groups (respectively 22 and 19 per cent). In general, there are only minor differences between the groups when it comes to the proportions that have access to different durables such as telephone, television and washing machine. The proportions that own a computer or a private car vary substantially. This has a lot to do with needs. Generally, it is only within the younger generation that financial problems are reported as the reason for not having a computer. This is also the case for cars. It is social assistance recipients who most often cannot afford a week's holiday away from home, eat meat or fish every second day or keep the residence suitable warm. Also, single pensioners receiving the minimum state pension frequently report such deprivations. The only problem reported to some degree in other groups is the lack of resources to have a one-week holiday away from home.

Economically activity

One fourth of the Norwegian population belonged to a household without any economically active members in 2005. For persons in the age group 25 to 65 years this applies to 14 per cent. Among the vulnerable groups treated in this report, there are large differences when it comes to work attachment. For example, among persons with a longstanding illness, more than half of the households were without economically active members. For those belonging to a household where the main provider was a recipient of social assistance or disability pension the corresponding figure was 70 per cent. The numbers of economically actives within the households have been

relatively stable over the last decade, except for single persons below 50 years of age, refugees and social assistance recipients. For these groups the attachment to the work force became weaker. For many groups there is a close relationship between joblessness and belonging to a low income household. More than 70 per cent of all refugees with low income belong to a household without any economically actives in 2005. For social assistance recipients and people with a longstanding illness this applies to over 80 per cent, while for disability pensioners the proportion is as high as 95 per cent.

Using data from EU-SILC we get information on self-reported activity for the whole calendar year. In general there is a high degree of labour force participation within families with children. However, families with low income as well as single parents have lower work activity than couples with children. The indicators also show a high and stable work attachment among the seniors. Among persons living alone there are many students and elderly pensioners. Consequently, the economic activity is less in these households. About six in ten are employed the whole year.

Interest and debt burden

The debt burden has increased considerably for the entire population during the last years. For the groups treated in this report this especially applies to persons living alone, single parents, receivers of survivors benefit and long-term unemployed. Between 2003 and 2005 the interest burden was reduced for households, following a sharp decline in interest rates. Persons with a long standing illness and persons who were long-term unemployment were among the groups that benefited from this development. In 2005 the proportion with a high debt burden was twice as high for those with low income compared to those without. Among young people living alone, those with income above the low income threshold have the largest interest burden.

Housing standard and home ownership

Eight in ten Norwegian households own their residence. In general the proportion of home ownership is highest among the elderly and among couples with children. However, only half of the single pensioners who receive the minimum state pension are owners, and among young persons living alone the share of ownership is only 36 per cent. Social assistance recipients, a group predominated by the young, have an even lower proportion (31 per cent). Persistent low income is often associated with a low share of home ownership. This applies especially to the young. Only four in ten persons between 18 to 44 years with persistent low income lived in a privately owned dwelling. However, for those 45 years or older, seven in ten are homeowners. Low-income families

with children are the group with the fewest square meters available per person (31-32). Social assistance recipients have small residents as well, with an average of 39 square meters per person. Young persons living alone have the smallest accommodations, but the space per person is yet quite large. This is also the case for single pensioners who receive the minimum state pension and in general all persons living alone. Moreover, persons living alone constitute a relatively large proportion of the group with persistent low income. They also have accommodations that are relatively small, even if the numbers of square meters per person are not few. Nevertheless, it is low-income households that most frequently report problems with their dwelling, e.g. leakage, damp or rot, or problems with the residential environment.

Housing economy

Much of the variation in annual expenses related to rent and interest payments may be explained by different proportions of owners and tenants, but it also reflects age differences. Comparing housing costs to household income, we find the highest housing costs among the young with persistent low income. Seven in ten of these households have very high housing costs. There is a high proportion of young singles and social assistance recipients with high housing costs as well, about six out of ten. Additionally, half of all households with children in the lowest decile also have high housing expenses. The lowest proportion with high housing costs are found among old-age and Early Retirement pensioners and couples with children. Within these groups there are large variations in income level and housing costs. However, these groups fare better when we combine information on income and housing costs. In the overall population, 24 per cent have high housing costs and 43 per cent feel that housing costs are a burden.

Health conditions and operability

Not surprisingly, disability pensioners report the highest incidences of chronic illnesses and limitations in activities. Other groups that come off badly in respect to these indicators are single pensioners who receive the minimum state pension, middle-aged and older people with persistent low income. To some extent this has to do with age. However, these groups overlap considerably with those who are disability pensioners. To a large extent the same people are found in all three groups. Very few have an unmet need for medical help. It is only among social assistance recipients, single pensioners who receive the minimum state pension and disability pensioners that there are a noticeable proportion of people who report that they lack such help (9-7 per cent). The proportions with unmet need for dental treatment are considerably larger, up to one in three among social assistance recipients. In this group there is also a large proportion that reports financial reasons for unmet

needs. The fact that one in four young in the low income group reports this, underlines that economy can be an important cause of not seeking dental treatment.

1. Innledning

Formålet med denne publikasjonen er å belyse økonomi og levekår for ulike grupper i samfunnet, samt å vise hvordan utviklingen har vært innenfor disse områdene siden midten av 1990-årene fram til 2006. Til dette formålet er det utviklet flere indikatorer som blant annet viser tilknytning til arbeidslivet, utdanning, økonomisk utsatthet, helse- og boligforhold samt oppfatning av egen økonomi. I rapporten er det også lagt vekt på å vise forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på økonomisk utsatthet ved ulike metodiske tilnærminger. Det er benyttet data fra en rekke ulike kilder, fra heldekkende statistiske registre og databaser til mindre utvalgsundersøkelser.

Rapporten har følgende disposisjon: I kapittel 2 gjøres det nærmere rede for datagrunnlaget som benyttes, hvilke grupper av befolkningen som omfattes av rapporteringen, hvordan vi måler lavinntekt og hvilke andre metodiske innfallsvinkler som har blitt valgt for å belyse utviklingen i økonomi og levekår.

Kapittel 3 beskriver utviklingen i årlig lavinntekt, og hvordan inntektene fordeler seg i hele befolkningen, i et lengre perspektiv. I tillegg til å vise andelen med lavinntekt i ulike grupper etter ulike definisjoner, presenteres også "lavinntektsgapet", det vil si et mål som viser hvor "fattig" de "fattige" er.

I kapitlene 4-14 følger en analyse over en rekke mer eller mindre økonomisk utsatte grupper i befolkningen. Blant disse finnes en rekke trygdemottakere (alders- og uførepensjonister, minstepensjonister, langtidssyke og langtidsledige), innvandrere, barnefamilier og aleneboende. For hver enkelt gruppe presenteres ulike indikatorer som kan ha betydning for levekårene. Dette gjelder for eksempel tilknytning til arbeidsmarkedet, boligstandard, helseforhold, forekomsten av økonomiske problemer, bruk av supplerende ytelser fra det offentlige og forekomsten av årlig lavinntekt. For å fange opp eventuelle utviklingstrekk de siste årene, presenteres tall for perioden 1996-2005.

Det å tilhøre en lavinntektshusholdning er først og fremst et problem dersom dette er en tilstand med en viss varighet. I kapittel 15 studeres forekomsten av vedvarende lavinntekt, det vil si personer som tilhører husholdninger som har hatt lavinntekt i en treårsperiode. Det sees også nærmere på om noen av de gruppene som er omtalt tidligere, har større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre.

I kapittel 16 presenteres en oversikt over andelen av befolkningen med lavinntekt i en rekke europeiske land. Tallene er hentet fra EU sitt statistikkbyrå Eurostat. Det redegjøres nærmere for alle de problemer som er forbundet med å foreta slike sammenligninger over landegrensene. Kapitlet viser hvor mye de ulike nasjonale lavinntektsgrensene varierer i Europa, og de relativt klare forskjellene landene i mellom når det gjelder hvilke grupper i befolkningen som har størst risiko for å tilhøre lavinntektgruppen.

2. Datagrunnlag og definisjoner

Jon Epland, Mads Ivar Kirkeberg og Tor Morten Normann

2.1. Datagrunnlag

Det er flere datakilder som er benyttet i framstillingen av tallene i denne rapporten:

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntekts- og formuesundersøkelsen er en stor årlig utvalgsundersøkelse som gir detaljerte opplysninger om norske husholdningers inntekter. Inntektsopplysningene i Inntekts- og formuesundersøkelsen kommer fra ulike offentlige registre (for eksempel fra skatte- og trygdeetaten), mens opplysninger om hvem som inngår i husholdningen er kartlagt ved hjelp av intervju. Frem til og med inntektsåret 2004 var dette den viktigste kilden for å belyse folks økonomiske levekår. Til de årlige utvalgene har det blitt koblet på en rekke kjennemerker til alle personer som inngår i undersøkelsen. Dette gjør det mulig å identifisere diverse utsatte grupper i befolkningen, for eksempel langtidsledige, langtidssyke, innvandrere og flyktninger. Deler av utvalget til inntektsundersøkelsen består av et panel av personer som har blitt fulgt over flere år. Dette gjør det mulig å studere forekomsten av vedvarende lavinntekt i befolkningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 15.

Alle inntektstallene, inkludert 2004-tallene, som ble publisert i forrige rapport (Statistisk sentralbyrå 2007a) hadde inntekts- og formuesundersøkelsen som kilde. 2004- og 2005-tallene i denne rapporten er hentet fra en ny heldekkende *Inntektsstatistikk for husholdninger* (se mer om dette i neste avsnitt). Det er årsaken til at 2004-tallene i denne rapporten kan avvike noe fra tilsvarende tall i forrige rapport som utelukkende var basert på utvalg.

Inntektsstatistikk for husholdninger

Fra og med inntektsåret 2005 er inntektsstatistikken en heldekkende statistikk som omfatter alle personer i privathusholdninger som bor i landet ved utgangen av året. Inntektsopplysninger er som tidligere innhentet fra ulike administrative registre. I inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (se over) ble husholdningsopplysninger samlet inn ved hjelp av intervjubaserte utvalgsundersøkelser. I denne nye

heldekkende statistikken er disse husholdningsopplysningene avledet ved hjelp av en rekke administrative kilder. Les mer om dette under <http://www.ssb.no/emner/05/01/ifhus/>. Metoden er også i ettertid benyttet for inntektsstatistikken 2004. Dette innebærer at det foreligger statistikk både på utvalgs- og registernivå for dette ene året.

Fordelene med en heldekkende statistikk er mange. Det er nå mulig å lage mer detaljert statistikk, både når det gjelder mindre grupper i befolkningen, men også for mindre geografiske områder. I tillegg får en sikrere tall siden en ikke lenger har utvalgsvarians. På sikt, med flere årganger tilgjengelig, vil dette gi bedre data til å følge endringer innenfor mindre grupper av befolkningen. I denne rapporten er det viktig å huske at i tabeller som viser tidsserier for ulike økonomiske indikatorer er tallene basert på utvalg før 2004, mens tallene for 2004 og 2005 er basert på en totaltelling.

Levekårsundersøkelsen

Det finnes viktige levekårsområder som ikke kan belyses ved hjelp av data fra inntektsstatistikken, men som krever egne intervjuundersøkelser. Dette gjelder for eksempel opplysninger om egen helse, bolig-situasjon eller egen oppfatning om personlig økonomi. Dette er data som samles inn i Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsene er landsrepresentative utvalgsundersøkelser. Levekårsundersøkelsen består både av en *panelundersøkelse* og en *tverrsnittsundersøkelse*, begge gjennomføres hvert år. Tverrsnittsundersøkelsene danner grunnlag for de fleste av opplysningene for årene før 2003 om ulike gruppers helse og boforhold. Tverrsnittsundersøkelser om boforhold er gjennomført i 1997, 2001 og 2004, og er basert på utvalg av 5000 personer 16 år og over. Tilsvarende undersøkelser om helse er gjennomført i 1998 og 2002 basert på et utvalg av 10 000 personer 16 år og over. For enkelte grupper er det gitt resultater for 1991 og 1995. Disse er basert på de tradisjonelle levekårsundersøkelsene, der det hvert fjerde år ble stilt spørsmål både om boforhold, helse m.v.

Panelundersøkelsene, påkoblet opplysninger fra inntektsstatistikken, er grunnlaget for opplysningene

om personer med vedvarende lavinntekt. De er også grunnlaget for opplysningene om boforhold og oppfatninger av husholdningens økonomi, helse og tilknytning til arbeidslivet på husholdningsnivå for årene 2003, 2004, 2005 og 2006. Fra og med 2003 er panelundersøkelsen samordnet med EUs undersøkelse om inntekt og levekår (EU-SILC). Utvalget er drøyt 8500 personer 16 år og over hvert år, og vi oppnår intervju med i underkant av 6000 personer som danner grunnlag for analysen.

Det er i stor grad overlapp mellom levekårsundersøkelsene og de utvalgsbaserte inntektsundersøkelsene før 2004. Alle personer som er med i levekårsundersøkelsen inngår også i inntektsundersøkelsen (men ikke omvendt). Dette gjelder også for levekårsundersøkelsens panelundersøkelse. Dette gjør det mulig å også benytte levekårsundersøkelsen til å presentere ulike levekårsindikatorer for grupper med vedvarende lavinntekt.

2.2. Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som benyttes som mål på de økonomiske ressursene er *inntekt etter skatt*. Dette begrepet omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barnetrygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For en detaljert gjennomgang av alle inntektskomponenter som inngår i inntektsbegrepet viser vi til NOS Inntekts- og formuesstatistikk, 2002 (Statistisk sentralbyrå 2004).

Selv om inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter som husholdningene mottar, vil det også være andre faktorer som i stor grad påvirker den økonomiske velferden til barn og voksne, og som ikke blir omfattet av dette inntektsbegrepet. Dette gjelder for eksempel verdien av alle offentlige tjenester som er rettet inn mot barn og eldre (f.eks. gratis lege, tannlege og helsetjeneste for barn, offentlig støtte til barnehager, hjemmehjelp og hjemmesykepleie for eldre). Det har blitt vist at den økonomiske verdien av slike tjenester er betydelig for husholdningene (Nørgaard 2001). Utbetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer og venner og uformelle overføringer av ulike slag vil også påvirke velferdsnivået til barn og voksne.

Det er bare de *registrerte* kontante inntektene som inngår i inntektsbegrepet. Inntekter som unndras beskatning vil for eksempel ikke være med. Et spørsmål som kan diskuteres er om en i inntektsbegrepet burde ta hensyn til eventuelle renteutgifter som husholdningene har. I det inntektsbegrepet som benyttes her, er det ikke gjort fratrukk for betalte renter. Dette har blitt gjort på bakgrunn av at de fleste husholdninger

låner for å investere i egen bolig. Men i inntektsstatistikken finnes det ikke gode nok opplysninger om den økonomiske fordelingen en har av å bo i egen bolig, og det er derfor ikke mulig å beregne en realistisk boliginntekt. Derimot foreligger det fullstendige opplysninger om husholdningenes renteutgifter, som i sin helhet kan trekkes fra på selvangivelsen. Denne mangelen på symmetri mellom inntekts- og utgiftsiden har ført til at vi verken tar med inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet, eller gjør fratrukk for renteutgifter.

2.3. Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å "justere" inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. Det må imidlertid bemerkes at når en benytter slike ekvivalensskalaer, forutsetter en at all husholdningsinntekt blir likt fordelt på alle husholdningsmedlemmer. Men det er ikke sikkert at dette er en fullt ut korrekt antakelse. For eksempel har en stor andel enslige forsørgere oppgitt at de fikk bedre personlig økonomi etter at de ble enslige forsørgere enn det de hadde som gift, på tross av at husholdningsinntektene ble betydelig redusert. Årsaken til dette var at en som enslig forsørger fikk bedre kontroll over husholdningsøkonomien (Jarvis & Jenkins 1997). Andre undersøkelser har vist at det innen ektepar var en positiv korrelasjon mellom størrelsen på kvinnens bidrag til fellesøkonomien og hennes tilfredshet med den personlige økonomien, mens mennene på sin side oppgav stadig mindre grad av tilfredshet jo viktigere ektefelleens bidrag var til fellesøkonomien. Dette kan tolkes som at den som skaffer inntektene til husholdningen, også kan påvirke fordelingen av inntektene innen husholdningen (Bonke og Browning 2003). En annen undersøkelse blant norske barnefamilier med lav inntekt viste at foreldrene i stor grad prioriterte barnas behov fremfor egne, i et forsøk på å skjerme barna (Thorød 2006).

I det datagrunnlaget som er benyttet her har vi imidlertid ingen opplysninger om den interne fordelingen av inntektene innen husholdningen.

Det finnes i dag en rekke ulike ekvivalensskalaer i bruk, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. Vi har i denne rapporten valgt å benytte to ulike skalaer som i dag blir hyppig benyttet i internasjonale studier: Den første er OECD-skalaen som legger relativ beskjeden vekt på husholdningenes stordriftsfordeler. Ifølge denne skalaen skal første voksne få vekt lik 1, neste voksne husholdsmedlem vekt lik 0,7 og hvert barn vekt lik 0,5.

Tabell 2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse¹

Husholdningsstørrelse	Antall forbruksenheter	
	OECD-skala	EU-skala
1 person	1,0	1,0
2 personer	1,7	1,5
3 personer	2,2	1,8
4 personer	2,7	2,1
5 personer	3,2	2,4

¹ Tabellen regner person nummer tre og høyere i husholdningen for å være barn.

Den andre skalaen er en "modifisering" av OECD-skalaen, ved at det legges større vekt på at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når flere personer deler på utgiftene. Det er denne skalaen som nå benyttes av EU (Eurostat, 1998). Ifølge denne "EU-skalaen" skal første voksne ha vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens hvert barn får vekt lik 0,3.

Tabell 2.1 summerer opp de to ulike skalaene med hensyn til den vekt (antall forbruksenheter) de gir husholdninger av ulik størrelse. Vi ser for eksempel at i en husholdning bestående av fire medlemmer (to voksne og to barn) vil sum forbruksenheter utgjøre $(1 + 0,7 + 0,5 + 0,5) = 2,7$ etter OECD-skalaen, mens etter EU-skalaen vil tilsvarende husholdning ha $(1 + 0,5 + 0,3 + 0,3) = 2,1$ forbruksenheter. Dette betyr at en slik husholdning med to voksne og to barn må ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha samme velferdsnivå ved bruk av OECD-skalaen. Ved bruk av EU-skalaen er det tilstrekkelig for en slik husholdning å bare ha 2,1 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha samme velferdsnivå.

2.4. Definisjon av lavinntektsgrense

Grovt sett finnes det to ulike metoder å konstruere en lavinntektsgrense på. En kan enten ta utgangspunkt i en *absolutt* tilnærming eller en *relativ* tilnærming.

I en absolutt tilnærming tar en utgangspunkt i det pengebeløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, for eksempel matvarer som en anser som ernæringsmessig nødvendig. I tillegg blir det gjort tillegg for nødvendige utgifter til husleie, klær mv. Det mest kjente eksemplet på en absolutt definisjon av lavinntekt er den amerikanske fattigdomsgrensen. Den ble utviklet tidlig på 1960-tallet og tok utgangspunkt i det gjennomsnittlige inntektsnivået til en husholdning med to barn som brukte 30 prosent eller mer av det totale forbruket på matvarer (Dalaker 1999). En slik lavinntektsgrense skal i utgangspunktet være absolutt, dvs. at dette beløpet bare skal justeres hvert år for prisstigning. Imidlertid vil det også her foreligge et subjektivt element. Varer som tidligere ble betraktet som luksus kan i dag bli regnet som nødvendighetsartikler. Telefon og TV kan være eksempler på slike varer. Den amerikanske fattigdomsgrensen har blant annet blitt kritisert for at den ikke tar hensyn til at forbruksmønsteret har endret seg over tid, og for at den i stor grad gjenspeiler forbruksmønsteret slik det var i 1950-tallets USA (Citro & Michael 1995).

Tabell 2.2. Medianinntekt per forbruksenhet. OECD- og EU-skala. Inntekt etter skatt. 1996-2005. Løpende kroner

	OECD-skala	EU-skala
1996	123 000	148 000
1997	129 000	155 000
1998	139 000	167 000
1999	148 000	179 000
2000	155 000	187 000
2001	164 000	198 000
2002	173 000	208 000
2003	178 000	213 000
2004	182 000	219 000
2005	192 000	231 000

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger 1996-2004
Inntektsstatistikk for husholdninger 2005. Statistisk sentralbyrå.

I en relativ tilnærming unngår en å måtte foreta subjektive valg vedrørende hvilke nødvendighetsartikler som skal inngå i beregningen av lavinntektsgrensen. I denne metoden er det vanlig å benytte det generelle inntektsnivået i landet som referanse. Man tar da ofte utgangspunkt i medianinntekten for hele befolkningen. Medianinntekten er det inntektsbeløpet som deler en gruppe i to like store halvdel, etter at inntekten er sortert stigende (eller synkende). Det vil altså være like mange personer med en inntekt over som under medianinntekten. Tabell 2.2 viser medianinntekten per forbruksenhet for hele befolkningen i perioden 1996-2005 etter både OECD- og EU-skalaen.

Personer med en inntekt under ulike avstander til medianinntekten defineres som å tilhøre lavinntektsgruppen. Lavinntektsgrensen settes ofte til 50 eller 60 prosent av medianinntekten. Dette er en metode som ofte benyttes i internasjonale studier, for eksempel av OECD (Oxley mfl. 2000), Eurostat (1998) og analyser som benytter Luxembourg Income Study (LIS), for eksempel Atkinson, Rainwater & Smeeding (1995). I motsetning til en absolutt tilnærming vil en relativ tilnærming føre til at dersom det generelle inntektsnivået i befolkningen øker, må også husholdningsinntektene til personene nederst i fordelingen øke tilsvarende for at det ikke skal bli flere med lav inntekt.

Men også en relativ tilnærming reiser flere begrepsmessige problemer. En innvending som ofte nevnes, er at dette vel så mye er et mål for inntektsfordeling heller enn for lavinntekt eller fattigdom, og at valg av relativ avstand til det generelle inntektsnivået (f.eks. 50 prosent) er høyst vilkårlig (Pedersen og Smith 1998; Bradshaw 2000).

I denne rapporten vil det hovedsakelig bli benyttet en relativ tilnærming til definisjonen av lavinntekt. Ettersom datagrunnlaget er inntekt, og ikke forbruk, har vi ingen muligheter til å konstruere lavinntektsgrenser basert på budsjettandeler. Vi har videre valgt å benytte medianen, heller enn gjennomsnittet, som mål på det generelle inntektsnivået. Selv om gjennomsnittet gjerne er lettere å forholde seg til for folk flest, er medianen et mer robust mål ettersom den i mindre grad blir påvirket av få observasjoner med svært høye eller lave inntekter.

Tabell 2.3. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2005

	OECD-skalaen			EU-skalaen		
	50 prosent	60 prosent	Antall forbruksenheter	50 prosent	60 prosent	Antall forbruksenheter
Enslig	96 000	115 000	1,0	115 000	139 000	1,0
Enslig forsørger						
med 1 barn	144 000	173 000	1,5	150 000	180 000	1,3
med 2 barn	192 000	230 000	2,0	185 000	222 000	1,6
med 3 barn	240 000	288 000	2,5	219 000	263 000	1,9
Par uten barn	163 000	196 000	1,7	173 000	208 000	1,5
Par						
med 1 barn	211 000	253 000	2,2	208 000	249 000	1,8
med 2 barn	259 000	311 000	2,7	242 000	291 000	2,1
med 3 barn	307 000	368 000	3,2	277 000	333 000	2,4
med 4 barn	355 000	426 000	3,7	312 000	374 000	2,7

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger. Statistisk sentralbyrå.

I rapporten benyttes to ulike definisjoner på lavinntekt som også er mye brukt internasjonalt. Den ene tar utgangspunkt i beløpet som utgjør 50 prosent av medianinntekten for alle personer, etter at husholdningsinntektene er regnet om til forbruksenheter ved hjelp av OECD-skalaen. Alle personer med en inntekt per forbruksenhet lavere enn dette, regnes da som tilhørende lavinntektsgruppen. Den andre definisjonen tar utgangspunkt i den definisjonen som i dag benyttes av EU, det vil si at lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av medianinntekten for alle personer, etter å ha korrigert for ulikheter i husholdningstørrelse ved hjelp av EU-skalaen.

I tabell 2.3 presenteres lavinntektsgrenser for ulike typer husholdninger i 2005, og der lavinntektsgrensene tar utgangspunkt i ulike avstander til medianinntekten for alle dette året. Vi ser for eksempel at det er til dels betydelige forskjeller i det nivået på lavinntektsgrensen som de to metodene gir, særlig for enslige. Ifølge OECDs definisjon vil for eksempel en enslig person måtte ha 96 000 kroner i inntekt etter skatt i 2005, for ikke å havne under 50 prosent av medianinntekten for alle. Dersom en benytter EU sin lavinntektsgrense på 60 prosent av medianen, gir dette en lavinntektsgrense for en enslig person på 139 000 kroner i 2005. Til sammenligning var minstepensjonen til en enslig rett i underkant av 108 000 kroner det samme året. Utvikling i lavinntekt basert på tverrsnittsdata (ett bestemt år), gir begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer, om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen m.fl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt for eksempel på grunn av underskudd i næring eller tap ved salg av aksjer et år, mens andre grupper kan ha langt større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon over tid.

I kapittel 15 gjøres det mer rede hvordan man ved hjelp av paneldata kan følge utviklingen til de samme individer over flere år for å avdekke hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinntektsgruppen.

2.5. Indikatorer og grupper

I tillegg til å vise forekomsten av lavinntekt, skal vi også trekke inn andre indikatorer som kan beskrive levekårsutviklingen for ulike grupper i samfunnet.

I kapitlene 4-14 presenteres følgende indikatorer (indikatorene gis både for de med lavinntekt og de utenfor lavinntektsgruppen):

Yrkestilknytning

- andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minstepensjon (minstepensjon) til enslige (nesten 108 000 kroner i 2005).
- andel personer som tilhører husholdninger der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt (lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde).

Utdanning

andel personer som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Definisjonene av de ulike utdanningsnivåene som brukes i statistikken om befolkningens utdanningsnivå, ble endret i 2006. Les mer om dette under

http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2006-09-14-01.html

Den nye standarden er nå benyttet på hele tidsserien for denne indikatoren tilbake til 1996, og tallene i denne rapporten er derfor sammenlignbare

over tid, men kan ikke sammenlignes med tallene for utdanningsnivå i tidligere rapporter³.

Økonomisk utsatthet

- 1 andel personer som tilhører en husholdning som mottar bostøtte.
- 2 andel personer som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.
- 3 andel personer som tilhører en husholdning som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Bostøtteordningen ble lagt om i 1997 da Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet sine to ordninger ble samordnet. I 1996 omfatter inntektsstatistikken kun ordningen til Kommunaldepartementet. Dette kan vanskeliggjøre sammenligning av bostøtte i dag med perioden før 1997.

Gjeldsrente og gjeldsbelastning

- 1 andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsrentebelastning (samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt).
- 2 andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsbelastning (samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt).

Store sykdomsutgifter

andel personer som tilhører en husholdning som mottar grunnstønad

Inntektsfordeling

1. Gini-koeffisienten. Dette er et ulikhetsmål som baser seg på forholdet mellom den kumulative andelen av befolkningen rangert etter størrelsen på inntekten, og den kumulative andelen av totalinntekten de disponerer. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å oppnå full likhet. Gini-koeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).
2. S80/S20 er forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 prosent) av befolkningen med aller høyest inntekt (per forbruksenhet) og gjennomsnittsinntektene til den femdelen (20 prosent) som har lavest inntekt (per forbruksenhet).
3. P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P90) og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P10). Fordelen med dette målet i forhold til S80/S20 er at det i mindre grad blir

påvirket av observasjoner med svært høye (eller lave) beløp.

I tillegg gis det flere indikatorer for å belyse boforhold, oppfatning av egen økonomi og helse, samt tilnytning til arbeidslivet. Dette er beskrevet nærmere nedenfor under avsnittene 2.6- 2.9.

De gruppene som ovennevnte indikatorer gis for er:

- 1 Enslige forsørgere (mor eller far med barn 0-17 år)
- 2 Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse (definert som de 10 prosent med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet - EU-skala)
- 3 Alle barn 0 – 17 år
- 4 Aleneboende etter alder
 - under 35 år (studenter er forsøkt utelatt i denne aldersgruppen)
 - 35-49 år
 - 50-66 år
 - 67 år og eldre
- 5 Innvandrere i alt (førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre)
- 6 Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn (innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia)
- 7 Flyktninger. Bygger på data fra Utlendingsdirektoratet, hvor flukt har vært gitt som årsak til søknad om opphold. For 2005 er det også gitt tall for andelen personer med lavinntekt etter botid blant innvandrere fra de største innvandringslandene.
- 8 Sosialhjelpsmottakere (personer som har mottatt sosialhjelp i løpet av året)
- 9 Seniorbefolkningen (alle personer i alderen 50-66 år)
- 10 Alderspensjonister (personer som mottar alderspensjon iflg. NAV).
- 11 Aleneboende minstepensjonister (aleneboende personer som mottar alders-, uføre eller etterlattepensjon, og har særtillegg iflg. NAV). Fra og med 2004 er det også skilt på aleneboende minstepensjonister med henholdsvis alderspensjon og uførepensjon.
- 12 Uførepensjonister (personer som mottar varig uførepensjon iflg. NAV).
- 13 Personer med tidsbegrenset uførestønad iflg. NAV (tall fom. 2004).
- 14 Etterlattepensjonister (personer som mottar etterlattepensjon iflg. NAV. Gjenlevende etter ektefelle eller samboer).
- 15 AFP-pensjonister (personer som mottar avtalefestet pensjon).
- 16 Langtidssyke (personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger).
- 17 Langtidsledige (personer som har et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledige i for eksempel januar 2005 vil derfor ha et

³ Grunnet ulike utdanningsreformer, setter den nye utdanningsstandarder noe 'strengere' kriterier for unge enn eldre. Dette gir seg utslag når vi ser på yngre grupper av befolkningen og sammenligner de med utdanningsnivået for hele befolkningen.

ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i 2004).

I tillegg gis det som referanse tall for hele befolkningen, alle personer 16 år og eldre (for indikatoren utdanningsnivå) og alle personer i alderen 25-65 år.

Indikatorene gis gjennomgående for alle personer tilhørende husholdninger hvor hovedinntektstaker tilhører en av gruppene ovenfor (med unntak av gruppene 1-3). Med hovedinntektstaker menes den personen med høyest registrert samlet inntekt i husholdningen.

For en del grupper ovenfor gis de to indikatorene for yrkestilknytning også for personer tilhørende husholdninger hvor minst ett husholdningsmedlem er trygdet - uten at denne personen nødvendigvis er hovedinntektstaker i husholdningen.

Det er viktig å være klar over at de ulike gruppene ikke er gjensidig utelukkende, men i varierende grad overlapper hverandre. Vedleggstabellene A1 og A2 bakerst i rapporten gir en oversikt over i hvilken grad de ulike gruppene overlapper hverandre i 2005.

2.6. Indikatorer på boforhold

Andre småhus: Dette omfatter rekkehus, kjedehus, atriumhus eller andre sammenbygde småhus, vertikal- og horisontaldelt tomannsbolig og terrassehus.

Eiere: Personer som bor i husholdning som eier boligen sin selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap.

Boligareal: Dette er det totale arealet innenfor boligens yttervegger. I kjeller og på loft regnes bare beboelsesrom med.

Bor trangt: Dette er aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antallet rom i boligen.

Svært romslig: Dette er personer som bor i husholdning som disponerer minst 3 rom mer enn antallet personer. Som rom regner enn da ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.

Bolig med råte og fukt: Personer som svarer at det er råte i vinduer eller gulv eller at det er tak som lekker eller fukt i vegger eller gulv der de bor.

Utsatt for støy: Personer som svarer at de har problemer med støy fra naboer eller annen støy utefra, f.eks. fra trafikk, industri eller anlegg.

Utsatt for forurensning: Personer som svarer at de har problemer med støv, lukt eller annen forurensning ved boligen på grunn av trafikk eller industri.

Boutgiftsbelastning: Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Dersom denne andelen er under 10 prosent er boutgiftsbelastningen lav.

2.7. Indikatorer på økonomisk situasjon

Betalingsproblemer: Personer som svarer bekreftende på at det i løpet av de siste 12 måneder har hendt at husholdningen har vært ute av stand til å betale husleie eller fellesutgifter/boliglån/elektrisitet og kommunale avgifter/andre lån, herunder avbetalingslån.

Økonomisk romslighet: Personer svarer på spørsmålet 'Tenk på den samlede inntekten til alle i husholdningen. Hvor lett eller vanskelig er det for dere 'å få endene til å møtes' med denne inntekten?'

2.8. Indikatorer på helse

Kronisk sykdom. Personer som har svart bekreftende på spørsmål om de har noen langvarig sykdom eller lidelse, noen virkning av skade eller noen funksjonshemming. I levekårsundersøkelsen om helse stilles det flere spørsmål for å fange opp kronisk syke, hvilket resulterer i en vesentlig høyere andel med kronisk sykdom. Resultatene her kan derfor ikke sammenlignes med resultatene fra helseundersøkelsene. Forskjellene mellom grupper vil likevel være interessante.

Nedsatt funksjonsevne. Personer med nedsatt funksjonsevne er personer med kronisk sykdom som har medført begrensninger i de daglige aktiviteter, begrensninger som har vart i minst seks måneder. Begrensningene vurderes av personen som store eller moderate.

Udekket behov for medisinsk hjelp/tannlegehjelp. Personer som siste 12 måneder har hatt behov for medisinsk undersøkelse eller behandling uten å ha fått det eller hatt behov for å gå til tannlege uten å ha gjort det.

2.9. Indikatorer på tilknytning til arbeidslivet

Sysselsatt. Personer som har svart bekreftende på spørsmål om de utførte inntektsgivende arbeid forrige uke, eller var midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid forrige uke.

Helårsaktivitet. Personer som på spørsmålet "Hva var din hovedaktivitet..." har svart at hovedaktiviteten var den samme i alle måneder av foregående år. *Yrkesaktive* har svart enten heltidsansatt, deltidsansatt, selvstendig heltid eller selvstendig deltid. *Studenter* har svart student, skoleelev eller vernepliktig. *Pensjonister* har svart pensjonist. *Arbeidsledige* har svart arbeidsledig.

Ingen helårs hovedaktivitet. Personer som har svart at de ikke hadde samme hovedaktivitet alle 12 måneder.

3. Lavinntekt og inntektsfordeling

Jon Epland

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- utviklingen i årlig lavinntekt påvirkes av ulike definisjoner
- stabilt antall personer med lavinntekt
- svak realinntektsutvikling for lavinntektsgruppen etter 2000
- inntektsforskjellene har blitt større
- størst inntektsforskjell i Oslo, minst i Finnmark

Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over utviklingen i årlig lavinntekt i et lengre perspektiv. Siden andelen med lavinntekt - slik vi definerer lavinntekt her - i stor grad påvirkes av utviklingen i ulikhet, ser vi også på hva som har skjedd med inntektsfordelingen i samme periode.

Som nevnt i kapittel 2 har vi valgt å benytte en "relativ" definisjon av lavinntekt, der lavinntektsgrensen hele tiden ses i forhold til det som er den vanlige eller "gjennomsnittlige" levestandarden i landet. Men vi skal i tillegg trekke inn en "absolutt" tilnærming. Det kan være av interesse å beregne hvor mange som er i lavinntektsgruppen, dersom en benytter en lavinntektsgrense basert på ett bestemt år i en periode på flere år, og deretter bare justerer denne lavinntektsgrensen for prisstigningen som har funnet sted i perioden.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen i et lengre perspektiv, skal vi også se på forekomsten av årlig lavinntekt innen ulike grupper av husholdninger, blant annet de gruppene som ble omtalt i kapittel 2.

Vi presenterer utviklingen i årlig lavinntekt for to ulike lavinntektsdefinisjoner. Den ene tar utgangspunkt i tilrådinger som i sin tid ble gitt av OECD, og som benytter 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense, etter at inntektene har blitt justert ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen.⁴ Den andre følger anbefalinger fra EU, og har 60 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. I tillegg benyttes her en ekvivalensskala som legger noe mer vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, enn det den gamle OECD-

skalaen gjør. For en nærmere omtale av ekvivalensskalaer viser vi til kapittel 2.

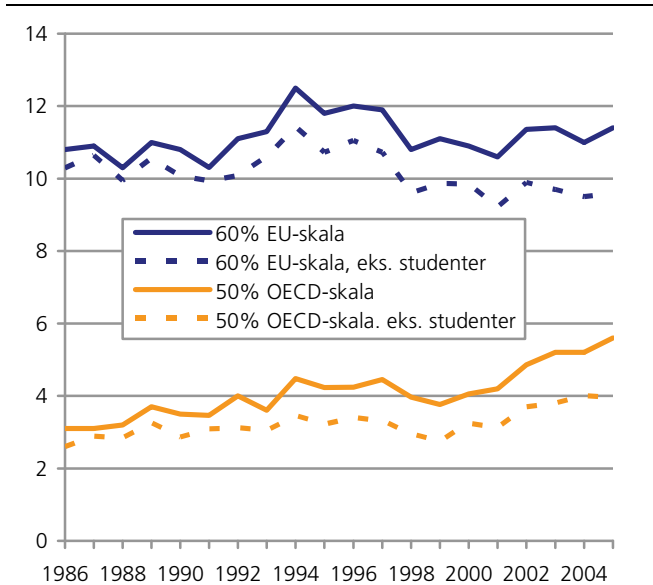
I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen, presenteres også utviklingen i lavinntekt der vi har utelatt personer i studenthushold.⁵ Grunnen til dette er at studenter - på grunn av at studielån ikke betraktes som inntekt i inntektsundersøkelsen - ofte vil ha lave inntekter og dermed være overrepresentert i lavinntektsgruppen. Men siden det å ta utdanning kan ses på som en form for investering i framtidig inntekt, kan det hevdes at det er urimelig å betrakte studenter som en lavinntektsgruppe. I tillegg tenderer antallet studenter å øke i perioder med svekkede konjunkturer, noe som kan påvirke andelen med lavinntekt.

Figur 3.1 viser utviklingen i årlig lavinntekt fra 1986 til 2005. Vi ser at andelen med lavinntekt er betydelig lavere når en benytter OECDs definisjon, enn EUs definisjon. Ifølge OECDs lavinntektsdefinisjon hadde om lag 5 prosent av befolkningen lavinntekt i 2005, mens anslagene basert på EU sin definisjon ligger klart høyere på om lag 11 prosent. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimelig vis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir den gamle OECD-skalaen, der en legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EUs skala. Når studentene er utelatt faller andelen med lavinntekt med om lag ett prosentpoeng for begge lavinntektsdefinisjoner, noe mer i slutten av perioden enn i begynnelsen. Dette skyldes trolig økningen i studentmassen i samme tidsrom.

⁴ Det må likevel presiseres at OECD i dag ikke anbefaler noen spesiell ekvivalensskala (se: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/52/35411111.pdf>). I OECDs egne analyser av inntektsfordeling og fattigdom benyttes i dag den såkalte kvadrattrotskalaen, som ligger nærmere EU-skalaen enn den gamle OECD-skalaen.

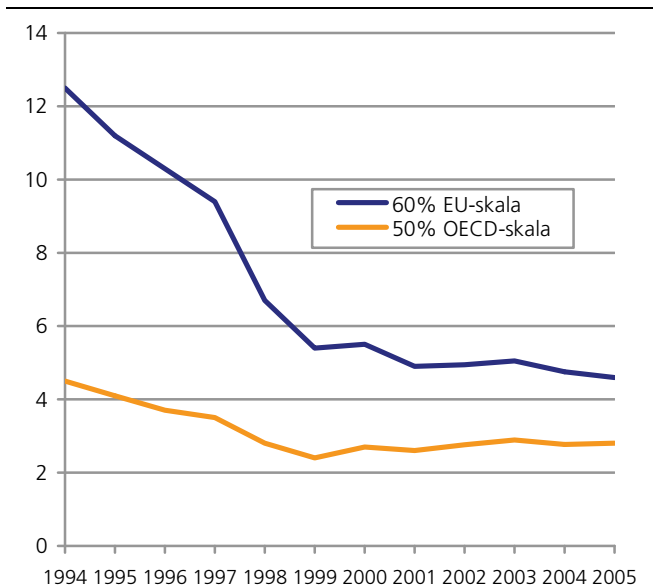
⁵ Studenthushold er her definert som husholdninger der hovedinntektstaker verken er yrkestilknyttet eller trygdemottaker og som mottar studielån.

Figur 3.1. Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner.¹ 1986-2005

¹ Se kapittel 2.4 for omtale av lavinnteksdefinisjoner.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1986-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger 2004-2005.

Figur 3.2. Utviklingen i andelen personer med årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994¹

¹ Justert for pristigning ved hjelp av konsumprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1994-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger 2004-2005.

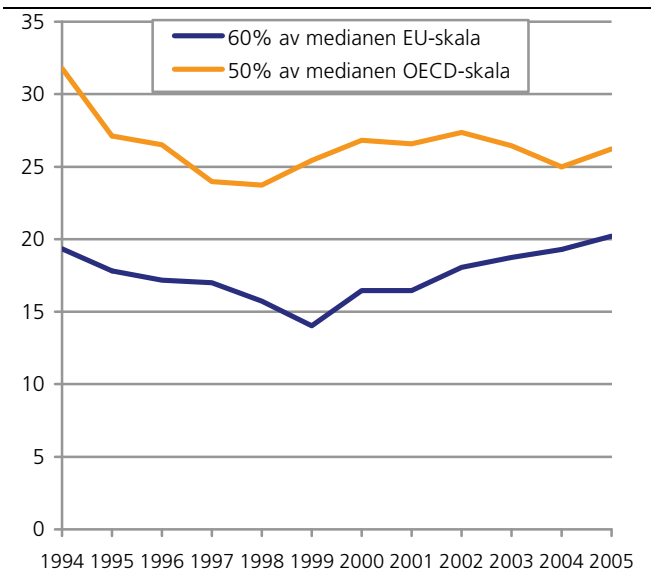
Utviklingen i lavinntekt i årene etter 1986 er ikke særlig forskjellig for de to lavinnteksdefinisjonene, og hovedkonklusjonen er at det bare har funnet sted små endringer i andelen med årlig lavinntekt. Vi ser at andelen med lavinntekt økte noe fram til midten av 1990-tallet, etterfulgt av en reduksjon fram til om lag 1999 - 2000. For årene etter 2000 er utviklingen noe forskjellig for de to definisjonene. Mens EUs lavinnteksdefinisjon viser stor grad av stabilitet, har andelen med lavinntekt økt noe ifølge OECDs definisjon. Utviklingen basert på EUs målemetode påvirkes i noen grad av utviklingen blant folketrygdpensjonistene.

Mange pensjonister vil ha inntekter like i nærheten av EUs lavinntektsgrense, mens dette ikke vil være tilfelle for OECDs definisjon der lavinntektsgrensen ligger klart under minstestytelsen i folketrygden. Siden det stadig blir flere pensjonister med tilleggsinntekter, og dermed færre minstepensjonister, fører dette også til at færre pensjonister havner under EUs lavinntektsgrense. Utviklingen i lavinntekt ser ellers ut til i stor grad å sammenfalle med de økonomiske konjunkturerne i perioden, som tidligere påpekt i Andersen m.fl. (2003). Andelen med lavinntekt ser ut til å øke i nedgangstidene mot slutten av 1980-tallet, for siden å bli redusert i takt med bedre konjunkturer etter 1995. Forverring av arbeidsmarkedet etter 2000 kan derfor være en medvirkende forklaring på hvorfor vi på nytt ser en økning i andel med lavinntekt etter dette, særlig ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon.

Vi har så langt definert lavinntekt basert på relative avstander til medianinntekten for det enkelte år. Men det kan også ha interesse å se på utviklingen i lavinntekt når en velger lavinntektsgrensen for ett bestemt år, og deretter bare korrigerer dette beløpet for prisstigningen i perioden. Med en slik tilnærming får en bedre fram hvordan inntektsutviklingen har vært for de med lav inntekt i perioden. Dersom for eksempel personene nederst i fordelingen har hatt en svakere inntektsutvikling i perioden enn den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianinntekten), vil dette føre til en økning i tallet på personer med lavinntekt.

Figur 3.2 viser utviklingen i lavinntekt for årene 1994 til 2005, men der vi nå benytter lavinntektsgrensen for første året i perioden, 1994, som referanse for alle påfølgende år. Figuren viser hvor mange personer som ville vært i lavinnteksgruppen de ulike årene dersom en tok utgangspunkt i det beløpet som var lavinntektsgrensen i 1994, kun justert for prisstigningen i perioden. Perioden 1994-2005 er valgt for at vi skal få et bredest mulig datagrunnlag, ved også å inkludere inntekter som først kom med i inntektsstatistikken midt på 1990-tallet.

Som figuren viser skjedde det en betydelig reduksjon i andelen med lavinntekt, når vi benytter en "fast" lavinntektsgrense forankret til ett bestemt år, fra 1994 og fram til om lag 1999. Vi ser at særlig lavinntektsandelen basert på EU-definisjonen faller betydelig i denne perioden, mens endringen er noe mindre for OECDs definisjon. Dette kan likevel tolkes som at den realinntektsveksten som fant sted i husholdningene mot slutten av 1990-tallet, også kom de med lave inntekter til gode. Men vi ser også at realinntektsøkningen til de i lavinnteksgruppen ser ut til å ha stoppet opp etter 1999. De siste årene har andelen med lav inntekt, basert på lavinntektsgrensen for 1994, ligget fast på om lag 5 prosent for EUs lavinnteksdefinisjon, og 3 prosent for OECDs lavinnteksdefinisjon.

Figur 3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet.¹ 1994-2005

¹ Differansen i prosent mellom medianinntekten til alle personer i lavinntektsgruppen og selve lavinntektsgrensen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1994-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Den store forskjellen i nedgangen på personer med lavinntekt for de to ulike lavinnteksdefinisjonene, krever en nærmere omtale. Vi har sett at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon finner vi en mye sterkere nedgang i tallet på personer med lavinntekt, enn når en benytter OECDs definisjon. Men mye av årsaken til dette er at de to lavinntektsgruppene er ulikt sammensatt. Siden EUs lavinntektsgrense ligger mye høyere enn OECD sin grense, vil lavinntektsgruppen også omfatte en rekke personer som ikke regnes med blant dem med lavinntekt ifølge OECDs definisjon. Dette vil for eksempel være tilfelle for flere pensjonistgrupper. I de siste årene har de årlige trygdeoppgjørene gitt solid realvekst i trygdeutbetalingene, om lag på linje med lønnsutviklingen. Dette betyr at stadig færre pensjonister vil tilhøre lavinntektsgruppen når en, slik vi gjør i figur 3.2, benytter en "fast" lavinntektsgrense for ett bestemt år, og bare justerer for prisstigningen. Ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon vil det knapt være noen pensjonister i lavinntektsgruppen, siden lavinntektsgrensen nå ligger lavere enn det som er folketrygdens minsteutbetaling. Det er dermed et større innslag av personer som står utenfor både trygdesystemet og arbeidslivet, og som derfor ikke i like stor grad har nytt godt av realveksten i lønn og pensjoner på slutten av 1990-tallet.

Vi har nå beskrevet utviklingen i lavinntekt ved å tallfeste hvor mange i befolkningen som har årlig lavinntekt over tid. En slik opptelling av hvor mange personer som til enhver tid har lavinntekt gir nyttig informasjon om forekomsten av lavinntekt, om det blir flere eller færre med lavinntekt, men sier ingenting om inntektssituasjonen til de personene som befinner seg i lavinntektsgruppen. Det oppfattes for eksempel som problematisk dersom de "fattige" stadig blir fattigere, selv om tallet på "fattige" ikke endrer seg noe særlig. En

måte å belyse inntektssituasjonen til de i lavinntektsgruppen er å presentere "lavinntektsgapet", som er et mål på hvor mye inntekt personer i lavinntektsgruppen mangler for å bli løftet over lavinntektsgrensen.

Figur 3.3 viser lavinntektsgapet for perioden 1994-2005. Vi definerer lavinntektsgapet på samme måte som Eurostat (2003), ved å ta utgangspunkt i den prosentvise forskjellen mellom det beløpet som tilsvarer medianinntekten (per forbruksenhet) til alle som befinner seg under lavinntektsgrensen og det beløpet som utgjør selve lavinntektsgrensen.⁶ Jo høyere inntektsnivået (medianinntekten) de "fattige" har i forhold til lavinntektsgrensen, desto mindre vil lavinntektsgapet være. Eller sagt på en annen måte: Dersom medianinntekten til alle i lavinntektsgruppen ligger like under lavinntektsgrensen vil det kreves mindre ressurser å "løfte" de over streken, enn om deres medianinntekt ligger langt under lavinntektsgrensen.

Figuren viser at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon var lavinntektsgapet 20 prosent i 2005. Dette betyr at halvparten av alle personer i lavinntektsgruppen hadde en inntekt minst tilsvarende 80 prosent av lavinntektsgrensen. Det er med andre ord relativt mange som befinner seg straks under lavinntektsgrensen, når en benytter EUs definisjon. Går vi over til å se på tilsvarende fordeling ved bruk av OECDs definisjon, ser vi at lavinntektsgapet nå er 26 prosent. Altså er "gapet" noe større ved denne målemetoden. En forklaring på dette kan være at ved OECDs definisjon er gruppen med lavinntekt mye mindre enn ved bruk av EUs definisjon, jmf. figur 3.1. Dette betyr igjen at personer med ekstremt lave inntekter, for eksempel næringsdrivende eller aksjonærer med negative inntekter, vil utgjøre en større del av lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs definisjon, enn ved EUs definisjon. Dette fører igjen til at disse personene i større grad vil kunne påvirke inntektene til alle de som befinner seg i lavinntektsgruppen, og dermed være med på å øke avstanden til lavinntektsgrensen. Med EUs definisjon ville denne gruppen av personer derimot utgjøre en relativt liten del av alle i lavinntektsgruppen, slik at de heller ikke influerer i særlig grad på inntektsnivået (medianen) til alle i lavinntektsgruppen.

Utviklingen i perioden etter 1994 viser ellers at personene i lavinntektsgruppen forbedret sin situasjon fram til ca. 1998-1999, ved at lavinntektsgapet ble stadig mindre – uansett lavinnteksdefinisjon. De siste årene, 2000-2005, er det imidlertid på nytt en tendens til at lavinntektsgapet øker svakt ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon, mens utviklingen er stabil ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon.

⁶ En alternativ metode er å benytte gjennomsnittsinntekten for alle i lavinntektsgruppen heller enn medianen. Men siden mange personer i lavinntektsgruppen vil ha negative inntekter (f.eks. næringsdrivende med underskudd) vil dette i stor grad påvirke gjennomsnittsinntektene. Medianinntekten er derfor et mye mer robust mål, som i mindre grad påvirkes av få observasjoner med svært store negative inntekter.

Tabell 3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen og andelen personer innen ulike husholdningstyper med lavinntekt, 2005. Personer i studenthusholdninger er utelatt

	OECD-skala (50% av medianinntekten)		EU-skala (60% av medianinntekten)	
	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt
Alle	100	4,0	100	9,6
Enslig under 45 år	20	11,9	19	26,0
Enslig 45-64 år	6	5,0	7	15,1
Enslig 65- år	2	1,6	22	37,2
Par uten barn, under 45 år	3	2,8	3	6,5
Par uten barn, 45-64 år	3	1,2	2	2,4
Par uten barn, 65- år	2	0,8	4	4,5
Par med barn, 0-6 år	30	5,3	18	7,5
Par med barn, 7-17 år	13	2,6	8	4,0
Enslige forsørgere	14	9,0	11	16,9
Andre husholdninger	9	2,7	7	4,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger

3.1. Hvem er det som tilhører lavinntektsgruppen?

I det neste avsnittet ser vi nærmere på ulike lavinntektsindikatorer innen ulike typer av husholdninger, blant annet med det for øye å vise hvor forskjellig sammensetningen av lavinntektsgruppen kan bli når en benytter to ulike lavinnteksdefinisjoner. Merk at vi her utelater alle personer som tilhører studenthusholdninger. Vi viser her både *sammensetningen* av lavinntektsgruppen, det vil si hvilke grupper som utgjør en stor eller liten del av alle med lavinntekt og *sannsynligheten* for å tilhøre lavinntektsgruppen, det vil si andelen med lavinntekt innen hver enkelt husholdningstype. Det vil også gå klart fram at de ulike lavinnteksdefinisjonene som benyttes (EU og OECD), viser stor variasjon når det gjelder å tallfeste hvilke grupper som utgjør lavinntektsgruppen.

Tabell 3.2 viser at ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon så er det først og fremst de som bor alene som utgjør lavinntektsgruppen, og særlig da de yngste og de eldste aleneboende. Til sammen utgjorde alle aleneboende nær halvparten (48 prosent) av alle i lavinntektsgruppen i 2005. I tillegg utgjør småbarnsfamiliene en betydelig gruppe, med en andel på 18 prosent. Det er også enpersonhusholdningene som er har størst sannsynlighet eller "risiko" for å ha årlig lav inntekt. Både enslige alderspensjonister og aleneboende under 45 år hadde en andel under lavinntektsgrensen på henholdsvis 37 og 26 prosent. Blant grupper med relativt liten risiko for å havne i lavinntektsgruppen finner vi middelaldrene par uten barn og par med voksne barn.

Når vi går over til å se på andelen med lavinntekt ut fra OECDs definisjon, får vi godt dokumentert at gruppen med lavinntekt nå i stor grad endrer sammensetning. Enslige eldre, som utgjorde vel en firedel av alle med lavinntekt ifølge EUs definisjon, har nå en andel på bare to prosent. Forklaringen er, som tidligere nevnt, at lavinntektsgrensen (96 000 kroner) nå ligger klart under det som var minstepensjonen i 2005 (107 700 kroner). Det vil dermed være svært få eldre

med så lave inntekter. Det er i stedet småbarnsfamilier og unge enslige som utgjør den største gruppen av alle med lavinntekt, med en andel på henholdsvis 30 prosent og 20 prosent.

3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper

I dette avsnittet ser vi nærmere på andelen med lavinntekt innen de ulike gruppene som ble omtalt i kapittel 2.5. Vi får også et innblikk i hvordan utviklingen har vært de siste årene - om noen grupper har forbedret eller forverret sin situasjon relativt sett - gjennom å sammenligne med tidligere år.

Tabell 3.2. Antall personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner.¹ Ulike grupper. 2005

	OECD-definisjon	EU-definisjon
Hele befolkningen	257 000	524 000
Hele befolkningen eksklusive studenter	183 000	432 000
Personer 16 år og eldre	198 000	438 000
Personer 25-65 år	103 000	196 000
Hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	26 000	60 000
Barnefamilier		
Enslige forsørgere	26 000	49 000
Par med barn 0-17 år	80 000	114 000
Barn under 18 år	63 000	94 000
Trygdemottakere		
Hovedinntektstaker er alderspensjonist	7 000	109 000
Hovedinntektstaker er uførepensjonist	10 000	34 000
Hovedinntektstaker er AFP-pensjonist	0	1 000
Hovedinntektstaker er etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	1 000	3 000
Aleneboende minstepensjonist	2 000	55 000
Hovedinntektstaker er langtidssyk	16 000	35 000
Hovedinntektstaker er langtidsledig	12 000	21 000
Innvandrere og flyktninger		
Hovedinntektstaker er innvandrere	83 000	119 000
Hovedinntektstaker er innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	71 000	101 000
Hovedinntektstaker er flyktning	41 000	60 000
Andre grupper		
Hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker	46 000	80 000
Aleneboende under 35 år (uten studenter)	29 000	64 000

¹ Se kapittel 2.4 for en omtale av ulike lavinnteksdefinisjoner.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger

Vi skal imidlertid aller først få et innblikk i hvor mange personer som befinner seg i lavinntektsgruppen, innen de ulike gruppene. Før vi ser nærmere på tallene er det likevel viktig å påpeke at de ulike gruppene ikke er gjensidig utelukkende. Det kan altså være de samme personene som inngår i de ulike gruppene. Personer i husholdninger som mottar sosialhjelp kan for eksempel også inngå i gruppen av barnefamilier, så vel som gruppen av innvandrere.

I tabell 3.2 ser vi at dersom vi utelater personer i studenthusholdninger, hadde om lag 432 000 personer i 2005 en årlig husholdningsinntekt per forbruksenhet (EU-skala) som var lavere enn 60 prosent av medianinntekten i befolkningen. Dersom en benytter OECDs lavinntektsdefinisjon gjelder dette for 183 000 personer. Uansett målemetode så er det antallmessig flest barnefamilier i lavinntektsgruppen. Ifølge EUs metode hadde 114 000 personer i husholdningstypen par med barn, der yngste barn var under 18 år, lavinntekt i 2005, mens dette gjaldt for 49 000 personer i enslig forsørgerhusholdninger. To andre grupper der en finner mange under EUs lavinntektsgrense, er alderspensjonister (109 000) og ikke-vestlige innvandrere (101 000). Går en over til å benytte OECDs lavinntektsdefinisjon finner vi fremdeles mange personer i barnefamilier i lavinntektsgruppen (106 000), mens det nå er relativt få pensjonister.

Tabell 3.3 viser utviklingen i lavinntekt innen de samme gruppene etter 1996, i tillegg til å vise deres relative andel med lavinntekt. Vi ser for eksempel at det er klare forskjeller i relativ andel med lavinntekt blant enslige forsørgere og par med barn. Blant enslige forsørgere hadde 17 prosent lavinntekt i 2005, mens dette var tilfelle for 6 prosent av alle personer i husholdningstypen par med barn (EUs metode). Barn som har én forsørger har altså nesten tre ganger så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere. Utviklingen mellom 1996 og 2005 er ellers preget av at det har blitt flere barn i lavinntektsgruppen – både blant barn i barnefamilier og blant barn med bare en forsørger. For en mer detaljert beskrivelse av utviklingen i lavinntekt blant barnefamilier, viser vi til Epland og Kirkeberg (2007).

Blant de ulike gruppene av trygdemottakerne er det aleneboende minstepensjonister som peker seg ut som gruppen med den høyeste andelen i lavinntektsgruppen. I 2005 hadde så mange som 7 av 10 enslige minstepensjonister (55 000 personer) en inntekt under lavinntektsgrensen. Det er likevel lett å peke på årsaken til dette høye tallet. Som allerede påpekt får vi ved EUs lavinntektsdefinisjon en lavinntektsgrense som ligger betydelig høyere enn for eksempel minstepensjonen til enslige. I 2005 måtte en enslig minstepensjonist ha en tilleggsinntekt utover pensjonen på om lag 31 000 kroner, for ikke å havne i lavinntektsgruppen. For mange minstepensjonister, der tilleggsinntektene hovedsakelig kommer i form av renter på bankinnskudd

eller tjenestepensjon, vil det være svært få som har så store tilleggsinntekter. I 2005 hadde for eksempel vel halvparten (52 prosent) av alle aleneboende minstepensjonister tilleggsinntekter på mindre enn 20 000 kroner. På tross av at svært mange aleneboende minstepensjonister er å finne i lavinntektsgruppen, har utviklingen vært gunstig for denne gruppen. Bare mellom 1996 og 1999 falt andelen med lavinntekt fra 84 til 74 prosent. Denne reduksjonen må ses på bakgrunn av en betydelig økning i minstepensjonen i samme periode.

En annen gruppe som er kraftig overrepresentert i lavinntektsgruppen er personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har vært arbeidsledig i minst seks måneder. Nærmere 40 prosent av alle langtidsløse var i lavinntektsgruppen i 2005. Dette var en høyere andel enn det en finner både blant langtidssyke (23 prosent) og alders- og uførepensjonister (19 og 14 prosent).

Som det framgår av tabellen er innvandrere også en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. I 2005 hadde 37 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker var innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn, en inntekt under lavinntektsgrensen (EU-definisjon). Personer i innvandrershusholdninger hadde dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, som var mer enn tre ganger høyere enn befolkningen generelt. Også blant personer i flyktningehushold er andelen med lavinntekt høy, der 4 av 10 var i lavinntektsgruppen. Andelen innvandrere med lavinntekt har økt siden 1999.

To andre grupper med en høy andel personer med lavinntekt, er unge enslige og sosialhjelpsmottakere. Det er ikke uventet at mange sosialhjelpsmottakere befinner seg i lavinntektsgruppen. I 2005 hadde halvparten (49 prosent) av alle sosialhjelpsmottakere lavinntekt, og denne andelen ser ut til å ha økt de siste årene. Går vi tilbake til 1999 var andelen med lavinntekt 35 prosent for denne gruppen. Andelen med lavinntekt blant ikke-studerende enslige under 35 år er noe lavere enn blant sosialhjelpsmottakere, med en andel på 31 prosent i 2005. Selv om yngre enslige har en klart større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt, har andelen med lavinntekt endret seg lite de siste årene.

Tabell 3.3 viser også andelen med lavinntekt basert på OECDs definisjon. Som tidligere omtalt er det først og fremst blant alderspensjonister at forskjellen mellom de to definisjonene er store. Dette blir godt illustrert når det gjelder forekomsten av lavinntekt blant alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister. Som vi tidligere har sett, hadde begge disse gruppene relativt mange med lavinntekt ved bruk av EU-definisjonen. Men når vi benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon endrer dette seg, og vi finner nå svært få pensjonister blant dem med lav inntekt. Forklaringen er, som tidligere omtalt, at lavinntektsgrensen ved bruk av OECDs definisjon ligger lavere enn minstepensjonen.

Tabell 3.3. Andel personer i husholdninger med årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner.¹ Ulike grupper. 1996, 1999, 2002, 2004 og 2005. Prosent

	OECD-skala (under 50% av medianinntekten)					EU-skala (under 60% av medianinntekten)				
	1996	1999	2002	2004	2005	1996	1999	2002	2004	2005
Hele befolkningen	4,2	3,8	4,9	5,2	5,6	12,0	11,1	11,4	11,0	11,4
Hele befolkningen eksklusive studenter	3,4	2,8	3,7	3,8	4,1	11,1	9,9	9,9	9,2	9,6
Personer 16 år og eldre	4	4	5	6	5	13	12	12	12	12
Personer 25-65 år	3	3	4	4	4	7	7	7	7	8
Hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	2	2	2	2	2	6	6	5	5	5
Barnefamilier										
Enslige forsørgere	7	5	10	8	9	14	15	16	15	17
Par med barn 0-17 år	3	3	4	4	4	5	4	5	6	6
Barn under 18 år	4	4	6	5	6	7	7	8	8	9
Trygdemottakere										
Hovedinntektstaker er alderspensjonist	2	1	1	1	1	32	26	25	20	19
Hovedinntektstaker er uførepensjonist	3	3	3	4	4	16	16	14	12	14
Hovedinntektstaker er AFP-pensjonist	0	0	1	1	0	2	5	2	2	2
Hovedinntektstaker er etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	1	2	2	3	4	11	16	8	11	11
Aleneboende minstepensjonist	3	2	2	3	3	84	74	75	72	75
Hovedinntektstaker er langtidssyk	4	5	8	9	11	15	18	20	19	23
Hovedinntektstaker er langtidsledig	18	8	17	19	23	36	33	33	35	39
Innvandrere og flyktninger										
Hovedinntektstaker er innvandrere	17	11	18	20	21	28	20	27	29	30
Hovedinntektstaker er innvandrer med ikke-vestlig landbakgrunn	23	15	23	25	26	36	26	33	35	37
Hovedinntektstaker er flyktning	20	17	26	25	27	34	29	36	36	39
Andre grupper										
Hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker	16	14	25	25	28	36	35	44	44	49
Aleneboende under 35 år (uten studenter)	14	11	13	14	14	26	27	29	30	31

¹ Se kapittel 2.4 for en omtale av ulike lavinnteksdefinisjoner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1986-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger 2004-2005.

For andre grupper er det derimot stor grad av samsvar mellom de to lavinnteksdefinisjonene. Det er tre grupper som særlig skiller seg ut når det gjelder forekomst av lavinntekt. Både langtidslidende (23 prosent), ikke-vestlige innvandrere (26 prosent) og sosialhjelpsmottakere (28 prosent) er kraftig overrepresentert i lavinnteksgruppen i 2005.

3.3. Inntektsfordeling

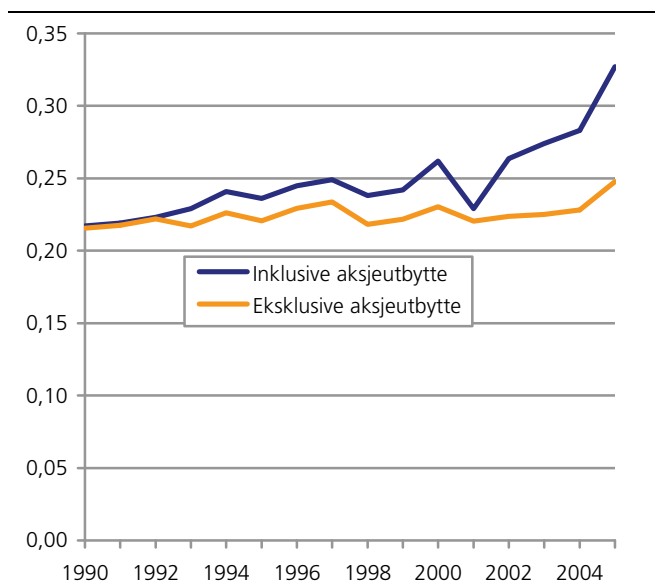
Det er på mange måter en nær sammenheng mellom utviklingen i lavinntekt og endringer i inntektsfordelingen. Ved en relativ definisjon av lavinntekt, som vi hovedsaklig benytter i denne rapporten, vil andelen personer i lavinnteksgruppen i stor grad påvirkes av hva som skjer med den generelle inntektsfordelingen i samfunnet.

Vi skal i det følgende se nærmere på utviklingen i inntektsulikhet de siste årene. Ved presentasjon av inntektsforskjeller er det vanlig å benytte ulike summariske ulikhetsmål som kan si noe om graden av skjevfordeling mellom husholdningene. Ett av de mest benyttede ulikhetsmålene er den såkalte Gini-koeffisienten. Dette målet varierer fra 0 (full likhet) til 1 (maksimal ulikhet). Jo høyere denne koeffisienten er, jo større er altså ulikheten.

Figur 3.4 viser en grafisk framstilling av inntektsulikheten målt ved Gini-koeffisienten for årene 1990-2005. Inntektsbegrepet er det samme som ble benyttet i

avsnittet om lavinntekt, det vil si inntekt etter skatt per forbruksenhet. Siden det erfaringsmessig vil ha liten betydning hvilken ekvivalensskala som benyttes når en studerer endringer i inntektsfordelingen, baserer vi oss her kun på EU-skalaen.

Figur 3.4. Utviklingen i inntektsulikhet målt ved Gini-koeffisienten.¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet² (EU-skala). 1990 - 2005

¹ Se kapittel 2.5 for en nærmere omtale av Gini-koeffisienten.

² Negative beløp satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1990-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 3.4. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Andel av totalinntekten.¹ 1990-2005. Prosent

	Kvintiler					Alle	Gini-koeffisient	Std.avvik Gini-koeff.	S80/S20 ²	P90/P10 ³
	1	2	3	4	5					
1990	10,4	15,6	19,1	22,8	32,1	100,0	0,217	0,002	3,1	2,6
1991	10,6	15,6	18,8	22,6	32,4	100,0	0,219	0,003	3,1	2,6
1992	10,2	15,4	19,0	22,8	32,5	100,0	0,223	0,003	3,2	2,7
1993	10,3	15,3	18,8	22,5	33,1	100,0	0,229	0,004	3,2	2,6
1994	9,7	15,1	18,8	22,6	33,8	100,0	0,241	0,002	3,5	2,8
1995	10,0	15,2	18,8	22,4	33,6	100,0	0,236	0,003	3,4	2,7
1996	9,9	15,0	18,6	22,2	34,4	100,0	0,245	0,004	3,5	2,7
1997	9,8	15,0	18,4	22,1	34,7	100,0	0,249	0,004	3,5	2,7
1998	10,2	15,2	18,4	22,1	34,1	100,0	0,238	0,003	3,4	2,7
1999	10,2	15,1	18,4	21,9	34,4	100,0	0,242	0,004	3,4	2,7
2000	9,8	14,7	17,9	21,4	36,1	100,0	0,262	0,004	3,7	2,7
2001	10,3	15,4	18,7	22,4	33,2	100,0	0,229	0,002	3,2	2,6
2002	9,6	14,8	18,0	21,6	36,1	100,0	0,264	0,004	3,8	2,7
2003	9,4	14,5	17,8	21,4	37,0	100,0	0,274	0,003	3,9	2,8
2004	9,3	14,3	17,5	21,0	37,8	100,0	0,283		4,1	2,7
2005	8,7	13,4	16,5	19,9	41,6	100,0	0,327		4,8	2,8

¹ Negative beløp satt lik null.

² Forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i befolkningen

³ Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1990-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Utviklingen i inntektsulikhet i Norge har de siste årene blitt sterkt påvirket av utviklingen i aksjeutbytte. Aksjeutbyttene økte betydelig i årene etter 2000, og utgjorde hele 99 milliarder kroner i 2005. Siden denne typen av inntekt er ekstremt skjevfordelt innen befolkningen, fører dette til at ulikheten øker når utbyttene øker. Vi illustrerer dette i figur 3.4 som viser utviklingen i ulikhet etter at vi både inkluderer og ekskluderer aksjeutbytte fra husholdningsinntekten.

Som figuren viser, har inntektsulikheten økt nesten hvert år etter 1990. Vi ser imidlertid at ulikheten falt betydelig fra 2000 til 2001, før den på nytt økte kraftig fram til 2005. Utviklingen i 2001 skyldes for en stor del tilpasninger til endrede skatteregler for aksjeutbytte. For inntektsåret 2001 ble det innført personlig beskatning av aksjeutbytte, mens denne skatten ble fjernet allerede året etter. Dette førte til at en rekke aksjonærer lot være å ta ut utbytte i 2001.

Utelater vi aksjeutbytte fra inntektsbegrepet framstår inntektsfordelingen som mye jevnere, og vi finner heller ikke den samme dramatiske økningen i ulikhet. Det er bare i 2005 at ulikheten likevel ser ut til å øke, på tross av at utbyttene ikke lenger er med i inntektsbegrepet. Mest sannsynlig skyldes dette et sterk økning i andre typer av kapitalinntekter i 2005, for eksempel gevinster ved salg av aksjer.

Selv om slike summariske inntektsmål gir en god indikasjon på om ulikheten har blitt større eller mindre over tid, så kan ikke dette målet si noe om hvor i inntektsfordelingen endringene skjer, om det for eksempel er endringer i toppen eller bunnen av fordelingen som forklarer endringer i ulikheten. For bedre å få fram slike endringer har vi delt befolkningen

inn i fem like store inntektsklasser (kvintiler), sortert etter størrelsen på inntekten etter skatt per forbruksenhet. Tabell 3.4 viser hvor stor del av totalinntekten de ulike inntektsklassene disponerer over tid.

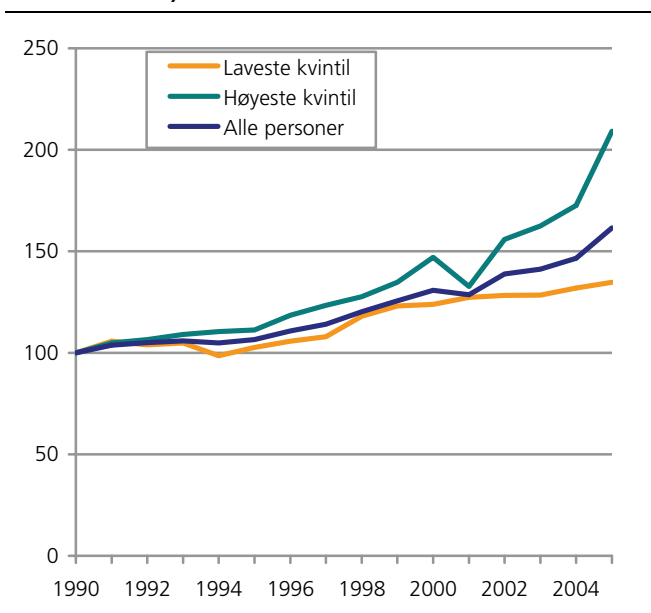
Tabellen viser at når ulikheten økte utover på 1990-tallet så er det først og fremst på grunn av at personene i den høyeste inntektsklassen disponerer en stadig større andel av totalinntekten. Den "fattigste" femdelen disponerte riktig nok en noe lavere andel av totalinntekten i 2005 enn tidligere år, men dette gjelder også for alle andre inntektsklasser til og med kvintil 4. Det er altså den rikeste femdelen som har økt sin andel av totalinntekten på bekostning av alle andre med lavere inntekter. Den rikeste femdelen økte for eksempel sin andel av totalinntekten fra om lag 33 prosent av all inntekt på begynnelsen av 1990-tallet, til nesten 42 prosent i 2005.

Den betydelige økningen i inntektene til den høyeste inntektsklassen er dermed en medvirkende årsak til at forskjellen mellom de "rike" og de "fattige" har blitt større de siste årene. Mens gjennomsnittsinntektene til den rikeste femdelen av befolkningen var 3,1 ganger større enn den fattigste femdelen i 1990, hadde denne forskjellen økt til 4,8 ganger i 2005. Men i tabell 3.4 presenteres også et alternativt ulikhetsmål, nemlig forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen (P90 og P10). Dette er på sett og vis et mer robust mål på ulikhet, siden det i liten grad påvirkes av ekstremverdier i begge ender av fordelingen. Vi ser at dette forholdstallet har vært forbausende stabilt i hele perioden. Dette kan tolkes som at når vi registrerer at

ulikheten har økt, så skyldes dette at noen får personer (færre enn 10 prosent av befolkningen) må ha økt inntektene betraktelig mye mer enn resten av befolkningen. Det skyldes, som tidligere omtalt, i stor grad utviklingen i kapitalinntektene, særlig de store aksjeutbyttene etter 1999, som en viktig forklaring på økningen i ulikhet. I et lengre perspektiv bidrar trolig også utviklingen i andre inntekter, for eksempel lønn, til den økte ulikheten (se for eksempel Fjærli og Naug (2000) og Det Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppjørene (2005).

Selv om vi registrerer at de observerte inntektsforskjellene har økt det siste tiåret, så er det likevel viktig å være oppmerksom på at den realinntektsøkningen som har funnet sted i løpet av 1990-tallet, også har kommet de nederst i inntektsfordelingen til del. Dette blir illustrert i figur 3.5 som viser den prosentvise realinntektsøkningen til den "fattigste" femdelen (1. kvintil) og den "rikeste" femdelen (5. kvintil), samt gjennomsnittet for hele befolkningen. Som figuren viser, skjedde det en klar inntektsforbedring for femdelen med lavest inntekt særlig mellom 1995 og 1999. Vi har tidligere i dette kapitlet sett at denne perioden også kjennetegnes av at andelen personer i lavinntektsgruppen ble noe redusert. Men vi ser også at realinntektsutviklingen for de i bunnen av fordelingen har vært relativt beskjeden etter 2000. I 2005 hadde personene i den laveste femdelen av befolkningen en inntekt per forbruksenhet som var om lag 35 prosent høyere enn det tilsvarende gruppe hadde i 1990. Dette var klart mindre enn for den rikeste femdelen, som mer enn fordoblet (109 prosent) inntektene siden 1990. Den gjennomsnittlige inntektsøkningen i befolkningen var på sin side 61 prosent mellom 1990 og 2005.

Figur 3.5. Utviklingen i inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Indeks i faste 2005-kroner. 1990=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1990-2003) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004-2005).

Regionale variasjoner i inntektsulikhet

Vi skal avslutningsvis i dette kapitlet se hvordan inntektsfordelingen er innen ulike deler av landet.

Det viser seg at det er klare variasjoner i ulikhet mellom fylkene. Det er først og fremst Oslo som skiller seg fra resten av landet, ved å ha mye større inntektsforskjeller enn noen av de andre fylkene. Mens inntektsforskjellen mellom femdelen av befolkningen med høyst inntekt og femdelen med lavest inntekt er 4,8 for hele landet, er tilsvarende forholdstall hele 9,6 i hovedstaden (tabell 3.5). I tillegg til Oslo er også inntektsforskjellene relativt store i fylker som for eksempel Rogaland, Akershus og Hordaland. Blant de fylkene som har de minste inntektsforskjellene finner vi Hedmark, Nord-Trøndelag, Nordland og Finnmark. I Finnmark, som har den aller jevneste inntektsfordelingen, har femdelen med høyest inntekt bare tre ganger så høy inntekt som femdelen med lavest inntekt.

Det er trolig flere faktorer som er med på å forklare de regionale forskjellene i ulikhet. At ulikheten i Oslo er så mye større enn i resten av landet kan blant annet skyldes den særegne husholdningsstrukturen her, der mer enn halvparten av husholdningene (56 prosent) består av aleneboende. Ulikheten innen gruppen av enslige er gjerne større enn blant andre husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2005a; Alstadsæther m.fl 2005). I tillegg har Oslo et sterkt innslag av ikke-vestlige innvandrere, en gruppe som er kraftig overrepresentert nederst i inntektsfordelingen. På den annen side er svært mange av aksjonærene med de største utbyttene også bosatt i hovedstaden. Nær en tredel av alt aksjeutbytte tilfalt i 2005 husholdningene i Oslo (Kirkeberg og Epland 2007).

Tabell 3.5. Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer. Fylker. 2005. Rangert etter Gini-koeffisienten

	Gini-koeffisient	S80/S20 ²	P90/P10 ³	Antall husholdninger
Alle	0,327	4,8	2,8	2 107 272
Oslo	0,470	9,6	4,1	309 665
Rogaland	0,331	4,8	2,8	164 103
Akershus	0,330	4,8	2,8	209 070
Hordaland	0,329	4,9	2,9	206 676
Buskerud	0,326	4,7	2,7	106 946
Vest-Agder	0,323	4,6	2,7	70 689
Sør-Trøndelag	0,308	4,8	3,0	138 190
Vestfold	0,307	4,3	2,7	97 830
Møre og Romsdal	0,297	4,1	2,5	102 280
Aust-Agder	0,286	4,0	2,6	43 950
Østfold	0,277	3,8	2,6	114 902
Telemark	0,265	3,7	2,6	74 651
Oppland	0,261	3,6	2,6	81 867
Sogn og Fjordane	0,255	3,5	2,5	43 264
Troms	0,254	3,6	2,6	70 530
Hedmark	0,247	3,4	2,5	84 682
Nordland	0,241	3,3	2,4	102 451
Nord-Trøndelag	0,238	3,2	2,4	54 380
Finnmark	0,219	3,0	2,4	31 146

¹ Negative beløp satt lik null.

² Forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i befolkningen

³ Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

Frøydis Strøm, Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- barnefamilier har en sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet
- mottak av bostøtte og sosialhjelp er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i laveste inntektsklasse
- kraftig økning i gjelden til aleneforsørgere siden midten av 1990-tallet
- overgangsstønad og barnetrygd, viktige inntektskilder for enslige forsørgere i lavinnteksgruppen
- enslige forsørgere og barnefamilier med lav inntekt har svakere tilknytning til arbeidsmarkedet sammenlignet med alle par med barn
- barnefamilier med lav inntekt bor trangere enn andre
- boutgifter utgjør en stor andel av inntekten for barnefamilier med lavest inntekt
- en av fem enslige forsørgere har hatt problemer med regninger til elektrisitet og kommunale avgifter

Innledning

Ved utgangen av 2005 var det 1 093 000 barn under 18 år bosatt i Norge. Ifølge befolkningsstatistikken bodde 82 prosent av disse barna sammen med to voksne, dvs. begge foreldrene eller mor/far og stefar/stemor. Det er blitt mer og mer vanlig at barn bor sammen med kun én av sine foreldre, og i 2005 gjaldt dette 17 prosent. Ca. én prosent av alle barna under 18 år bodde enten alene eller i fosterhjem.

Siden 1990 har det blitt 104 000 flere barn i alderen 0-17 år. Barnehusoldningenes andel av alle husholdninger er likevel blitt redusert fra 30 prosent i 1990 til 28 prosent i 2005. Dette skyldes at andelen av andre husholdningstyper har økt enda mer. Spesielt har det blitt flere aleneboende i løpet av denne 15-årsperioden.

Utviklingen i antall yrkesaktive mødre siden 90-tallet og frem til i dag har bidratt til at barnefamilienes økonomi har vært forholdsvis god. Flere er i lønnet arbeid, og flere jobber heltid (Statistisk sentralbyrå 2005b). Det er likevel ikke slik at veksten er likt fordelt innen alle barnefamilier. Samtidig med at inntektene har økt har også ulikhetene blitt større, slik at en de siste årene har sett en økning i tallet på barn med lavinntekt (Epland og Kirkeberg 2007).

Vi vil her se nærmere på økonomiske indikatorer for barnefamilier, deriblant noen av de gruppene som forventes å ha dårligere levekår enn andre barnefamilier. Dette gjelder for eksempel enslige forsørgere og par med barn som har så lave inntekter at de befinner seg i den nederste tidelen av fordelingen.

Yrkestilknytning

En person er her definert som yrkestilknyttet dersom vedkommende har lønn og/eller netto næringsinntekt som er større enn hva som er folketrygdens minstepensjon til en enslig alders- eller uførepensjonist. For 2005 er denne minstestytelsen om lag 107 700 kroner.

Barnefamilier har hatt en sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet. Uavhengig av husholdningstyper, bor bare 9 prosent av alle barn i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, en andel som har holdt seg stabil fra 1996 til 2005. Generelt har barnefamilier dermed en sterkere tilknytning til arbeidslivet, både sammenlignet med hele befolkningen, og den delen av befolkningen i den mest yrkesaktive aldersgruppen (25-65 år).

Vi finner imidlertid store forskjeller blant barnefamiliene. Blant enslige forsørgere, var én av tre helt uten yrkestilknytning i 2005. I gruppen par med barn i laveste inntektsklasse, altså de med så lav inntekt at de befinner seg i den laveste tidelen av befolkningen, gjaldt dette 4 av 10. Utviklingen har gått i to ulike retninger for disse husholdningstypene. I 1996 var andelen ikke-yrkestilknyttede lavere blant par med barn i laveste inntektsdesil enn blant enslige forsørgere. Dette er omvendt i 2005. Det har altså blitt færre uten yrkestilknytning blant enslige forsørgere, og flere blant par med barn i laveste inntektsklasse.

Regler for overgangsstønad for enslige forsørgere kan være en forklaring for hvorfor det er en mindre andel helt uten yrkestilknytning i denne gruppen. For barnefamilier i laveste inntektsklasse er det vanskeligere å

forklare hvorfor det har blitt færre yrkestilknyttede. En mulig forklaring kan være en økende andel av ikke-vestlige innvandrere i denne gruppen. Mange av dem er trolig nyankomne innvandrere, som har vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet (se også kapittel 6).

Arbeidsinntektene har stor betydning for husholdningenes økonomi. 86 prosent av alle barn under 18 år bor i husholdninger der yrkesinntektene utgjør den største andelen av samlet husholdningsinntekt. For enslige forsørgere utgjør denne andelen 64 prosent. Også for vel halvparten av barnefamiliene i laveste inntektsklasse utgjør yrkesinntektene størst andel av samlet husholdningsinntekt.

Utdanning

Utdanningsnivået i befolkningen har økt betydelig de siste årene. Andelen personer i hele befolkningen som tilhører husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning, har gått fra 27 prosent i 1996 til 22 prosent i 2005. Lav utdanning er her definert som at høyeste fullførte utdanning tilsvarer grunnskolenivå.

Tabell 4.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Enslige forsørgere	34	34	31	31	31
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	30	39	39	40
Barn under 18 år	9	8	9	8	9
Andel personer i husholdningen der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Enslige forsørgere	56	57	63	63	64
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	58	70	57	55	54
Barn under 18 år	87	89	88	87	86

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Tabell 4.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Enslige forsørgere	38	35	29	29	28
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	36	30	33	32	32
Barn under 18 år	23	21	20	19	18

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Også i barnefamiliene har utdanningsnivået økt. I husholdninger med barn under 18 år har det skjedd en nedgang fra 23 prosent til 18 prosent fra 1996 til 2005. Andelen med lav utdanning i denne gruppen er mindre, sammenlignet med hele befolkningen og personer 16 år og eldre. Enslige forsørgere med lav utdanning har også blitt færre – fra 38 prosent i 1996 til 28 prosent i 2005. Selv om det også har skjedd en utvikling i utdanningsnivået blant par med barn i laveste inntektsklasse, har ikke utviklingen her vært så markant som for de andre gruppene. Andelen med lav utdanning i denne gruppen var 32 prosent i 2005, som er høyere sammenlignet med befolkningen forøvrig og de andre barnefamiliene. Dette kan forklares av at det er en stor andel innvandrere i gruppen, og for disse mangler vi opplysninger om utdanning.

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Tabell 4.3 viser andelen personer i husholdninger som mottar bostøtte eller sosialhjelp, eller som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Både bostøtteordningen og sosialhjelpsbruk er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i den laveste inntektsklassen. Det er også i sistnevnte gruppe vi finner høyest andel mottakere av både sosialhjelp og bostøtte blant barnefamiliene.

I 2005 mottok 17 prosent av de enslige forsørgerne bostøtte. Andelen var noe høyere (22 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse. På grunn av at bostøtteordningen ble endret i 1997, er det vanskelig å sammenligne utviklingen tilbake til 1996. For de enslige forsørgerne har det, sammenlignet med 1999, vært en liten nedgang i andelen som mottar bostøtte. Blant par med barn i laveste inntektsklasse har det vært en økning.

Også sosialhjelpsbruken er relativt høy blant utsatte barnefamilier. Som tabellen viser, mottok tre av ti i gruppen par med barn i laveste inntektsklasse sosialhjelp i 2005, og andelen har holdt seg stabil siden 1996. Blant enslige forsørgere har andelen med sosialhjelp gått noe ned, fra 20 prosent i 1996 til 16 prosent i 2005. For alle husholdninger med barn under 18 år er andelen som mottar sosialhjelp 7 prosent i 2005, noe som har vært stabilt hele perioden fra 1996 til 2005.

Svært få husholdninger mottar både bostøtte og sosialhjelp. Bare 2 prosent i hele befolkningen får begge disse ytelsene. Blant husholdninger med barn under 18 år er det også svært få (3 prosent). Det er imidlertid store forskjeller blant barnefamiliene. Blant de enslige forsørgerne mottar 8 prosent av husholdninger både bostøtte og sosialhjelp, mens dobbelt så mange (17 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse mottar begge ytelsene. I denne gruppen er det dessuten blitt stadig mer vanlig å motta både bostøtte og sosialhjelp. Andelen har økt fra 13 prosent i 1996 til 17 prosent i 2005.

Rente- og gjeldsbelastning

En indikator på høy gjeldsbyrde kan være tilfeller hvor husholdningenes samlede gjeld utgjør mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt i løpet av året, og kan ha stor betydning for husholdningsøkonomien. Tabell 4.4 viser en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning.

Tabell 4.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	17	13	20	21	22
Barn under 18 år	5	5	5	6	5
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	29	21	27	28	29
Barn under 18 år	8	6	6	7	7
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	13	10	16	16	17
Barn under 18 år	3	2	3	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 4.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	37	37	21	19
Barn under 18 år	14	19	25	9	8
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	26	26	27	29	28
Barn under 18 år	6	6	9	12	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Gjeldsbelastningen har økt betydelig i hele befolkningen de siste årene, også blant barnefamiliene. I 2005 hadde 14 prosent av alle personer i husholdninger med barn under 18 år stor gjeld, noe som er en litt større andel enn i hele befolkningen (11 prosent). Blant husholdninger med barn i alderen 0-17 år i laveste inntektsklasse var andelen med høy gjeld betraktelig større. Tre av ti husholdninger i denne gruppen hadde gjeld som oversteg samlet husholdningsinntekt tre ganger. Blant enslige forsørgere hadde to av ti husholdninger tilsvarende store gjeldsbyrder. Det har vært en økning i gjelden for alle gruppene, men for aleneforsørgerne har det vært mer enn en tredobling i andelen med høy gjeld fra 1996 til 2005.

Husholdningenes renteutgifter påvirkes sterkt av utlånsrentene. På grunn av rentenedgangen fra 2003 til 2005 hadde de ulike barnefamiliene en betraktelig lavere rentebelastning i 2005 enn tidligere år. Blant alle barnefamiliene hadde 8 prosent høy rentebelastning i 2005, mot 25 prosent i 2002, da renten var på topp. Blant enslige forsørgere hadde 10 prosent høy rentebelastning i 2005, mot 27 prosent i 2002. Par med barn i laveste inntektsklasse hadde en noe høyere andel med store rentebelastninger i 2005, men også her har det blitt færre siden 2002. I 2005 hadde 19 prosent store renteutgifter, mot 37 prosent i 2002.

Store sykdomsutgifter

Av folketrygdloven fremgår det at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. Tabell 4.5 viser andelen som mottar grunnstønad blant barnefamiliene. Ingen av gruppene her skiller seg spesielt ut fra resten av befolkningen. 7 prosent av de enslige forsørgerne mottar grunnstønad, som er 1 prosentpoeng flere enn i hele befolkningen. Blant par med barn i laveste inntektsklasse mottar 5 prosent grunnstønad, som er noen færre enn i hele befolkningen.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

I det kommende avsnittet tar vi for oss lavinntekt blant husholdninger med barn i alderen 0-17 år, og gjør her et skille på par med barn og enslige forsørgere.

Tabell 4.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Enslige forsørgere					
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	6	7	5	7	7
Barn under 18 år	7	7	6	6	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Tabell 4.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Barn under 18 år		Enslige forsørgere		Par med barn 0-17 år	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	50	5	72	23	37	2
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	46	90	28	71	57	94
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	34	17	41	26	32	16
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	26	3	33	14	21	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	30	4	34	12	28	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	18	2	19	6	16	1
Gjelds- og gjeldsrentebelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	16	7	12	10	18	6
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	24	13	20	18	27	12
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	5	6	4	7	5	6
Andel personer	11	89	9	91	17	83	6	94
Antall personer	524 332	4 060 901	94 008	993 275	49 052	234 033	114 140	1 788 887

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Ifølge lavinntektsbegrepet til EU (ekvivalentinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten), har barn under 18 år en noe lavere "risiko" for å tilhøre lavinnteksgruppen enn befolkningen generelt. I 2005 var andelen barn i lavinnteksgruppen 9 prosent, mot 11 prosent av befolkningen totalt. Det er imidlertid forskjell på parhusholdninger og husholdninger med kun én forsørger. Dersom vi ser på enslige forsørgere for seg selv, finner vi at hele 17 prosent av dem befant seg under lavinnteksgrensen i 2005. Bare 6 prosent blant par med barn var under lavinnteksgrensen.

Som for de fleste andre grupper er det store forskjeller i forekomsten av de ulike indikatorene når vi sammenligner barnefamilier med og uten lavinntekt. For barnefamiliene er det størst forskjeller i gruppen par med barn.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er en sentral indikator som "forklarer" mye av hvorfor noen barnefamilier tilhører lavinnteksgruppen. Dette kommer klart til syne i gruppen par med barn. For alle personer i denne husholdningstypen som ikke tilhører lavinnteksgruppen, er det bare to prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen (tabell 4.6). Dette står i skarp kontrast til lavinnteksgruppen, der mer enn hver tredje husholdning er uten yrkestilknyttede.

Blant enslige forsørgere er det flere i lavinnteksgruppen (72 prosent) som er uten yrkestilknytning,

men her er forskjellen mellom de med og uten lavinntekt mindre markert. Det vil si at det også er en stor andel blant dem som ikke er i lavinnteksgruppen som heller ikke er yrkestilknyttet. Det er trolig de ulike støtteordningene rettet inn mot eneforsørgere som er med på å forklare hvordan det er mulig å stå utenfor yrkeslivet uten å havne i lavinnteksgruppen.

Hovedinntektstakerens utdanningsnivå er lavere for husholdninger i lavinnteksgruppen enn for husholdninger i ikke-lavinnteksgruppen. Blant par med barn i lavinnteksgruppen hadde 32 prosent en hovedinntektstaker med lav utdanning i 2005, sammenlignet med 16 prosent i ikke-lavinnteksgruppen. Blant enslige forsørgere i lavinnteksgruppen, hadde om lag fire av ti husholdninger en hovedinntektstaker med høyeste utdanning tilsvarende grunnskolenivå i 2005. Andelen med lav utdanning blant barn under 18 år i lavinnteksgruppen var 34 prosent i 2005. Generelt sett er utdanningsnivået noe høyere blant barnefamilier enn i hele befolkningen.

En høy andel barnefamilier i lavinnteksgruppen mottar bostøtte, sosialhjelp eller begge deler. Én av tre enslige forsørgere mottar bostøtte. Like mange mottar sosialhjelp. To av ti mottar både bostøtte og sosialhjelp. Blant par med barn er det færre som mottar bostøtte og sosialhjelp.

Det er klart mindre forskjeller i sosialhjelpsbruk og bostøttemottak mellom enslige forsørgere med og uten

lavinntekt enn det er for tilsvarende grupper blant par med barn. Det er relativt mange enslige forsørgere som *ikke* er i lavinntektsgruppen, men som likevel mottar slike supplerende ytelser. Dette er i liten grad tilfelle blant par med barn, der det er et mye klarere skille mellom de som er og de som ikke er i lavinntektsgruppen.

Som vi alt har sett, er barnefamilier en gruppe med høye gjelds- og gjeldsrentebelastninger. For enslige forsørgere er det ikke særlig store forskjeller mellom dem som befinner seg over og under lavinntektsgrensen når det gjelder hvor mye rentene tynger. Blant par med barn er det større forskjeller. Her er det tre ganger større andel med høye renteutgifter i lavinntektsgruppen enn det er i ikke-lavinntektsgruppen. Det er også mer enn dobbelt så mange i lavinntektsgruppen (27 prosent) som har høy gjeld, sammenlignet med ikke-lavinntektsgruppen (12 prosent).

For den siste indikatoren, det vil si store sykdomsutgifter som kvalifiserer for å motta grunnstønad, så ser ikke dette ut til å være noe som forekommer spesielt oftere blant barnefamilier med lave inntekter, enn andre barnefamilier. Sammenlignet med hele befolkningen er det også små forskjeller. Det er i det hele ikke flere barnefamilier som mottar grunnstønad enn det er i befolkningen generelt.

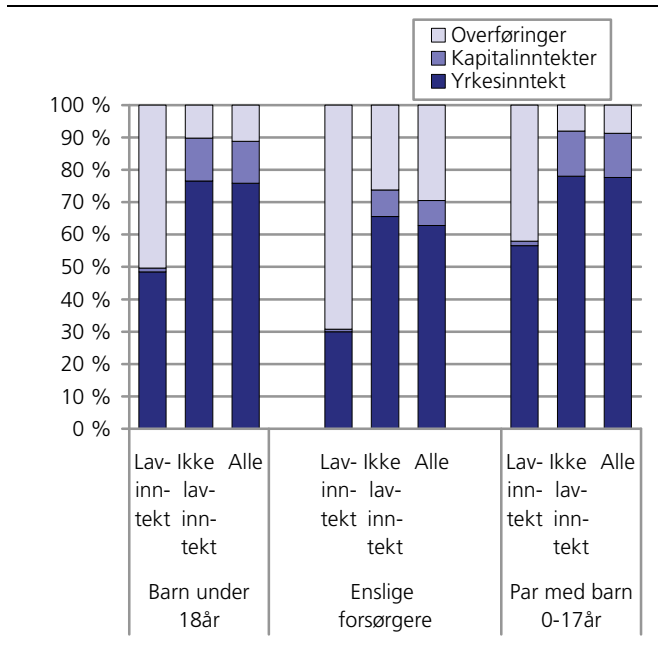
Inntektssammensetning

I figur 4.1 ser vi på hvordan inntektssammensetningen til de ulike barnefamiliene var i 2005. Figuren viser hvor stor andel yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer utgjør av samlet inntekt. Vi vil da få et bilde på hvilke typer inntekter som betyr mest for de ulike barnefamiliene, både for de som tilhører lavinntektsgruppen og de som ikke har det som vi definerer som lav husholdningsinntekt.

Vi har allerede sett at størrelsen på yrkesinntekten er en viktig forklaring på hvorfor noen barnefamilier havner i lavinntektsgruppen. Dette blir bekreftet i figur 4.1. De som befinner seg i lavinntektsgruppene har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt.

Blant alle barn i alderen 0-17 år, som befinner seg i lavinntektsgruppen, utgjør trygder og stønader en nesten like stor andel av samlet husholdningsinntekt som det inntekter fra inntektsgivende arbeid gjør. Dette står i kontrast til barnefamiliene over lavinntektsgrensen. For denne gruppen består hele 77 prosent av samlet husholdningsinntekt av yrkesinntekter, og bare 10 prosent er overføringer, mens de siste 13 prosentene er ulike kapitalinntekter (se tabell 4.7).

Figur 4.1. Barn og barnefamilier med og uten lavinntekt¹. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5. Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

De siste årene har det i tillegg vært en tendens til at stønadene har blitt viktigere for barn i lavinntektsgruppen. I 2001 utgjorde for eksempel overføringene 44 prosent av samlet inntekt, mot 50 prosent i 2005.

For gruppen enslige forsørgere, spesielt lavinntektsgruppen, er overføringer enda viktigere enn for par med barn. Hele 69 prosent av inntektene består av ulike stønader.

Tabell 4.7 viser mer detaljert inntektsfordeling for disse barnefamiliene. Her kan vi se at de forskjellige overføringene betyr mye for enslige forsørgere i lavinntektsgruppen. Blant de ulike typene overføringer som enslige forsørgere i lavinntektsgruppen mottar, er det særlig to typer som skiller seg ut. Ytelser fra folketrygden er den største enkeltposten, og utgjør en fjerdedel av samlet husholdningsinntekt. Dette vil i stor grad dreie seg om overgangstønad. En annen viktig inntektskilde er barnetrygd, som tilsvarer 14 prosent av samlet inntekt. En forklaring på hvorfor barnetrygden er så viktig for enslige forsørgere, er at de mottar barnetrygd for ett barn mer enn det de faktisk forsørger. Også underholdsbidrag og sosialhjelp er viktige inntektskilder for enslige forsørgere i lavinntektsgruppen, med en andel på 7 prosent hver.

Med unntak av sosialhjelp, legger vi merke til at de overføringene som betyr mye for enslige forsørgere med lavinntekt, også betyr relativt mye for andre eneforsørgerhusholdninger.

Tabell 4.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen, barn og barnefamilier¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Barn under 18 år			Enslige forsørgere			Par med barn 0-17 år		
	Med lav- inntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle
Yrkesinntekt	36	68	67	48	77	76	30	66	63	57	78	78
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	13	13	1	8	8	1	14	14
Overføringer	62	19	20	50	10	11	69	26	30	42	8	9
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	16	4	4	25	10	11	11	3	3
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	4	1	1	3	1	1	4	1	1
Barnetrygd	2	1	1	10	3	3	14	6	7	9	2	3
Stipend	7	0	1	3	0	1	3	1	1	2	0	0
Bostøtte	1	0	0	2	0	0	3	1	1	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	0	6	0	0	7	1	1	6	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	3	1	1	2	0	1	3	1	1
Stønad til barnetilsyn	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Mottatt underholdsbidrag ⁴	1	0	0	3	1	1	7	3	3	1	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	249 500	807 300	765 900	182 600	416 900	380 100	296 200	883 700	851 900
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	214 400	614 800	585 100	169 300	342 900	315 600	246 000	666 800	644 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁵	91 800	297 500	261 900	98 700	294 800	280 300	104 000	228 000	208 500	96 700	309 700	298 200
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	3,8	3,8	3,8	2,8	2,5	2,6	4,5	4,0	4,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	44 851	560 339	605 190	17 255	92 553	109 808	25 417	445 401	470 818

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

⁴ Omfatter kun offentlig avtalt barnebidrag.

⁵ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Par med barn i lavinnteksgruppen har en noe annen inntektssammensetning enn enslige forsørgere. Blant annet utgjør overføringene en klart mindre del av husholdningsinntekten. Men også for par med barn er ytelser fra folketrygden og barnetrygden meget viktige inntektskilder, ved at de utgjør henholdsvis 11 og 9 prosent av samlet inntekt. Til sammenligning utgjorde barnetrygd om lag tre prosent av samlet husholdningsinntekt for alle par med barn, der yngste barn var under 18 år. En viktig årsak til at barnetrygden er så viktig for par med barn i lavinnteksgruppen, er at det gjennomsnittlige barnetallet er høyere her enn blant de over lavinnteksgrensen. Det er en nær sammenheng mellom antall barn i familien og sannsynligheten for å havne i lavinnteksgruppen, og denne sammenhengen ser ut til å ha blitt styrket de siste årene (Epland og Kirkeberg 2007). Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse for par med barn i lavinnteksgruppen var for eksempel 4,5, mot 4,0 for de over lavinnteksgrensen.

Behovsprøvde ytelser som sosialhjelp er viktige inntektskilder for barnefamilier med lav inntekt, og beløpet utgjorde 6 prosent av den samlede husholdningsinntekten for par med barn i 2005. Bostøtte har imidlertid mindre betydning for barnefamilier generelt.

Inntektsfordeling

De ulikhetsmålene som presenteres i tabell 4.8 viser at inntektsforskjellene er mindre blant barnefamilier enn i befolkningen sett under ett. Mens for eksempel forholdstallet mellom gjennomsnittsinntektene til den høyeste og laveste femdelen av befolkningen i 2005 var på 4,9, er tilsvarende forholdstall 4,3 blant alle barn under 18 år, og enda lavere blant enslige forsørgere (3,4).

Den samme tendensen viser de andre ulikhetsmålene. Mens inntektsulikheten i befolkningen målt ved Gini-koeffisienten var på 0,330 i 2005, var tilsvarende koeffisient 0,310 blant alle barn under 18 år. Som vist i kapittel 3 økte inntektsforskjellene i befolkningen i perioden 1990-2005. Uligheten har også økt innen alle barnefamilier sett under ett i samme periode, men det er klare forskjeller mellom de ulike typene av barnefamilier.

Alle tre ulikhetsmålene i tabell 4.8 viser et stabilt nivå for enslige forsørgere, bortsett fra det siste året. Fra 2004 til 2005 er inntektsfordelingen mer ulikt fordelt. Blant par med barn har ulikhetene økt jevnt i samme periode, og særlig fra 2004 til 2005. Det er nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntektene og det bidraget slike inntekter har på ulikheten.

Tabell 4.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Enslige forsørgere	2,6	2,9	2,8	2,9	3,4
Par med barn					
0-17 år	2,8	2,6	3,1	3,5	4,2
Barn under 18 år	2,9	2,8	3,2	3,6	4,3
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Enslige forsørgere	2,2	2,2	2,3	2,1	2,2
Par med barn					
0-17 år	2,1	2,2	2,2	2,2	2,3
Barn under 18 år	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Enslige forsørgere	0,193	0,219	0,197	0,210	0,249
Par med barn					
0-17 år	0,206	0,197	0,235	0,263	0,308
Barn under 18 år	0,212	0,206	0,233	0,267	0,310

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Boforhold

Vi skal nå gå over til å se litt nærmere på boforhold for ulike kategorier av barnefamilier, og vi bruker data fra EU-SILC. Den første kategorien vi skal se på er enslige forsørgere. Dette er definert som personer som ikke er gifte eller samboende, og som bor sammen med barn (enten egne barn eller stebarn) i alderen 0-17 år.⁷

Den andre kategorien er barnefamilier med lav inntekt. Dette er par med barn, der yngste barn er i alderen 0-17 år, som har lav inntekt definert på to forskjellige måter. Den første gruppen er de barnefamiliene som tilhører den tidelen (første desil) av barnefamilier med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. Den andre gruppen er barnefamilier som tilhører den laveste femtedelen (første kvintil). Årsaken til at vi har valgt å definere to lavinntektsgrupper er at det er relativt få av de med lavest inntekt, og dermed blir tallene noe usikre. Som forbruksvekter er EU-skalaen brukt (se kapittel 2).

Hvis vi først ser litt på hvordan gruppene er sammensatt, finner vi at personer i barnefamilier med

lav inntekt har omtrent samme aldersfordeling som par med barn totalt, med den forskjell at andelen over 44 år er noe mindre (16 mot 22 prosent). Enslige forsørgere skiller noe mer fra par med barn når det gjelder alder fordi andelen under 25 år er mindre (8 mot 14 prosent).

Andelen som går på skole eller studerer varierer lite mellom de ulike typene barnefamilier vi ser på. Andelen blant alle par med barn er 15 prosent, og det er identisk med andelen blant barnefamilier med lav inntekt. Blant enslige forsørgere er andelen noe lavere, 10 prosent. En del av husholdningene hvor respondenten går på skole eller studerer kan forventes å finansiere noe av livsoppholdet med studielån, og dette er ikke definert inn i inntektsbegrepet som brukes her.

Boligstandard og eierforhold

Enslige forsørgere

Fra 2001 til 2003 ser vi en viss økning i andelen enslige forsørgere som eier sin egen bolig, enten som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap, og den har siden ligget stabilt rundt sju av ti. Dette er en noe mindre andel enn blant befolkningen totalt, hvor eierandelen er på åtte av ti. Den er enda høyere igjen blant alle par med barn, hvor ni av ti eier sin egen bolig. Blant enslige forsørgere kan vi imidlertid observere en jevn økning i andelen som er selveiere siden tidlig på 1990-tallet, noe som igjen tyder på at andelen som eier gjennom andels- eller aksjeselskap har sunket.

Andelen enslige forsørgere som bor i enebolig har økt noe siden starten på 1990-tallet, og er nå på 57 prosent. Dette er følger av at andelen som bor i andre småhus har gått ned, og nå er på 21 prosent. Totalt er andelen som bor i enten enebolig eller småhus ellers på samme nivå som tidlig på 1990-tallet. Dette er likevel en relativt stor forskjell i forhold til alle par med barn, hvor 75 prosent bor i enebolig og 16 prosent bor i småhus ellers. Forskjellen mellom enslige forsørgere og befolkningen totalt er noe mindre. I befolkningen bor 63 prosent i enebolig, og 15 prosent i småhus ellers.

Når vi skal vurdere boligens standard, ser vi på boligens størrelse som et av de viktigste momentene. Tallene kan tyde på at enslige forsørgere har noe mindre boliger enn befolkningen ellers. Rett nok er ikke forskjellen i totalt antall kvadratmeter per bolig særlig stor, 114 mot 118 kvadratmeter. Ser vi derimot på antall kvadratmeter per person, kommer enslige forsørgere noe dårligere ut enn befolkningen totalt med sine 44 mot 53 kvadratmeter. Sammenligner vi med alle par med barn, kommer imidlertid enslige forsørgere bedre ut siden gjennomsnittet for par med barn er 39 kvadratmeter. Selv om par med barn har større boliger (157 kvadratmeter), oppveies dette altså av at husholdningene er større.

⁷ For perioden 1987-1997 er enslig forsørger definert som ikke gift eller samboende som bor sammen med barn i alderen 0-19 år.

Tabell 4.9. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere¹. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Enslige forsørgere ¹							Alle
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	2006
Andel personer som								
bor i enebolig, våningshus	43	44	40	50	54	56	57	63
bor i småhus ellers	36	36	36	25	21	22	21	15
bor i husholdning som eier	65	61	70	62	70	69	72	81
bor i husholdning som er selveier	42	41	47	48	54	55	58	69
bor trangt	6	6	3	7	4	6	7	8
bor svært romslig	15	16	15	16	19	19	24	30
mangler bad eller WC	0	0	0	0	0	0	0	0
Bor i bolig								
med råte eller fukt	12	15	9	8
som er utsatt for støy	11	13	9	12
som er utsatt for forurensning	11	10	6	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hæverk	8	4	4	4
Boligareal per husholdning. Kvm.	94	..	97	108	107	110	114	118
Boligareal per person. Kvm.	39	..	42	42	42	44	44	53
Antall svar i alt	113	126	124	132	225	226	209	5 771

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001, 2003 og 2004.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 4.10. Boligtype og boligstandard for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003, 2005 og 2006

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil				Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil				Alle par med barn 0-17	Alle
	2001	2003	2005	2006	2001	2003	2005	2006	2006	2006
Andel personer som										
bor i enebolig, våningshus	68	72	69	59	72	74	74	69	75	63
bor i småhus ellers	23	14	13	19	21	14	13	15	16	15
bor i husholdning som eier	74	81	70	76	82	85	78	81	91	81
bor i husholdning som er selveier	70	72	60	62	77	75	69	71	83	69
bor trangt	28	27	29	30	22	25	22	26	12	8
bor svært romslig	10	9	11	8	10	9	10	9	17	30
mangler bad eller WC	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Bor i bolig										
med råte eller fukt	11	10	10	15	9	12	10	13	7	8
som er utsatt for støy	..	11	14	13	..	10	12	12	10	12
som er utsatt for forurensning	..	6	6	9	..	6	6	7	6	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hæverk	..	5	7	5	..	5	6	4	3	4
Boligareal per husholdning. Kvm.	140	147	134	131	139	144	141	138	157	118
Boligareal per person. Kvm.	32	33	31	31	31	32	32	32	39	53
Antall svar i alt	101	186	196	188	203	372	394	396	1 989	5771

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Ser vi bort fra antall kvadratmeter og heller fokuserer på antall rom, kan vi vurdere hvor store andeler som bor trangt eller svært romslig. Blant enslige forsørgere bor 7 prosent trangt og 24 prosent svært romslig. Forskjellen i forhold til befolkningen er liten. Totalt bor 8 prosent trangt og 30 prosent svært romslig. Andelen som bor trangt er imidlertid større blant alle par med barn (12 prosent), og en mindre andel bor svært romslig (17 prosent). For hele den perioden vi ser på, har andelen enslige forsørgere som bor trangt vært nokså uendret. Det kan se ut til å være en økning i andelen som bor svært romslig, men her må vi ta i betraktning at gruppen er liten, så endringen er likevel ikke statistisk sikker. Vi ser også at boligene blir større målt i antall kvadratmeter.

I tillegg til størrelse og romslighet bør også momenter knyttet til boligens tekniske stand tas i betraktning når vi vurderer standard. Her har vi ikke så mange kriterier å støtte oss til, men vi kan i alle fall observere at det knapt er noen som mangler bad eller wc. Vi har også bare respondentens egen vurdering å støtte oss til når vi skal vurdere om boligen er utsatt for råte eller fukt. Nesten en av ti enslige forsørgere opplever dette, omtrent samme andel som i befolkningen og også blant alle par med barn. Det kan se ut til at dette forholdet har bedret seg blant enslige forsørgere fra 2005 til 2006, men igjen er endringen for liten til å være statistisk sikker.

Vi har også noen få egenrapporterte indikatorer som sier noe om bomiljøet. Blant enslige forsørgere rapporterer 9 prosent at de er utsatt for støy, 6 prosent er utsatt for forurensning ved boligen, og 4 prosent opplever at de bor i et område utsatt for kriminalitet, vold og hærverk. Disse andelene er nokså like når vi ser både på par med barn og befolkningen totalt. Den største forskjellen finner vi i forhold til støy, som rapporteres av 12 prosent i befolkningen.

Barnefamilier med lav inntekt

Om lag tre av fire barnefamilier med lavest inntekt (laveste desil) eier sin egen bolig. Blant barnefamilier med lav inntekt generelt (laveste kvintil) er andelen noe høyere, drøyt åtte av ti. Dette er igjen på samme nivå som for befolkningen totalt, men er noe lavere enn blant alle par med barn, der drøyt ni av ti eier sin egen bolig.

Blant alle par med barn bor tre av fire i enebolig, dette gjelder omtrent sju av ti barnefamilier med lav inntekt generelt, og omtrent seks av ti barnefamilier med lavest inntekt. Forskjellen mellom alle par med barn og de med lavest inntekt er statistisk sikker. Andelen som bor i småhus ellers er nokså lik for barnefamilier med lav inntekt generelt og alle par med barn, men noe høyere blant barnefamilier med lavest inntekt alle (15, 16 og 19 prosent). Her er imidlertid ikke forskjellene statistisk sikre.

Når det gjelder boligstandard, kommer barnefamilier med lav inntekt noe dårligere ut enn andre grupper. Dette gir seg først og fremst utslag i romslighet, der vi ser at 30 prosent av de med lavest inntekt og 26 prosent av de med lav inntekt generelt bor trangt. Andelen er betydelig høyere og forskjellen er statistisk sikker når vi sammenligner med alle par med barn, hvor 12 prosent bor trangt. Det er også sikre, men noe mindre, forskjeller i andelen som bor svært romslig. Det er til tross for at det også blant alle par med barn er en relativt liten andel som bor svært romslig sammenlignet med befolkningen totalt (17 mot 30 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt har i gjennomsnitt noe større boliger enn hva som er landsgjennomsnittet, men mindre enn blant alle par med barn. Bildet endrer seg litt dersom vi ser på antall kvadratmeter per person. Da ser vi at de med lav inntekt har mindre plass per person enn andre, selv om forskjellen i forhold til alle par med barn ikke er veldig stor. Dette stemmer overens med tall fra 2001 som viser at om lag 30 prosent av barnefamiliene med lav inntekt vurderer boligarealet sitt som for lite.

Ser vi på de andre målene vi har på boligstandard, finner vi få antydninger til at barnefamilier med lav inntekt har dårligere boliger enn andre. Det er knapt noen som mangler bad og wc. Andelen som er plaget med råte eller fukt er noe høyere enn for landsgjennomsnittet og for alle par med barn, men forskjellene er imidlertid for små til å være statistisk sikre.

Når det gjelder bomiljø målt som støy utenfra befinner barnefamilier med lav inntekt på landsgjennomsnittet, og omtrent på samme nivå som alle par med barn. For mål som forurensning og opplevelsen av kriminalitet i bomiljøet skiller lavinntektsgruppen seg ikke nevneverdig verken fra alle par med barn eller landsgjennomsnittet.

Boligøkonomi

Enslige forsørgere

Enslige forsørgere som leier bolig betaler i gjennomsnitt 55 400 kroner i årlig husleie. Dette er betydelig høyere enn for landsgjennomsnittet som ligger på 43 600 kroner. Ser vi på utviklingen i leieutgifter for enslige forsørgere fra 1991 til 2006, ser vi en økning på 26 000 kroner i den årlige leien. Regner vi om dette til 2006 kroner (årlig husleie i 1991 blir da på knappe 40 000 2006-kroner), har økningen i husleie for enslige forsørgere vært på over 38 prosent siden 1991.

Enslige forsørgere som eier sin egen bolig (enten som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap) betalte i 2006 i gjennomsnitt 57 800 kroner i renter og avdrag for boliglån. Gjennomsnittet for alle eiere var 45 100 kroner. Også her kan vi se på utviklingen siden 1991. Omregnet til 2006-kroner finner vi at gjennomsnittet i 1991 var 61 300 kroner, og at det sank ned til 44 800 kroner i 1997, før det igjen økte fram mot et toppunkt på 67 700 kroner i 2003. Fra 2003 til 2006 har den gjennomsnittlige utgiften til lån og avdrag for enslige forsørgere falt med omtrent 15 prosent. Når en tar i betraktning den høye økningen i boligprisene siden 1991, så reflekterer denne utviklingen endringene i utlånsrentene i den perioden vi ser på. Rentene falt en del i 1993, før de igjen økte mot slutten av 1990-tallet. Utviklingen fra 2003 til 2006 kan forklares med den store senkningen av utlånsrentene i 2003.

Hvor stor belastning boutgiftene utgjør på økonomien må relateres til husholdningenes samlede inntekt. Hvis boligutgiftene utgjør 25 prosent eller mer av en husholdnings samlede inntekter, definerer vi boutgiftsbelastningen som høy. Er den under 10 prosent, defineres den som lav. En av tre enslige forsørgere har høy boutgiftsbelastning, mens det gjelder omtrent en av fire husholdninger i befolkningen. Ser vi på utviklingen i denne andelen for enslige forsørgere over tid, finner vi de samme utviklingstrekkene som for utgifter til renter og avdrag, noe som selvfølgelig henger sammen med renteutviklingen. Vi kan blant annet se at andelen med høy belastning nådde et toppunkt i 2003, da nesten halvparten av alle enslige forsørgere opplevde dette. Andelen med lav boutgiftsbelastning er på 15 prosent blant enslige forsørgere, og dette er en betydelig lavere andel enn landsgjennomsnittet på 39 prosent, og forskjellen her er statistisk sikker.

Tabell 4.11. Boligøkonomi for enslige forsørgere¹. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Enslige forsørgere ¹							Alle	
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	2006	2006
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Kroner	29 400	34 800	42 300	45 600	50 300	53 000	55 400	55 400	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	7	2	0	5	4	1	2	2	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	45 100	40 100	37 200	52 400	64 900	52 900	57 800	57 800	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	9	14	15	7	10	9	12	12	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	53	46	46	35	48	34	33	33	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	13	15	13	12	9	11	15	15	39
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	22	16	17	17	7
noe tyngende	52	53	53	53	36
Antall svar fra leiere	39	49	36	43	66	69	58	58	1 003
Antall svar fra eiere	74	77	88	89	157	156	151	151	4 750
Antall svar	113	126	124	132	225	225	209	209	5 753

¹ For 1991-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001, 2003 og 2005.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 4.12. Boligøkonomi for ulike grupper barnefamilier. 2001, 2003, 2005 og 2006

	Barnefamilier med lav inntekt 1. desil				Barnefamilier med lav inntekt 1. kvintil				Alle par med barn 0-17 år	
	2001	2003	2005	2006	2001	2003	2005	2006	2006	2006
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	41 500	51 800	55 600	45 600	42 400	50 600	57 000	46 800	52 000	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	17	0	7	17	12	5	8	14	10	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende	57 800	67 300	61 700	59 900	50 600	68 600	62 600	62 200	77 300	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	19	12	13	20	22	13	12	18	14	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	38	46	50	23	31	33	36	15	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	26	19	14	24	31	18	14	23	27	39
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	..	15	12	12	..	14	10	10	5	7
noe tyngende	..	55	45	51	..	54	46	52	46	36
Antall svar fra leiere	26	36	59	45	31	55	85	73	162	1 003
Antall svar fra eiere	50	150	137	143	120	317	309	323	1 823	4 750
Antall svar	76	186	196	188	151	372	394	396	1 985	5 753

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig. Husleiene for 2005 er revidert, og vil derfor avvike fra tallet i rapporten for 2006.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Hvis en går fra objektive mål i kroner til et subjektivt mål på i hvilken grad boutgifter oppleves som tyngende på husholdningens økonomi, ser vi at 17 prosent av enslige forsørgere oppfatter de samlede boutgifter som svært tyngende. 53 prosent vurderer dem som noe tyngende. De tilsvarende andelen for alle husholdninger er 7 og 36 prosent. Dette betyr altså at 7 av 10 enslige forsørgere oppfatter boutgiftene som tyngende, mens dette gjelder for drøyt 4 av 10 for alle husholdninger.

Barnefamilier med lav inntekt

I 2006 betalte alle par med barn som leier bolig i gjennomsnitt 52 000 kroner per år i husleie. For barnefamiliene med lavest inntekt (laveste tidel) er gjennomsnittet 45 600, og for barnefamilier med lav inntekt generelt (laveste femtedel) er gjennomsnittet 46 800. Fra 2001 til 2006 har husleien for barnefamilier med generelt lav inntekt økt med knappe 1 000 2006-kroner.⁸

For lavinntektsfamilier som eier boligen sin (selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap) ligger den gjennomsnittlige utgiften til renter og avdrag på 62 200 kroner. Dette er godt under gjennomsnittet for alle par med barn, som ligger på 77 300 kroner. Gjennomsnittet for alle husholdninger er imidlertid betraktelig lavere, og ligger på 45 100 kroner. Som tidligere ser vi også her at utgiftene til renter og avdrag har sunket fra 2003, i tråd med utviklingen i utlånsrentene.

Blant alle barnefamilier med lav inntekt har 36 prosent det vi definerer som høy boutgiftsbelastning. Ser vi på de med lavest inntekt, gjelder dette imidlertid halvparten av husholdningene. For alle par med barn ligger denne andelen på 15 prosent, noe som altså er betydelig lavere enn for alle husholdninger (24 prosent). Dette er statistisk sikre forskjeller som viser at boutgiftene utgjør en relativt større belastning for barnefamilier med lav inntekt enn for andre grupper. Tallene for lavinntektsgruppen tyder også på at andelen med stor belastning har økt fra 2001 til 2006,

⁸ Her skylder vi å gjøre oppmerksom på en feil i rapporten for 2005 (Statistisk sentralbyrå 2007a) hvor de gjennomsnittlige husleiene for barnefamilier i 2005 var for høye. En nærmere revisjon av tallene har

ført til at anslaget for gjennomsnittlig husleie i 2005 er til dels betydelig nedjustert.

men utvalgene er for små til at vi kan fastslå dette med statistisk sikkerhet. Andelen med lav boutgiftsbelastning har siden 2001 svingt noe blant barnefamilier med lav inntekt, men ser totalt sett ut til å ha gått noe ned, i likhet med alle par med barn.

En tiendedel av barnefamiliene med lav inntekt har en subjektiv opplevelse av at boutgiftene er svært tyngende på husholdningens økonomi. Andelen er dobbelt så høy som blant alle par med barn, selv om forskjellen ikke er statistisk sikker. 52 prosent av barnefamiliene med lav inntekt opplever boutgiftene som noe tyngende, en noe høyere andel sammenlignet med alle par med barn. Tallene kan tyde på at blant barnefamilier med lav inntekt så sank andelen som oppfatter boutgiftene som tyngende noe fra 2003 til 2005, mens den har økt igjen i 2006, men her er anslagene usikre.

Økonomiske vansker

Enslige forsørgere

Resultatene fra våre undersøkelser tyder på at en god del enslige forsørgere har det økonomisk vanskelig. I 2006 oppga nesten en av fire at det var svært vanskelig eller vanskelig 'å få endene til å møtes', en av ti oppga at det var svært vanskelig. Tallene viser et relativt stabilt bilde når vi ser tilbake til 2003, selv om det har vært noen små svingninger fra år til år. Andelen enslige forsørgere som sliter med å få endene til å møtes er nesten fem ganger så høy som blant alle par med barn, og nesten tre ganger så høy som blant alle husholdninger. Kun en 15 prosent av enslige forsørgere sier i 2006 at det er lett eller svært lett 'å få endene til å møtes'. Dette er en langt lavere andel enn blant alle par med barn og husholdninger generelt, hvor andelen er 35 og 39 prosent.

Selv om betalingsproblemer også kan brukes som indikasjon på økonomiske vansker, må man være varsom i tolkningen av dette. Husholdninger tilpasser forbruket etter inntekten og planlegger økonomien slik at de færreste vil oppleve at de er ute av stand til å betale regninger ved forfall, selv om inntekten er lav. På tross av dette ser vi at enslige forsørgere i større grad enn andre husholdninger opplever betalingsproblemer i forhold til faste utgifter. Sammenlignet med tidligere år er det ikke store endringer, men tallene kan tyde på at en noe større andel som opplevde problemer med å betale husleie nådde et toppunkt i 2004. En av fem har opplevd å ikke kunne betale elektrisitet og kommunale avgifter ved forfall i 2006, og selv om dette fremdeles er det største problemet, tyder også tallene på at en noe mindre andel opplever dette nå, sammenlignet med 2003. Dette kan ha sammenheng med at prisene på elektrisitet økte plutselig og mye vinteren 2002/2003,

noe som naturlig nok rammet husholdninger med lav inntekt hardest.

Når det gjelder materielle goder, så disponerer enslige forsørgere de mest vanlige i samme grad som befolkningen ellers. Så godt som alle disponerer telefon, farge-TV og vaskemaskin. En noe lavere andel av enslige forsørgere disponerer PC og privatbil sammenlignet med andre barnefamilier, og spesielt når det gjelder privatbil har dette i større grad enn for andre økonomiske årsaker. 6 prosent av enslige forsørgere disponerer ikke PC, mens 13 prosent ikke disponerer privatbil av økonomiske årsaker. Dette er klart høyere andeler enn blant alle par med barn (1 og 2 prosent), og noe høyere enn for alle husholdninger (3 og 7 prosent).

For en del enslige forsørgere er også den økonomiske situasjonen så vanskelig at de sliter med å dekke ulike behov. Nesten en av fem har ikke råd til en ukens ferie borte fra hjemmet, men her ser vi rett nok en svak nedgang siden 2003. Blant alle husholdninger gjelder dette en av ti, og blant alle par med barn gjelder det en av tjue. 6 prosent av de enslige forsørgerne har heller ikke råd til mer grunnleggende behov som å spise kjøtt eller fisk annenhver dag og å holde boligen passe varm. Selv om det er forskjeller i forhold til befolkningen totalt, så har denne blitt mindre i løpet av den perioden vi ser på.

En vanskelig økonomisk situasjon fører til at en av tjue enslige forsørgere mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger. Tallene er usikre, men det kan tyde på at denne andelen er noe lavere blant alle par med barn og blant alle husholdninger generelt. Tallene kan også tyde på at andelen enslige forsørgere som mottar slik støtte har sunket fra 2003, da den var på 11 prosent.

Barnefamilier med lav inntekt

I likhet med enslige forsørgere har barnefamilier med lav inntekt en strammere økonomi enn alle par med barn og husholdninger generelt. Blant barnefamilier med lav inntekt generelt rapporterer 13 prosent at det er svært vanskelig eller vanskelig 'å få endene til å møtes', blant de med lavest inntekt er tilsvarende andel på 16 prosent. Blant barnefamilier med lav inntekt mener 4 prosent at det er svært vanskelig 'å få endene til å møtes', blant alle par med barn mener 1 prosent det samme. En av fem barnefamilier med lav inntekt synes det er lett eller svært lett 'å få endene til å møtes'. Blant alle par med barn synes drøyt en av tre det samme. Ser vi på utviklingen fra 2003 til 2005, ser det ut til at barnefamilier med lav inntekt selv opplever noe større økonomisk romslighet i 2006 enn i 2003. Gruppene er for små til å slå fast noe med sikkerhet, men tendensen er at færre opplever økonomien som trang og flere opplever den som romslig.

Tabell 4.13. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over i barnefamilier. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Enslig forsørger				Barnefamilier med lav inntekt								Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	2005	2006	1. desil				1. kvintil				2006	2006
					2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006		
Betalingsproblemer														
Husleie	10	17	15	13	9	8	7	7	5	7	6	5	2	4
Boliglån	6	9	5	4	7	7	5	6	7	9	5	5	3	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	29	22	20	21	22	19	16	13	20	17	15	13	6	6
Andre lån	10	11	13	6	6	9	11	8	6	8	9	7	3	4
Økonomisk romslighet														
Svært vanskelig	10	13	9	10	7	8	8	6	5	6	5	4	1	3
Vanskelig	18	12	12	14	13	15	12	10	12	12	9	9	4	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	13	15	14	15	12	14	22	24	14	17	20	21	35	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	11	4	4	5	4	4	5	3	4	3	3	2	2	3
Antall svar	225	222	226	209	186	201	196	188	372	404	394	396	1 989	5 771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 4.14. Indikatorer på materiell situasjon for personer 16 år og eldre i barnefamilier. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Enslig forsørger				Barnefamilier med lav inntekt								Alle par med barn 0-17	Alle
	2003	2004	2005	2006	1. desil				1. kvintil				2005	2005
					2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006		
Materiell situasjon														
Andel som disponerer														
Telefon	100	100	98	99	100	100	97	100	100	99	98	100	99	98
Farge TV	98	97	97	98	97	95	96	97	98	97	97	98	98	95
PC	74	79	81	86	83	82	86	95	88	87	90	95	97	72
Vaskemaskin	98	97	96	99	100	99	96	97	99	98	98	98	99	95
Privatbil	81	79	76	80	89	86	84	88	91	91	90	92	96	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	10	13	10	6	8	9	8	4	5	5	6	2	1	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	13	12	16	13	9	12	11	9	7	7	7	6	2	7
Har ikke råd til														
en ukes ferie	26	26	23	19	21	27	21	19	17	21	16	15	5	10
spise kjøtt eller fisk annenhver dag	11	9	9	6	10	9	8	6	7	7	7	4	2	4
kjøre nye klær	20	22	17
holde boligen varm	9	4	4	6	3	8	4	4	3	5	2	2	1	2
Antall svar	225	222	226	209	186	201	196	188	372	404	394	396	1 989	5 771

Kilde: EU-SILC.

Av betalingsproblemer ser vi også blant familier med lav inntekt at utgifter til elektrisitet og kommunale avgifter er de som volder størst problem. 13 prosent rapporterer betalingsproblemer på dette området, omtrent dobbelt så høy andel som blant alle par med barn, men en mindre andel enn blant enslige forsørgere. Sammenlignet med enslige forsørgere er problemer med å betale husleie lite blant barnefamilier med lav inntekt (5 prosent). Andelen er likevel høyere enn blant alle par med barn, mens forskjellen i forhold til husholdninger generelt er liten. Også andelen som har betalingsproblemer knyttet til boliglån og andre lån er noe høyere enn for alle par med barn og husholdninger generelt, men forskjellene er små og usikre.

Også barnefamilier med lav inntekt disponerer i stor grad vanlige materielle goder. Så godt som alle disponerer telefon, nesten alle TV og vaskemaskin. Også andelen som disponerer PC ser ut til å ha økt, og er

nesten på samme nivå som blant alle par med barn, og høyere enn blant husholdninger generelt. En noe mindre andel av barnefamiliene med lav inntekt disponerer privatbil sammenlignet med alle par med barn, men også her er andelen høyere enn blant husholdninger generelt. Dette tyder på at behovet for disse godene er stort i barnefamilier, noe som da også gjenspeiles i at et flertall av de som ikke disponerer disse godene ikke gjør det på grunn av økonomiske årsaker.

Barnefamilier med lavest inntekt (laveste tidel) har i samme grad som enslige forsørgere problemer med å dekke grunnleggende behov, knappe en av fem har ikke råd til en ukes ferie, 6 prosent har ikke råd til å spise kjøtt eller fisk annenhver dag og 4 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm. Blant barnefamilier med lav inntekt generelt opplever en mindre andel denne typen problemer, men sammenligner en med alle par med barn er andelen høyere.

2 prosent av barnefamiliene med lav innekst mottar støtte fra andre husholdninger. Det er på nivå med alle par med barn og befolkningen generelt, men noe lavere enn blant enslige forsørgere.

Tilknytning til arbeidslivet

Yrkesdeltakelse er kanskje den viktigste enkeltfaktoren for å unngå å havne i lavinntektsgruppen. Yrkesaktive i lavinntektsgruppen har oftest en svak tilknytning til arbeidslivet. Omfang og type yrkesaktivitet er derfor et viktig område å undersøke for å kunne si noe om levekårene til ulike grupper. Svak tilknytning til arbeidslivet kan medføre lav inntekt, mens yrkesaktivitetens omfang også kan påvirkes av andre livsbetingelser, som for eksempel forsørgerbyrde. Yrkesstatus kan også si noe om hvor stabil tilknytning man har til arbeidslivet, og derfor være en faktor som sier noe om risikoen for å havne i lavinntektsgruppen. Vi skal videre se på yrkesaktivitet for ulike typer av barnefamilier ut fra tabell 4.15. Det er viktig å merke seg at tallene i tabellen er prosentuert på grunnlag av personen i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

Enslige forsørgere

Åtte av ti enslige forsørgere var sysselsatte på intervju-tidspunktet i 2006. Det vil si at de hadde minst en time inntektsgivende arbeid i uka forut for intervjuet, eller at de var midlertidig fraværende fra slikt arbeid. Helårsaktivitet sier likevel mer om situasjonen på litt lengre sikt, og den vanligste helårsaktiviteten blant enslige forsørgere er yrkesaktivitet. Andelen helårs yrkesaktive ser også ut til å ha økt noe fra 2005 til 2006. Vi finner likevel betydelige forskjeller dersom vi sammenligner enslige forsørgere og alle par med barn. Mens 71 prosent av enslige forsørgere regnes som yrkesaktive, gjelder dette 89 prosent blant par med barn. Den nest vanligste blant enslige forsørgere er å ikke ha noen helårsaktivitet. Dette gjelder 12 prosent i denne gruppen. Når vi også tar i betraktning at 10 prosent av de enslige forsørgerne er yrkesaktive deler av året, tyder dette på at denne gruppen i større grad enn alle par med barn har et ustabil forhold til arbeidsmarkedet. Vi finner videre at 4 prosent er ikke-yrkesaktive, mest sannsynlig er disse hjemmearbeidende. Andelen studenter blant enslige forsørgere er på 8 prosent, og det er en høyere andel enn blant alle par med barn og personer i yrkesaktiv alder. Relativt få enslige forsørgere er arbeidsledige eller pensjonister, henholdsvis 2 og 3 prosent. Ser vi på yrkesstatusen for helårs yrkesaktive, finner vi at et overveiende flertall av enslige forsørgere er ansatte (94 prosent), mens relativt få er selvstendig næringsdrivende (8 prosent).

Barnefamilier med lav inntekt

For barnefamilier med lavest inntekt (1. desil) ligger sysselsettingsnivået på samme nivå som blant enslige forsørgere, åtte av ti. Barnefamilier som befinner seg i den laveste femtedelen har et noe høyere syssel-

settingsnivå med 86 prosent, på linje med befolkningen i yrkesaktiv alder, men 10 prosentpoeng lavere i forhold alle par med barn. Når det gjelder forholdet mellom helårs yrkesaktivitet og yrkesaktivitet deler av året, er lavinntektsgruppen i den laveste tidelen omtrent på nivå med enslige forsørgere. 69 prosent er helårs yrkesaktive, 10 prosent er yrkesaktive deler av året. For lavinntektsgruppen i den laveste femtedelen er andelen helårs yrkesaktive 78 prosent, mens 7 prosent er yrkesaktive deler av året. Også for barnefamilier med lav inntekt ser vi at yrkesaktiviteten har økt noe fra 2005 til 2006, men på grunn av at dette er små grupper er endringene usikre. Sammenligner vi med alle par med barn ser vi at yrkesaktiviteten blant barnefamilier i lavinntektsgruppen er lavere enn blant alle par med barn, dette kan være en faktor som forklarer hvorfor noen barnefamilier havner i lavinntektsgruppen. Det vi imidlertid må merke oss er at andelen selvstendige er høy blant barnefamilier med lav inntekt, 12 og 13 prosent mot 9 prosent totalt i befolkningen i yrkesaktiv alder.

Selvstendig næringsdrivende er en gruppe der inntektsstatistikken generelt vil ha problemer med å vise det reelle inntektsnivået, slik at inntekt ikke nødvendigvis er den beste indikatoren på økonomisk levestandard for de selvstendige (Epland og Kirkeberg 2002). Dermed kan noen familier befinne seg i lavinntektsgruppen uten at dette gjenspeiler husholdningens reelle økonomiske situasjon.

Den lave andelen helårs yrkesaktive, samt det forhold at 17 og 12 prosent i de to gruppene av lavinntektsfamilier ikke har noen helårs yrkesaktivitet kan også tyde på at relativt mange har et ustabil forhold til arbeidslivet. Helårs arbeidsledighet blant barnefamilier i lavinntektsgruppene er imidlertid bare 1 prosent. Studenter er en gruppe som kan forventes å finansiere en del av livsoppholdet med lån som ikke fanges opp av inntektsbegrepet. Andelene helårs studenter blant barnefamilier med lavinntekt er likevel bare på 3 prosent. Det er marginalt høyere enn blant alle par med barn, noe lavere enn blant enslige forsørgere, men omtrent på nivå med befolkningen i yrkesaktiv alder.

Når det gjelder barnefamilier med flere voksne vil det også være interessant å se på antallet helårs yrkesaktive i husholdningen. I lavinntektsgruppene er det relativt store andeler hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive, 16 prosent i den laveste tidelen og 12 prosent i den laveste femtedelen. Blant alle par med barn er det kun 5 prosent av husholdningene hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive. Ser vi i tillegg på barnefamilier med bare en helårs yrkesaktiv, gjelder dette 37 prosent av lavinntektsfamilier, mens det gjelder bare en av fire blant alle par med barn. Funnene kan tyde på at svak yrkestilknytning er en forklaring på hvorfor enkelte familier havner i lavinntektsgruppen.

Tabell 4.15. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i barnefamilier. 2005 og 2006. Prosent

	Enslig forsørger		Barnefamilier med lav inntekt				Alle par med barn 0-17	Alle 16-66 år
	2005	2006	1. desil		1. kvintil		2006	2006
			2005	2006	2005	2006		
Andel sysselsatte	73	80	73	80	80	86	96	87
Helårsaktivitet								
Yrkesaktiv	64	71	62	69	70	78	89	78
Studenter	7	8	8	3	7	3	1	4
Arbeidsledige	3	2	5	1	3	1	0	0
Pensjonister	4	3	3	1	2	2	1	6
Ikke-yrkesaktive	8	4	6	9	5	5	2	2
Ingen helårs hovedaktivitet	14	12	16	17	13	12	7	11
Yrkesaktiv deler av året	13	10	10	10	9	7	3	5
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive								
Ansatt	93	94	82	88	85	87	91	91
Selvstendig	7	6	17	12	14	13	9	9
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	0	1	0	0	0	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte								
Under 37 timer og mindre	37	30	35	35	34	26	14	19
38-44 timer	50	54	43	50	49	57	61	58
45 timer og over	13	16	21	15	17	17	25	23
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	35	37	35	36	35	38	41	39
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen								
0	36		24	16	16	12	5	17
1	64		32	38	35	37	25	36
2	.		44	45	48	48	67	44
3 +	.		1	1	1	2	3	3
Antall svar sysselsatte	166	156	150	146	327	329	1 824	4 170
Antall svar helårs yrkesaktive	150	139	135	130	309	309	1 779	3 935
Antall svar	226	209	196	188	394	396	1 987	5 022

Kilde: EU-SILC.

5. Sosiale indikatorer for aleneboende

Anette Walstad Enes, Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- de yngste og eldste aleneboende er overrepresentert i lavinntektsgruppen
- sterk sammenheng mellom svak yrkestilknytning og lavinntekt blant aleneboende
- lav yrkestilknytning blant aleneboende mellom 50 og 66 år
- relativt mange sosialhjelpsmottakere blant aleneboende under 50 år
- unge aleneboende har høy gjeld
- inntektsforskjellene blant aleneboende under 50 år er større enn for hele befolkningen
- relativt få aleneboende eier sin egen bolig, spesielt gjelder dette aleneboende under 35 år
- husleieøkninger betyr mer enn renteendringer for unge aleneboende, og økninger i husleien de siste 15 årene har ført til at seks av ti unge aleneboende har høy boutgiftsbelastning
- aleneboende har en noe løsere tilknytning til arbeidsmarkedet enn befolkningen i yrkesaktiv alder totalt

Innledning

Aleneboende er en sammensatt gruppe som har hatt en markert vekst de siste 15-20 årene. Rundt 900 000 nordmenn regnes å være aleneboende i 2005. Økningen skjer særlig blant de yngre, og skyldes tidligere utflytting fra foreldrehjemmet, senere etablering med egne familier og flere samlivsbrudd og familieoppløsninger. Jo eldre den aleneboende er, desto mer stabil er husholdningen. Det betyr at i aldersgruppen over 30 år, og særlig blant de eldste, er det å bo alene oftest noe som varer (Statistisk sentralbyrå 2006a).

Husholdninger som består av unge aleneboende har, sammenlignet med andre husholdningstyper, hatt en relativt svak inntektsvekst siden midten av 1990-tallet. Dette viser tall fra inntektsstatistikk for husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2007b). Også andre grupper av aleneboende, med unntak for de aller eldste, har hatt svak inntektsvekst, sammenlignet med andre husholdningstyper.

I dette kapitlet vil vi ta for oss ulike indikatorer for de aleneboende i ulike aldersgrupper. Merk at vi ikke regner med studenter i gruppen aleneboende under 35 år når vi ser på inntektsindikatorer. Dette fordi studenter hovedsakelig lever av studielån, og lån regnes ikke som inntekt i inntektsstatistikken. Om en tar med studentene, vil dette føre til at mange i denne gruppen vil komme ut med en urimelig lav inntekt. Derimot inngår studentene når vi ser på indikatorer for boforhold og økonomiske vansker.

Yrkestilknytning

I likhet med hele befolkningen er de unge aleneboende under 35 år i høy grad yrkesaktive, og for de fleste utgjør yrkesinntekten den største delen av husholdningsinntekten. Tabell 5.1 viser at 24 prosent av unge aleneboende var uten yrkestilknytning i 2005. Dette er like stor andel som for hele befolkningen, men høyere enn for alle personer i alderen 25-65 år.

Tabell 5.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Aleneboende under 35 år	19	18	22	24	24
Aleneboende 35-49 år	23	24	27	28	29
Aleneboende 50-66 år	49	47	48	46	46
Aleneboende 67 år og eldre	99	99	99	99	99
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Aleneboende under 35 år	85	86	81	81	81
Aleneboende 35-49 år	76	75	72	71	70
Aleneboende 50-66 år	50	53	52	54	54
Aleneboende 67 år og eldre	1	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Yrkestilknytningen har vært mer stabil for hele befolkningen og for personer i alderen 25-65 år, sammenlignet med aleneboende under 35 år. Målet på yrkestilknytning vi benytter her, er basert på at en må ha en inntekt over et bestemt nivå (minstepensjonen) for å bli definert som yrkestilknyttet. Noe av grunnen til at vi finner en høyere andel unge aleneboende uten yrkestilknytning i forhold til referansegruppen 25 til 65 år, er at det i denne gruppen er mange som arbeider deltid og som dermed ikke får en inntekt som overstiger minstepensjonen. Dette kan for eksempel være personer som kombinerer arbeid med studier, men uten å motta studielån. Tallene kan tyde på at de aleneboende under 50 år har opplevd en forverring på arbeidsmarkedet i perioden 1999 til 2005.

Tilknytningen til arbeidslivet ser ut til å avta noe desto eldre de aleneboende blir. Nesten halvparten (46 prosent) i aldersgruppen 50-66 år er uten yrkestilknytning. For denne aldersgruppen av personer som bor alene har det vært liten endring i tilknytningen til yrkeslivet de siste årene.

Utdanning

Siden 1996 har andelen med lav utdanning vært stabil for unge aleneboende. I 2005 hadde en av fire i denne gruppen grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette ligger noe høyere enn for personer 16 år og over, samt hele befolkningen. Tabellen viser et lavere utdanningsnivå for unge aleneboende enn det man kanskje kunne forvente, da vi vet at svært få unge forlater skolebenken etter endt grunnskole. Grunnen til dette kan være at vi har ekskludert de fleste studenter fra denne gruppen.

For de eldste gruppene av aleneboende har det imidlertid skjedd en signifikant endring i denne perioden. I gruppen 50-66 år har det skjedd en markant nedgang, fra 42 prosent i 1996 til 29 prosent i 2005. I den eldste gruppen, aleneboende over 66 år, har det også vært en forbedring i utdanningsnivået, dog ikke i like stor grad. På midten av 1990-tallet hadde 57 prosent av de eldste lav utdanning og i 2005 har halvparten av alle aleneboende pensjonister lav utdanning. I så måte gjenspeiler utviklingen blant de eldre aleneboende den generelle økningen i utdanningsnivået i befolkningen.

Økonomisk utsatthet

I likhet med hele befolkningen er andelen unge aleneboende som mottar bostøtte svært liten. Bare 4 prosent av de aleneboende under 35 år mottar slik støtte. Denne gruppen inngår heller ikke i målgruppen til bostøtteordningen (Husbanken 2008). I de eldre aldersgruppene av aleneboende finner vi at andelen med bostøtte er noe større, spesielt blant de som er 67 år og eldre.

Når vi ser på andelen som mottar sosialhjelp finner vi derimot relativt mange av de yngre aleneboende i mottakergruppen. I 2005 mottok en av ti aleneboende under 50 år sosialhjelp, mens i hele befolkningen gjelder dette for en av tyve. Siden 1996 har denne andelen aleneboende med sosialhjelp holdt seg stabil. Andelen har vært relativt høy sett i forhold til hele befolkningen og andre aleneboende. Blant eldre aleneboende er andelen som mottar sosialhjelp betraktelig mindre.

Andelen personer som bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp er svært liten blant aleneboende i alle aldersgrupper, i likhet med hele befolkningen.

Tabell 5.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Aleneboende under 35 år	25	25	25	24	24
Aleneboende 35-49 år	32	31	28	29	28
Aleneboende 50-66 år	42	35	32	30	29
Aleneboende 67 år og eldre	57	54	54	52	51

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Tabell 5.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Aleneboende under 35 år	2	1	3	4	4
Aleneboende 35-49 år	3	5	6	8	7
Aleneboende 50-66 år	6	10	9	9	9
Aleneboende 67 år og eldre	9	18	17	16	15
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Aleneboende under 35 år	13	10	12	11	11
Aleneboende 35-49 år	13	13	13	12	12
Aleneboende 50-66 år	9	7	7	6	6
Aleneboende 67 år og eldre	1	2	1	1	1
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Aleneboende under 35 år	1	0	1	2	2
Aleneboende 35-49 år	1	2	2	3	3
Aleneboende 50-66 år	2	2	3	2	2
Aleneboende 67 år og eldre	1	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbyrden i den norske befolkningen har økt de siste årene, mens rentebelastningen har falt betydelig etter 2003 som følge av rentenedgangen. Tabell 5.4 viser de ulike gruppene av aleneboendes rente- og gjeldsbelastning sett i forhold til hele befolkningen.

Tallene viser at i 2005 hadde de aleneboende en noe høyere gjeldsrentebelastning enn hele befolkningen sett under ett. Dette gjelder alle aldersgrupper av de som bor alene, bortsett fra de over 66 år. Alle aldersgruppene har opplevd en signifikant nedgang i gjeldsrentebelastningen fra 2002.

Unge aleneboende har forholdsvis høy gjeld i forhold til inntekten, sammenlignet med hele befolkningen. I 2005 hadde en av fem i denne gruppen høy gjeld. Det siste tiåret har det skjedd en signifikant økning i andelen unge aleneboende med høy gjeld. Også i gruppen aleneboende 35 til 49 år er det en relativt stor andel med høy gjeldsbelastning. I 2005 hadde 16 prosent en gjeld som oversteg 3 ganger samlet inntekt.

For aleneboende i alle aldersgrupper under pensjonsalder har det skjedd en signifikant økning fra 2002 til 2005. Det er trolig reduserte utlånsrenter i perioden, som har bidratt til økt låneopptak. I den eldste gruppen er det fremdeles få med høy gjeldsbelastning. Bare 4 prosent av aleneboende over 66 år hadde gjeld som var tre ganger høyere enn inntekten i 2005

Tabell 5.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Aleneboende under 35 år	10	16	18	8	7
Aleneboende 35-49 år	16	16	23	10	9
Aleneboende 50-66 år	10	10	15	7	7
Aleneboende 67 år og eldre	3	5	5	3	2
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Aleneboende under 35 år	9	10	12	15	18
Aleneboende 35-49 år	12	9	12	15	16
Aleneboende 50-66 år	7	6	7	10	11
Aleneboende 67 år og eldre	2	3	2	3	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Tabell 5.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Aleneboende under 35 år	4	3	3	3	3
Aleneboende 35-49 år	5	5	6	6	6
Aleneboende 50-66 år	10	8	8	8	8
Aleneboende 67 år og eldre	7	8	7	7	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Store sykdomsutgifter

Andelen aleneboende under 35 år som mottar grunnstønad var kun 3 prosent i 2005, noe som indikerer at denne gruppen ikke har store sykdomsutgifter. Denne andelen er lavere enn for hele befolkningen, og i tillegg ser vi at andelen har holdt seg stabilt på et relativt lavt nivå de siste ti årene. Selv om andelen som mottar grunnstønad er litt høyere blant de eldre, er det ingen aldersgrupper som markerer seg med spesielt høye sykdomsutgifter blant aleneboende.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Aleneboende har større andel med lavinntekt enn i hele befolkningen sett under ett. Ifølge EUs lavinntektsdefinisjon har én av ti nordmenn lav inntekt i 2005. Blant unge aleneboende tilhører én av tre i lavinntektsgruppen, og for aleneboende over 66 gjelder dette 40 prosent. Aleneboende i gruppene 35-49 år og 50-66 år er ikke like utsatt. Henholdsvis 16 og 15 prosent av disse befinner seg i lavinntektsgruppen, som bare er noe høyere enn for hele befolkningen.

Som for de fleste andre grupper, er det en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinntektsgruppen. Blant de unge aleneboende i lavinntektsgruppen var vel 6 av 10 uten yrkestilknytning i 2005, mens dette bare gjaldt for 9 prosent av de unge aleneboende som ikke var i lavinntektsgruppen. Blant de aleneboende i aldersgruppen 35-49 år som befinner seg under lavinntektsgrensen, er 77 prosent uten yrkestilknytning. Hele 86 prosent av 50-66-åringene med lavinntekt har ingen yrkestilknytning.

Det er også en sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt og utdanningsnivå. Blant de unge aleneboende under 35 år er det likevel relativt få med lav utdanning både i og utenfor lavinntektsgruppen.

Tabell 5.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende								
	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Under 35 år		35-49 år		50-66 år		67 år og eldre		
			Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	
Yrkestilknytning											
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	60	9	77	20	86	38	100	98	
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	60	90	31	78	20	60	0	2	
Utdanning											
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	33	20	40	27	47	30	68	42	
Økonomisk utsatthet											
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	4	4	10	7	21	6	23	10	
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	23	5	34	7	17	4	1	1	
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	3	2	6	2	5	2	1	1	
Gjelds- og gjeldsrentebelastning											
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	7	8	14	8	11	6	1	3	
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	12	20	27	14	19	10	3	5	
Store sykdomsutgifter											
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	1	3	2	6	5	8	4	8	
Andel personer	11	89	31	69	16	84	15	85	38	62	
Antall personer	524 332	4 060 901	63 634	142 878	24 732	125 476	27 667	151 194	91 344	146 066	

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger

Blant de aleneboende er det klare forskjeller i andelen som mottar sosialhjelp mellom de med og uten lavinntekt. Dette gjelder først og fremst de yngste aldersgruppene. Blant de aleneboende under 50 år er andelen som mottar sosialhjelp over fire ganger høyere blant de i lavinntektsgruppen, i forhold til de som ikke har lavinntekt. Andelen som mottar sosialhjelp i lavinntektsgruppen i alderen 50-66 år er betraktelig lavere, 17 prosent, mens det kun er 1 prosent i den eldste gruppen som mottar sosialhjelp.

Aleneboende 50 år og over mottar mer bostøtte enn de yngre gruppene, noe som skyldes at flere i denne aldersgruppen er trygdemottakere. I de to eldste aldersgruppene med lavinntekt mottar over 20 prosent bostøtte, mot 10 prosent i aldersgruppen 35-49 år, og bare 4 prosent av de yngste aleneboende med lavinntekt.

I hele befolkningen er andelen med høy gjeldsrentebelastning dobbelt så høy for de med lavinntekt som de uten. Tallene viser at det er relativt få unge aleneboende med lav inntekt som er tynget av stor gjeldsrentebelastning, det vil si at rentene overstiger 15 prosent av samlet inntekt. Blant aleneboende under 35 år er andelen med høye renteutgifter relativ lik om vi ser på lavinntektsgruppen eller ikke-lavinntektsgruppen (7 og 8 prosent). Aleneboende mellom 35 og 66 år med

lavinntekt har derimot en andel med høy rentebelastning som er nesten dobbelt så stor som de uten lavinntekt. I gruppen aleneboende 67 år og eldre finner vi at svært få har stor rentebelastning. Her er det derimot lite som skiller de med og uten lavinntekt.

Når vi ser på gjeldsbyrden til de aleneboende er det blant de yngste og eldste aldersgruppene de uten lavinntekt som har høyest gjeldsbyrde i forhold til inntekten. Ser vi videre på de som bor alene i alderen 35 til 49 år er det derimot de med lavinntekt som har høyest gjeldsbyrde. 27 prosent av de med lavinntekt har stor gjeld, mens 14 prosent av de uten lavinntekt har tilsvarende stor gjeldsbyrde. Også i alderen 50-66 år er det stor forskjell på de som er under og over lavinntektsgrensen når vi ser på gjelden. En av fem av de med lavinntekt har høy gjeldsbyrde, mens dette bare gjelder for en av ti uten lavinntekt.

Inntektssammensetning

Tabell 5.7 viser inntektssammensetningen til de ulike gruppene av aleneboende. Vi finner her at det er sterk sammenheng mellom svak yrkestilknytning og lavinntekt. Blant de unge under 35 år ser vi at det likevel er en forholdsvis stor andel i lavinntektsgruppen som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Blant alle de unge aleneboende med lavinntekt utgjør yrkesinntekten to tredeler av de totale inntektene. For

aleneboende i alderen 35-49 år utgjør yrkesinntekten i alt 77 prosent av samlet inntekt. Blant de i lavinntektsgruppen utgjør yrkesinntekten bare en tredel av samlet inntekt og er bare halvparten så stor som for de uten lavinntekt, der andelen er på nesten 80 prosent. Enda større forskjell er det mellom de under og over lavinntektsgrensen i alderen 50-66 år. Yrkesinntekten utgjør her bare en femdel for de som er i lavinntektsgruppen, og 62 prosent for de som ikke har lavinntekt. Kapitalinntektene for de med lavinntekt er minimale. Overføringene øker proporsjonalt med lave yrkes- og kapitalinntekter for de under lavinntektsgrensen. Aleneboende 67 år og over får naturlig nok størstedelen av inntekten sin gjennom overføringer. For de uten lavinntekt utgjør kapitalinntektene hele 14 prosent av samlet inntekt, noe som ligger på nivå med befolkningsgjennomsnittet.

Overføringer er en klart viktigere inntektskomponent for aleneboende med lavinntekt enn for aleneboende uten lavinntekt. For unge aleneboende utgjør overføringer i alt 10 prosent av samlet inntekt, noe som er mindre enn i hele befolkningen. I denne gruppen er det imidlertid store forskjeller på de under og over lavinntektsgrensen. I lavinntektsgruppen utgjør overføringer hele 35 prosent av samlet inntekt. Blant aleneboende i alderen 35-49 år med lavinntekt utgjør overføringer en noe høyere andel av den totale inntekten i forhold til de yngste aleneboende - to tredeler. Overføringer blir

en stadig viktigere del av samlet inntekt desto eldre de aleneboende blir. Blant de som er 50-66 år med lavinntekt utgjør overføringer 76 prosent, mens inntekten til de i gruppen 67 år og eldre består nesten utelukkende av overføringer. For aleneboende som ikke har lavinntekt har overføringer mye mindre betydning. Men også her ser vi at andelen øker, med stigende alder.

Dersom vi ser litt nærmere på hvilke overføringer som er mest betydningsfulle for aleneboende i lavinntektsgruppen, finner vi at pensjoner fra folketrygden er den største stønadsposten for de aleneboende under 35 år. Disse ytelsene utgjorde over en tittel av samlet inntekt i 2005. Dette kan tyde på at det er en del uførepenjonister og personer på attføring i denne gruppen. Men også andre stønader inngår i overføringene til lavinntektsgruppen. Om lag 9 prosent består av sosialhjelp, mens arbeidsledighetstrygd utgjør 5 prosent av samlet inntekt for unge aleneboende i lavinntektsgruppen. Det er fremdeles noen studenter blant de unge aleneboende, selv om vi altså har utelatt alle som hovedsaklig lever av studielån. Vi ser at 6 prosent av samlet inntekt for de i lavinntektsgruppen består av studiestipend. På bakgrunn av inntektssammenstillingen til de unge aleneboende med lavinntekt, kan vi derfor danne oss et bilde av at dette er en sammensatt gruppe som både består av unge trygdemottakere, arbeidsledige, sosialhjelpsmottakere og deltidsarbeidende studenter (som ikke mottar studielån).

Tabell 5.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og aleneboende¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende under 35 år				Aleneboende 35-49 år			Aleneboende 50-66 år		Aleneboende 67 år og eldre			
	Med lav-inntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	65	86	84	36	79	77	21	62	60	0	5	4
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	7	6	1	10	9	3	13	12	3	14	12
Overføringer	62	19	20	35	7	10	63	11	14	76	25	27	97	81	84
Herav:															
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	12	4	5	34	8	9	58	16	19	89	58	65
Tjenestepensjoner	3	1	1	0	0	0	0	1	0	4	6	6	4	21	17
Dagpenger ved arbeidsledighet	2	1	1	5	1	2	9	1	1	4	1	1	0	0	0
Stipend	7	0	1	6	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Bostøtte	1	0	0	1	0	0	2	0	0	3	0	0	2	1	1
Sosialhjelp	5	0	0	9	1	2	16	1	1	6	0	1	0	0	0
Grunn- og hjelpestønad	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	102 400	344 600	269 900	105 500	400 400	351 800	113 200	370 200	330 400	127 100	266 100	212 600
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	86 600	259 200	206 000	86 300	292 100	258 200	98 700	279 100	251 200	119 300	218 200	180 100
Inntekt etter skatt pr. forbrukenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	85 800	259 000	205 600	75 100	291 600	256 000	92 300	278 700	249 900	118 500	218 100	179 800
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	63 634	142 878	206 512	24 732	125 476	150 208	27 667	151 194	178 861	91 344	146 066	237 410

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

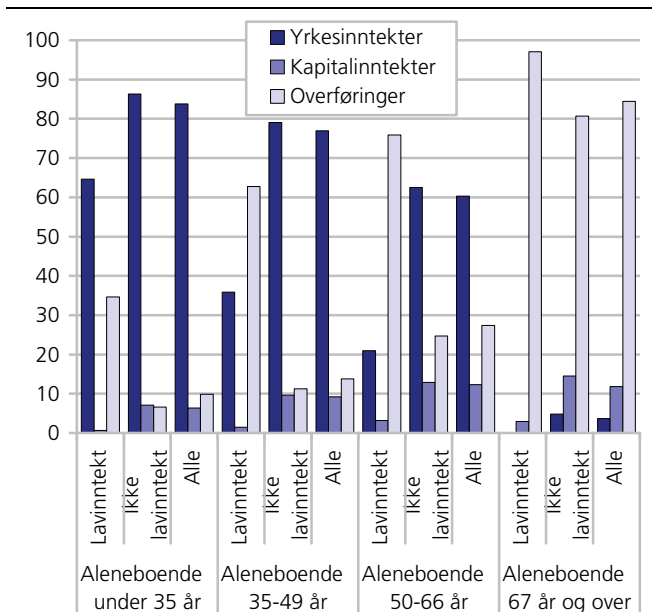
² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Figur 5.1 Aleneboende¹ med og uten lavinntekt², etter alder. Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger.

Blant aleneboende 35-49 år med lavinntekt utgjør pensjoner fra folketrygden 34 prosent, noe som tyder på at det er en del uførepensjonister også i denne gruppen. Sosialhjelp utgjør her 16 prosent. I lavinntektsgruppen blant de som er i alderen 50-66 år er 58 prosent av samlet inntekt ulike pensjoner fra folketrygden. Her finner vi også at 4 prosent av all inntekt består av tjenstepensjon og 6 prosent av sosialhjelp. I den eldste gruppen av aleneboende, de over 66 år, finner vi at pensjoner fra folketrygden utgjør 89 prosent av samlet inntekt for de med lavinntekt. Den største forskjellen i inntektssammensetning mellom de med og uten lavinntekt, er størrelsen på tjenstepensjonen. I lavinntektsgruppen utgjør overføringer i form av tjenstepensjon bare 4 prosent av samlet inntekt, mens denne ytelsen i ikke-lavinntektsgruppen utgjør 21 prosent.

Inntektsfordeling

Tabell 5.8 viser en oversikt over tre ulike mål for inntektsulikheter. Ulikhetsmålet S80/S20 viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til femdelen med høyest og lavest inntekt. Vi ser at det er relativt store inntektsforskjeller blant aleneboende under 50 år, sammenlignet med befolkningen. For aleneboende i de eldste aldersgruppene ser derimot inntektsforskjellene ut til å være noe mindre enn den vi finner i befolkningen. I likhet med hele befolkningen, har inntektsforskjellene blant aleneboende økt siden midten av 1990-tallet. Ulikhetsmålet S80/S20 kan imidlertid påvirkes av ekstremverdier i begge ender av inntektsfordelingen. Det er derfor vanskelig å trekke noen klare konklusjoner om utviklingen i inntektsulikheter blant aleneboende de siste årene.

Tabell 5.8. Fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Aleneboende under 35 år	5,0	4,6	6,9	5,7	6,3
Aleneboende 35-49 år	4,8	4,1	4,6	5,2	6,1
Aleneboende 50-66 år	3,8	3,7	3,3	4,5	5,0
Aleneboende 67 år og eldre	2,7	2,4	2,3	2,6	3,1
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Aleneboende under 35 år	4,4	3,4	4,0	4,0	4,1
Aleneboende 35-49 år	3,5	3,1	3,1	3,2	3,3
Aleneboende 50-66 år	2,9	2,6	2,7	2,6	2,7
Aleneboende 67 år og eldre	2,3	2,0	2,0	2,1	2,1
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Aleneboende under 35 år	0,267	0,265	0,315	0,310	0,332
Aleneboende 35-49 år	0,276	0,258	0,283	0,317	0,344
Aleneboende 50-66 år	0,253	0,256	0,233	0,308	0,335
Aleneboende 67 år og eldre	0,216	0,188	0,177	0,206	0,250

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Forholdet mellom P90 og P10, som er et mål som i mindre grad påvirkes av ekstremverdier, viser en lavere grad av ulikhet og mer stabilitet i fordelingen blant de yngre aleneboende. Vi ser også her den samme tendensen at inntektsforskjellene for aleneboende under 50 år er noe større enn i befolkningen, mens det motsatte er tilfelle blant de eldste aleneboende. Dette skyldes nok at de yngre aleneboende er en svært lite homogen gruppe der noen er yrkesaktive med godt betalte jobber, mens andre har en svært marginal tilknytning til arbeidslivet. De eldste aleneboende er på sin side for det meste alderspensjonister, en gruppe der inntektsforskjellene er relativt små.

Det siste ulikhetsmålet, Gini-koeffisienten, viser at det ikke er stor forskjell på inntektsulikheten blant de yngste aleneboende sammenlignet med befolkningen. Det er derimot større ulikhet blant de aleneboende under 35 år sammenlignet med befolkningen mellom 25 og 65 år. Den gruppen som skiller seg mest ut når vi ser på Gini-koeffisienten er aleneboende i alderen 35-49 år, hvor dette målet er høyere enn for alle de andre gruppene vi sammenligner med. I de eldste gruppene av aleneboende er det fremdeles små inntektsulikheter når vi ser på Gini-koeffisienten. Også her ser vi at det er minst inntektsulikheter blant de aller eldste (alderspensjonistene).

Boforhold og økonomiske vansker

I denne delen av kapitlet fokuserer vi i hovedsak på unge aleneboende personer i alderen 16-34 år siden vi har lengst tidsserie for denne gruppen, men vi vil også se på alle aleneboende, uavhengig av alder. I levekårsundersøkelsen er husholdning definert på grunnlag av faktisk adresse. Det betyr at for studenter som faktisk bor borte fra forelderhusholdningen er det den faktiske bosituasjonen vi har opplysninger om selv om de er registrert bosatt på foreldrenes adresse.

Slik gruppen her er definert dominerer de yngste (under 25 år) blant unge aleneboende. Personer under 25 år utgjorde i 2006 over 30 prosent av de unge aleneboende. Alderssammensetningen blant alle aleneboende er naturlig nok svært annerledes, og skiller seg ikke veldig mye fra befolkningen ellers. Unge under 25 år er noe underrepresentert, det er også personer i alderen 25-66 år. De utgjør likevel hoveddelen av gruppen, drøyt sju av ti er i denne alderen. Eldre over 66 år er noe overrepresentert i forhold til befolkningen. 13 prosent av de aleneboende er over 66 år, mens det gjelder knapt ti prosent i befolkningen. Dette må vi ha i mente i tolkningen av forskjeller mellom gruppene av aleneboende.

Om lag en av tre av de unge aleneboende går på skole eller studerer minst ti timer i uka, drøyt en av fem definerer seg som heltidsstudenter. Dette gjelder henholdsvis 9 og 6 prosent blant alle aleneboende.

Boligstandard og eierforhold

Perioden fra en person er 16 til 34 år er perioden der det store flertallet etablerer seg. Etablering med eid bolig viser en sterk sammenheng med familie-etablering. For personer som ikke etablerer familie, tar det lenger tid før etableringen med eid bolig skjer.

Dette gjenspeiles i at det er en relativt liten andel av de unge aleneboende som eier sin egen bolig, i 2006 var det 36 prosent. Selv om det har vært mindre svingninger i denne andelen de siste 15 årene, er dette samme andel

som i 1991. Blant alle aleneboende er det vanligere å eie sin egen bolig, det gjelder 62 prosent i 2006.

Basert på et objektivt mål på romslighet bodde knapt en av fire unge aleneboende trangt i 2006, dvs. at de bor på ett rom. Blant alle aleneboende bodde knapt en av ti trangt. Andelene for både unge og alle aleneboende er høyere enn i befolkningen der det var 8 prosent som bodde trangt. Andelen unge aleneboende som bor trangt har imidlertid blitt mindre siden midten av 1990-tallet og er nå tilbake på samme nivå som i 1991. En av ti unge aleneboende bor svært romslig (disponerer minst fire rom), mens andelen er tre ganger så høy både blant alle aleneboende og i befolkningen. Unge aleneboende bor i betydelig mindre leiligheter enn både alle aleneboende og den voksne befolkningen, henholdsvis 63, 85 og 118 kvadratmeter. Aleneboende generelt har dermed stort boligareal per person, unge aleneboende noe mindre, men begge for begge gruppene blir arealet per person noe høyere enn i befolkningen der gjennomsnittet er 53 kvadratmeter.

Boligstandard for unge aleneboende med hensyn til wc og bad samt fukt og råteproblemer synes ikke å avvike vesentlig fra verken aleneboende generelt eller befolkningen. Det er nesten ingen som mangler bad. En noe høyere andel unge aleneboende bor i fuktig bolig, 12 prosent sammenlignet med 10 prosent blant alle aleneboende og 8 prosent i befolkningen i 2006.

Bomiljøet synes derimot å skille seg noe mer ut i negativ retning for unge aleneboende. I 2006 var det en betydelig høyere andel som var utsatt for støy, i alt 28 prosent mot 16 prosent blant alle aleneboende og 12 prosent i befolkningen generelt. Forskjellen mellom befolkningen og både unge aleneboende og aleneboende generelt er statistisk sikker. 12 prosent av de unge aleneboende bodde i områder utsatt for forurensning, og 7 prosent i et område med kriminalitet vold og hærverk. Til sammenligning gjaldt dette henholdsvis 11 og 6 prosent blant alle aleneboende og 8 og 4 prosent i den voksne befolkningen i 2006.

Tabell 5.9. Boligtype og boligstandard for aleneboende. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Aleneboende under 35 år							Alle aleneboende		Alle 2006
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	2005	2006	
Andel personer som										
bor i enebolig, våningshus	26	38	30	42	38	31	31	43	45	63
bor i småhus ellers	24	21	19	12	14	12	16	15	15	15
bor i husholdning som eier	36	30	25	27	30	30	36	58	62	81
bor i husholdning som er selveier	20	15	17	17	19	19	23	42	45	69
bor trangt	23	32	32	30	23	25	23	11	9	8
bor svært romslig	15	15	14	15	15	10	11	32	33	30
mangler bad eller WC	9	4	5	3	4	1	1	1	1	0
Bor i bolig										
med råte eller fukt	15	13	13	12	10	10	8
som er utsatt for støy	23	24	28	17	16	12
som er utsatt for forurensning	11	11	12	10	11	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	10	7	7	6	6	4
Boligareal per husholdning. Kvm.	65	..	70	65	64	62	63	83	85	118
Boligareal per person. Kvm.	65	..	70	65	64	62	63	83	85	53
Antall svar i alt	203	209	232	326	499	487	316	1 316	1 045	5771

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 5.10. Boligøkonomi for aleneboende. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Aleneboende under 35 år							Alle alene-boende		
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	2005	2006	Alle
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Kroner	21 600	25 800	26 700	33 900	36 500	38 900	42 700	38 100	40 400	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	3	6	8	4	7	4	2	11	11	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	45 100	34 200	37 700	64 700	62 200	52 900	53 800	27 200	27 800	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	13	19	14	6	11	11	17	48	48	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	54	56	55	57	60	61	62	38	37	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	15	13	12	8	10	9	9	31	35	39
Andel som oppfatter boutgiftene som svært tyngende	12	12	12	10	9	7
noe tyngende	47	42	48	34	36	36
Antall svar fra leiere	55	47	60	88	344	343	204	572	387	1 003
Antall svar fra eiere	121	144	165	220	148	144	112	744	656	4 750
Antall svar	203	209	232	326	499	487	316	1 316	1 043	5 753

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig. Husleiene for 2005 er revidert, og vil derfor avvike fra tallet i rapporten for 2006.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

En av tre av de unge aleneboende er studenter. Ser en bort fra studentene er det litt flere som eier sin bolig (41 prosent i 2006) og boligstandarden bedres noe. Litt færre bor trangt (17 prosent) og litt flere bor svært romslig (13 prosent). Gjennomsnittlig boligareal øker til 67 kvadratmeter. Andelen uten bad og med fuktige boliger endres svært lite, og det samme gjelder indikatorene for bomiljø.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende som leide boligen var 42 700 kroner per år i 2005, bare noe lavere enn blant alle leiere, men noe høyere enn blant aleneboende generelt. Dette til tross for at boligene til unge aleneboende betydelig mindre enn for begge de andre gruppene. Ser en bort fra studentene blir gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende bare marginalt høyere, 43 200 kroner per år. Regnet om til 2006-kroner steg årlig husleie for unge aleneboende fra om lag 29 400 kroner i 1991 til 42 700 kroner i 2006, en økning på 32 prosent. Økningen skjedde gjennom det meste av perioden.

I 2006 betalte unge aleneboende som eide sin egen bolig i gjennomsnitt 53 800 kroner i renter og avdrag for boliglån. Holder vi studenter utenfor, øker gjennomsnittet til 58 300 kroner. Det er et betydelig høyere beløp enn hva vi finner i blant eiere i befolkningen totalt, 45 100 kroner. Forskjellen i forhold til alle aleneboende er enda større siden aleneboende totalt betaler 27 800 kroner i gjennomsnitt. Her må vi imidlertid huske at de eldre er overrepresentert, og at hele 48 prosent ikke betaler renter og avdrag. Blant unge aleneboende som eier boligen gjelder dette 17 prosent.

Renter og avdrag har utviklet seg annerledes enn husleien, til dels i samsvar med endringer i utlånsrenten på boliglån. Regnet om til 2006-kroner var renter og avdrag for unge aleneboende i gjennomsnitt 61 300 kroner i 1991. De gikk ned til 42 700 2006-kroner i 1995 for deretter å øke opp til 70 100 2006-kroner i 2001. Fra 1997 til 2001 var det en meget sterk

økning i renter og avdrag. Både økt utlånsrente, en sterk økning i boligpriser og, i mindre grad, økt andel eiere bidro til økningen i renter og avdrag. Etter 2001 har renter og avdrag gått betydelig ned. Nedgangen var særlig sterk fra 2003 til 2005.

Det er ingen tvil om at boligutgiftene i form av husleie og renter og avdrag utgjør en betydelig post på budsjettet til unge aleneboende. Ser en perioden etter 1991 under ett har økningen i husleie og renter og avdrag da også ført til at boligutgiftene sett i forhold til husholdningens inntekt etter skatt har utviklet seg ugunstig. Andelen unge aleneboende med høye boligutgifter sett i forhold til inntekten kan se ut til å ha økt noe fra 1997 og andelen med lav boutgiftsbelastning har gått ned. I 2006 hadde drøyt seks av ti unge aleneboende høy boutgiftsbelastning, en andel som er betydelig høyere enn det en finner blant alle husholdninger (24 prosent). Det er også betydelig høyere enn blant aleneboende generelt der andelen var 37 prosent. Utviklingen fra 2003 til 2006 med lavere utgifter til boliglån har kompensert for økningen i husleie slik at boutgiftsbelastningen ikke endret seg særlig i denne perioden.

En av åtte unge aleneboende oppfatter boligutgiftene som svært tyngende og seks av ti oppfatter dem som svært eller noe tyngende. Blant aleneboende generelt er det knapt en av ti som oppfatter boligutgiftene som svært tyngende, og til sammen 45 prosent som oppfatter dem som svært eller noe tyngende. I befolkningen totalt er det 43 prosent som oppfatter boligutgiftene som svært eller noe tyngende. Andelen unge aleneboende som oppfatter boligutgiftene som svært eller noe tyngende holder seg stabilt fra 2003 til 2006, og den subjektive oppfatningen korresponderer dermed godt med det objektive målet på boutgiftsbelastning som også har holdt seg stabilt i samme periode.

Økonomiske vansker

Unge som bor alene er en gruppe med relativt lave inntekter i gjennomsnitt, selv om vi også har sett at det noe større inntektsspredning enn for resten av

befolkningen. Andelen som mottar sosialhjelp er også noe høyere enn for befolkningen ellers. Vi har også sett at det er mange med relativt sett høye boligutgifter. I 2006 mottok nesten en av ti unge aleneboende støtte fra andre husholdninger (mest sannsynlig foreldrene). Denne støtten er ikke regnet med som inntekt, og det dreier da seg heller ikke om store beløp i gjennomsnitt. For alle unge aleneboende er gjennomsnittlig beløp mottatt i 2005 (siste 12 måneder) drøyt 1 500 kroner per år eller 17 400 kroner for den tidelen som mottok hjelp fra andre husholdninger. Det endrer altså ikke vesentlig på bildet av den økonomiske situasjonen til de unge. Da er det nok av større betydning at studielån ikke regnes som inntekt. Dette er viktig å være oppmerksom på i tolkningen av tallene nedenfor for de unge aleneboendes økonomiske situasjon. Som nevnt er en av tre av de unge aleneboende studenter, selv om neppe alle disse mottar studielån.

Tallene viser at det er noe høyere andel som opplever sin økonomiske situasjon som vanskelig blant unge aleneboende enn i befolkningen totalt. I 2006 rapporterte 18 prosent av de unge aleneboende at det er vanskelig eller svært vanskelig å få "endene til å møtes". I befolkningen totalt gjelder dette 9 prosent. Aleneboende totalt befinner seg omtrent midt i mellom ved at 14 prosent rapporterer at det er vanskelig eller svært vanskelig. Tallene for hvor stor andel som mener det er lett å få "endene til å møtes" er tilsvarende henholdsvis 24 for unge aleneboende, 33 prosent for alle aleneboende og 39 prosent for befolkningen. Tallene for unge aleneboende er nokså stabile sammenlignet med 2003, mens det i befolkningen har blitt flere med romslig økonomi.

På spørsmål om husholdningen har vært ute av stand til å betale ulike typer regninger ved forfall svarer 10 - 15 prosent av de unge aleneboende bekreftende i 2006. Ett unntak er boliglån som få har hatt problemer med å betale (2 prosent), men det skyldes først og fremst at det er forholdsvis få som eier boligen. Flest har hatt problemer med husleie. Blant alle aleneboende er andelen med ulike typer betalingsproblemer lavere, 5-7 prosent, også med unntak for boliglån som få har hatt problemer med å betale. Aleneboende totalt skiller seg dermed ikke så mye fra befolkningen totalt, hvor 2-6 prosent har betalingsproblemer. Som i 2003 er det også i 2006 betaling av elektrisitet eller kommunale avgifter det som volder størst problem i befolkningen.

Ser en betalingsproblemen under ett finner vi at 22 prosent av de unge aleneboende i 2006 hadde problemer med betaling av en eller flere typer regninger, sammenlignet med 13 prosent blant alle aleneboende og 10 prosent i befolkningen.

Unge aleneboende disponerer vanlige materielle goder i noe mindre grad enn befolkningen. Størst forskjell er det

for privatbil. Rundt halvparten av de unge aleneboende har bil, mens det i befolkningen totalt gjelder 77 prosent. Nesten halvparten av de unge som ikke har bil sier at det skyldes økonomien. Andelen som disponerer PC er høyere enn i befolkningen totalt (78 mot 72 prosent), men andelen som ikke disponerer PC på grunn av økonomi er betydelig høyere enn i befolkningen totalt (11 mot 3 prosent), noe som indikerer et større behov.

Tabell 5.11. Indikatorene på betalingsvansker for aleneboende. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende under 35 år				Alle aleneboende		Alle 2006
	2003	2004	2005	2006	2005	2005	
Betalingsproblemer							
Husleie	13	13	11	15	6	6	4
Boliglån	4	2	2	2	1	2	2
El og kommunale avgifter	14	11	9	11	7	7	6
Andre lån	10	9	8	10	5	5	4
Økonomisk romslighet							
Svært vanskelig	6	6	7	5	6	5	3
Vanskelig	10	10	9	13	7	9	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	21	21	23	24	32	33	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	9	7	12	9	5	4	3
Antall svar	499	510	487	316	1 316	1 043	5 769

Kilde: EU-SILC

Tabell 5.12. Indikatorene på materiell situasjon for aleneboende. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende under 35 år				Alle aleneboende		Alle 2006
	2003	2004	2005	2006	2005	2005	
Materiell situasjon							
Andel som disponerer							
Telefon	99	99	98	98	98	95	98
Farge TV	91	89	86	89	93	91	95
PC	62	66	73	78	49	50	72
Vaskemaskin	83	86	88	89	93	90	95
Privatbil	50	49	46	51	52	54	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	13	12	10	11	8	6	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	28	26	28	22	16	11	7
Har ikke råd til							
en ukes ferie	16	17	17	16	13	16	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	9	9	9	11	6	6	4
kjøpe nye klær	16
holde boligen varm	6	3	2	4	1	3	2
Antall svar	499	510	487	316	1316	1043	5 771

Kilde: EU-SILC

Aleneboende generelt skiller seg noe mindre fra befolkningen, også i størst grad når det gjelder privatbil, men også til en viss grad vaskemaskin. Aleneboende totalt skiller seg også fra befolkningen når det gjelder andelen som disponerer PC, og her er forskjellen motsatt av hva den er for unge aleneboende siden bare halvparten av aleneboende totalt disponerer PC. Det har antagelig med alderssammensetningen av denne gruppen å gjøre. Andelen som ikke disponerer PC av økonomiske grunner er relativt lav, noe som tyder på at behovet også er lavt. Andelen som ikke disponerer privatbil er på samme nivå som unge aleneboende. Blant de som ikke disponerer bil på grunn av økonomi, er derimot andelen noe lavere, og kan tyde på mindre behov.

Spør en personer om de klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende i dag finner en at 19 prosent av unge aleneboende og 17 prosent av aleneboende totalt opplevde ett eller flere av de problemene vi kartlegger her i 2006. Dette gjelder 11 prosent i befolkningen totalt. 16 prosent i begge gruppene av aleneboende har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Hele 11 prosent av unge aleneboende har ikke råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag, andelen blant aleneboende totalt er 6 prosent og i befolkningen 4 prosent. Blant unge aleneboende er det også 4 prosent som ikke har råd til å holde boligen varm, om lag det dobbelte av hva som gjelder befolkningen som helhet. Vi kan ikke påvise noen særlige endringer når det gjelder mulighetene for å dekke grunnleggende behov.

Sammenlignet med andre av de gruppene som behandles her viser resultatene at spesielt sosialhjelpsmottakere, men også enslige forsørgere kommer dårligere ut enn unge aleneboende på indikatorene på økonomisk situasjon.

Tilnytning til arbeidslivet

Drøyt tre av fire unge aleneboende er sysselsatte, en andel omtrent på nivå med den blant aleneboende 16-66 år, men noe lavere enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (16-66 år). Både blant unge aleneboende og aleneboende 16-66 år er yrkesaktivitet den vanligste helårsaktiviteten. Det gjelder 57 prosent av unge aleneboende og 63 prosent av aleneboende i yrkesaktiv alder. Blant de unge er i tillegg 15 prosent yrkesaktive deler av året, mens det gjelder 8 prosent blant aleneboende 16-66 år. Ser vi på andre forhold enn yrkesaktivitet finner vi betydelige variasjoner i helårsaktivitet mellom de to gruppene av aleneboende. Blant de unge utgjør helårs studentene en betydelig andel, 22 prosent, mens andelen reduseres til 9 prosent når man inkluderer aleneboende opp til 66 år. Blant aleneboende i yrkesaktiv alder finner vi også en betydelig andel pensjonister, 14 prosent, hvor uførepensjonister

utgjør nesten ni av ti.⁹ Blant unge aleneboende er det knapt pensjonister (2 prosent). Det er også betydelige andeler som ikke har noen helårsaktivitet blant unge aleneboende, 16 prosent, noe lavere andel blant aleneboende i yrkesaktiv alder, 9 prosent. I begge gruppene er et overveiende flertall av de yrkesaktive ansatte (96-92 prosent). Totalt sett tyder disse tallene på at unge aleneboende har en noe løsere tilknytning til arbeidslivet enn aleneboende i alderen 16-66 år, mye på grunn av en høy andel studenter, og at aleneboende totalt sett kommer dårligere ut enn befolkningen i yrkesaktiv alder.

Når det gjelder arbeidstid for sysselsatte er det ikke store variasjoner mellom aleneboende og befolkningen i yrkesaktiv alder, men tallene kan tyde på at aleneboende jobber noe mindre per uke.

Tabell 5.13. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for aleneboende. 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende under 35 år		Aleneboende 16-66		Alle 16-66 år
	2005	2006	2005	2006	
Andel sysselsatte	74	77	72	74	87
Helårsaktivitet					
Yrkesaktiv	53	57	60	63	78
Studenter	26	22	13	9	4
Arbeidsledige	1	1	2	1	0
Pensjonister	2	2	12	14	6
Ikke-yrkesaktive	1	1	2	3	2
Ingen helårs hovedaktivitet	17	16	11	9	11
Yrkesaktiv deler av året	15	15	10	8	5
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive					
Ansatt	95	96	93	92	91
Selvstendig	5	4	7	8	9
Familie medlem uten fast avtalt lønn	0	0	0	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte					
Under 37 timer	34	29	30	28	19
38-44 timer	50	46	53	50	58
45 timer og over	17	25	18	22	23
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	35	37	36	37	39
Antall svar sysselsatte	356	244	713	563	4 170
Antall svar helårs yrkesaktive	255	179	591	479	3 935
Antall svar	487	316	989	760	5 022

Kilde: EU-SILC.

⁹ De resterende er AFP-pensjonister eller etterlattepensjonister.

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

Mads Ivar Kirkeberg

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- ulike økonomiske støtteordninger er langt mer utbredt blant innvandrere i lavinntektsgruppen sammenlignet med lavinntektsgruppen i hele befolkningen
- innvandrerhusholdninger har like høy rente- og gjeldsbelastning som befolkningen generelt
- uforandret inntektsulikhet i innvandrerbefolkningen fra 2004 til 2005, ...
- ... men store forskjeller i lavinntektsandeler etter botid mellom ulike innvandringsland
- somaliere og irakere sterkt overrepresentert i lavinntektsgruppen - selv etter lang botid

Innledning

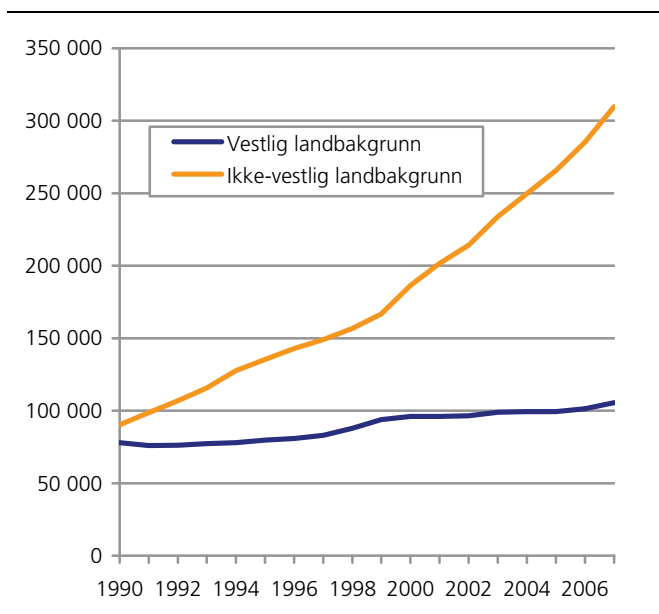
Ved utgangen av 2005 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 387 000 personer. Disse fordelte seg på 319 000 førstegenerasjonsinnvandrere og 68 000 personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen, slik Statistisk sentralbyrå definerer den, utgjorde 8,3 prosent av den bosatte befolkningen ved utgangen av 2005.

Studerer innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, er det klart flest fra Asia med 40 prosent. Deretter følger personer med bakgrunn fra Øst-Europa med 18 prosent, Norden med 14 prosent, Afrika med 12 prosent og Vest-Europa for øvrig med 10 prosent. Seks prosent av innvandrerbefolkningen har bakgrunn fra Amerika og Oseania (Statistisk sentralbyrå 2006b).

Figur 6.1 viser at innvandrerbefolkningen økte fra 168 000 i 1990 til 415 000 personer i 2007. Av denne veksten stod innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn for nesten 90 prosent, eller 220 000 personer. Når vi ser på innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn er det flest innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Irak, Somalia, Polen, Vietnam, Bosnia-Hercegovina, Iran og Tyrkia. Av vestlige innvandrere i Norge har flest bakgrunn fra Sverige, Danmark, Tyskland og Storbritannia.

Ved utgangen av 2005 bodde det om lag 117 000 personer med flyktningbakgrunn i Norge. I alt 89 000 av personene med flyktningbakgrunn blir regnet som flyktninger, mens resten (28 000 personer) har kommet senere som familiemedlemmer. 74 prosent av flyktningene har kommet fra land i den tredje verden, mens 25 prosent er fra Øst-Europa. De største flyktninggruppene har bakgrunn fra Irak, Somalia, Bosnia-Hercegovina, Iran og Vietnam (Statistisk sentralbyrå 2006c).

Figur 6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1990 – 2007

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Yrkestilknytning

Tabell 6.1 viser at de to indikatorene for manglende yrkestilknytning i innvandrerbefolkningen har stabilisert seg på et relativt høyt nivå de siste årene. Fra slutten av 1990-tallet og frem til 2002 ble det flere innvandrere uten tilknytning til arbeidsmarkedet, og siden har denne andelen holdt seg stabil. Blant ikke-vestlige innvandrere i 2005, tilhører 34 prosent en husholdning uten noen yrkestilknyttede personer, det samme som året før. I 1999 og 2002 var andelen henholdsvis 26 og 33 prosent. Innvandrerbefolkningen er sterkt overrepresentert blant de ikke-yrkestilknyttede. I hele befolkningen i yrkesaktiv alder, 25-65 år, var andelen uten yrkestilknyttede i husholdningen, 14 prosent i 2005.

Tabell 6.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Innvandrere i alt					
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	31	22	29	30	30
Flyktninger	36	26	33	34	34
Innvandrere i alt					
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	44	31	39	37	39
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Innvandrere i alt					
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	63	75	67	67	67
Flyktninger	56	70	62	61	62
Flyktninger	46	68	54	56	54

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 6.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Innvandrere i alt					
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	32	30	29	26	25
Flyktninger	37	40	36	32	30
Flyktninger	43	44	38	33	32

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Ser vi på gruppen flyktninger spesielt, er andelen uten yrkestilknyttede noe økende fra 2004 til 2005. Utviklingen fra slutten av 1990-tallet viser at dette er en gruppe innvandrere som har store problemer med å vinne innpass på arbeidsmarkedet. Andelen personer uten yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstaker er flyktning, var i 2005 på 39 prosent, sammenlignet med 31 prosent i 1999.

Den andre indikatoren på yrkestilknytning i tabell 6.1 - andelen personer der yrkesinntekten er den viktigste inntektskilden i husholdningen - viser den samme utviklingen med svært stabile tall i perioden 2002-2005, men en forverring sammenlignet med slutten på 1990-tallet. I 2005 er det klart færre innvandrere som bor i slike husholdninger, sammenlignet med situasjonen i 1999. Blant flyktninger tilhørte 68 prosent en husholdning hvor inntekt av eget arbeid var den viktigste kilden til husholdningsøkonomien i 1999, sammenlignet med 54 prosent i 2005. For ikke-vestlige innvandrere i alt var tilsvarende andeler i de to årene henholdsvis 70 og 62 prosent.

Årsakene til denne utviklingen i yrkestilknytning for innvandrerbefolkningen er sammensatt. En viktig grunn er konjunktursvingningene i perioden, med et klart forverret arbeidsmarked fra 2002. I 2003 fortsatte arbeidsledigheten å stige, noe som også gav seg utslag i økt ledighet i innvandrerbefolkningen. I 2004 viser statistikken at antall registrerte arbeidsledige i innvandrerbefolkningen stabiliserte seg - for så å begynne å synke i 2005. Den registrerte arbeidsledigheten blant førstegenerasjonsinnvandrere i alt var på 6,6 prosent i 1999 for så å øke til 8,6 prosent i 2002. I 2004 hadde det skjedd en mer moderat økning til 9,4 prosent for at ledigheten året etter (2005) falt til 8,4 prosent. Innvandrere med afrikansk bakgrunn har de høyeste ledighetstallene, men utviklingen er den samme i perioden. Ledigheten blant afrikanere i Norge utgjorde 12,3 prosent i 1999, for så å stige til 15,9 prosent i 2002. I 2004 var andelen økt ytterligere til 17,7 prosent, for så å falle til 16,7 prosent i 2005 (se <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>). Den fallende ledigheten i innvandrerbefolkningen fra 2004 til 2005 har derimot ikke gitt seg utslag i indikatorene i tabell 6.1 som er stabile i perioden. Det er derimot god grunn til å tro at indikatorene for kommende målinger vil vise en klar fallende tendens. Ledighetstallene blant alle førstegenerasjonsinnvandrere falt til 6 prosent i 2006 og ytterligere ned til 4,4 prosent i november 2007 - den laveste ledigheten blant innvandrere på 18 år (Statistisk sentralbyrå 2008).

Det er viktig å være klar over at det er en høy variasjon i innvandrerbefolkningen når det gjelder graden av yrkestilknytning. Indikatorene i tabell 6.1 basert på utvalg i årene før 2004, vil være påvirket av endringer i sammensetningen av innvandrergruppen i utvalget det enkelte år, spesielt med hensyn på botid. Statistikken viser høyest registrert ledighet blant innvandrere med botid på mellom fire og seks år. Denne tendensen er sterkest blant ikke-vestlige innvandrere. Dette henger sannsynligvis sammen med at mange nyankomne flyktninger går gjennom en periode med både norskopplæring, og eventuelle kvalifiseringstiltak, før de registrerer seg som arbeidssøkere (les mer om dette på <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/arkiv/>). Indikatorene vil derfor "skjule" til dels store forskjeller blant de ikke-vestlige innvandrerne. Andre studier har vist at innvandringsgrunn, botid og på hvilket tidspunkt man kom til landet (lav- eller høykonjunktur), er bestemmende for graden av yrkestilknytning (Blom 1996, Østby 2001, Blom 2004).

Utdanning

Tabell 6.2 viser at andelen personer tilhørende en husholdning hvor hovedinntektstaker er ikke-vestlig innvandrer med lav utdanning, utgjorde 30 prosent i 2005. Dette er 7 prosentpoeng høyere enn nivået i hele befolkningen 16 år og eldre. Med lav utdanning mener vi her stort sett utdanning til og med grunnskolenivå. Indikatoren viser en fallende tendens de siste årene,

men tallene må tolkes med varsomhet. En stor og økende andel med uoppgitt utdanning i innvandrerbefolkningen vanskeliggjør sammenligning over tid.

Økonomisk utsatthet

Ved manglende yrkesinntekt og ikke opparbeidede trygderettigheter, blir ulike økonomiske støtteordninger desto viktigere for mange innvandrere. Hvis vi måler økonomisk utsatthet ved å se på andelen personer som tilhører husholdninger som mottar bostøtte og økonomisk sosialhjelp, finner vi at ikke-vestlige innvandrere er klart overrepresentert i forhold til hele befolkningen (tabell 6.3). Andelen personer som mottok bostøtte utgjorde 20 prosent blant ikke-vestlige innvandrere i 2005. Denne andelen har vært relativt stabil siden slutten av 1990-tallet. Blant flyktninger mottok 31 prosent bostøtte i 2005 – også her er indikatoren relativt stabil siden 1999.

Ser vi på andelen som mottar sosialhjelp i 2005, utgjør denne 27 prosent for ikke-vestlige innvandrere i alt, og 38 prosent for flyktninger alene. I 2005 var det nesten syv ganger mer sannsynlig for en ikke-vestlig innvandrer å motta sosialhjelp, sammenlignet med befolkningen totalt. Fra 2004 til 2005 er det en liten nedgang i andelen som mottar denne økonomiske støtten – sannsynligvis som en følge av et bedret arbeidsmarked i perioden.

Å være mottaker av både bostøtte og sosialhjelp er enda mer sannsynlig blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, sammenlignet med hele befolkningen. Blant flyktninger alene mottok nesten hver fjerde person bostøtte og sosialhjelp i 2005. Denne indikatoren kan også vise til små endringer de siste årene.

Rente- og gjeldsbelastning

Økonomisk utsatthet kan også måles ved å se på graden av rente- og gjeldsbelastning. Tabell 6.4 viser andelen personer som tilhører en husholdning hvor renteutgiftene utgjør 15 prosent eller mer av husholdningens samlede inntekt. I takt med fallende rentenivå de siste årene, viser denne indikatoren en kraftig nedgang både for befolkningen som helhet og for innvandrerbefolkningen. Syv prosent av ikke-vestlige innvandrere tilhørte en husholdning med så høye gjeldsrenter i 2005 – det samme som for befolkningen i alderen 25-65 år.

Gjeldsbelastningen har generelt økt blant norske husholdninger – og blant innvandrerhusholdninger - siden slutten av 1990-tallet. Denne gjeldsøkningen fortsetter i 2005. For ikke-vestlige innvandrere er andelen nå 12 prosent som tilhører en husholdning med en samlet gjeld som er minst tre ganger så høy som samlet inntekt. Dette er på samme nivå som i hele befolkningen 25-65 år.

Tabell 6.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Innvandrere i alt	16	13	14	15	15
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	24	20	19	20	20
Flyktninger	37	31	29	30	31
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Innvandrere i alt	28	20	22	21	20
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	40	30	29	28	27
Flyktninger	61	43	42	40	38
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Innvandrere i alt	12	8	10	11	11
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	20	14	14	15	15
Flyktninger	31	23	22	24	24

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 6.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	7
Innvandrere i alt	11	12	16	8	7
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	11	16	8	7
Flyktninger	4	8	13	7	7
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Innvandrere i alt	9	6	9	10	12
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	5	10	11	12
Flyktninger	5	5	7	9	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 6.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Innvandrere i alt	5	6	4	5	5
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	5	5	4	5	5
Flyktninger	4	5	4	5	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Store sykdomsutgifter

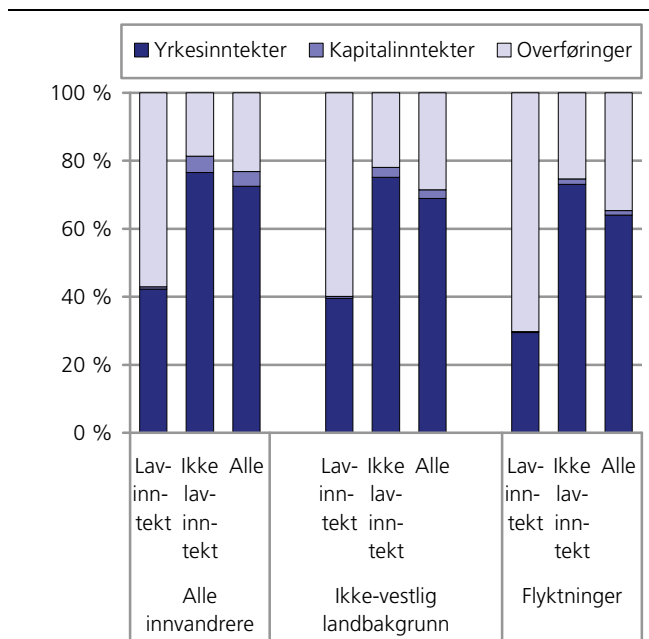
I tabell 6.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med varig sykdom, og som derfor mottar grunnstønad. Som vi ser er innvandrerbefolkningen noe underrepresentert blant mottakere av grunnstønad sammenlignet med befolkningen generelt. Dette forholdet har holdt seg stabilt siden midten av 1990-tallet. Det samme gjelder for innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn og for de som har kommet til landet som flyktninger.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

I kapittel 3 ble det vist at innvandrerbefolkningen er en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. 37 prosent av personene i ikke-vestlige innvandrershusholdninger tilhører lavinntektsgruppen (etter EU sin målemetode) sammenlignet med 8 prosent i befolkningen 25-65 år. Blant personer i flyktninghushold var andelen med lavinntekt 39 prosent i 2005. Andelen innvandrere med lavinntekt har økt siden 1999. Denne trenden ser ut til å fortsette i 2005.

I tabell 6.6 har vi sett nærmere på de samme indikatorene som kommentert tidligere i kapitlet, men nå fordelt etter om innvandrerne tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Som vi skal se så slår flere av indikatorene langt mer negativt ut for de inntektsfattige innvandrerne.

Figur 6.2. Innvandrere¹ med og uten lavinntekt². Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 6.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen 25-65 år		Alle innvandrere		Ikke-vestlige innvandrere		Flyktninger		
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	
Yrkestilknytning									
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	64	10	68	14	68	15	72	18	
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	45	85	37	80	35	77	25	73	
Utdanning									
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	33	20	30	23	32	29	33	31	
Økonomisk utsatthet									
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	14	2	29	9	32	13	46	21	
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	23	4	37	12	42	18	59	26	
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	8	1	22	6	26	9	38	15	
Gjelds- og gjeldsrentebelastning									
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	15	6	8	6	7	7	5	7	
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	28	11	14	11	13	11	10	11	
Store sykdomsutgifter									
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	6	3	5	3	6	4	6	
Andel personer	8	92	30	70	37	63	39	61	
Antall personer	196 498	2 309 992	118 709	272 635	101 326	175 266	59 546	92 777	

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 6.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er innvandrere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen 25-65 år			Alle innvandrere		Ikke-vestlig landbakgrunn			Flyktninger			
	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle	Med lav- inntekt ²	Ikke lav- inntekt	Alle
Yrkesinntekter	46	74	73	42	77	73	40	75	69	29	73	64
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	5	4	1	3	2	0	2	1
Overføringer	53	13	14	57	19	23	60	22	29	70	25	35
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	24	7	7	17	9	10	15	9	10	13	8	9
Dagpenger ved arbeidsledighet	5	1	1	5	2	2	5	2	3	5	3	4
Barnetrygd	5	1	1	5	2	2	6	2	3	7	3	4
Bostøtte	2	0	0	3	0	1	4	1	1	5	1	2
Sosialhjelp	7	0	0	13	1	3	15	2	4	21	4	7
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	1	0	0	2	1	1	2	1	1	2	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	155 500	682 100	629 100	132 100	536 500	394 200	139 300	484 300	338 400	156 600	456 000	326 900
Inntekt etter skatt	132 000	514 500	476 000	116 600	403 533	302 589	124 600	375 000	269 100	142 800	359 500	266 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	86 500	311 800	289 100	76 300	250 700	189 300	78 900	222 500	161 800	88 600	210 800	158 000
Antall personer i husholdningen	1,9	2,5	2,5	2,0	2,5	2,3	2,2	2,7	2,5	2,4	2,8	2,6
Antall husholdninger	159 128	1 422 496	1 581 624	58 686	108 079	166 765	46 994	64 136	111 130	25 010	32 976	57 986

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger

Vi har tidligere i rapporten flere ganger vist at det er en nær sammenheng mellom manglende yrkestilknytning og sannsynligheten for å befinne seg i lavinntektsgruppen. Denne sammenhengen avspeiler seg også i tabell 6.6. Nesten syv av ti ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede i 2005. Blant de uten lavinntekt er andelen 15 prosent. For flyktninger er andelen henholdsvis 72 og 18 prosent. I lavinntektsgruppen tilhører drøyt en av tre ikke-vestlige innvandrere en husholdning hvor yrkesinntekten er største inntektskilde, mens tilsvarende andel for ikke-vestlige innvandrere over lavinntektsgrensen, er mer enn tre av fire personer.

Bostøtte og sosialhjelp er langt mer utbredt blant de som befinner seg lavest i inntektsfordelingen. Blant ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen i 2005, tilhører 42 prosent en husholdning som mottar sosialhjelp, mens 26 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte. Blant flyktninger i lavinntektsgruppen er andelen enda høyere, med henholdsvis 59 og 38 prosent. Disse økonomiske overføringene er langt mer utbredt blant inntektsfattige innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, enn i lavinntektsgruppen i befolkningen generelt (alderen 25-65 år). Tilsvarende indikatorer basert på totaltelling i 2004 viser at det ikke har skjedd noen større endringer i disse indikatorene fra 2004 til 2005.

Indikatorene for høy gjeldsrentebelastning og høy gjeldsbelastning viser liten eller ingen forskjell blant ikke-vestlige innvandrere over og under lavinntektsgrensen i 2005. Blant flyktningehusholdene kan det derimot se ut som om det er noen flere med høye renter og høy gjeld blant de uten lavinntekt

Inntektssammensetning

Inntektstallene for 2005 basert på en totaltelling av alle innvandrershusholdninger sammenlignet med tilsvarende totaltall for 2004, viser kun marginale endringer i inntektssammensetningen. Dette gjelder både for innvandrere under og over lavinntektsgrensen.

Tabell 6.7 viser at de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Det motsatte gjelder for stønader (se også figur 6.2). Blant de inntektsfattige husholdningene med en ikke-vestlig hovedinntektstaker, utgjør ulike overføringer godt over halvparten (60 prosent) av den totale husholdningsinntekten, mens yrkesinntekten har en andel på 40 prosent. De to viktigste overføringene er økonomisk sosialhjelp og pensjoner fra folketrygden, begge med en andel på 15 prosent av husholdningens samlede inntekter. Sammenlignet med 2004 ser sosialhjelp ut til å ha fått en noe mindre

inntektsmessig betydning for ikke-vestlige husholdninger i lavinntektsgruppen. I husholdninger med lavinntekt hvor hovedinntektstaker er flyktning er avhengigheten av overføringer enda større - 70 prosent av samlet inntekt. Sosialhjelp er den viktigste overføringen med 21 prosent av den samlede inntekten, men også her ser det ut til at denne økonomiske støtten har fått en mindre betydning for lavinntektsgruppen i 2005. Året før utgjorde sosialhjelpen i gjennomsnitt 25 prosent av flyktninghusholdningenes inntekt. Blant hele befolkningen i alderen 25-65 år som befinner seg under lavinntektsgrensen, utgjorde sosialhjelpen i gjennomsnitt 8 og 7 prosent av samlet inntekt i henholdsvis 2004 og 2005.

Barnetrygd, dagpenger ved arbeidsledighet og bostøtte har også en del betydning for økonomien til ikke-vestlige innvandrerhusholdninger i lavinntektsgruppen, med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 6, 5 og 4 prosent i 2005.

Mens yrkesinntekten har en andel på 40 prosent blant de inntektsfattige ikke-vestlige innvandrerhusholdningene, utgjør den 75 prosent av samlet inntekt blant tilsvarende husholdninger over lavinntektsgrensen i 2005. Overføringer har en andel på 22 prosent. Pensjoner fra folketrygden peker seg ut som den viktigste overføringen med en andel på 9 prosent. Samtlige typer overføringer i tabell 6.7 har en langt mindre inntektsmessig betydning for innvandrerhusholdninger over lavinntektsgrensen sammenlignet med tilsvarende husholdninger i lavinntektsgruppen.

Inntektsfordeling

I tabell 6.8 er inntektsfordelingen i innvandrerbefolkningen belyst ved hjelp av tre forskjellige ulikhetsmål. Som vi kan se er det generelle bildet at inntektsulikheten er større i innvandrerbefolkningen, enn i befolkningen totalt sett. I likhet med hele befolkningen, har det skjedd en økende inntektsulikhet blant innvandrere siden slutten av 1990-tallet.

Ulikhetsmålet S80/S20 viser gjennomsnittlig ekvivalentinntekt (EU-skala) for de 20 prosentene med høyest inntekt, dividert med gjennomsnittlig ekvivalentinntekt til de 20 prosentene med lavest inntekt. I 2005 var forholdstallet 4,7 i hele befolkningen 25-65 år, sammenlignet med 5,6 i hele innvandrerbefolkningen. Blant ikke-vestlige innvandrere var tallet 4,9. Med andre ord hadde den "rikeste" femdelen av ikke-vestlige innvandrere en gjennomsnittlig ekvivalentinntekt som lå nesten fem ganger høyere enn den "fattigste" femdelen. På slutten av 1990-tallet hadde den "rikeste" femdelen drøyt tre ganger så høy inntekt som femdelen med lavest inntekt.

En viktig årsak til den økte inntektsulikheten fra slutten av 1990-tallet er økningen i utdelingen av

aksjeutbytte, som ble beskrevet nærmere i kapittel 3. Men denne forklaringen holder ikke for å beskrive økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere, siden slike kapitalinntekter i liten grad tilfaller denne gruppen. En mer nærliggende forklaring er igjen tilknytningen til arbeidsmarkedet. Det å stå innenfor eller utenfor arbeidsmarkedet - yrkesinntekt eller mangel på yrkesinntekt - er trolig den viktigste forklaringsfaktoren til økt inntektsulikhet blant ikke-vestlige innvandrere. Dette underbygges av at ulikheten ikke har økt noe for innvandrerbefolkningen fra 2004 til 2005, mens ulikheten økte betraktelig i befolkningen som helhet – hovedsakelig på grunn av svært høye aksjeutbytter i 2005.

Indikatoren P90/P10 viser forholdstallet mellom inntekten til den personen som hadde en inntekt høyere enn 90 prosent av alle andre i befolkningen, og inntekten til den personen som hadde en inntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen. Dette ulikhetsmålet påvirkes i langt mindre grad av ekstremverdier i begge ender av fordelingen slik tilfellet er for S80/S20, hvor noen få personer med for eksempel høye aksjeutbytter bidrar sterkt til økt ulikhet. Vi ser at P90/P10 er stabil for befolkningen generelt sett, men at dette forholdstallet økte i perioden 1999-2004 for innvandrerbefolkningen. Dette skyldes trolig at en relativt stor andel ikke-vestlige innvandrere ikke har yrkesinntekt, og at ulike overføringer som for eksempel sosialhjelp, ikke fullt ut klarer å kompensere for manglende inntekt fra eget arbeid. Med andre ord er inntektsulikheten mer fundamental i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen generelt, hvor økt ulikhet i stor grad kan tilskrives høye aksjeutbytter til et fåtall personer. Det har imidlertid ikke funnet sted noen økning i denne indikatoren fra 2004 til 2005. Kommende målinger vil kunne avdekke om dette blant annet skyldes et forbedret arbeidsmarked, og større sysselsetting i innvandrerbefolkningen.

Det tredje målet for inntektsulikhet i tabell 6.8 er den såkalte Gini-koeffisienten (se kapittel 2 for en nærmere definisjon). Dette ulikhetsmålet viser en svak økning fra 2004 til 2005.

Avslutningsvis er det viktig å poengtere at utviklingen i inntektsulikheten er belyst ved tverrsnittstall i de enkelte årene i tabell 6.8. Tallene for 2004 og 2005 er basert på fulltelling, og dekker dermed hele innvandrerbefolkningen, mens tidligere tall er basert på utvalg. Det er ikke kontrollert for såkalte "sammensetnings-effekter" i utvalget. Med det menes at tallene kan påvirkes av hvordan innvandrergruppen som undersøkes i det enkelte år er sammensatt med hensyn på landbakgrunn, alder, botid i landet, innvandringsgrunn etc. Det er vanskelig å si hvor mye av økningen i ulikhet som eventuelt skyldes at innvandrergruppen ett år består av flere nyankomne flyktninger, enn det gruppen et annet år gjør.

Tabell 6.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Innvandrere i alt	4,7	4,0	5,2	5,6	5,6
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	3,9	3,2	4,7	4,9	4,9
Flyktninger	2,7	2,8	4,3	3,8	3,9
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Innvandrere i alt	3,2	2,8	3,5	3,8	3,8
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	2,9	2,7	3,3	3,6	3,5
Flyktninger	2,3	2,5	2,9	3,0	3,0
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Innvandrere i alt	0,290	0,265	0,295	0,306	0,313
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	0,255	0,219	0,269	0,277	0,281
Flyktninger	0,194	0,195	0,262	0,242	0,250

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Endring i lavinntekt etter botid

For å si litt om den store inntektspredningen i innvandrerbefolkningen er det i tabell 6.9 vist andelen personer med lavinntekt i 2005 for de største innvandringslandene i Norge, etter botid i landet. Det er landbakgrunn og botid til hovedinntektstaker i innvandrerhusholdningen som er valgt.

Tabell 6.9 viser at mer enn hver tredje ikke-vestlige innvandrere (35 prosent) tilhører lavinnteksgruppen når EU sin målemetode for lavinntekt legges til grunn. Denne andelen er noe lavere enn oppgitt tidligere i dette kapitlet, og skyldes at personer i studenthusholdninger er utelatt i tabell 6.9. I befolkningen generelt er lavinntektsandelen 10 prosent. Ikke-vestlige innvandrere har dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinnteksgruppen som er mer enn tre ganger høyere enn i befolkningen generelt. Også innvandrere med vestlig landbakgrunn er overrepresentert nederst i inntektsfordelingen. Deres andel i lavinnteksgruppen utgjorde 14 prosent i 2005.

Selv om mange innvandrere blir mer økonomisk selvhjulpne med økende botid, er mange innvandrergrupper sterkt overrepresenterte nederst i inntektsfordelingen, selv etter relativt langt opphold i Norge.

Blant de utvalgte innvandringslandene i tabellen er det store variasjoner i andelen med lavinntekt, og i hvilken grad lavinntektsandelen faller med økende botid.

Somalia og Irak skiller seg ut. For begge disse landene er over halvparten av innvandrerne å finne i lavinnteksgruppen i 2005. For somaliere og irakere med botid under tre år har syv av ti lavinntekt. Andelen faller noe med økende opphold i landet, men selv etter mer enn 10 års botid tilhører om lag halvparten av disse to innvandrergruppene fortsatt lavinnteksgruppen. Innvandrerhusholdningene med bakgrunn fra disse to landene er kjennetegnet av lav yrkestilknytning og høy sosialhjelpsbruk. I tillegg har disse innvandrergruppene en gjennomsnittlig husholdningsstørrelse som overstiger mange andre innvandrergrupper (Daugstad 2007).

Blant de ikke-vestlige landene i tabell 6.9 finner vi færrest med lavinntekt blant innvandrere fra Sri Lanka og Bosnia-Hercegovina. Her ligger lavinntektsandelen på 20 prosent i 2005. Selv om lavinntektsandelen er høy blant innvandrere fra disse to landene med kort botid, faller den mye etter hvert som botiden øker. Blant for eksempel srilankere med under tre års botid er lavinntektsandelen 55 prosent, men den faller til 17 prosent for de som har bodd i Norge i 10 år eller lenger. Dette er innvandrerhusholdninger med høy yrkesdeltaking, mottak av sosialhjelp er langt mindre vanlig, og hvor husholdningsstørrelsen er på linje med norske husholdninger (Daugstad 2007).

De laveste andelen med lavinntekt i tabell 6.9, har innvandrere fra Storbritannia, Danmark og Sverige, men også her er andelen i lavinnteksgruppen relativt høye blant de med kort botid, men faller ned til et nivå som i befolkningen generelt etter hvert som botiden øker.

Tabell 6.9. Andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker tilhører innvandrerbefolkningen, med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under 60 prosent av medianinntekten¹. Etter hovedinntektstakers landbakgrunn og botid i Norge. De største innvandringslandene. EU-skala. 2005. Prosent

	I alt	Botid		
		under 3 år	3-9 år	10 år +
Hele innvandrerbefolkningen	29	54	32	22
Vestlige innvandrere	14	38	13	10
Ikke-vestlige innvandrere	35	62	39	28
<i>Utvalgte land</i>				
Storbritannia	12	24	14	10
Danmark	13	39	13	10
Sverige	15	39	13	10
Tyskland	18	35	14	12
Sri Lanka	20	55	27	17
Bosnia-Hercegovina	20	36	26	19
Vietnam	24	60	30	23
Serbia og Montenegro	29	48	32	24
Iran	30	48	38	25
Polen	32	52	21	17
Tyrkia	37	55	35	36
Pakistan	40	53	38	40
Russland	44	68	27	19
Irak	53	72	52	49
Somalia	61	72	60	57

¹ Personer i studenthusholdninger er ikke inkludert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

Anette Walstad Enes, Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- nedgang i antall sosialhjelpsmottakere
- svak tilknytning til arbeidslivet blant sosialhjelpsmottakere
- få sosialhjelpsmottakere med høy utdannelse
- relativt mange med sosialhjelp mottar også bostøtte
- klare forskjeller mellom sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen
- små inntektsforskjeller blant sosialhjelpsmottakere
- bare tre av ti sosialhjelpsmottakere eide sin egen bolig i 2006 – fire av ti eide i 2003
- boligstandarden til sosialhjelpsmottakerne er dårligere enn for resten av befolkningen
- seks av ti har høy boutgiftsbelastning, og åtte av ti oppfatter boutgiftene som tyngende
- mange sosialhjelpsmottakere opplever betalingsproblemer og har ikke råd til sentrale goder
- sosialhjelpsmottakernes husholdninger er preget av en svak tilknytning til arbeidsmarkedet

Innledning

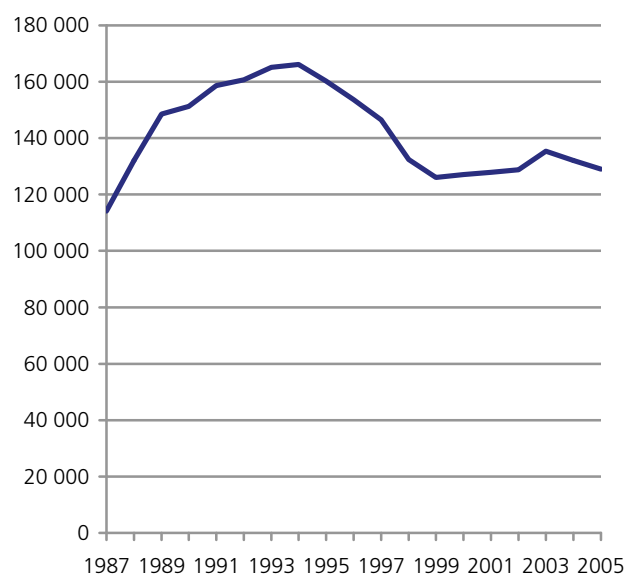
Sosialhjelp er ment å være en midlertidig støtteordning til personer som trenger særskilt økonomisk hjelp. Ifølge sosialhjelpsstatistikken er antallet på sosialhjelpsmottakere i 2005 129 000 personer. Dette tilsvarer 3 prosent av befolkningen og 8 prosent av de unge voksne¹⁰. Tallene for 2003 og 2004 ligger litt i overkant av dette, noe som mest sannsynlig skyldes introduksjonsstønadene som blir gitt til nyankomne innvandrere. Denne stønaden ble innført i oktober 2003 og ble den første tiden registrert sammen med sosialhjelp. Denne praksisen fortsatte i første del av 2004. I 2005 blir derimot introduksjonsstønadene skilt fra sosialhjelp og tallene på sosialhjelpsmottakere ligger igjen på nivå med 2002, slik man kan se det på figur 1 (Statistisk sentralbyrå 2006d).

I 2005 ble det totalt utbetalt vel 4,8 milliarder kroner i bidrag og lån. I 2005-kroner vil det si en nedgang på 4 prosent fra året før. Dette gir i snitt en månedlig utbetaling på om lag 7 000 kroner (Statistisk sentralbyrå 2006d). Til tross for målsetningen om at sosialhjelp kun skal være en midlertidig støtteordning, ser vi at for mange blir ordningen relativ permanent. En studie av sosialhjelpsmottakere viser at over halvparten (52 prosent) av de som mottar sosialhjelp kan regnes som langtidsmottakere¹¹ (les mer i Dahl m.fl. 2006).

¹⁰ Unge voksne vil her si 20-24 år.

¹¹ Langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp blir i studien regnet som personer som har minst én sammenhengende stønadperiode av minimum seks måneders varighet i løpet av årene 1998-2004.

Figur 7.1. Antall sosialhjelpsmottakere 1987-2005

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Levekårsstatistikk

Mange personer tilhører en husholdning hvor sosialhjelp inngår som en del av husholdningens inntekt. I dette kapitlet vil vi derfor sette fokus på husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært mottakere av sosialhjelp i løpet av inntektsåret 2005, og hva som kjennetegner slike husholdninger.

Tabell 7.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Sosialhjelpsmottakere	63	61	70	68	71
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Sosialhjelpsmottakere	26	33	21	24	22

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 7.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Sosialhjelpsmottakere	53	59	51	51	50

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 7.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Sosialhjelpsmottakere	27	32	36	40	42
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Sosialhjelpsmottakere	100	100	100	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Sosialhjelpsmottakere	27	32	36	40	42

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Yrkestilknytning

I forhold til befolkningen sett under ett, har sosialhjelpsmottakere svært svak yrkestilknytning. Som vi ser i tabell 7.1 er dette noe som kjennetegner gruppen av sosialhjelpsmottakere. I 2005 hadde 70 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var

sosialhjelpsmottaker ingen husholdningsmedlemmer som var yrkestilknyttet. Dette er en forverring fra midten av 1990-tallet da andelen var på vel 60 prosent.

Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt er en annen indikator vi kan bruke for å måle yrkestilknytning. Det vil si at lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde. Bare for hver femte person som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, er yrkesinntekt den største husholdningsinntekten. Dette er en signifikant forverring i forhold til 1999, da 33 prosent hadde yrkesinntekt som høyeste inntekt. Også sett i forhold til resten av befolkningen er det svært få sosialhjelpsmottakere som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt.

Utdanning

Om lag halvparten av de som bor i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker har lav utdanning. Dette er en dobbelt så høy andel som i hele befolkningen. Utviklingen viser imidlertid at andelen har gått ned fra 1999. I løpet av denne perioden har andelen som avsluttet utdanningen etter ungdomsskolen hatt en nedgang fra 59 til 50 prosent. Dette betyr at personer i sosialhjelpshusholdninger har hatt en positiv utvikling når vi ser på utdanningsnivået. Sammenlignet med resten av befolkningen, er det likevel en stor andel personer i disse husholdningene som har lav utdanning.

Økonomisk utsatthet

Som en indikator på økonomisk utsatthet viser tabell 7.3 andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. I forhold til hele befolkningen er personer som bor i sosialhjelpshusholdninger klart overrepresenterte blant mottakere av bostøtte. Mens det i befolkningen sett under ett kun er en andel på 4 prosent som mottar bostøtte, er andelen blant sosialhjelpsmottakere hele 42 prosent. Andelen sosialhjelpsmottakere som også mottar bostøtte har i tillegg økt de siste årene.

Rente- og gjeldsbelastning

Husholdningenes rente- og gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien. En høy gjeldsrentebelastning betyr her at husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Høy gjeldsbelastning innebærer at husholdningens gjeld overstiger tre ganger husholdningens samlede inntekt.

Tabell 7.4 viser en klar reduksjon i sosialhjelpsmottakeres renteutgifter i 2005, i likhet med befolkningen generelt. Vi finner videre at gjeldsbelastningen ikke har endret seg nevneverdig for sosialhjelpsmottakere de siste årene, mens den har økt signifikant i befolkningen ellers. Dette kan skyldes at denne gruppen kan ha andre lånebetingelser enn resten av befolkningen.

Tabell 7.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Sosialhjelpsmottakere	10	10	11	5	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Sosialhjelpsmottakere	10	9	8	9	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 7.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Sosialhjelpsmottakere	8	9	7	8	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Sykdomsutgifter

I folketrygdloven er det nedfelt bestemmelser om at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. Som mål for store sykdomsutgifter bruker vi derfor her utbetaling av grunnstønad. Tabell 7.5 viser andelen personer som bor i husholdninger med store sykdomsutgifter. Andelen personer som mottar slik stønad i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottakerer, ligger på 8 prosent i 2005. Dette er noe høyere enn i hele befolkningen.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Mottak av sosialhjelp er nært forbundet med det å tilhøre lavinntektsgruppen. Dersom vi deler gruppen av sosialhjelpsmottakere inn i husholdninger under og over lavinntektsgrensen, etter EU sin definisjon av relativ lavinntekt, finner vi at i 2005 var nesten halvparten (49 prosent) av sosialhjelpsmottakerne i lavinntektsgruppen. Dette er noe høyere enn året før, men samtidig ser vi at yrkestilknytningen er blitt svakere.

Svak yrkestilknytning er noe av det som kjennetegner personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker. Det viser seg at desto lenger en person mottar sosialhjelp, jo svakere er tilknytningen til yrkeslivet (Dahl m.fl. 2006). Den svake yrkestilknytningen er med på å påvirke husholdningenes økonomi, noe vi også ser når vi studerer sosialhjelps-

mottakere med lavinntekt. Yrkestilknytningen er enda svakere for de med lavinntekt enn blant de uten.

Dersom vi studerer lavinntektsgruppen nærmere, finner vi at 85 prosent bor i husholdninger uten yrkestilknytning. Også blant sosialhjelpsmottakerne som har inntekter over lavinntektsgrensen finner vi en svak yrkestilknytning, sammenlignet med befolkningen ellers. Mer enn halvparten (58 prosent) av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, mot bare 17 prosent i tilsvarende gruppe i befolkningen. Den svake tilknytningen til arbeidslivet blant sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen kan også sees i sammenheng med at bare 14 prosent har yrkesinntekt som høyeste inntekt, som er klart lavere enn i tilsvarende gruppe i befolkningen ellers (40 prosent).

Når vi ser nærmere på utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakerne finner vi at det kun er marginale forskjeller mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen. 50 prosent i lavinntektsgruppen, og 52 prosent i ikke-lavinntektsgruppen, hadde ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning i 2005. Det er en langt større andel blant sosialhjelpsmottakere både med og uten lavinntekt som har lav utdanning sammenliknet med hele befolkningen.

En forholdsvis stor andel sosialhjelpsmottakere, både med og uten lavinntekt, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. I 2005 gjaldt dette for over 40 prosent av både de over og under lavinntektsgrensen. Mens bostøtte i tidligere år i større grad gikk til de sosialhjelpsmottakere som lå over lavinntektsgrensen, har forskjellene de siste par årene vært klart mindre mellom de to gruppene.

Lave lånerenter de siste årene har bidratt til økt låneopptak blant husholdningene, samtidig som at rentebelastningen er blitt redusert. Blant sosialhjelpsmottakerne er det liten forskjell mellom de over og under lavinntektsgrensen, både når det gjelder gjelds- og gjeldsrentebelastning. En av tyve sosialhjelpsmottakere har høy gjeldsrentebelastning, og en av ti har høy gjeldsbelastning. Sammenlikner vi med hele befolkningen, ser vi at det er her større forskjeller mellom de med og uten lavinntekt. Personer i husholdninger med lavinntekt har om lag dobbelt så høy gjelds- og gjeldsrentebelastning som de uten lavinntekt.

Vi har tidligere sett at andelen sosialhjelpsmottakere med store sykdomsutgifter ligger noe over nivået til hele befolkningen, når mottak av grunnstønad benyttes som indikator. Vi finner en klar forskjell mellom sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen. De som befinner seg over lavinntektsgrensen mottar langt oftere grunnstønad enn de i lavinntektsgruppen. Dette er en tendens som vi også finner for tidligere år, men forskjellen har vært markant de siste par årene.

Tabell 7.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Sosialhjelpsmottakere	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	85	58
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	14	29
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	50	52
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	43	42
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	43	42
Gjelds- og rentebelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	4	5
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	10	9
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	4	12
Andel personer	11	89	49	51
Antall personer	524 332	4 060 901	80 431	82 477

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 7.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker			Husholdninger hvor en eller flere mottar sosialhjelp		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	18	33	28	20	50	43
Kapitalinntekter ³	2	13	13	0	0	0	0	2	2
Overføringer	62	19	20	82	66	72	80	48	55
Herav :									
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	23	33	29	23	24	24
Tjenestepensjoner	2	4	4	0	1	1	0	2	1
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	5	4	4	5	3	3
Barnetrygd	2	1	1	5	4	4	5	3	3
Stipend	7	0	1	3	1	2	3	1	1
Bostøtte	1	0	0	4	3	3	4	2	2
Sosialhjelp	5	0	0	34	14	21	31	9	14
Grunn- og hjelpstønad	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	139 000	275 000	205 200	148 000	385 300	283 900
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	129 500	239 900	183 200	136 900	320 300	241 900
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	98 900	179 000	137 900	99 800	196 700	155 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,8	1,9	1,8	1,9	2,4	2,2
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	45 688	43 329	89 017	49 291	66 099	115 390

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Inntektssammensetning

For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker har vi alt sett at andelen personer som er yrkesaktive er lavere enn for hele befolkningen. Hvordan dette gir utslag på inntektssammensetningen ser vi i tabell 7.7. Denne tabellen viser at sosialhjelpshusholdningenes samlede inntekt består av yrkesinntekt og overføringer, hvor

yrkesinntekt kun utgjør i underkant av 30 prosent. Overføringer utgjør den mest betydningsfulle delen, med en andel på over 70 prosent av samlet husholdningsinntekt. Av dette er ytelser fra folketrygden og sosialhjelp de viktigste inntektskildene. Husholdninger med sosialhjelpsmottakere har et inntektsnivå (inntekt etter skatt per forbruksenhet) som utgjør om lag halvparten (53 prosent) av nivået til hele befolkningen.

Ser vi på lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne for seg selv, er det tydelig hvor betydningsfulle overføringene er. For sosialhjelpsmottakere med de laveste inntektene utgjør ulike stønader over 80 prosent av husholdningenes samlede inntekt. Sosialhjelp i seg selv utgjør vel 30 prosent av samlet inntekt, og er dermed den viktigste inntektskilden for denne gruppen. Mens sosialhjelpsmottakere som befinner seg i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av å ha sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold, er sosialhjelpen klart mindre viktig for de som befinner seg over lavinntektsgrensen. I ikke-lavinntektsgruppen utgjør overføringer 66 prosent. For disse er ytelser fra folketrygden den største delen av overføringene. Trolig er det mange i denne gruppen som bare kortvarig har hatt økonomiske problemer, for eksempel en uforutsett økning i utgiftene, som har gjort det nødvendig å få slik økonomisk støtte. Inntektssammensetningen til sosialhjelpsmottakere har sett relativt lik ut over flere år nå. Siden 2001 har det vært liten variasjon i hvor stor andel overføringene har bidratt til sosialhjelpsmottakernes samlede inntekt.

Sosialhjelpsmottakernes husholdningsinntekter er som forventet klart lavere enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Derimot er inntektsnivået for sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen (inntekt per forbruksenhet) om lag på samme lave nivå som alle personer i lavinntektsgruppen i befolkningen.

Når det gjelder inntektssammensetningen til husholdninger hvor ikke bare hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, men der *minst ett av husholdningsmedlemmene mottar sosialhjelp*, får vi også med om lag 25 000 flere husholdninger der altså andre personer enn hovedinntektstakeren er registrert som mottaker av sosialhjelp. Vi finner at det blant disse husholdningene er en noe sterkere yrkestilknytning, enn når vi bare identifiserte husholdningen gjennom hovedinntektstakeren. For lavinntektsgruppen er det derimot små forskjeller uansett valg av definisjon. Begge definisjoner av sosialhjelpshusholdninger viser at om lag 80 prosent av den samlede inntekten var diverse stønader, og at sosialhjelp var den viktigste enkeltstønad.

Inntektsfordeling

Innad i gruppen som består av sosialhjelpsmottakere vil vi ikke finne noen som har spesielt høye inntekter, da dette i utgangspunktet er en gruppe med små økonomiske ressurser. Tabell 7.8 viser tall for husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar sosialhjelp. Dette betyr at det ikke vil være noen personer i husholdningen som har en høyere samlet inntekt som kan være med å dra husholdningsinntekten opp. Dermed kan vi ikke forvente å finne noen store ulikheter i husholdningsinntektene i denne gruppen.

Tabell 7.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Sosialhjelpsmottakere	2,7	2,7	2,9	3,2	2,8
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Sosialhjelpsmottakere	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Sosialhjelpsmottakere	0,187	0,190	0,199	0,194	0,194

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Når vi sammenligner med hele befolkningen framstår gruppen av sosialhjelpsmottakere som en svært homogen gruppe. Tabellen bekrefter at det er liten økonomisk avstand mellom sosialhjelpshusholdningene med de høyeste og laveste inntektene. Både forholdstallet mellom femdelen med høyest og lavest inntekt (S80/S20) og Gini-koeffisienten viser at det er mindre ulikhet og større stabilitet i sosialhjelpsmottakernes inntektsfordeling, sammenlignet med befolkningen i alt. Det betyr at det fremdeles er relativt liten avstand mellom de som har mest og de som har minst blant sosialhjelpsmottakerne.

Boforhold

Sosialhjelpsmottakere er her definert som personer som tilhører husholdninger der en eller flere har mottatt sosialhjelp i 2005. Det betyr at det ikke nødvendigvis er noe samsvar mellom sosialhjelp og boligforhold. For eksempel kan en ungdom som mottok sosialhjelp i 2005, ha flyttet hjem til foreldrene eller sammen med en ektefelle/samboer på intervju-tidspunktet i 2006. Eller kanskje behovet for sosialhjelp gjaldt en kort periode i 2005 nesten et år før intervju-tidspunktet.

Sosialhjelpsmottakerne er gjennomgående unge, svært få er i pensjonsalder. En av fire er under 25 år og tre av fire er under 45 år. Det betyr at en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne er i etableringsfasen, noe som har betydning ikke minst for boligsituasjonen.

Boligstandard og eierforhold for sosialhjelpsmottakere

Mens åtte av ti i hele den voksne befolkningen bor i bolig som de eier, gjelder dette tre av ti sosialhjelpsmottakere i 2006. Det er litt under nivået blant unge aleneboende, selv om forskjellen ikke er statistisk sikker. I 2003 var det drøyt fire av ti sosialhjelpsmottakerne som bodde i bolig som husholdningen eide, så andelen eiere har sunket frem til 2006.

Den lave eierandelen kan også være en medvirkende årsak til at boligstandarden er lavere enn for befolkningen totalt. Hele 23 prosent av sosialhjelpsmottakerne bodde trangt i 2006, mens dette gjelder bare 8 prosent i befolkningen totalt. Mens tre av ti i befolkningen bor svært romslig, gjelder dette bare en av ti blant sosialhjelpsmottakerne. Dette reflekteres også når vi ser på antall kvadratmeter sosialhjelpsmottakernes husholdninger rår over. I gjennomsnitt er boligene 74 kvadratmeter, noe som gir 39 kvadratmeter per person. I befolkningen totalt er tilsvarende tall 118 og 53 kvadratmeter.

Vi har også indikasjoner på at boligene er dårligere. Selv om det er en svært liten andel som mangler bad eller wc, rapporterer 18 prosent av sosialhjelpsmottakerne at de bor i boliger med råte eller fukt. I befolkningen totalt gjelder dette 8 prosent. Også bomiljøet virker å være noe dårligere for de som mottar sosialhjelp. 21 prosent er utsatt for støy, 12 prosent er utsatt for forurensning, mens 9 prosent bor i et område utsatt for kriminalitet, vold eller hærverk. Tilsvarende andeler i befolkningen er 12, 8 og 4 prosent.

Tabell 7.9. Boligtype og boligstandard for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Andel personer som					
bor i enebolig, våningshus	49	46	47	53	63
bor i småhus ellers	20	22	22	17	15
bor i husholdning som eier	42	34	31	31	81
bor i husholdning som er selveier	32	27	27	24	69
bor alene	30	34	35	42	22
bor trangt	19	21	21	23	8
bor svært romslig	13	13	12	11	30
mangler bad eller WC	3	0	0	1	0
Bor i bolig					
med råte eller fukt	17	15	18	18	8
som er utsatt for støy	25	18	18	21	12
som er utsatt for forurensning	14	15	15	12	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	12	10	8	9	4
Boligareal per husholdning. Kvm.	86	83	81	74	118
Boligareal per person. Kvm.	41	40	38	39	53
Antall svar i alt	238	263	250	215	5771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 7.10. Boligøkonomi for personer 16 år og eldre. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹	46 000	50 300	48 800	46 300	43 600
Kroner					
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	8	5	7	5	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	47 200	38 600	39 700	29 100	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	20	23	24	43	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	48	55	56	60	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	17	12	14	15	39
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	28	29	29	24	7
noe tyngende	42	42	38	56	36
Antall svar fra leiere	134	168	168	134	1 003
Antall svar fra eiere	89	91	79	77	4 750
Antall svar	238	263	247	211	5 753

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.
Kilde: EU-SILC.

Boligøkonomi

Resultatene viser klart at boutgiftene er en større belastning for husholdningene til sosialhjelpsmottakerne sammenlignet med andre. Dette gjelder både objektive mål og selvrapporterte subjektive mål. For sosialhjelpsmottakere som leier er gjennomsnittlig husleie 2 700 kroner høyere enn den er for leiere i befolkningen totalt. Regnet i 2006-kroner har husleien gått noe ned fra 2003, og enda mer merkbar er nedgangen sammenlignet med 2004. Dette samtidig med en økning i husleien for leiere totalt, slik at differansen mellom sosialhjelpsmottakere som leier og andre leiere er mindre nå sammenlignet med noen år tilbake.

Gjennomsnittlige utgifter til boliglån for sosialhjelpsmottakere som eier har sunket betraktelig siden 2003, og er på 29 100 kroner. Dette er 16 000 kroner lavere enn blant alle eiere. Her bør vi imidlertid huske at andelen eiere er lav blant sosialhjelpsmottakerne, og at en relativt høy andel ikke har utgifter til renter og avdrag. Siden det er en betydelig høyere andel leiere blant sosialhjelpsmottakerne blir den samlede boutgiften likevel høy. Når inntektene også er lave, fører dette til at seks av ti husholdninger til sosialhjelpsmottakere har høy boutgiftsbelastning når vi måler i forhold til husholdningens samlede inntekt. Denne andelen ligger på samme nivå som blant unge aleneboende, og er dermed betydelig høyere enn i befolkningen totalt. Andelen med lav boutgiftsbelastning er godt under halvparten av det vi finner i befolkningen, men tross alt noe høyere enn blant unge aleneboende.

Som en følge av dette opplever da også sosialhjelpsmottakerne i større grad en andre at boligutgiftene er

tyngende på husholdningens økonomi. En fjerdedel opplever dem som svært tyngende, mens hele åtte av ti opplever dem som svært eller noe tyngende. Til sammenligning er denne andelen i befolkningen drøyt fire av ti. Sosialhjelpsmottakerne opplever boutgiftene som belastende i høyere grad enn hva både enslige forsørgere og unge aleneboende gjør. Det er imidlertid en betydelig del av sosialhjelpsmottakerne som mottar bostøtte, 43 prosent, og for en del vil sosialhjelpen være begrunnet i høye boligutgifter. Vi vet ikke om vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gjelder før eller etter disse stønadene.

Økonomiske vansker

Vi kan nesten forutsette at sosialhjelpsmottakerne har eller har hatt økonomiske problemer, siden det er grunnlaget for å motta slik støtte. Som nevnt ovenfor, kan det imidlertid være flere grunner (f.eks. skifte av husholdning og forbigående problemer) til at noen likevel ikke oppgir noen vansker på intervju-tidspunktet. Dette kan være noe av grunnen til at 6 prosent av sosialhjelpsmottakerne i 2006 svarer at husholdningen har lett eller svært lett for å 'få endene til å møtes'. Drøyt fire av ti av sosialhjelpsmottakere sier at de har vanskelig eller svært vanskelig for å 'få endene til å møtes'. Det er den klart høyeste andelen blant alle de gruppene vi har sett på i denne publikasjonen. Rett nok kan det se ut til at denne andelen har gått noe ned fra 2005 til 2006, men regner vi med at drøyt en av tre svarer 'forholdsvis vanskelig', sier altså nesten åtte av ti sosialhjelpsmottakere at husholdningens økonomi er vanskelig. I 2005 var denne andelen sju av ti.

Spørsmålet om betalingsproblemer kan være litt vanskelig å tolke for mottakere av sosialhjelp. Hvis husholdningen mottar sosialhjelp når de får problem med en regning, er det eventuelle betalingsproblemer for de med sosialhjelp vi ønsker å registrere. Hvis en husholdning ikke mottar sosialhjelp, men på grunn av et betalingsproblem får sosialhjelp, regner vi med at de vil svare at de har et betalingsproblem. Dette er et vanskelig skille og vi vet ikke hvilken situasjon husholdningene var i og hvordan de har oppfattet situasjonen som ligger til grunn for svaret. Det er imidlertid et knapt mindretall av sosialhjelpsmottakerne som oppgir å ha hatt betalingsproblemer. Det kan tyde på at en i overveiende grad regner sosialhjelpen som en del av inntekten.

Høyest er andelen som har hatt problemer med å betale for elektrisitet og kommunale avgifter. Det gjaldt 28 prosent i 2006, en noe lavere andel enn i 2003. Vinteren 2002/2003 fikk mange problemer med å betale strømgjeld og en del som ellers ikke mottok sosialhjelp fikk sosialhjelp for å klare disse. En betydelig andel har også problemer med boligutgiftene. Flest har problemer med husleien, det gjelder 27 prosent, mens bare 3 prosent hadde problemer med boliglån. Her må en imidlertid ta i

betraktning av det er relativt få eiere blant sosialhjelpsmottakerne (31 prosent). Andelen som hadde problemer med å betale husleien er langt høyere enn i den voksne befolkningen der 4 prosent hadde dette problemet.

Også andre lån enn boliglån skaper i en viss grad problemer for sosialhjelpsmottakerne. I 2005 hadde 26 prosent betalingsproblemer i forhold til slike lån, mens i 2006 var andelen 16 prosent, noe som er likt med nivået i 2003. I befolkningen har 4 prosent slike problemer. Det er altså flere sosialhjelpsmottakere som har problemer med andre lån enn boliglån, men som nevnt skyldes nok dette den lave andelen som har boliglån. Alt i alt har drøyt fire av ti sosialhjelpsmottakere hatt betalingsproblemer siste 12 måneder, sammenlignet med knappe en av ti i den voksne befolkningen.

Tidligere år har det vært slik at de aller fleste sosialhjelpsmottakere har telefon, TV og vaskemaskin og bare litt færre enn i den voksne befolkningen totalt. I 2006 ser dette ut til å ha endret seg noe. Dette kan skyldes at sammensetningen av gruppen er endret. Uansett må vi nok vente på data fra flere årganger før vi kan si om dette er en trend. Likevel er det altså statistisk sikre forskjeller som tilsier at en lavere andel av sosialhjelpsmottakere disponerer telefon, farge-tv og vaskemaskin i 2006 sammenlignet med befolkningen totalt.

Når det gjelder bil og PC finner vi de samme forskjellene mellom sosialhjelpsmottakere og befolkningen som tidligere. Andelen sosialhjelpsmottakere som disponerer bil er nå nede i tre av ti, mens drøyt halvparten disponerer PC. Det er en vesentlig mindre andel enn i befolkningen der henholdsvis 77 og 72 prosent disponerte dette. En betydelig del av sosialhjelpsmottakerne som ikke har disse materielle godene sier også at det skyldes dårlig økonomi, f.eks. sier 31 prosent av alle sosialhjelpsmottakere at de ikke har bil på grunn av dårlig økonomi.

Når vi kommer til de mer grunnleggende behovene tegner resultatene et enda mer dystert bilde av økonomien til sosialhjelpsmottakerne. Over seks av ti har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, nesten en av fire hadde ikke råd til å spise kjøtt eller fisk til middag annenhver dag og i overkant av en av åtte hadde ikke råd til å holde boligen varm. Dette er rundt seks ganger de andeler en finner i befolkningen totalt. Alt i alt hadde nesten to av tre sosialhjelpsmottakerne ikke råd til å dekke ett eller flere av disse grunnleggende behovene sammenlignet med drøye en av ti i befolkningen. Nesten tre av ti sosialhjelpsmottakere har ikke råd til to eller tre av disse godene. Dette er den klart høyeste andel blant alle de gruppene vi har undersøkt.

Tabell 7.11. Indikatorer på betalingsvansker for personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Betalingsproblemer					
Husleie	22	26	27	27	4
Boliglån	8	6	3	3	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	37	32	34	28	6
Andre lån	15	21	26	16	4
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	22	25	29	21	3
Vanskelig	23	25	23	21	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	8	5	7	6	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	8	6	7	6	3
Antall svar	238	263	250	215	5 771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 7.12. Indikatorer på materiell situasjon. Personer 16 år og over. Sosialhjelpsmottakere. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	97	98	95	81	98
Farge TV	93	89	87	72	95
PC	46	55	55	53	72
Vaskemaskin	86	90	86	73	95
Privatbil	43	45	39	30	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	23	24	25	14	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	37	34	41	31	7
Har ikke råd til					
en ukes ferie	48	48	55	63	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	26	24	22	24	4
kjøre nye klær	43
holde boligen varm	14	11	9	13	2
Antall svar	238	263	250	215	5 771

Kilde: EU-SILC.

Helseforhold og funksjonsevne

En kan i utgangspunktet forvente at sosialhjelpsmottakere har dårligere helse og funksjonsevne enn befolkningen generelt. Svekket helse henger i stor grad sammen med svak tilknytning til arbeidslivet, noe som igjen svekker mulighetene for stabil inntekt. Indikatorene på helse og funksjonsevne er her hentet fra EU-SILC, der spørsmålene er langt færre og mindre detaljerte enn i helseundersøkelsen. Det betyr at vi nok ikke får med en del sykdommer eller plager som betraktes som bagatellmessige, og heller ikke helseproblemer som mange ikke oppfatter som sykdom. I

befolkningen totalt finner vi da også, basert på EU-SILC, "bare" 32 prosent som oppgir kronisk sykdom. Helseundersøkelsene viser rundt dobbelt så høy andel. Dette er ikke nødvendigvis en ulempe. Det er helt klart vanskelig å akseptere at seks av ti i befolkningen er "syke". Slik sett er allerede 32 prosent med kronisk sykdom et høyt tall. Det er likevel viktig å ta hensyn til registreringsmåten når en tolker en del utslag i tabellene som kan virke overraskende.

I følge våre målinger har over halvparten av sosialhjelpsmottakerne en kronisk sykdom, altså betydelig høyere enn i befolkningen generelt, og bare noe lavere enn blant minstepensjonister som ikke bor alene. Her er det også viktig å ta i betraktning at sosialhjelpsmottakerne er relativt unge. Vi ser da også at bare litt over halvparten av sosialhjelpsmottakerne vurderer sin egen helse som god eller svært god. Tre av fire i befolkningen rapporterer det samme. En tilsvarende forskjell finner vi i andeler som rapporterer dårlig eller svært dårlig helse, 34 mot 9 prosent.

Det er også en vesentlig andel av sosialhjelpsmottakerne som etter egen vurdering har noe eller sterkt nedsatt funksjonsevne, 26 og 17 prosent. Det er en betydelig og statistisk sikker forskjell i forhold til befolkningen, der nivåene er på 12 og 8 prosent.

I EU-SILC kartlegger vi også om man etter egen vurdering har udekkede behov for medisinsk behandling eller tannlegehjelp, og andelen som rapportere dette er høyere blant sosialhjelpsmottakere enn blant befolkningen totalt. Hele 36 prosent av sosialhjelpsmottakerne har udekket behov for tannlegehjelp, og en overveiende majoritet av disse oppgir økonomiske årsaker til at de ikke får dekket behovet. Dette er klart de høyeste andelenene vi finner blant de gruppene vi her ser på.

Tabell 7.13. Helseforhold for sosialhjelpsmottakere. 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere 2006	Alle 2006
Egenvurdering av helse		
andel med svært god eller god helse	52	75
andel med dårlig eller svært dårlig helse	34	9
Andel med kronisk sykdom		
Nedsatt funksjonsevne	52	32
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne		
andel med noe nedsatt funksjonsevne	17	8
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp		
andel med udekket behov for tannlegehjelp	26	12
andel med udekket behov for tannlegehjelp	9	2
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp		
andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	36	9
andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	31	6
Antall svar	215	5 771

Kilde: EU-SILC.

Tilknytning til arbeidslivet

Ikke overraskende har sosialhjelpsmottakere en svak tilknytning til arbeidslivet sammenlignet med befolkningen i yrkesaktiv alder. Rundt halvparten av sosialhjelpsmottagerne er sysselsatte¹². Ser vi på helårsaktivitet, er yrkesaktivitet likevel det vanligste, men bare drøyt en av tre er helårs yrkesaktive, mens dette nesten gjelder åtte av ti i befolkningen i yrkesaktiv alder. 30 prosent har ingen helårsaktivitet, og 15 prosent er yrkesaktive deler av året. Dette kan tyde på at en høy andel av sosialhjelpsmottagerne har en ustabil tilknytning til arbeidslivet, noe som også påvirker muligheten til å ha en stabil yrkesinntekt. Sammenlignet med befolkningen i yrkesaktiv alder finner vi også gjennomgående høyere andeler av pensjonister (12 prosent), ikke-yrkesaktive (9 prosent), studenter (9 prosent) og arbeidsledige (4 prosent) blant sosialhjelpsmottagerne. Dette er grupper som av naturlige årsaker kan ha lavere inntekter og hvor behovet for sosialhjelp derfor har lettere for å oppstå. Ser vi på yrkesstatusen for yrkesaktive sosialhjelpsmottakerne finner vi et overveiende flertall av ansatte, 93 prosent. 7 prosent er selvstendige.

Yrkesaktive sosialhjelpsmottagere arbeider omtrent like mye som befolkningen ellers. Men ser vi på husholdninger uten noen yrkesaktive finner vi store forskjeller mellom sosialhjelpsmottagere og befolkningen ellers. I seks av ti husholdninger med sosialhjelpsmottagere er det ingen helårs yrkesaktive, mot 17 prosent i befolkningen ellers. I tre av ti sosialhjelpshusholdninger er det bare en yrkesaktiv, og i en av ti er det to yrkesaktive. Dette viser en mye svakere tilknytning til arbeidslivet enn for befolkningen ellers. De konsekvenser dette får med hensyn til yrkesinntekt kan bidra til å forklare behovet for sosialhjelp. På den annen side kan vi også merke oss at det finnes husholdninger med to yrkesaktive personer som ikke greier å dekke sine behov uten å motta sosialhjelp.¹³

Tabell 7.14. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for personer 16 år og over Sosialhjelpsmottakere. 2005 og 2006. Prosent

	Sosialhjelpsmottakere		Alle 16-66 år
	2005 ¹	2006	2006
Andel sysselsatte	49	51	87
Helårsaktivitet			
Yrkesaktiv	38	35	78
Studenter	8	9	4
Arbeidsledige	9	4	0
Pensjonister	11	12	6
Ikke-yrkesaktive	11	9	2
Ingen helårs hovedaktivitet	22	30	11
Yrkesaktiv deler av året	14	15	5
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive			
Ansatt	94	93	91
Selvstendig	6	7	9
Familie medlem uten fast avtalt lønn	0	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte			
Under 37 timer	36	28	19
38-44 timer	50	53	58
45 timer og over	14	19	23
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	35	37	39
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen			
Ingen personer	57	60	17
En person	29	28	36
To personer	14	10	44
Tre og flere personer	0	3	3
Antall svar sysselsatte	117	95	4 170
Antall svar helårs yrkesaktive	95	76	3 935
Antall svar	244	206	5 022

¹ Tallene for 2005 er revidert i årets utgave av rapporten, og vil derfor avvike noe fra tilsvarende tabell i 2006.

Kilde: EU-SILC.

¹² I likhet med foregående kapitler er tabellen (7.14) prosentuert ut fra den personen i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

¹³ Her må vi igjen minne om at definisjonen av sosialhjelpsmottaker bare er betinget av at man mottok sosialhjelp på ett tidspunkt i 2005, endring i husholdningstilknytning kan for eksempel påvirke den indikatoren vi ser på her.

8. Sosiale indikatorer for personer 50-66 år

Ingrid Melby, Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- hver fjerde husholdning har en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år
- få seniorer har behov for supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte
- seniorenne bor bedre enn resten av befolkningen, og bostøtten er relativt små
- seks av ti har boliglån i 2006, mot fire av ti i 2001
- få seniorer har betalingsproblemer, og mange opplever en romslig økonomi
- seniorhusholdningene har en stabil tilknytning til arbeidslivet

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det ved utgangen av 2005 nesten 920 000 personer i aldersgruppen 50-66 år, en gruppe som populært kan betegnes som "seniorbefolkningen". De siste 15 årene har det skjedd en betydelig økning i tallet på seniorer. Bare mellom 1991 og 2005 økte tallet på 50-66 åringer med nesten 260 000 personer. Årsaken til den sterke veksten, er at de store etterkrigskullene født i siste halvdel av 1940-tallet i denne perioden passerte 50 år.

En konsekvens av økningen i tallet på personer mellom 50 og 66 år er at "seniorhusholdningene" utgjør en stadig større andel av norske husholdninger. Andelen husholdninger der hovedinntektstakeren er mellom 50 og 66 år økte fra å utgjøre knapt 21 prosent av alle hushold i 1991, til 26 prosent i 2005.

Yrkestilknytning

De fleste seniorenne har en sterk tilknytning til arbeidslivet. I 2005 var det bare 17 prosent av alle personer i husholdninger med en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år, som ikke hadde minst en yrkestilknyttet i husholdningen. Dette var en litt høyere andel enn for personer i den mest yrkesaktive alderen, det vil si 25-65 år, der 14 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. Sammenlignet med andre grupper omtalt i denne rapporten, er det omtrent ingen som har så sterkt yrkestilknytning som seniorbefolkningen. Det er likevel grunn til å tro at det særlig er blant den yngre delen av seniorbefolkningen at tilknytningen til arbeidslivet er sterkest. Blant de eldre seniorenne, det vil si de mellom 62 og 66 år, er det færre enn halvparten som er i arbeid (Vaage 2003). Dette vises også igjen i at 76 prosent av seniorbefolkningen er i husholdninger med yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Dette er

seks prosentpoeng lavere enn den mest yrkesaktive befolkningen (25-65 år)

Utdanning

I 1996 hadde 28 prosent av personene i seniorhusholdningen en hovedinntektstaker som hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. For hvert nytt kull som passerer 50 år, faller derimot andelen lavutdannede. Dette henger sammen med at de yngre seniorenne født straks etter 2. verdenskrig, tilhører den første generasjonen som fikk ta del i "utdanningsekspløsjonen" på 1960-tallet, i motsetning til de eldste aldersgruppene der svært få fikk tilsvarende mulighet. I 2005 hadde hver femte person i seniorhusholdningene en hovedinntektstaker som bare hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Definisjonen på lav utdanning er endret, dette er nærmere omtalt i kapittel 2.

Tabell 8.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	17	16	17	17	17
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	77	79	78	77	76

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 8.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	28	27	22	20	20

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 8.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	2	3	2	3	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	5	4	4	4	4
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	1	1	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Økonomisk utsatthet

Tabell 8.3 viser at seniorbefolkningen sett under ett, ikke er en gruppe som i særlig grad befinner seg i en økonomisk sårbar situasjon. For eksempel så har denne gruppen mindre behov for supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp, enn befolkningen ellers. I 2005 var det bare 3 prosent av personene i seniorhusholdningene som mottok bostøtte på grunn av høye bolig-utgifter, og 4 prosent mottok sosialhjelp. Bare en svært liten gruppe (1 prosent) av seniorhusholdningene mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2005.

Det tyder ikke på at seniorbefolkningen ble mer økonomisk sårbare mellom 1996 og 2005. Andelen som mottok de ulike stønadene forble mer eller mindre uendret i perioden.

Tabell 8.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	8	8	12	5	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år					
	4	4	5	6	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste husholdninger der hovedinntektstakeren er over 50 år har passert etableringsfasen, og er i full gang med å nedbetale gjeld.

Det er derfor ikke overraskende at det er relativt få seniorhusholdninger som har høy rente- og gjeldsbelastning. Som tabell 8.4 viser, var det bare 4 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var 50-66 år som hadde høy rentebelastning i 2005, det vil si at rentene utgjorde 15 prosent eller mer av samlet husholdningsinntekt. Det er dermed relativt sett en lavere andel blant seniorbefolkningen med høy rentebelastning sammenlignet med befolkningen generelt (6 prosent), eller personer i den mest yrkesaktive alderen (6 prosent). Andelen med høy rentebelastning har gått kraftig ned de siste par årene, både for seniorbefolkningen og for befolkningen generelt. Dette skyldes først og fremst en nedgang i rentenivået som begynte i 2003 og fortsatte gjennom 2005.

Dette inntrykket får en bekreftet når en ser på andelen med høy gjeldsbelastning, det vil si andelen som har en gjeld som overstiger tre ganger husholdningsinntekten. 7 prosent av seniorhusholdningene hadde så høy gjeldsbelastning i 2005. Dette er en lavere andel sammenliknet med befolkningen generelt eller med personer i alderen 25-65 år. For alle grupper har det vært en dobling i andelen med høy gjeldsbelastning siden 1999.

Sykdomsutgifter

Forekomsten av helseproblemer øker markant når en nærmer seg senioralderen, og mange blir uførepensjonister (NAV 2008a). Flertallet av senioren sier likevel at de har en god helse. Ifølge levekårsundersøkelsene oppgir så mange som 75 prosent av alle mellom 45 og 67 år at de hadde meget god eller god helse (Statistisk sentralbyrå 2003).

Tabell 8.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	8	8	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Ut i fra tabell 8.5 kan en konkludere med at relativt få seniorhusholdninger har så store utgifter i forbindelse med sykdom at de mottar grunnstønad. I 2005 gjaldt dette for 8 prosent av alle personer i seniorhusholdningene. Tilsvarende andel for befolkningen generelt var 6 prosent.

Kjennemerke ved lavinntektsgruppen

Som vist i kapittel 3 er det relativt få i seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen. I 2005 hadde bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 50 og 66 år lavinntekt, ifølge EUs lavinnteksdefinisjon. Dette var en andel som var mindre enn halvparten av det en finner i befolkningen som helhet (11 prosent). For den lille delen av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det likevel en klar sammenheng mellom det å ha lav inntekt og det å skåre dårlig på ulike sosial indikatorer.

Tabell 8.6 viser at det er klar sammenheng med det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinntektsgruppen - også blant seniorbefolkningen. Blant alle personer i seniorhusholdningene med lavinntekt, hadde så mange som 70 prosent ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for bare 14 prosent for dem som ikke var i lavinntektsgruppen.

Også når det gjelder utdanningsnivået er det forskjeller mellom de med og uten lavinntekt. Om lag 40 prosent av personene i lavinntektsgruppen hadde en hovedinntektstaker med lav formell utdanning, mens dette var tilfelle for vel 20 prosent av personene i den andre gruppen.

Vi har tidligere i dette kapitlet sett at det er svært få av seniorbefolkningen som mottar supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Men for den 5 prosenten av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinntektsgruppen, er det å motta slike ytelser langt fra uvanlig. 18 prosent av denne gruppen mottok bostøtte i 2005, mot bare 2 prosent av dem som ikke var i lavinntektsgruppen. Nesten like mange seniorer i lavinntektsgruppen mottok sosialhjelp (20 prosent), mens 9 prosent mottok både sosialhjelp og bostøtte. Det er for øvrig verd å merke seg at andelen med bostøtte var litt

høyere i den lille gruppen av seniorbefolkningen med lavinntekt, enn blant alle med lavinntekt.

Det er også en høy andel av seniorbefolkningen med lav inntekt som sliter med høy rente- og gjeldsbelastning, og relativt sett flere enn blant alle personer i lavinntektsgruppen. Nesten fire ganger så mange av seniorbefolkningen i lavinntektgruppen hadde høy gjelds- og gjeldsrentebelastning i 2005, sammenlignet med de som ikke var i lavinntektsgruppen. Når det gjelder det å ha store sykdomsutgifter (grunnstønad) er andelen om noe lavere (5 prosent) blant de i lavinntektsgruppen, som blant den delen av seniorbefolkningen som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen (8 prosent).

Vi kan likevel konkludere med at selv om andelen av seniorbefolkningen med lav inntekt er relativt liten, sammenlignet med andre grupper eller med befolkningen generelt, så er det flere i denne lille gruppen som er kjennetegnet av å ha dårlige økonomiske levekår. I så måte skiller ikke lavinntektsgruppen innen seniorbefolkningen seg særlig fra andre grupper i befolkningen med lavinntekt.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i "inntektspakken" til det fåtallet av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen, og de mange senioren som ikke har lavinntekt. Tabell 8.7 viser at den delen av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen har et klart større innslag av overføringer og stønader i sin "inntektspakke", sammenlignet med de som ikke har lavinntekt og der yrkesinntektene utgjør største kilde. I 2005 utgjorde overføringene 64 prosent av samlet husholdningsinntekt for den delen av seniorhusholdningene som hadde inntekt under lavinntektgrensen. Tilsvarende andel var bare 15 prosent for de senioren som ikke var å finne i lavinntektsgruppen. Det er videre ytelser fra folketrygden som i særlig grad er viktig for senioren med lavinntekt, med en andel på 44 prosent av samlet inntekt. Andre stønader som sosialhjelp og bostøtte betyr derimot mindre, med en andel på henholdsvis seks og to prosent.

Inntektsfordeling

De fleste indikatorene for inntektsulikhet viser at inntektsfordelingen innen seniorbefolkningen i stor grad er som i befolkningen generelt. I 2005 er det tendens til at ulikheten er noe større blant senioren, enn i befolkningen. Ser en på ulikhetsmålet som baserer seg på forholdet mellom grenseverdier (P90/P10), ligger ikke bare seniorbefolkningen på samme nivå som befolkningen mellom 25 og 65 år. Den er også svært stabil, og utviklingen til seniorbefolkningen på denne indikatoren følger den mest yrkesaktive delen av befolkningen.

Tabell 8.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Hovedinntektstaker 50-66 år	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	70	14
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	31	79
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	41	21
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	18	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	20	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	9	1
Gjelds- og gjeldsrentebelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	14	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	21	6
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	5	8
Andel personer	11	89	5	95
Antall personer	524 332	4 060 901	59 827	1 063 052

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 8.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er i aldersgruppen 50-66 år¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Hovedinntektstaker 50-66 år		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	32	68	67
Kapitalinntekter ³	2	13	13	4	17	17
Overføringer	62	19	20	64	15	16
Herav:						
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	44	9	10
Tjenestepensjoner	2	4	4	5	4	4
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	4	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	0	6	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	150 200	715 800	675 500
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	126 700	537 700	508 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	84 700	346 600	328 000
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,5	2,1	2,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	39 343	513 599	552 942

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Gini-koeffisienten blant seniorene har som for resten av befolkningen økt fra 1996 til 2005. Økningen i Gini var størst mellom 2004 og 2005. Dette må ses i sammenheng med tilpasning til nye skatteregler og økning i mottatt aksjeutbytte.

Boligstandard og eierforhold

Seniorene, altså personer i alderen 50-66 år, bor i gjennomsnitt bedre enn resten av den voksne befolkningen. Andelen som bor i enebolig er høyere enn i befolkningen (69 mot 63 prosent), og nesten alle seniorer, 93 prosent, er etablert i en bolig som husholdningen selv eier. Tilsvarende andel i befolkningen er 81 prosent. Åtte av ti seniorhusholdninger er selveiere, mens dette gjelder sju av ti i befolkningen.

Også boligstandarden er i gjennomsnitt høy for seniorene. Svært få, 2 prosent, bor trangt og nesten halvparten bor svært romslig. Dette er statistisk sikre forskjeller i forhold til befolkningen totalt, der 8 prosent bor trangt og 30 prosent bor svært romslig. Også når vi måler i antall kvadratmeter finner vi at seniorene har mer plass til rådighet enn hva som er gjennomsnittet i befolkningen. Boligene til seniorene er i gjennomsnitt 131 kvadratmeter, noe som er over gjennomsnittet. Siden husholdningene til seniorene også er noe mindre (2,2 personer per husholdning) blir også antallet kvadratmeter per person betydelig høyere enn i befolkningen totalt, 70 mot 53 kvadratmeter.

Indikatorene på den bygningsmessige standarden tyder på at seniorerne bor som befolkningen som helhet. Nesten ingen mangler bad. Det er 7 prosent som bor i boliger med fukt og råte, omtrent det samme som i befolkningen. Utemiljøet skiller seg heller ikke fra utemiljøet for den voksne befolkningen som helhet.

Tabell 8.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	3,5	3,4	4,1	4,1	5,2
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	2,5	2,6	2,6	2,6	2,7
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	0,252	0,247	0,289	0,295	0,357

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Tabell 8.9. Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003, 2005 og 2006

	Personer 50-66 år				Alle
	2001	2003	2005	2006	2006
Andel personer som					
bor i enebolig, våningshus	72	72	71	69	63
bor i småhus ellers	14	14	14	15	15
bor i husholdning som eier	92	93	92	93	81
bor i husholdning som er selveier	83	82	82	81	69
bor alene	19	19	21	20	22
bor trangt	2	1	1	2	8
bor svært romslig	48	48	50	47	30
mangler bad eller WC	6	1	0	0	0
Bor i bolig					
med råte eller fukt	..	6	7	7	8
som er utsatt for støy	..	12	12	11	12
som er utsatt for forurensning	..	9	8	8	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærværk	..	5	4	3	4
Boligareal per husholdning. Kvm.	127	132	132	131	118
Boligareal per person. Kvm.	67	71	71	70	53
Antall svar i alt	1 041	1 454	1 540	1 496	5 771

¹ Personer 50-66 år

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Boligøkonomi

Boligutgiftene ser ut til å utgjøre en mindre belastning på seniorernes husholdningsøkonomi sammenlignet med befolkningen totalt. Husleien for de få seniorerne som leier er i gjennomsnitt drøyt 5 000 kroner lavere enn for alle leiere. Tallene tyder på at husleien for seniorerne økte noe fra 2001 til 2003, men at de har holdt seg stabile siden da. For befolkningen som helhet har husleien steget i samme periode.

Som vi har sett, eier majoriteten av seniorerne sin egen bolig, og gjennomsnittlige renter og avdrag for disse var 35 600 kroner i 2006. Det er en økning både når vi sammenligner med 2001 og 2005, men det er likevel vesentlig lavere enn for alle husholdninger. Det er blitt flere seniorer som har boliglån siden 2001. I 2006 var det 59 prosent som hadde boliglån, mens bare 37 prosent hadde boliglån i 2001.

Vi finner da også en økning i andelen seniorhusholdninger med høye boligutgifter sett i forhold til inntekt etter skatt fra 2001 til 2003. Det gjaldt henholdsvis 8 og 15 prosent i de to årene. Fra 2003 til 2006 har andelen med høy boutgiftsbelastning holdt seg stabil, og er nå på 14 prosent. Selv om det har vært en økning i andelen med høy boutgiftsbelastning siden 2001, er andelen likevel ti prosentpoeng lavere enn det vi finner i hele befolkningen. Vel halvparten av seniorerne hadde lav boutgiftsbelastning i 2004 sammenlignet med knapt fire av ti husholdninger totalt.

Selv om bare 14 prosent av seniorhusholdningene hadde høy boutgiftsbelastning var det en tredjedel som opplevde boligutgiftene som tyngende. Det er noe lavere enn i befolkningen totalt, men 6 prosent av seniorerne oppfatter boutgiftene som svært tyngende, og det er omtrent på samme nivå som befolkningen totalt.

Det er betydelig forskjell på boligøkonomien til eiere og leiere blant seniorerne. Mens 14 prosent av alle seniorhusholdninger har høy boutgiftsbelastning gjelder det 35 prosent av leierne, sammenlignet med 12 prosent av eierne. Det er også nokså stor forskjell i den subjektive opplevelsen av boutgiftsbelastningen. Blant seniorhusholdninger som leier er det 49 prosent som opplever boligutgiftene som tyngende sammenlignet med 30 prosent blant eierne. Blant de siste er det bare 5 prosent som opplever boligutgiftene som svært tyngende, mens det gjelder 19 prosent av leierne.

Blant alle seniorhusholdningene fikk 3 prosent bostøtte i 2003. Igjen finner vi en markert forskjell på eiere og leiere. Mens bare 2 prosent av eierne fikk bostøtte gjaldt det 19 prosent av leierne.

Tabell 8.10. Boligøkonomi for seniorbefolkningen¹. 2001, 2003, 2005 og 2006

	Personer 50-66 år				Alle
	2001	2003	2005	2006	2006
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ²					
Kroner	33 500	36 500	36 900	38 300	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	12	18	23	16	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	20 600	32 300	31 900	35 600	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	63	47	43	41	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	8	15	13	14	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	61	51	52	51	39
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	..	8	6	6	7
noe tyngende	..	28	26	26	36
Antall svar fra leiere	79	91	109	101	1 003
Antall svar fra eiere	962	1 358	1 431	1 394	4 750
Antall svar	1 041	1 454	1 540	1 495	5 753

¹ Personer 50-66 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Økonomiske vansker

Få av seniorene oppgir at de har betalingsproblemer, dvs. at de ikke klarer å betale regninger ved forfall. Totalt 6 prosent oppgir betalingsproblemer i forhold til en eller flere av de regningene vi har spurt om. Tilsvarende andel i befolkningen totalt er 10 prosent. Utgiften som representerer det største enkeltproblemet for seniorene er elektrisitet og kommunale avgifter, hvor 4 prosent rapporterte betalingsproblemer i 2006. Dette er mindre enn i 2003 da 7 prosent oppga slike betalingsproblemer. Problemene i 2003 gjaldt med stor sannsynlighet elektrisitetsregninger og var antakelig spesielt for vinteren 2002/2003. Den store oppmerksomheten omkring elektrisitetsprisene gjorde det antakelig også mer legitimt å si at en hadde betalingsproblemer.

Når seniorene blir spurt om hvor lett eller vanskelig det er 'å få endene til å møtes', sa 8 prosent i 2005 at det var vanskelig eller svært vanskelig, mens nesten halvparten sa at det var lett eller svært lett. Det er omtrent samme andel blant seniorer som sier økonomien er vanskelig som det er i befolkningen totalt, men det er en større andel som sier det er lett (henholdsvis 49 og 39 prosent). Fra 2003 til 2006 ble det flere seniorhusholdninger med romslig økonomi, i 2003 oppga 42 prosent av disse at det var lett eller svært lett å 'få endene til å møtes'.

Nesten alle seniorene har telefon, TV og vaskemaskin. 86 prosent disponerer privatbil, en noe høyere andel enn i befolkningen. 75 prosent av seniorene disponerer PC, en nokså markant økning siden 2003, og andelen er nå like høy som i den voksne befolkningen (faktisk noe høyere, men forskjellen er for liten til å være statistisk sikker). Bare en liten andel av de som mangler PC eller bil sier at dette skyldes dårlig økonomi.

Tabell 8.11. Indikatorer på betalingsvansker for seniorbefolkningen¹. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Personer 50-66 år				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Betalingsproblemer					
Husleie	1	2	2	2	4
Boliglån	1	1	1	2	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	7	4	5	4	6
Andre lån	2	1	2	1	4
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	3	3	3	3	3
Vanskelig	4	4	3	5	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	42	47	48	49	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	1	1	1	1	3
Antall svar	1 454	1 503	1 540	1 495	5 771

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: EU-SILC.

Tabell 8.12. Indikatorer på materiell situasjon for seniorbefolkningen¹. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Personer 50-66 år				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	99	99	100	99	98
Farge TV	98	98	98	98	95
PC	63	65	70	75	72
Vaskemaskin	98	98	98	98	95
Privatbil	87	86	86	86	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	3	4	2	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	3	3	5	5	7
Har ikke råd til					
en ukes ferie	8	8	7	7	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	3	3	3	4
kjøre nye klær	8
holde boligen varm	4	2	1	2	2
Antall svar	1 454	1 503	1 540	1 495	5 771

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: EU-SILC.

Det er en forholdsvis liten andel av seniorene som sier at de ikke klarer utgiftene til en del ting som oppfattes som ganske grunnleggende, 7 prosent hadde i 2005 ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, så vidt mindre enn i befolkningen totalt. Det var svært få, 2 - 3 prosent, som ikke hadde råd til å spise kjøtt- eller fiskemiddag annenhver dag eller ikke hadde råd til å holde boligen varm, omtrent som i befolkningen ellers. I alt oppga 9 prosent av seniorene at det var ett eller flere slike behov de ikke klarte å dekke. Tilsvarende andel i befolkningen er 10 prosent.

Helseforhold og funksjonsevne

Som tidligere nevnt, er spørsmålene om helse fra EU-SILC relativt få og lite detaljerte, men de kan likevel gi oss et generelt bilde av helsetilstanden. Basert på disse målene ser vi at seniorerne har noe dårligere helse enn befolkningen generelt, men bedre enn andre grupper som minstepensjonister og sosialhjelpsmottakere.

To av tre seniorer vurderer sin egen helse som god eller svært god. Dette er noe lavere enn i befolkningen, hvor tre av fire rapporterer det samme. 12 prosent av seniorerne rapporterer om dårlig eller svært dårlig helse, en andel som bare er marginalt høyere enn for befolkningen totalt. 41 prosent av seniorerne rapporterer kronisk sykdom, mens tilsvarende andel i befolkningen er 33 prosent. Forskjellen er omtrent på samme nivå når vi ser på andeler som vurderer egen funksjonsevne som noe eller sterkt nedsatt. Dette gjelder 27 prosent av seniorerne og 21 prosent av befolkningen totalt.

Når vi ser på andeler med utdekket behov for medisinsk hjelp, er nivået det samme blant seniorer som blant befolkningen, 2 prosent. Andelen seniorer som har utdekket behov for tannlegehjelp er imidlertid noe mindre enn i befolkningen, 6 mot 9 prosent. 4 prosent av seniorerne oppgir økonomiske årsaker til det utdekkede behovet for tannlegehjelp.

Tilknytning til arbeidslivet

Seniorbefolkningen har en relativt sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet. 79 prosent er sysselsatte, og 76 prosent er helårs yrkesaktive.¹⁴ De tilsvarende andelen i hele befolkningen i yrkesaktiv alder er 87 og 78 prosent. Bare 3 prosent i seniorbefolkningen er yrkesaktive deler av året. 16 prosent av seniorhusholdingene har helårspensjonist som hovedinntektsmottaker. Dette er naturlig nok høyere enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (6 prosent). 2 prosent av seniorerne er ikke-yrkesaktive, mens det knapt finnes helårs arbeidsledige og helårs studenter i denne gruppen. 5 prosent oppgir at de ikke har noen helårs aktivitet. Alt dette tyder på en stabil tilknytning til arbeidslivet, både sammenlignet med andre grupper vi har sett på til nå og med befolkningen i yrkesaktiv alder. Yrkesstatusen for yrkesaktive seniorer er omtrent på linje med befolkningen i yrkesaktiv alder, 88 prosent ansatte og 12 prosent selvstendige. Tallene om ukentlig arbeidstid viser også at yrkesaktive seniorer jobber omtrent like mye som andre.

Andelen husholdninger uten helårs yrkesaktive er noe høyere blant seniorerne enn i befolkningen i yrkesaktiv alder, 20 mot 17 prosent. Dette er sannsynligvis en følge av den relativt høye andelen pensjonister i denne gruppen.

Tabell 8.13. Helseforhold for seniorbefolkningen¹. 2006. Prosent

	Senior- befolkningen 2006	Alle 2006
Egenvurdering av helse		
andel med svært god eller god helse	67	75
andel med dårlig eller svært dårlig helse	12	9
Andel med kronisk sykdom	41	33
Nedsatt funksjonsevne		
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	11	8
andel med noe nedsatt funksjonsevne	16	13
Andel med utdekket behov for medisinsk hjelp	2	2
Andel med utdekket behov for tannlegehjelp	6	9
Andel med økonomiske grunner til utdekket behov for tannlegehjelp	4	6
Antall svar	1 495	5 771

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: EU-SILC.

Tabell 8.14. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for seniorbefolkningen¹. 2005 og 2006. Prosent

	Personer 50-66 år		Alle 16-66 år
	2005	2006	2006
Andel sysselsatte	71	79	87
Helårsaktivitet			
Yrkesaktiv	69	76	78
Studenter	0	0	4
Arbeidsledige	1	0	0
Pensjonister	21	16	6
Ikke-yrkesaktive	4	2	2
Ingen helårs hovedaktivitet	4	5	11
Yrkesaktiv deler av året	3	3	5
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive			
Ansatt	90	88	91
Selvstendig	10	12	9
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	1	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte			
Under 37 timer	34	23	19
38-44 timer	48	55	58
45 timer og over	18	22	23
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	37	39	39
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen			
Ingen personer	21	20	17
En person	36	34	36
To personer	40	43	44
Tre og flere personer	3	3	3
Antall svar sysselsatte	1211	1162	4 170
Antall svar helårs yrkesaktive	1182	1148	3 935
Antall svar	1540	1496	5 022

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: EU-SILC.

¹⁴ I likhet med foregående kapitler er tabellen om tilknytning til arbeidslivet prosentuert på grunnlag av den i husholdningen med høyest yrkesinntekt.

9. Sosial indikatorer for alderspensjonister og pensjonister med avtalefestet pensjon (AFP)

Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- alderspensjonister er fremdeles overrepresentert i lavinntektsgruppen, men andelen faller
- nær sammenheng mellom mottak av supplerende stønader og det å være i lavinntektsgruppen
- få AFP-pensjonister mottar sosialhjelp eller bostøtte
- klart jevnere inntektsfordeling blant pensjonistene enn i befolkningen
- svært få har betalingsproblemer, og halvparten opplever økonomien som romslig
- halvparten av AFP- og alderspensjonistene oppgir å ha en kronisk sykdom

Innledning

Den største mottakergruppen av pensjoner fra folketrygden er alderspensjonister. I følge NAV var det vel 629 000 personer med alderspensjon ved utgangen av 2005. Dette er om lag 4000 flere enn året før. I inntektsstatistikken er antall alderspensjonister likevel noe lavere, på grunn av at den ikke omfatter personer som enten bor på institusjon eller som er bosatt i utlandet. Om lag 6 av 10 alderspensjonister er i dag kvinner, og kjønnsforskjellen øker med alderen.

Yrkesaktive som arbeider innenfor områder der avtalefestet pensjon (AFP) er del av tariffavtalen, kan velge å gå av med tidligpensjon ved fylte 62 år. Etter innføringen av ordningen i 1989 har antallet AFP-pensjonister økt hvert år. Ved utgangen av 2005 hadde vel 37 000 personer AFP, knapt 2000 flere enn året før. Kvinneandelen blant AFP-pensjonistene har ligget fast på om lag 40 prosent siden midt på 1990-tallet. Blant mottakere av AFP kommer de fleste kvinnene fra offentlig sektor, mens menn er i flertall fra privat sektor.

Yrkestilknytning

De fleste alderspensjonister bor enten alene eller sammen med annen pensjonist. Det er derfor som forventet at ytterst få alderspensjonister bor i husholdninger med yrkesaktive medlemmer. I 2005 var 93 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var alderspensjonist, uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Andelen er noe lavere (81 prosent) om en ser på alle husholdninger

der minst ett medlem er alderspensjonist (ikke bare hovedinntektstaker). I de tilfeller der det finnes yrkesaktive i husholdningen, vil det i stor grad være snakk om en ektefelle som ennå ikke har nådd pensjonsalder. Inntektsmessig utgjør yrkesinntektene en beskjeden del av pensjonistenes økonomi. Blant husholdningene der hovedinntektstaker er alderspensjonist er det bare i 3 prosent av tilfellene at yrkesinntektene er viktigste inntektskilde.

Utviklingen de siste årene er ellers preget av stor grad av stabilitet for denne gruppen.

AFP-pensjonistene har i stor grad samme husholdningssammensetning som alderspensjonistene, men på grunn av at de er yngre vil det være et større innslag av parhusholdninger, og færre enslige (gjenlevende). Dette forklarer trolig hvorfor vi i denne gruppen finner en høyere andel yrkestilknyttede i husholdningen, sammenlignet med alderspensjonister. I 2005 hadde halvparten av alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker var AFP-pensjonist et yrkestilknyttet husholdningsmedlem. Siden arbeidsinntekten den enkelte AFP-pensjonist kan tjene før pensjonen blir avkortet er begrenset til 15 000 kroner året, er det mest sannsynlig andre husholdningsmedlemmer enn AFP-pensjonisten som bidrar med yrkesinntekt, for eksempel ektefellen.

På samme måte som blant alderspensjonister, er det små endringer i AFP-husholdningenes yrkestilknytning de siste årene.

Tabell 9.1. Indikatore¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Alderspensionist	94	95	95	94	93
AFP-pensionist	36	42	48	52	50
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Alderspensionist	82	85	84	81	81
AFP-pensionist	35	43	45	46	45
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Alderspensionist	2	2	2	3	3
AFP-pensionist	44	34	39	30	32
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Alderspensionist	13	12	11	13	13
AFP-pensionist	42	37	42	38	40

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende trygdemottaker trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 9.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Alderspensionister	48	45	44	42	41
AFP-pensionister	:	38	30	24	22

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Utdanning

Som i befolkningen generelt, blir det stadig færre pensjonister med lav utdanning. Andelen alderspensjonister med lav formell utdanning er likevel fremdeles klart høyere enn i befolkningen. I 2005 hadde 41 prosent av alle personer i en alderspensjonisthusholdning en hovedinntektstaker med lav utdanning. Tilsvarende andel i befolkningen var 22 prosent. En skal likevel bare tilbake til 1996 før nær halvparten av alderspensjonistene hadde utdanning tilsvarende grunnskole som høyeste nivå.

Også blant AFP-pensionistene har det funnet sted en betydelig økning i utdanningsnivået de siste årene. Mens det på slutten av 1990-tallet var 38 prosent av gruppen som hadde en hovedinntektstaker med lav utdanning, har denne andelen sunket til bare 22 prosent i 2005. AFP-pensionistene skiller seg dermed ikke lenger ut i fra gjennomsnittsbefolkningen på dette kjennemerket.

Tabell 9.3. Indikatore¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Alderspensionister	5	8	8	7	7
AFP-pensionister	0	0	0	0	0
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Alderspensionister	2	2	1	1	1
AFP-pensionister	2	0	0	1	1
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Alderspensionister	1	1	0	1	0
AFP-pensionister	0	0	0	0	0

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Økonomisk utsatthet

Som indikatorer på økonomisk utsatthet er brukt mottak av sosialhjelp og bostøtte. I befolkningen er det 4 prosent som mottok bostøtte i 2005. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. Det er en noe høyere andel alderspensjonister med bostøtte, enn i befolkningen. I 2005 var denne andelen på 7 prosent blant alderspensjonistene. Dette var samme andel som året før.

Tabell 9.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Alderspensionister	2	3	4	2	2
AFP-pensionister	2	5	4	2	2
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Alderspensionister	1	2	2	3	3
AFP-pensionister	0	0	2	3	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 9.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Alderspensionister	10	10	8	8	8
AFP-pensionister	6	4	7	5	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Bostøtte blir gitt til husholdninger med høye boutgifter og lave inntekter. Siden inntektsnivået er relativt høyt i gruppen, finner vi nesten ingen AFP-pensionister med bostøtte i 2005.

Verken AFP-pensionister eller alderspensionister er blant gruppene som hyppig mottar sosialhjelp. Bare om lag én prosent av personene i disse husholdningene mottok sosialhjelp i 2005. Dette var samme lave andel som i årene før, og en klart lavere andel enn i befolkningen.

Rente og gjeldsbelastning

De fleste alderspensionister og AFP-pensionister har nedbetalte boliger. Det er derfor få innen disse gruppene som har høy gjeldsbelastning eller som betaler mye renter i forhold til husholdningsinntekten. I befolkningen hadde 11 prosent høy gjeldsbelastning i 2005, og denne andelen har økt betydelig de siste årene. Tilsvarende andel blant alders- og AFP-pensionistene var på henholdsvis 3 og 4 prosent i 2005. Det er likevel tegn som tyder på at andelen med mye gjeld i forhold til inntekt øker også blant pensjonistgruppene. Mens det i 1996 knapt var noen alderspensionister med høy gjeldsbyrde (bare 1 prosent) er altså andelen 3 prosent i 2005. Dette kan tyde på at dagens alderspensionister tar opp mer lån, eller bruker

lengre tid på å nedbetale gjeld, enn eldre pensjonistkull.

Rentenivået var historisk lavt i 2005. Derfor er det er det svært få – både i befolkningen og blant pensjonistene – som har høy rentebelastning.

Store sykdomsutgifter

Økte helseplager og større sykdomsutgifter henger gjerne sammen med økende alder. Det er likevel relativt få alderspensionister, og enda færre AFP-pensionister, som mottar grunnstønad fra Folketrygden. I 2005 hadde 8 prosent av alle personer i en husholdning der hovedinntektstakeren var alderspensionist så store sykdomsutgifter at de fikk grunnstønad. Tilsvarende andel blant AFP-pensionistene var 5 prosent. Siden andelen i befolkningen er på 6 prosent, betyr dette at de to pensjonistgruppene ikke skiller seg nevneverdig fra befolkningen på denne indikatoren. Det har heller ikke skjedd vesentlige endringer i andelen med store sykdomsutgifter innen disse pensjonistgruppene de siste årene.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Tabellene 9.6 presenterer de ulike indikatorene vi hittil har studert, men nå fordelt etter om pensjonistene har lavinntekt eller ikke. I tidligere utgaver av denne rapporten har det ikke vært mulig å gi tall for AFP-pensionister med lavinntekt, på grunn av for få observasjoner i utvalget. Siden vi i 2005 har fulltellsdata, er denne gruppen nå med.

Selv om alderspensionistene har hatt en betydelig nedgang i andelen med lavinntekt de siste årene, er de fremdeles overrepresentert i lavinntektsgruppen ved bruk av EUs lavinnteksdefinisjon. I 2005 hadde 19 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker var alderspensionist, en inntekt per forbruksenhet lavere enn EUs lavinntektsgrense. Tilsvarende andel i befolkningen er 11 prosent. Det går videre fram av tabell 9.6 at de som befinner seg i lavinntektsgruppen skiller seg klart fra gruppen som ikke har lavinntekt på flere av indikatorene. Det er for eksempel en klar forskjell i utdanningsnivået. Mens nærmere 2 av 3 alderspensionister i lavinntektsgruppen har lav utdanning, gjelder dette bare for 1 av 3 av de over lavinntektsgrensen. Det er videre klart flere av alderspensionistene i lavinntektsgruppen som mottar bostøtte, enn de over lavinntektsgrensen. Hver femte lavinntektshusholdning blant alderspensionistene mottok bostøtte i 2005, mot bare 4 prosent blant de over lavinntektsgrensen. Derimot er det få alderspensionister som mottar sosialhjelp, både blant de over og under lavinntektsgrensen. Heller ikke når det gjelder gjelds- og gjeldsrentebelastning er det noen forskjell mellom alderspensionister med høy og lav inntekt. Den siste indikatoren – høye sykdomsutgifter – viser derimot at dette er mer vanlig blant alderspensionister med inntekter over lavinntektsgrensen, enn de under.

Tabell 9.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Alderspensionister		AFP-pensionister	
	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt
Yrkestilknytning						
<i>Hvor hovedinntektstaker er alders- eller AFP-pensjonist:</i>						
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	100	92	92	50
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	0	3	5	32
Utdanning						
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	67	36	39	23
Økonomisk utsatthet						
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	20	4	2	0
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	2	1	4	1
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	1	0	0	0
Gjelds- og gjeldsrentebelastning						
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	2	2	9	2
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	3	3	11	3
Store sykdomsutgifter						
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	4	9	1	5
Andel personer	11	89	19	81	2	98
Antall personer	524 332	4 060 901	109 133	451 136	786	37 677

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Det er svært få personer som har en hovedinntektstaker i husholdningen som mottar AFP-pensjon, som er i lavinntektsgruppen. I 2005 gjaldt dette for bare 2 prosent av gruppen, eller færre enn 800 personer. Det er likevel klare forskjeller mellom disse få personene i lavinntektsgruppen og resten av AFP-pensionistene når det gjelder indikatorer for yrkesaktivitet, utdanning, økonomisk utsatthet og gjeldsbyrde. Det er for eksempel svært få av AFP-pensionistene i lavinntektsgruppen som har yrkesinntekter i tillegg til pensjonen. I 2005 hadde bare 5 prosent av lavinntektshusholdningene yrkesinntekt som største kilde, mens dette var tilfelle for 32 prosent av de over lavinntektsgrensen. De få AFP-pensionistene som befinner seg i lavinntektsgruppen har også gjennomgående lavere utdanning enn andre AFP-pensionister. Det er for eksempel nesten dobbelt så høy andel med lav utdanning i lavinntektsgruppen, sammenlignet med de over lavinntektsgrensen. Selv om det også innen lavinntektsgruppen bare er en liten andel som mottar bostøtte og sosialhjelp, er denne andelen likevel noe høyere enn blant de AFP-pensionistene som befinner seg over lavinntektsgrensen. Det er også en høyere andel av AFP-pensionistene i lavinntektsgruppen som har høy gjeldsbelastning og rentebelastning, enn blant andre AFP-pensionister. Om lag 11 prosent av AFP-pensionistene i lavinntektsgruppen har for eksempel høy gjeldsbelastning, sammenlignet med 3 prosent blant de over lavinntektsgrensen.

Det er små endringer for disse indikatorene innen lavinntektsgruppen fra 2004 til 2005.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i inntektssammensetningen til alderspensionister og AFP-pensionister. Blant AFP-pen-

sjonistene er det et klart høyere innslag av yrkesinntekter i husholdningsinntektene, mens overføringer dominerer i alderspensionistenes inntektssammensetning. I tillegg har AFP-pensionistene et klart høyere inntektsnivå enn alderspensionistene. I 2005 var gjennomsnittlig samlet husholdningsinntekt blant AFP-pensionistene 478 000 kroner, mens samlet husholdningsinntekt for alderspensionistene var 316 000 kroner. Denne inntektsforskjellen består selv om vi tar hensyn til at AFP-husholdningene i gjennomsnitt er noe større enn alderspensionisthusholdningene (inntekt per forbruksenhet).

Det er derimot mindre forskjeller i inntektssammensetning til alderspensionister og AFP-pensionister i lavinntektsgruppen. Begge lavinntektsgruppene er kjennetegnet av at overføringer er den klart viktigste inntektskilden, henholdsvis 97 prosent av samlet inntekt blant alderspensionistene og 94 prosent blant AFP-pensionistene.

En av de viktigste forklaringene på hvorfor noen alderspensionister havner i lavinntektsgruppen, er at de har svært små inntekter utover folketrygden. Blant de alderspensionistene som *ikke* har lavinntekt, består nærmere 19 prosent av husholdningsinntekten av tjenestepensjoner. Tilsvarende andel blant de som befinner seg under lavinntektsgrensen er bare 4 prosent. Blant AFP-pensionistene er det derimot yrkesinntektene som forklarerer mye av forskjellen mellom de med og uten lavinntekt. For den store majoriteten av AFP-husholdningene som ikke er i lavinntektsgruppen utgjør yrkesinntektene hele 36 prosent av samlet husholdningsinntekt, mot bare 3 prosent for dem som ligger under lavinntektsgrensen.

Tabell 9.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er alders- eller AFP-pensjonist¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Alderspensjonister			AFP-pensjonister		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	0	8	8	3	36	36
Kapitalinntekter ³	2	13	13	3	16	14	4	9	9
Overføringer	62	19	20	97	76	78	94	54	55
Herav :									
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	89	56	60	6	9	9
Tjenestepensjoner	2	4	4	4	19	17	82	43	43
Bostøtte	1	0	0	2	0	0	0	0	0
Sosialhjelp	5	0	0	0	0	0	0	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	135 500	376 700	315 800	181 100	485 400	478 400
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	126 500	306 300	260 900	155 700	375 500	370 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	118 600	237 000	207 200	99 700	263 900	260 100
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,1	1,5	1,4	1,6	1,8	1,8
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	99 174	293 948	393 122	489	20 850	21 339

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

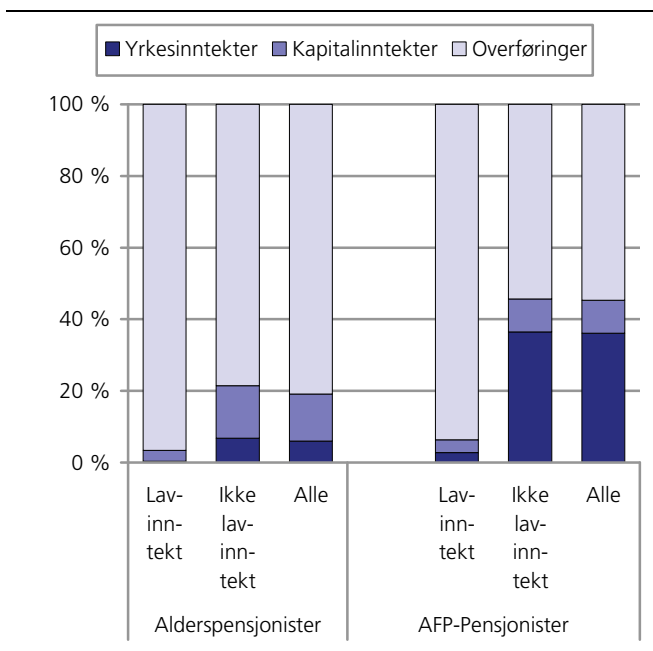
² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Figur 9.1. Alders- og AFP¹ pensjonister med og uten lavinntekt². Ulike inntekters andel av samlet inntekt. 2005. Prosent

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala. Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Inntektsfordeling

Sammenlignet med befolkningen generelt, er inntektsforskjellene små innen pensjonistgruppene. Blant de to pensjonistgruppene vi ser på her, er fordelingen noe jevnere blant husholdninger der hovedinntektstaker er

AFP-pensjonist, enn der hovedinntektstaker er alderspensjonist. Forskjellen mellom femdelen med høyest og lavest ekvivalentinntekt (S80/S20) er for eksempel 2,8 blant personer i en AFP-husholdning, mot 3,7 blant alderspensjonister. Tilsvarende forholdstall i befolkningen er imidlertid klart høyere (4,9). Også de andre ulikhetsmålene i tabell 9.8 viser at ulikheten er minst blant AFP-pensjonistene. En forklaring på den jevne fordelingen blant AFP-pensjonistene er at alle i denne gruppen mottar en pensjon med et relativt høyt kompensasjonsnivå, slik at det for eksempel ikke vil være noen med små ytelser på nivå med minstepensjonen. Dette står i kontrast til alderspensjonistene, som omfatter både pensjonister med minstepensjon og pensjonister med betydelige tilleggspensjoner.

Både forholdstallet mellom "rikeste" og "fattigste" femdel og Gini-koeffisienten indikerer at ulikheten har blitt større de siste årene innen begge pensjonistgruppene. Siden det tredje ulikhetsmålet, forholdet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre, viser stor grad av stabilitet, tyder dette på at ulikheten blant pensjonistgruppene kommer av at noen personer i ytterkanten av fordelingen påvirker inntektsfordelingen. Som i befolkningen generelt, er det her nærliggende å peke på utviklingen i kapitalinntekter de siste årene, som hovedsakelig mottas av husholdningene i toppen av fordelingen.

Tabell 9.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Alderspensionister					
AFP-pensjonister	2,9	2,8	2,8	3,1	3,7
AFP-pensjonister	1,9	2,4	2,6	2,5	2,8
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Alderspensionister					
AFP-pensjonister	2,4	2,2	2,2	2,3	2,3
AFP-pensjonister	1,9	2,5	2,1	2,1	2,1
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Alderspensionister					
AFP-pensjonister	0,223	0,219	0,214	0,238	0,290
AFP-pensjonister	0,140	0,177	0,185	0,193	0,216

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Boligstandard og eierforhold

Utviklingen i AFP- og alderspensjonistenes boforhold vil først og fremst avspeile at gruppen av alderspensjonister endrer sammensetning, nye og yngre alderspensjonister kommer til og gamle dør ut. Det er en liten andel av alderspensjonistene som skifter bolig hvert år. Det er også viktig å være oppmerksom på at boforholdene til eldre kohorter har vært og er dårligere enn boforholdene for de yngre kohortene. Dette vil også kunne påvirke 2006-tallene spesielt når vi sammenligner med tidligere. I 2006 har vi inkludert AFP-pensjonistene, mens vi for tidligere år bare har alderspensjonister. AFP-pensjonistene er i gjennomsnitt 64,5 år, og dermed påvirkes aldersfordelingen slik at gruppen totalt sett blir noe yngre. Det har blitt flere av de eldste pensjonistene i perioden fra 1987 til 2006. Mens alderspensjonister over 79 år utgjorde 19 prosent av alle alderspensjonistene i 1987 var andelen steget til 29 prosent i 2006. Dette må en anta trekker i retning av at forbedringen i boforhold for gruppen av alderspensjonister skjer noe langsommere enn om aldersfordelingen hadde vært uendret.

I 2006 bodde 84 prosent av AFP- og alderspensjonistene i bolig som husholdningen eier. Det er en litt høyere andel enn i den voksne befolkningen. Andelen eiere blant alderspensjonister økte noe etter midten av 1990-tallet, og har siden vært nokså stabilt. Bildet endrer seg ikke nevneverdig fra 2005 til 2006, selv om vi inkluderer AFP-pensjonistene hvor ni av ti er eiere. Dette skyldes at det er relativt få AFP-pensjonister i EU-SILC dataene. Drøyt sju av ti AFP- og alderspensjonister var selveiere i 2006, og andelen er noe høyere enn i befolkningen generelt.

I hele perioden siden slutten av 1990-tallet har om lag fire av fem alderspensjonister bodd i enebolig eller småhus, om lag en av fem har bodd i leiligheter i blokk eller bygård. Andelen som bor i enebolig er noe større enn i befolkningen totalt. I 2006 bodde to av tre AFP- og alderspensjonister i enebolig eller våningshus, mens 13 prosent bodde i andre småhus.

Boligstandarden er i gjennomsnitt bra for AFP- og alderspensjonistene når vi sammenligner med befolkningen generelt. Nesten halvparten bor romslig når vi vurderer antall personer i husholdningen opp mot antall rom, og det er knapt noen som bor trangt. Også når vi vurderer ut fra antall kvadratmeter synes AFP- og alderspensjonistene å bo romslig. Rett nok er boligene i gjennomsnitt noe mindre enn for befolkningen generelt (110 mot 118 kvadratmeter), men når vi tar hensyn til at husholdningene er noe mindre (i gjennomsnitt 1,4 personer), blir antallet kvadratmeter per person likevel relativt stort (77 kvadratmeter). Sett ut fra romslighet og størrelse har AFP- og alderspensjonistene boliger som ligner mer på det vi finner blant seniorene enn befolkningen totalt.

Også andre mål på boligstandard gir et positivt bilde av AFP- og alderspensjonistenes boligstandard. Som i de fleste andre grupper, og i befolkningen totalt, er det knapt noen som mangler bad eller WC. Sammenligner vi med befolkningen generelt, finner vi også at AFP og alderspensjonistene i noe mindre grad bor i boliger med fukt- og råteproblemer (4 mot 8 prosent). Ser vi på bomiljø finner vi at de også er mindre plaget av støy enn hva som er tilfelle for befolkningen generelt (9 mot 12 prosent). Når det gjelder andeler som er utsatt for forurensning og som bor i områder plaget av kriminalitet, vold og hærverk, er dette på samme nivå som vi finner i befolkningen generelt, henholdsvis 8 og 4 prosent.

Boligøkonomi

Et overveiende flertall av AFP- og alderspensjonister er selveiere, og dermed vil utgifter til renter og avdrag være mer avgjørende for de totale boutgiftene til denne gruppen enn husleie. Det er imidlertid en relativt liten andel som har boliglån, og bare 19 prosent har utgifter til renter og avdrag i 2006. Denne andelen er noe høyere enn i 2005, men det kan skyldes at AFP-pensjonister er inkludert fra og med 2006, og ni av ti AFP-pensjonister er som nevnt eiere. Bortsett fra det, har andelen holdt seg omtrent uendret siden midten av 1990-tallet. Andelen med boliglån er imidlertid redusert siden 1991 da om lag en av fire hadde boliglån. Siden forholdsvis få AFP- og alderspensjonister har boliglån blir de gjennomsnittlige utgifter til renter og avdrag for eierne lave, 5 800 kroner. Holder vi AFP-pensjonistene utenfor synker gjennomsnittet til 5 000 kroner. Omregnet til 2006 er det omtrent 1 000 kroner mindre enn i 1991. Renteendringer vil imidlertid ikke bety så mye for denne gruppen som helhet siden en så lav andel har utgifter til boliglån.

Tabell 9.9. Boligtype og -standard for AFP og alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006¹

	AFP og Alderspensjonister							Alle 2006
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	
Andel personer som								
bor i enebolig, våningshus	62	63	64	67	61	64	67	63
bor i småhus ellers	21	21	12	12	14	14	13	15
bor i husholdning som eier	76	77	85	81	82	83	84	81
bor i husholdning som er selveier	62	63	72	67	68	70	73	69
bor alene	41	41	40	47	47	47	43	22
bor trangt	3	1	2	1	1	0	0	8
bor svært romslig	38	42	44	44	40	45	48	30
mangler bad eller WC ²	6	3	3	1	1	0	0	0
Bor i bolig								
med råte eller fukt					6	5	4	8
som er utsatt for støy					13	9	9	12
som er utsatt for forurensning					10	7	8	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					4	4	4	4
Boligareal per husholdning. Kvm	97	..	102	101	103	105	110	118
Boligareal per person. Kvm	66	..	69	73	74	76	77	53
Antall svar	573	211	463	483	793	754	787	5771

¹ Fram til og med 2005 dekkes bare alderspensjonister. AFP pensjonister er lagt til i 2006.

² I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Tabell 9.10. Boligøkonomi for AFP og alderspensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006¹

	AFP og Alderspensjonister							Alle 2006
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier.								
Løpende kroner ²	15 000	14 600	18 500	21 100	25 100	25 600	27 000	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	16	23	23	25	36	42	43	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	4 400	3 000	3 400	2 300	4 400	4 800	5 800	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	74	83	85	90	86	85	81	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	11	9	8	15	13	11	10	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	70	76	77	68	68	72	74	39
Oppfatter boutgiftene som								
svært tyngende					6	5	5	7
noe tyngende					24	22	23	36
Antall svar fra leiere	138	134	398	80	129	116	107	1 003
Antall svar fra eiere	431	438	65	403	657	638	678	4 750
Antall svar	573	572	463	483	793	754	785	5 753

¹ Fram til og med 2005 dekkes bare alderspensjonister. AFP pensjonister er lagt til i 2006.

² Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Husleiene for AFP- og alderspensjonister som leier er i gjennomsnitt lavere enn for alle leiehusholdninger. I 2006 var den i gjennomsnitt 27 000 kroner årlig. Siden AFP-pensjonistene stort sett er eiere, endrer ikke gjennomsnittet seg nevneverdig selv om vi holder disse utenfor. Dette er derfor en økning for alderspensjonister fra drøyt 20 000 kroner i 1991 (2006 - kroner)¹⁵.

Når vi måler boutgiftsbelastning ved å se på summerte renter og avdrag og boliglån opp mot husholdningens samlede inntekt etter skatt, finner vi at AFP- og alderspensjonister har lav belastning sammenlignet med andre grupper, den er også mindre enn hva vi finner

blant seniorenene. Kun en av ti AFP- og alderspensjonister har høy boutgiftsbelastning ifølge dette målet, mens tre av fire har lav belastning. Dette er relativt betydelige forskjeller når vi sammenligner med befolkningen.

Andelene alderspensjonister med henholdsvis høy og lav boutgiftsbelastning har svingt noe i løpet av perioden 1991 til 2006. 2001 peker seg ut som det året hvor belastningen var størst. Dette kan lett tolkes som om boutgiftene er lette å bære for denne gruppen, men da er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at utgifter til vedlikehold, lys og brensel, forsikringer og kommunale avgifter ikke er inkludert her, med mindre de er inkludert i husleien. Med såpass lave beløp til husleie og renter og avdrag vil slike utgifter kunne gi et relativt sett betydelig bidrag til boutgiftene. Med de forholdsvis lave inntektene som AFP- og alderspensjonistene har, vil slike utgifter kunne endre "boutgiftsbelastningen" vesentlig.

¹⁵ De lave husleiene skyldes til dels at kårboliger er regnet som leieboliger, noe en kan diskutere relevansen av. 34 prosent av alle AFP- og alderspensjonister som leier bor i kårbolig, og de fleste som bor i kårbolig betaler ikke husleie

Tallet for lav boutgiftsbelastning stemmer overens med at "bare" 28 prosent av AFP- og alderspensjonistene opplever boligutgiftene som tyngende, herav 5 prosentpoeng som svært tyngende. Dette er vesentlig lavere enn blant alle husholdninger der 43 prosent opplever boligutgiftene som tyngende.

7 prosent av AFP- og alderspensjonistene mottok bostøtte i 2006, men ser vi bare på leierne, var andelen 17 prosent. Den totale andelen som mottar bostøtte i befolkningen var 5 prosent.

Tabell 9.11. Indikatorer på betalingsvansker for AFP og alderspensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006¹. Prosent

	AFP og alderspensjonister				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Betalingsproblemer					
Husleie	0	0	0	1	4
Boliglån	0	0	0	0	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	3	2	2	1	6
Andre lån	0	0	0	0	4
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	2	1	1	1	3
Vanskelig	5	4	3	3	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	47	51	51	50	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	0	0	0	1	3
Antall svar	793	756	754	787	5 771

¹ Fram til og med 2005 dekkes bare alderspensjonister. AFP pensjonister er lagt til i 2006.

Kilde: EU-SILC.

Tabell 9.12. Indikatorer på materiell situasjon for AFP- og alderspensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006¹. Prosent

	AFP og Alderspensjonister				Alle
	2003	2004	2005	2006	2006
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	99	99	98	99	98
Farge TV	98	99	99	99	95
PC	18	19	21	28	72
Vaskemaskin	95	95	97	97	95
Privatbil	56	55	57	63	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	3	2	3	1	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	3	3	4	1	7
Har ikke råd til					
en ukes ferie	11	8	8	6	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	3	3	2	2	4
kjøpe nye klær	8
holde boligen varm	2	1	1	1	2
Antall svar	793	756	754	787	5 771

¹ Fram til og med 2005 dekkes bare alderspensjonister. AFP pensjonister er lagt til i 2006.

Kilde: EU-SILC.

Økonomiske vansker

AFP- og alderspensjonister flest har en ganske stabil økonomi, de fleste har en stabil inntekt, relativt få er leiere som kan bli utsatt for plutselige husleieendringer og få har boliglån. Selv om økonomien kan være stram er den ganske forutsigbar. Det er antakelig noe av grunnen til at nesten ingen alderspensjonister sier at de har betalingsproblemer. Betaling av husleie og regninger til elektrisitet og kommunale avgifter er de eneste betalingsproblemene som blir oppgitt av noen få, 1 prosent oppgir hvert av disse. Halvparten av AFP- og alderspensjonistene oppgir at økonomien er romslig, at det er lett eller svært lett å "få endene til å møtes". Det er på samme nivå som blant seniorer, og dermed blant de største andelene i de gruppene vi har undersøkt. I hele den voksne befolkningen oppgir 39 prosent at økonomien er romslig. 4 prosent av AFP- og alderspensjonistene oppgir at det er vanskelig eller svært vanskelig å "få endene til å møtes", og det er noe lavere nivå enn i befolkningen.

De mest vanlige materielle goder som telefon, TV og vaskemaskin disponeres av nesten alle AFP- og alderspensjonister, og andelene er dermed like høye eller noe høyere enn i befolkningen. Selv om det er en økende andel som disponerer PC blant AFP- og alderspensjonister, nå er andelen 28 prosent, er denne andelen betydelig lavere enn i befolkningen totalt. Det er også færre som disponerer privatbil sammenlignet med befolkningen totalt (63 mot 77 prosent). Det er imidlertid svært få AFP- og alderspensjonister som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har PC og bil, noe som kan indikere at behovet for disse materielle godene ikke er så stort i denne gruppen.

I overensstemmelse med at en lavere andel AFP- og alderspensjonister sier at økonomien er vanskelig sammenlignet med hva som rapporteres totalt, finner vi at det også er en lavere andel som oppgir at de ikke har råd til en ukes ferie borte fra hjemmet (6 mot 10 prosent). Svært få sier at de ikke har råd til å dekke de mest grunnleggende behov som kjøtt og fisk til middag og varm bolig. Det gjelder henholdsvis 2 og 1 prosent, noe lavere andeler enn i befolkningen.

Alt i alt er det 7 prosent av AFP- og alderspensjonistene som oppgir at de ikke har råd til å dekke ett eller flere av de grunnleggende behov (mat, varme, ferie). Det er få av de andre gruppene som er undersøkt her der andelen er så lav.

Helse og funksjonsevne

AFP- og alderspensjonister er naturlig nok eldre enn befolkningen, og en må derfor vente at helsetilstanden er noe dårligere. I følge de helsemålene vi har å forholde oss til i EU-SILC, finner vi da også at over halvparten av AFP- og alderspensjonistene rapporterer at de har en kronisk sykdom. Det er betydelig høyere enn hva vi finner i befolkningen, hvor en tredjedel

rapporterer det samme. Det er også betydelige forskjeller når vi ser på andeler som rapporterer at den generelle helsen er god eller svært god. Dette gjelder 58 prosent av AFP- og alderspensjonistene, men 75 prosent i befolkningen. Det er også statistisk sikker forskjell i andelene som rapporterer om dårlig eller svært dårlig helse. Det gjelder 15 prosent av AFP- og alderspensjonister og 9 prosent i befolkningen totalt.

Selv om "bare" 15 prosent AFP- og alderspensjonister betrakter sin egen helse som dårlig eller svært dårlig, er det til sammen 34 prosent som rapporterer om nedsatt funksjonsevne. 16 prosent rapporterer sterkt nedsatt funksjonsevne, noe som er en dobbelt så høy andel som i befolkningen.

Blant AFP- og alderspensjonister er andelen med udekket behov for medisinsk hjelp på samme nivå som i befolkningen (2 prosent), og andelen som har udekket behov for tannlegehjelp er faktisk lavere enn i befolkningen. Bare 2 prosent sier at det er økonomiske årsaker til at de ikke har fått den tannlegebehandlingen de har hatt behov for.

Tabell 9.13. Helseforhold for AFP- og alderspensjonister. 2004, 2005 og 2006¹. Prosent

	AFP og Alderspensjonister			Alle 2006
	2004	2005	2006	
Egenvurdering av helse				
andel med svært god eller god helse	56	54	58	75
andel med dårlig eller svært dårlig helse	16	19	15	9
Andel med kronisk sykdom	50	49	52	33
Nedsatt funksjonsevne				
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	16	15	16	8
andel med noe nedsatt funksjonsevne	19	20	18	13
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	3	2	2
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	4	5	4	9
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	1	2	2	6
Antall svar	756	754	787	5 771

¹ Fram til og med 2005 dekkes bare alderspensjonister. AFP pensjonister er lagt til i 2006.
Kilde: EU-SILC.

10. Sosiale indikatorer for aleneboende minstepensjonister

Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- 1 av 3 minstepensjonister bor alene
- aleneboende minstepensjonister har klart lavere inntekt enn andre minstepensjonister
- aleneboende minstepensjonister med alderspensjon har ofte et lavt inntektsnivå, men ...
- ... uførepensjonister mottar ofte supplerende stønader som sosialhjelp og bostøtte
- stabil andel minstepensjonister med lavinntekt, men antallet går ned
- aleneboende minstepensjonister eier sjeldnere sin egen bolig og har dårligere bomiljø enn andre minstepensjonister
- minstepensjonister bor rimelig, men lave inntekter fører til at en av fire aleneboende minstepensjonister har høy boutgiftsbelastning
- få minstepensjonister har betalingsproblemer, men en av fem aleneboende mener likevel at økonomien er trang
- nesten åtte av ti aleneboende minstepensjonister rapporterer kronisk sykdom, og over halvparten har nedsatt funksjonsevne. Andelene er noe mindre blant minstepensjonister som ikke bor alene

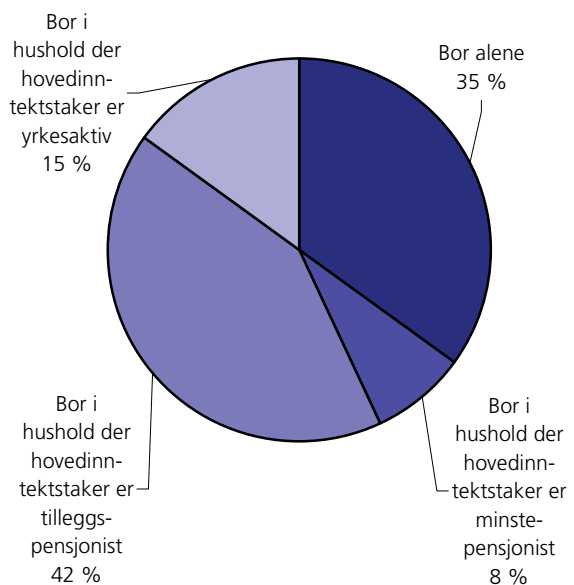
Innledning

På tross av en betydelig reduksjon i antall minstepensjonister de siste årene, var det ved utgangen av 2005 fremdeles vel 210 000 minstepensjonister bosatt i privathusholdninger i Norge. Vel 154 000 av disse var alderspensjonister, mens 51 000 mottok uførepensjon. I tillegg var det en liten gruppe minstepensjonister (ca. 5 000 personer) med andre typer pensjoner, for eksempel etterlattepensjon eller barnpensjon.

De fleste minstepensjonister bor i husholdninger sammen med andre. I 2005 gjaldt dette for to av tre minstepensjonister. Det er mest vanlig for minstepensjonister å bo sammen med en annen pensjonist som ikke er minstepensjonist. I 2005 gjaldt dette for 42 prosent av minstepensjonistene. Det er i tillegg 15 prosent av minstepensjonistene som bor i husholdninger der hovedinntektstakeren er yrkestilknyttet. En liten gruppe av minstepensjonister bor sammen med en annen minstepensjonist. Dette gjaldt i 2005 for om lag 8 prosent av minstepensjonistene. Dette betyr at det er om lag 73 000 minstepensjonister som er aleneboende. Dette tilsvarer om lag 35 prosent av alle minstepensjonister (figur 10.1).

Det er klare forskjeller i husholdningsøkonomien til minstepensjonistene, avhengig av husholdningstype. Som figur 10.2 viser skiller aleneboende minstepensjonister seg ut ved å ha et klart lavere inntektsnivå (medianinntekt per forbruksenhet) enn minstepensjonister som bor sammen med andre. En aleneboende minstepensjonist har for eksempel en inntekt per forbruksenhet som bare tilsvarer 2/3 av nivået til de minstepensjonistene som bor sammen med en tilleggspensjonist.

Figur 10.1. Minstepensjonistenes husholdningssammensetning. Prosent. 2005

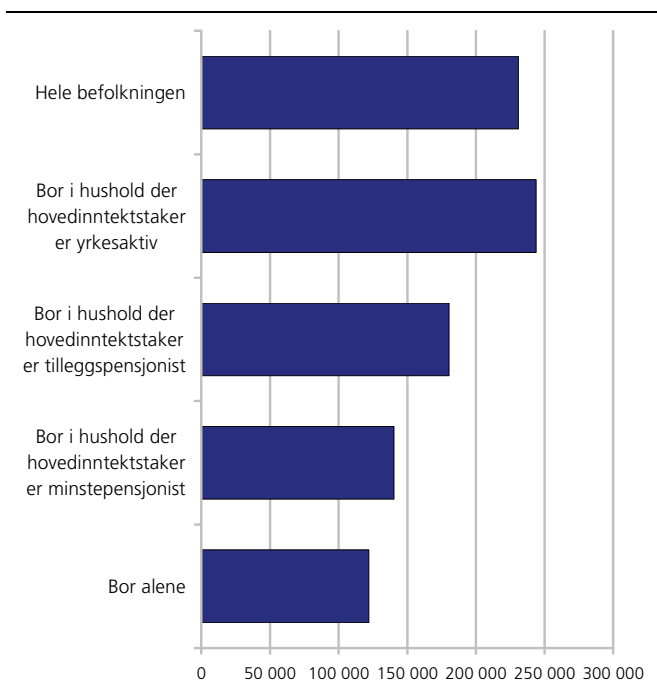

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

I det følgende skal vi se nærmere på en rekke sosiale indikatorer for aleneboende minstepensjonister. Siden statistikkgrunnlaget for 2005 er en totaltelling, og ikke som tidligere år utvalgsdata, er det mulig å skille mellom aleneboende minstepensjonister med alderspensjon og aleneboende minstepensjonist med uførepensjon.¹⁶

¹⁶ I tillegg har det blitt kjørt ut nye tall for 2004 som også er basert på en totaltelling.

Figur 10.2. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) for minstepensjonister i ulike husholdningstyper. Median. Kroner. 2005

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 10.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
Aleneboende minstepensjonist					
med alderspensjon	100	98	99	98	98
med uførepensjon	:	:	:	100	100
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
Aleneboende minstepensjonist					
med alderspensjon	0	3	1	2	2
med uførepensjon	:	:	:	0	0
	:	:	:	4	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Yrkestilknytning

Det er som forventet få minstepensjonister som er yrkesaktive. Blant alle aleneboende minstepensjonister var det bare to prosent som var yrkestilknyttet. Dette er om lag samme andel som tidligere år. Det er først og fremst blant minstepensjonister med uførepensjon at vi finner noen med yrkestilknytning.

Tabell 10.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	70	62	67	66	65
med uførepensjon	:	:	:	68	68
	:	:	:	58	57

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Utdanning

Pensjonistbefolkningen har gjennomgående et lavere utdanningsnivå enn resten av befolkningen. Dette gjelder også for aleneboende minstepensjonister. Mens andelen i den voksne befolkningen med lav utdanning var 23 prosent i 2005, gjaldt dette for 65 prosent av alle enslige minstepensjonister. Siden det er flest med lav utdanning blant de aller eldste, er det en noe høyere andel alderspensjonister med lav utdanning enn blant uførepensjonister.

Økonomisk utsatthet

Enslige minstepensjonister er blant målgruppene for bostøtte. I 2005 fikk 41 prosent av alle aleneboende minstepensjonister bostøtte, som var en klart høyere andel enn i befolkningen (4 prosent). Blant minstepensjonistene er det de med uførepensjon som er de hyppigste mottakerne av bostøtte. I 2005 mottok 61 prosent av uførepensjonistene bostøtte, mens dette bare var tilfelle for 37 prosent av alderspensjonistene. Forklaringen er trolig at uførepensjonistene generelt sett har større boutgifter enn alderspensjonistene, blant annet som følge av at mange i denne gruppen er leietakere med høy husleie eller er eiere der bolig-gjelden ennå ikke er nedbetalt.

Det er også klare forskjeller mellom minstepensjonistene når det gjelder sosialhjelpsbruk. Det er svært få minstepensjonister med alderspensjon som mottar sosialhjelp. I 2005 var andelen bare to prosent. Dette står i klar kontrast til uførepensjonistene, der hele 26 prosent fikk sosialhjelp. Aleneboende uførepensjonister med minstepensjon framstår derfor som en av de gruppene som er mest avhengig av sosialhjelp, på samme måte som for eksempel ikke-vestlige innvandrere, langtidsledige og langtidsssyke.

Det er også uførepensjonistene som bidrar til at enslige minstepensjonister er overrepresentert blant mottakerne av både sosialhjelp og bostøtte. Mens andelen var bare 2 prosent i befolkningen, er andelen blant aleneboende minstepensjonister 5 prosent i 2005. Blant de minstepensjonistene som får uførepensjon var så mange som 1 av 5 mottakere av både sosialhjelp og bostøtte.

Tabell 10.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	16	36	39	40	41
med uførepensjon	:	:	:	37	37
	:	:	:	61	61
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	6	4	5	7	7
med uførepensjon	:	:	:	2	2
	:	:	:	28	26
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	2	4	4	5	5
med uførepensjon	:	:	:	2	2
	:	:	:	21	20

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 10.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	4	4	6	3	3
med uførepensjon	:	:	:	2	2
	:	:	:	7	7
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	3	2	3	5	5
med uførepensjon	:	:	:	3	4
	:	:	:	9	10

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 10.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Aleneboende minstepensjonister					
med alderspensjon	10	10	9	10	10
med uførepensjon	:	:	:	8	8
	:	:	:	22	22

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste pensjonistene har lavere rente- og gjeldsbelastning enn befolkningen i alt. Mens 6 prosent av befolkningen hadde en høy rentebelastning i 2005, var dette tilfelle for bare 3 prosent av alle aleneboende minstepensjonister. Men igjen er det klare forskjeller mellom de av minstepensjonistene som mottar alderspensjon og de med uførepensjon. I gruppen av minstepensjonister med uførepensjon er det relativt mange som både har høy gjeld og relativt store renteutgifter, mens dette i liten grad er tilfelle for de med alderspensjon. I 2005 hadde 7 prosent av minstepensjonistene med uførepensjon høy rentebelastning, mens 10 prosent hadde en høy gjeldsbelastning. Dette var en noe lavere andel enn det en finner både i befolkningen i alt og blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år).

Etter å lenge å ha ligget stabilt på en 2-3 prosent de siste årene, økte andelen aleneboende minstepensjonister med høy gjeldsbelastning til 5 prosent i 2005. Økningen ser ut til å ha funnet sted både blant alders- og uførepensjonistene.

Store sykdomsutgifter

Økte helseproblemer og større sykdomsutgifter henger ofte sammen med økende alder. Det er derfor ikke overraskende at minstepensjonistene oftere er mottakere av grunnstønad enn personer i yrkesaktiv alder. I 2005 var det 10 prosent av alle aleneboende minstepensjonister som mottok grunnstønad fra folketrygden. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. Til sammenligning var det 6 prosent av befolkningen i alt som fikk grunnstønad. Blant minstepensjonistene er det likevel igjen et klart skille mellom minstepensjonister med alderspensjon og uførepensjon. Det er først og fremst de med uførepensjon som mottar grunnstønad. Mer enn hver femte enslige minstepensjonist med uførepensjon mottok grunnstønad i 2005. Dette var om lag samme andel som blant alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker er uførepensjonist.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Aleneboende minstepensjonister er blant de gruppene som er mest overrepresentert i lavinntektsgruppen, når EUs målemetode for lavinntekt legges til grunn. Årsaken er at minstepensjonen til enslige ligger klart lavere enn EUs lavinntektsgrense. I 2005 hadde 75 prosent av gruppen en inntekt etter skatt under EUs lavinntektsgrense. Etter en klar nedgang i andelen med lavinntekt fra 1997 til 1998, da minstepensjonen ble økt betraktelig, har andelen med lavinntekt endret seg lite. I absolutt forstand har det likevel blitt færre minstepensjonister i lavinntektsgruppen, på grunn av at det blir stadig færre minstepensjonister i befolkningen. I 2005 hadde om lag 55 000 aleneboende minstepensjonister en inntekt etter skatt lavere enn EUs lavinntektsgrense.

Tabell 10.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende minstepensjonister					
			Alle		Med alderspensjon		Med uførepensjon	
	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt	Med lav- inntekt	Ikke lav- inntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	100	93	100	98	100	92
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	0	7	0	2	1	9
Utdanning								
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	69	58	70	59	58	55
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	37	52	34	48	56	71
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	4	13	2	3	19	39
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	3	11	1	3	12	32
Gjelds- og gjeldsrentebelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	2	5	2	4	6	8
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	4	8	3	7	9	12
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	6	21	5	17	13	36
Andel personer	11	89	75	25	79	21	63	37
Antall personer	524 332	4 060 901	55 088	18 195	46 003	12 061	8 445	4 975

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Siden folketrygdens minsteytelse ligger klart lavere enn EUs lavinntektsgrense, vil det være tilgang til andre inntektskilder utover minstepensjonen som fører til at noen minstepensjonister forlater lavinntektsgruppen. Det er derfor ett gjennomgående trekk ved de minstepensjonistene som befinner seg i lavinntektsgruppen, at de i liten grad har andre inntekter enn pensjonen. De har for eksempel i liten grad yrkesinntekter og er i mindre grad enn de som befinner seg over lavinntektsgrensen mottakere av supplerende stønader som bostøtte, sosialhjelp og grunnstønad. Dette gjelder særlig for de minstepensjonistene som mottar uførepensjon. En kan dermed konkludere med at nettopp slike stønader er med på å "løfte" mange minstepensjonister over lavinntektsgrensen.

Det er små forskjeller i utdanningsnivået til de med og uten lavinntekt når det gjelder uførepensjonister. Det er om lag like mange med lav utdanning i begge gruppene. Blant alderspensjonister med minstepensjon, er det derimot større forskjeller når det gjelder utdanningsnivået. De pensjonistene som tilhører lavinntektsgruppen er kjennetegnet av at svært mange

(70 prosent) har lav utdanning, mens det er noen færre lavt utdannede blant de som ikke tilhører lavinntektsgruppen (59 prosent).

I motsetning til resten av befolkningen, er det mer vanlig at de minstepensjonistene som befinner seg over lavinntektsgrensen har høyere rente- eller gjeldsbelastning, enn de som befinner seg under lavinntektsgrensen. Dette gjelder både blant alders- og uførepensjonister med minstepensjon.

Inntektssammensetning

Tabell 10.7 gir en mer detaljert beskrivelse av hvilke inntektskomponenter som henholdsvis minstepensjonister over og under lavinntektsgrensen mottar. Det som kjennetegner minstepensjonister i lavinntektsgruppen er at en stor del av den samlede inntekten er pensjoner fra folketrygden, mens de som ikke har lavinntekt ofte har andre inntekter i tillegg til pensjonen. I 2005 utgjorde minstepensjonen 87 prosent av samlet inntekt for de i lavinntektsgruppen, men bare 50 prosent for de over lavinntektsgrensen.

Tabell 10.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er minstepensjonist¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Aleneboende minstepensjonister								
			Alle	Alle			Med alderspensjon			Med uførepensjon		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt		Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	1	12	4	0	5	2	1	14	7
Kapitalinntekter ³	2	13	13	2	12	6	3	14	6	1	8	4
Overføringer	62	19	20	97	76	90	97	82	92	98	78	88
Herav :												
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	87	50	74	88	53	77	85	55	71
Tjenestepensjoner	2	4	4	3	15	7	4	20	9	1	4	2
Bostøtte	1	0	0	4	6	5	4	6	5	7	9	8
Sosialhjelp	5	0	0	1	2	1	0	1	0	2	6	4
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	2	1	1	2	1	1	3	2
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	120 200	203 700	140 900	119 900	200 900	136 700	121 800	188 200	146 400
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	115 800	180 600	131 900	115 500	177 600	128 400	118 400	175 500	139 600
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	115 800	180 600	131 900	115 400	177 500	128 300	118 200	175 400	139 400
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	55 088	18 195	73 283	46 003	12 061	58 064	8 445	4 975	13 420

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 10.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Aleneboende minstepensjonister med alderspensjon	1,7	1,8	1,7	1,8	1,9
med uførepensjon	:	:	:	1,7	1,8
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Aleneboende minstepensjonister med alderspensjon	1,5	1,6	1,5	1,5	1,5
med uførepensjon	:	:	:	1,4	1,4
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Aleneboende minstepensjonister med alderspensjon	0,109	0,127	0,110	0,124	0,138
med uførepensjon	:	:	:	0,114	0,124
med uførepensjon	:	:	:	0,124	0,145

¹ Omfatter også negative beløp.² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Det er igjen klare forskjeller mellom alderspensjonisters og uførepensjonisters inntektssammensetning. Den viktigste tilleggssinntekten til enslige minstepensjonister med alderspensjon er tjenestepensjon, for eksempel "arvet" fra avdød ektefelle, som utgjør 9 prosent av samlet inntekt. Det er også denne typen av inntekter som er hovedårsaken til at noen av alderspensjonistene har høyere inntekt enn lavinntektsgrensen. Tjenestepensjon utgjør for eksempel om lag 20 prosent av samlet inntekt for de over lavinntektsgrensen, men bare 4 prosent for de under. Blant uførepensjonister er det – som tidligere nevnt – mottak av supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp som er årsak til at noen minstepensjonister har inntekter som overstiger lavinntektsgrensen. I tillegg er også yrkesinntekter viktig for denne gruppen.

Det er små forskjeller i inntektsnivået til aleneboende minstepensjonister med henholdsvis alders- og uførepensjon. Det ser likevel ut som at gjennomsnittsinntektene for alle uførepensjonister ligger noe over alderspensjonistene. Årsaken er at denne gruppen mottar mer i supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp. Dette ser også ut til å være tilfelle for de pensjonistene som befinner seg under lavinntektsgrensen.

Inntektsfordeling

Inntektsfordelingen blant aleneboende minstepensjonister er meget jevn, og har i tillegg endret seg svært lite de siste årene. I 2005 var gjennomsnittsinntekten til de 20 prosentene av pensjonistene med

høyest inntekt bare 1,9 ganger høyere enn de 20 prosentene med lavest inntekt etter skatt. Dette er klart jevnere fordeling enn det en finner i hele befolkningen, der tilsvarende forholdstall var på 4,9.

Enslige minstepensjonister med uførepensjon har en noe større inntektsulikhhet sammenlignet med tilsvarende gruppe av alderspensjonister. Det summariske inntektsmålet Gini-koeffisienten, er for eksempel henholdsvis 0,145 og 0,124 for uføre- og alderspensjonister. På tross av den noe større inntektsforskjellen blant uføre minstepensjonister, er det likevel få andre grupper i befolkningen som har mindre inntektsforskjeller enn denne gruppen. Tabell 10.8 viser for eksempel at Gini-koeffisienten for hele befolkningen var på 0,330 i 2005.

Boforhold og økonomi

I løpet av perioden 2003 til 2006 har andelen minstepensjonister i befolkningen minket, og dette er en utvikling vi forventer vil fortsette. I vårt materiale utgjør nå minstepensjonistene drøyt 3 prosent av befolkningen. Det er dessuten en nokså selektert gruppe siden over ni av ti minstepensjonister er kvinner. I gjennomsnitt er minstepensjonistene som ikke bor alene omtrent like gamle som alderspensjonistene (75 år). De aleneboende minstepensjonistene er i gjennomsnitt noe yngre (drøyt 70 år). Det er også verdt å merke seg at det er et betydelig innslag av uførepensjonister i denne gruppen (22 prosent), og at disse selvfølgelig trekker aldersgjennomsnittet nedover siden de i gjennomsnitt befinner seg i midten av 50-årene. Dette er selvfølgelig forhold som vil påvirke noen av de levekårsindikatorerne vi skal se på her.

Boligstandard og eierforhold

Minstepensjonister som ikke bor alene har en bolig-situasjon som indikerer at de er godt etablerte som

eiere på boligmarkedet, og at situasjonen har vært stabil i løpet av den treårsperioden vi har tall for her. Nesten tre av fire bor i enebolig, og det er over tilsvarende andel både i befolkningen og blant alderspensjonister, selv om gruppene her er så små at forskjellene ikke er statistisk sikre. Andelen eiere er høy blant minstepensjonistene som ikke bor alene (84 prosent), og tre av fire er selveiere.

De indikatorene vi har på boligstandard tegner dessuten et positivt bilde av boforholdene for minstepensjonister som ikke bor alene. Svært få bor trangt når vi regner ut fra antall personer og antall rom (1 prosent), og 37 prosent bor romslig. Boligene er i gjennomsnitt ganske store (124 kvadratmeter), men antall kvadratmeter per person blir likevel ikke så veldig høy sammenlignet med andre grupper siden det her bare er snakk om flerpersongrupper. Som i de fleste andre grupper er det knapt noe som mangler bad eller wc, og andelen som bor i bolig med råte eller fukt er på 6 prosent mot 8 prosent i befolkningen totalt. Også indikatorene på bomiljø tyder på at minstepensjonistene som ikke bor alene har et bomiljø omtrent på linje med gjennomsnittet i befolkningen.

For aleneboende minstepensjonister er imidlertid boligsituasjonen en litt annen. Vi skylder imidlertid å gjøre oppmerksom på at dette er en liten gruppe, så det er relativt stor usikkerhet knyttet til funnene. På tross av dette kan vi slå fast med statistisk sikkerhet at andelen eiere er vesentlig mindre enn i befolkningen totalt. Drøyt halvparten av de aleneboende minstepensjonistene eier sin egen bolig, nesten alle, 49 prosent, er selveiere. Det er også en mindre andel som bor i enebolig, mens andelen som bor i småhus ellers er høyere enn i andre grupper.

Tabell 10.9. Boligtype og -standard for minstepensjonister. 2003, 2005 og 2006

	2003		2005		2006		2006
	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	Aleneboende minstepensjonister	Annen minstepensjonist	Alle
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	49	73	60	73	50	73	63
bor i småhus ellers	22	16	21	13	25	16	15
bor i husholdning som eier	56	84	58	84	54	84	81
bor i husholdning som er selveier	38	79	47	74	49	75	69
bor alene	22
bor trangt	1	0	2	1	2	1	8
bor svært romslig	33	35	35	36	32	37	30
mangler bad eller WC	2	2	1	0	1	0	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt	10	5	13	5	9	6	8
som er utsatt for støy	13	15	13	10	20	10	12
som er utsatt for forurensning	11	10	13	10	14	9	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	6	5	6	3	14	5	4
Boligareal per husholdning. Kvm	78	116	84	116	82	124	118
Boligareal per person. Kvm	78	56	84	54	82	58	53
Antall svar	108	202	100	158	75	163	5771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 10.10. Boligøkonomi for minstepensjonister. 2003, 2005 og 2006

	Aleneboende minstepensjonister			Andre minstepensjonister			Alle 2006
	2003	2005	2006	2003	2005	2006	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	20 400	22 200	28 300	24 700	22 200	22 500	43 600
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	32	42	38	35	49	46	11
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	1 400	2 500	4 800	9 800	9 900	9 800	45 100
Andel eiere uten renter og avdrag	94	88	85	76	79	78	37
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	21	23	8	4	4	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	51	59	61	78	74	78	39
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende. Prosent	12	15	21	7	5	9	7
noe tyngende. Prosent	25	30	23	23	21	27	36
Antall svar fra leiere	47	41	30	32	25	26	1 003
Antall svar fra eiere	61	57	44	170	133	137	4 750
Antall svar	108	100	74	202	158	163	5 753

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: EU-SILC.

Boligene til aleneboende minstepensjonister er i gjennomsnitt relativt små, 82 kvadratmeter. Dette er større enn hva vi finner blant aleneboende under 35 år, men omtrent på linje med alle aleneboende. Antall kvadratmeter per person er dermed i gjennomsnitt ganske høyt. Svært få aleneboende minstepensjonister bor på ett rom, altså det vi definerer som trangbodd. Det gjelder 2 prosent. Omtrent en tredjedel bor svært romslig, noe som altså betyr at boligen har fire rom eller flere.

Når det gjelder boligstandard er det svært få aleneboende minstepensjonister som mangler bad eller wc, og andelen som bor i boliger med fukt eller råte er omtrent på linje med hva vi finner i befolkningen totalt (9 mot 8 prosent). Indikatorene på bomiljø tegner et noe mer negativt bilde. En av fem aleneboende minstepensjonister bor i et område hvor de er utsatt for støy, omtrent en av sju er plaget av forurensning, og like mange bor i et område der kriminalitet, vold og hærverk oppleves som et problem. Dette er høyere andeler enn hva vi finner i befolkningen totalt og blant andre minstepensjonister. Igjen må vi imidlertid understreke at gruppen aleneboende minstepensjonister er relativt liten, så mange av disse forskjellene er statistisk usikre.

Boligøkonomi

Både aleneboende og andre minstepensjonister har, liksom alderspensjonistene, relativt lav husleie og lave utgifter til renter og avdrag. For aleneboende minstepensjonister vil husleien totalt sett være viktigere enn for andre minstepensjonister siden andelen leiere er høyere. Her ser vi at husleien for aleneboende minstepensjonister ser ut til å ha økt noe fra 2003 og er på 28 300 kroner i gjennomsnitt i 2006. For andre minstepensjonister er den 22 500 kroner, og hele i befolkningen er den 43 600 kroner. Det er ikke særlig mange som har utgifter til renter og avdrag i noen av gruppene, og utgiftene er i gjennomsnitt små.

Selv om boutgiftene i gjennomsnitt er små, kan det samme også sies om inntektene. Dette slår spesielt ut i for aleneboende minstepensjonister, der andelen med høy boutgiftsbelastning er på 23 prosent. Dermed er andelen nokså lik den vi finner i befolkningen totalt, og betydelig høyere enn blant andre minstepensjonister, der bare 4 prosent av husholdningene har høy boutgiftsbelastning. Andelen med lav boutgiftsbelastning er likevel høyere blant aleneboende minstepensjonister enn hva den er i befolkningen totalt (61 mot 39 prosent). Blant andre minstepensjonister har 78 prosent lav boutgiftsbelastning.

Den subjektive vurderingen av i hvilken grad boutgiftene oppleves som tyngende på husholdningens økonomi viser at aleneboende føler dette som mer tyngende enn andre. Til sammen 44 prosent mener at boutgiftene er tyngende, halvparten av disse mener de er svært tyngende. I befolkningen mener 7 prosent at boutgiftene er svært tyngende, selv om andelen med høy boutgiftsbelastning er like høye. Dette kan indikere at minstepensjonister opplever disse utgiftene på en annen måte, selv om gruppene er små og det derfor er heftet stor usikkerhet ved resultatene. Selv om få minstepensjonister som ikke bor alene har høy boutgiftsbelastning, er det også her 36 prosent som opplever dem som tyngende, og andelen som opplever dem som svært tyngende er noe (statistisk usikkert) høyere enn i hele befolkningen.

Minstepensjonister i flerpersonhusholdninger mottok bostøtte omtrent i samme omfang som alle husholdninger, 4 og 5 prosent. Aleneboende minstepensjonister mottok derimot bostøtte i større grad, hele 38 prosent mottok bostøtte i 2006. Halvparten av aleneboende som leier mottok bostøtte i 2006.

Økonomiske vansker

Når vi ser på indikatorene for den økonomisk situasjonen til husholdningene, ser vi at de aleneboende minstepensjonistene kommer noe dårligere ut enn

andre minstepensjonister. Rundt en av ti aleneboende minstepensjonister opplever minst ett av de betalingsproblemene vi har spurt om. Utgifter til elektrisitet og husleie er de som volder størst problem, men andelen er likevel ikke mer enn henholdsvis 6 og 5 prosent. Det er omtrent samme nivå som vi finner i befolkningen totalt. For minstepensjonister som ikke bor alene forekommer betalingsproblemer sjeldnere. Bare 3 prosent opplevde ett eller flere av problemene i 2006, og andelen for hvert problem er fra 1-2 prosent, omtrent på samme nivå som vi fant blant AFP- og alderspensjonister.

Selv om andelen med betalingsproblemer ikke er spesielt høy blant aleneboende minstepensjonister, er det likevel flere enn en av fem som rapporterer at det er vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes, mens bare knappe tre av ti mener at det er lett eller svært lett. I hele befolkningen rapporterer knapt en av ti at det er vanskelig eller svært vanskelig, mens knappe fire av ti rapporterer at det er lett eller svært lett. Forskjellen er altså merkbar selv om andelen med betalingsproblemer er nokså lik. Dette kan ha sin bakgrunn i at aleneboende minstepensjonister har en inntekt som er lav, men som tross alt er stabil slik at det er lettere å avpasse forbruket i forhold til inntekt slik at man unngår betalingsproblemer.

Minstepensjonister som ikke er aleneboende har en oppfatning av hvor lett eller vanskelig det er å få endene til å møtes som ligner på den vi fant blant AFP- og alderspensjonister. En mindre andel rapporterer at det er vanskelig mens, en større andel rapporterer at det er lett, når vi sammenligner med befolkningen.

Når det gjelder andeler som disponerer vanlig forbruksgoder, skiller minstepensjonistene seg lite ut i forhold til befolkningen når det gjelder telefon, TV og vaskemaskin. Vi ser imidlertid store forskjeller når det gjelder PC og privatbil. Bare 8 prosent av de aleneboende minstepensjonistene disponerer PC. Blant andre minstepensjonister er andelen betydelig høyere, 40 prosent, men også dette er betydelig lavere enn de

72 prosentene vi finner i befolkningen. Likevel er det relativt få minstepensjonister som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke disponerer PC, noe som indikerer at behovet er nokså lavt. Aleneboende minstepensjonister skiller seg også ut når det gjelder andel som disponerer privatbil. Bare 18 prosent i denne gruppen disponerer bil, og det er betraktelig lavere enn i befolkningen totalt og blant andre grupper vi ser på her. Også for dette godet er det lite som tyder på at økonomien er den mest begrensende faktoren. Bare 9 prosent rapporterer at dette er årsaken til at de ikke disponerer bil i 2006. Dette indikerer igjen at behovet kanskje ikke er så stort som for andre grupper, og det kan også ha sammenheng med at gjennomsnittsalderen blant aleneboende minstepensjonister er ganske høy.

Gjennomsnittsalderen for andre minstepensjonister er rett nok enda høyere, men her er andelen som disponerer privatbil høyere enn i befolkningen totalt, 82 mot 77 prosent, og dermed nesten på nivå med det vi fant i seniorbefolkningen. Bare to prosent av minstepensjonister som ikke bor alene sier at det er økonomiske årsaker til at de ikke disponerer bil.

Ser vi på andeler som ikke har råd til varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller ferie, gir også det et bilde av en relativt trang økonomi for de aleneboende minstepensjonistene. Nesten tre av ti i denne gruppen har ikke råd til et eller flere av disse godene, fire prosent har ikke råd til noen av de tre. Det største problemet er en ukes ferie borte fra hjemmet, men også en av ti aleneboende pensjonister har ikke råd til kjøtt eller fisk til middag annenhver dag. Dette er høyere andeler enn hva vi finner blant andre trygdede, men lavere enn blant sosialhjelpsmottakere. Andre minstepensjonister kommer noe bedre ut på disse indikatorene, og andelen som ikke har råd til ulike goder er omtrent som det vi fant blant AFP- og alderspensjonister, og dermed noe lavere enn i befolkningen totalt.

Tabell 10.11. Indikatorer på betalingsvansker for minstepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende minstepensjonist				Annen minstepensjonist				Alle
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	
Betalingsproblemer									
Husleie	1	2	2	5	1	1	0	1	4
Boliglån	1	1	1	0	1	2	2	1	2
El og kommunale avgifter	7	7	8	6	8	6	3	2	6
Andre lån	1	1	1	3	1	2	1	0	4
Økonomisk romslighet									
Svært vanskelig	7	5	5	13	1	2	1	2	3
Vanskelig	12	9	8	9	5	1	5	5	6
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	33	31	31	28	46	50	51	50	39
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	0	0	1	2	1	1	0	0	3
Antall svar	108	105	100	75	202	171	158	163	5 771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 10.12. Indikatorer på materiell situasjon for minstepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende minstepensjonist				Annen minstepensjonist				Alle
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2006
Materiell situasjon									
Andel som disponerer									
Telefon	97	99	98	99	100	99	99	99	98
TV	94	97	97	98	98	99	98	99	95
PC	6	7	5	8	37	37	38	40	72
Vaskemaskin	91	94	94	96	99	99	98	99	95
Privatbil	20	22	18	18	82	84	86	82	77
Disponerer ikke PC pga. økonomi	4	6	9	8	3	3	1	3	3
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	9	6	9	9	2	3	3	2	7
Har ikke råd til									
en ukes ferie	24	20	25	27	9	11	9	7	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	7	10	9	10	1	4	1	3	4
kjøpe nye klær	23	6
holde boligen varm	7	5	4	8	1	2	1	3	2
Antall svar	108	105	100	75	202	171	158	163	5 771

Kilde: EU-SILC.

Tabell 10.13. Helseforhold for minstepensjonister. 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Aleneboende minstepensjonist			Annen minstepensjonist			Alle
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2006
Egenvurdering av helse							
andel med svært god eller god helse	42	37	37	44	40	51	75
andel med dårlig eller svært dårlig helse	20	36	32	28	25	23	9
Andel med kronisk sykdom	67	64	77	55	57	58	33
Nedsatt funksjonsevne							
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	26	35	37	19	27	22	8
andel med noe nedsatt funksjonsevne	31	22	18	26	18	23	13
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	1	9	9	5	3	2	2
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	12	11	13	6	6	8	9
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	6	6	6	0	5	4	6
Antall svar	105	100	74	171	158	163	5 771

Kilde: EU-SILC.

Helse og funksjonsevne

Blant minstepensjonistene er det flest med kronisk sykdom blant aleneboende minstepensjonister, 77 prosent oppgir kronisk sykdom, mens det gjelder 58 prosent av andre minstepensjonister. Til sammenligning var andelen blant AFP- og alderspensjonister 52 prosent. Ut fra denne indikatoren kan det se ut som om helsen til aleneboende minstepensjonister har blitt dårligere sammenlignet med i 2005, men her må vi igjen understreke at gruppen er liten og tallene dermed usikre. De andre indikatorene viser da heller ikke noen forverring for denne gruppen. Andelen som rapporterer svært god eller god helse er på 37 prosent for aleneboende minstepensjonister, blant andre minstepensjonister er den 51 prosent. Andelen som rapporterer dårlig eller svært dårlig helse er på henholdsvis 32 og 23 prosent. På grunn av at minstepensjonistene er relativt gamle er det ikke overraskende at vurderingen av egen helse er dårligere enn i befolkningen totalt. Minstepensjonister som ikke bor alene vurderer sin egen helse omtrent på linje med AFP- og alderspensjonistene, mens aleneboende minstepensjonister er mer like uførepensjonistene på dette området. Som nevnt tidligere er det da også betydelig overlapp mellom gruppene minstepensjonister og uførepensjonister. Både blant aleneboende minstepensjonister

og andre minstepensjonister er det en betydelig overvekt av kvinner, og som vi har sett er minstepensjonister som ikke bor alene betydelig eldre enn de aleneboende. På tross av dette er det altså de aleneboende som vurderer sin egen helse som dårligst. Det er også her vi finner høyest andel med nedsatt funksjonsevne. 55 prosent av aleneboende minstepensjonister har nedsatt funksjonsevne, mot 45 prosent av minstepensjonister i flerpersonhusholdninger.

Blant aleneboende minstepensjonister er det også en relativt stor andel som har udekkede behov for helse-tjenester. 9 prosent oppgir udekket behov for helse-tjenester, mer enn tre ganger så mange som blant andre minstepensjonister og AFP- og alderspensjonister (forskjellene er ikke statistisk sikre). Aleneboende alderspensjonister har også et betydelig udekket behov for tannlege-tjenester, 13 prosent oppgir dette. For omtrent halvparten av disse har dette sammenheng med dårlig økonomi. Blant minstepensjonister i flerpersonhusholdninger er andelen med udekket tannlegebehov omtrent på nivå med det vi finner i den voksne befolkningen (8 prosent), og her er det også halvparten som oppgir økonomi som årsak til at behovet er udekket.

11. Sosiale indikatorer for etterlattepensjonister

Frøydis Strøm

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- etterlattepensjonister har forholdsvis sterk yrkestilknytning sammenlignet med andre pensjonistgrupper
- en relativt stor andel etterlattepensjonister har lav utdanning
- svak yrkestilknytning blant etterlattepensjonister i lavinntektsgruppen
- det er forholdsvis små ulikheter i inntektsfordelingen innad i gruppen

Innledning

Etterlattepensjon er en type stønad som folketrygden utbetaler til gjenlevende ektefeller, og i noen tilfeller til gjenlevende samboere etter ektefelles/samboers død. Ifølge NAV ble denne type stønad utbetalt til 24 200 personer i 2005. Antallet etterlattepensjonister har vært synkende de senere årene. Drøyt ni av ti etterlattepensjonister er kvinner, og åtte av ti er 50 år eller eldre (NAV 2008b). I dette kapitlet vil vi se nærmere på indikatorer for personer i husholdninger der hovedinntektstaker er etterlattepensjonist, eller der det bor minst én etterlattepensjonist.

Yrkestilknytning

I tabell 11.1, som viser indikatorer for pensjonistenes yrkestilknytning, vil vi se både på personer i hushold-

ninger der hovedinntektstaker er etterlattepensjonist, og på personer i husholdninger hvor minst ett medlem er pensjonist (uten at denne nødvendigvis er husholdningens hovedinntektstaker).

Hver tredje person i husholdninger hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist bor uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Drøyt halvparten har yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt.

I husholdninger hvor minst ett medlem er etterlattepensjonist er det noen færre som ikke har noen yrkestilknyttede, det vil si nesten tre av ti. Vel 6 av 10 personer har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde.

Tabell 11.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	34	34	33	34	34
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	27	27	27	28	28
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	53	58	59	56	56
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Etterlattepensjonist (gjenlevende ektefelle)	59	67	66	62	62

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende trygdemottaker trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 11.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	28	28	28	32	31

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 11.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	1	4	6	7	6
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	3	6	8	7	7
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	0	1	3	2	2

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 11.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldsrentebelastning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	4	9	13	5	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	3	2	8	7	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Utdanning

Stadig flere tar høyere utdanning. Andelen i befolkningen som ikke fortsetter sin utdanning etter grunnskolen blir stadig mindre (tabell 11.2). Dette gjelder enten vi ser på hele befolkningen eller om vi kun velger å se på personer som er 16 år eller eldre. Blant etterlattepensjonister finner vi imidlertid en større andel med lav utdanning. Om lag 3 av 10 personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist har en hovedinntektstaker med lav utdanning. I denne gruppen har andelen med lav utdanning dessuten holdt seg relativt stabil over tid. Forklaringen kan være at det – på grunn av stadig lavere dødelighet i befolkningen – har blitt flere eldre, særlig i aldersgruppen 55-64 år, blant etterlattepensjonistene. Utdanningsnivået blant eldre er i gjennomsnitt lavere, enn blant yngre.

Økonomisk utsatthet

Bostøtte og sosialhjelp blir her brukt som indikatorer på økonomisk utsatthet. Stønadmottakere i hele befolkningen har vært liten og relativt stabil fra 1996 til 2005. Heller ikke i gruppen av etterlattepensjonister er andelen som mottar bostøtte og/eller sosialhjelp stor, selv om andelen er noe høyere enn i befolkningen. I 2005 mottok 6 prosent av etterlattepensjonistene bostøtte, mens 7 prosent mottok sosialhjelp. 2 prosent, like mange som i hele befolkningen, mottok begge stønadene.

Rente- og gjeldsbelastning

Forholdsvis mange i hele befolkningen hadde høy gjeldsbelastning i 2005 (11 prosent). Blant etterlattepensjonistene hadde 7 prosent en gjeld som utgjorde mer enn tre ganger husholdningens inntekter. I likhet med resten av befolkningen har andelen med stor gjeld økt de siste årene.

Økt gjeldsopptak kan sees i sammenheng med lave utlånsrenter. Selv om flere har mye gjeld, er det i 2005 færre som har store gjeldsrenter. I 2002, da rentenivået var på topp, hadde 13 prosent av etterlattepensjonistene høye renteutgifter. I 2005 var denne andelen bare 4 prosent.

Store sykdomsutgifter

Utbetaling av grunnstønad er en indikator for helseplager og sykdomsutgifter. Det er få etterlattepensjonister som har store utlegg på sykdom og helseplager. Andelen som mottar grunnstønad i denne gruppen er noe lavere enn i hele befolkningen. Bare 4 prosent mottok denne type stønad i 2005, mot 6 prosent i hele befolkningen.

Tabell 11.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	2	3	4	4	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Etterlattepensjonister har en lavinnteksandel som tilsvarer befolkningen (11 prosent).

De ulike kjennemerkene ved etterlattepensjonistene som vi hittil har sett på, er ulikt fordelt på lavinntekts- og ikke-lavinntektsgruppen, jf. tabell 11.6.

Etterlattepensjonister i lavinntektsgruppen har en svak tilknytning til arbeidslivet, sett både i forhold til de pensjonistene som ikke er i lavinntektsgruppen, og lavinntektsgruppen i hele befolkningen. Nesten ni av ti personer i denne gruppen bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede. Til sammenligning gjelder dette om lag tre av fire i lavinntektsgruppen for hele befolkningen. I tillegg er yrkesinntekt den høyeste husholdningsinntekten bare for én av ti personer i disse pensjonisthusholdningene i lavinntektsgruppen.

Utdanningsnivået blant etterlattepensjonister i lavinntektsgruppen er dessuten lavere. Halvparten bor

i husholdninger hvor hovedinntektstaker bare har fullført grunnskoleutdanning.

Flere etterlattepensjonister i lavinntektsgruppen mottar bostøtte, sosialhjelp eller begge deler, sett i forhold til ikke-lavinntektsgruppen.

Det er forholdsvis små forskjeller på lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen når vi ser på gjeldsrentebelastning. Noen flere i lavinntektsgruppen har store renteutgifter, men andelen er lavere enn blant lavinntektsgruppen i hele befolkningen. Dette gjelder også andelen med høy gjeld.

I hele gruppen av etterlattepensjonister er det svært få som mottar kompensasjon for store sykdomsutgifter i form av grunnstønad. Det er også små forskjeller mellom de med og uten lavinntekt.

Inntektssammensetning

For alle etterlattepensjonister utgjør yrkesinntektene halvparten av husholdningens samlede inntekt. 37 prosent består av overføringer, og kapitalinntekter utgjør de resterende 12 prosentene. Sammenlignet med andre pensjonistgrupper utgjør yrkesinntektene forholdsvis mye av den samlede husholdningsinntekten. I tillegg er inntektsnivået relativt høyt for denne gruppen av pensjonister. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet ligger for eksempel bare om lag 5 prosent lavere enn gjennomsnittet i befolkningen. Det er imidlertid store forskjeller i inntektssammensetningen om vi sammenligner lavinntektsgruppen med ikke-lavinntektsgruppen.

Tabell 11.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Etterlattepensjonister	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist:</i>				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	88	27
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	11	62
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	50	32
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	21	4
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	16	6
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	8	2
Rente- og gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	7	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	12	7
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	3	4
Andel personer	11	89	11	89
Antall personer	524 332	4 060 901	3 400	27 588

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 11.7. Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er etterlattepensjonist¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Etterlattepensjonister		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	11	52	50
Kapitalinntekter ³	2	13	13	3	13	12
Overføringer	62	19	20	86	35	37
Herav:						
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	72	22	24
Tjenestepensjoner	2	4	4	4	9	9
Barnetrygd	2	1	1	3	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	5	0	0	2	0	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	153 300	439 400	406 200
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	139 400	341 700	318 200
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	111 600	269 800	251 400
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,5	1,6	1,6
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	2 250	17 134	19 384

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

For etterlattepensjonister med lavinntekt utgjør yrkesinntektene bare 11 prosent av samlet inntekt, mens overføringer utgjør hele 86 prosent. Pensjoner fra folketrygden – der blant annet etterlattepensjonen inngår – er den klart viktigste overføringen, og utgjør 72 prosent av samlet husholdningsinntekt.

Når vi ser på inntekt etter skatt per forbruksenhet finner vi at inntektsnivået blant etterlattepensjonistene i lavinnteksgruppen er vesentlig lavere enn blant dem uten lavinntekt. Men forskjellene er likevel mindre mellom de med og uten lavinntekt i denne gruppen, enn det en finner i hele befolkningen.

Inntektsfordeling

Det er gjennomgående mindre inntektsulikheter blant etterlattepensjonistene, enn i befolkningen. Dette ser vi av tabell 11.8. Ulikhetsmålet S80/S20 viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med høyest inntekt og den femdelen med lavest inntekt. De 20 prosentene med høyest inntekt har 3,8 ganger større gjennomsnittlig inntekt enn det de 20 prosentene med lavest inntekt har, mens tilsvarende forholdstall var 4,9 i befolkningen.

Gini-koeffisienten viser også at etterlattepensjonistene er en mer homogen gruppe enn både hele befolkningen og den delen av befolkningen som er i aldersgruppen 25-65 år. I likhet med S80/S20 ser vi imidlertid at det har vært noe ustabilit fra 1996 til 2005. Dette kan imidlertid skyldes usikkerhet ved tallene før 2004, på grunn av få etterlattepensjonister i utvalgsundersøkelsene. Fra og med 2004 omfatter statistikken hele befolkningen, og tallene blir derfor mer sikre.

Indikatoren P90/P10 viser forholdet mellom inntektene til den personen i fordelingen som har høyere inntekt

enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre. Dette målet påvirkes mindre av ekstremt høye eller lave beløp i ytterkantene av fordelingen. Vi ser også av dette ulikhetsmålet at etterlattepensjonister utgjør en forholdsvis homogen gruppe, men at forholdstallet mellom bunnen og toppen av inntektsfordelingen har vært noe ustabil i perioden 1996 til 2005, sammenlignet med hele befolkningen og personer i alderen 25-65 år. Dette kan imidlertid på nytt skyldes utvalgsvarians i de årene der statistikken er basert på utvalg (dvs. før inntektsåret 2004).

Tabell 11.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	2,5	3,3	2,4	3,3	3,8
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	2,4	2,2	2,3	2,3	2,4
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	0,182	0,231	0,174	0,242	0,283

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

12. Sosiale indikatorer for uførepensjonister

Frøydis Strøm, Mads Ivar Kirkeberg og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapitlet kan oppsummeres ved:

- færre med varig uførepensjon, flere med tidsbegrenset uførestønad
- svak yrkestilknytning i husholdninger med tidsbegrenset uførestønad
- 80 prosent av husholdningsinntekten til uførepensjonister i lavinntektsgruppen består av pensjoner fra folketrygden
- uførepensjonistenes boliger og boutgifter er omtrent som for befolkningen totalt
- over halvparten av uførepensjonistene bor i en husholdning uten helårs yrkesaktive

Innledning

Uførepensjon skal sikre inntektene til livsopphold til personer i alderen 18-66 år, som har fått inntektsevnen nedsatt på grunn av sykdom eller funksjonshemming. Fra 2004 er det to støtteordninger på uføreområdet: Tidsbegrenset uførestønad og varig uførepensjon. Tidsavgrenset uførestønad gis til personer som på søknadstidspunktet ikke kan forventes å bedre sin inntektsevne ved hjelp av behandling, rehabilitering eller attføring, men der fremtidig inntektsevne likevel ikke kan utelukkes. Varig uførepensjon blir gitt i de tilfellene det er helt klart at det ikke er utsikt til bedring av arbeids evnen (NAV 2007).

Ved utgangen av 2005 var det om lag 300 100 (varige) uførepensjonister i Norge. Dette er 0,5 prosent færre enn det var ved utgangen av 2004. Denne nedgangen må sees i sammenheng med utviklingen av tidsbegrenset uførestønad. Siden innføringen av tidsbegrenset uførestønad har mottakere av denne stønaden økt og mottakere av varig uførepensjon har blitt redusert (NAV 2007). 18 800 personer var på tidsbegrenset uførestønad i 2005, som var mer enn dobbelt som mange som i 2004 (8 500).

Nesten seks av ti med varig uførepensjon er kvinner, en andel som har holdt seg stabil siden 1998. Den største økningen i andelen uførepensjonister frem til 2005 har vært i aldersgruppen 55-59 år. De fleste uførepensjonistene befinner seg imidlertid i aldersgruppen 60-64 år, og også her har det vært en relativt stor økning. Ifølge statistikk fra NAV har denne gruppen økt mest fra 2005 til 2007 (NAV 2008c). I denne perioden har også personer med tidsbegrenset uførestønad kommet over på ordning med varig uførestønad.

I dette kapitlet skal vi se nærmere på personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist. Det vil her bli skilt på varig og tidsbegrenset uførepensjon.

Yrkestilknytning

Husholdninger hvor hovedinntektstaker er *varig uførepensjonist* har hatt forholdsvis stabil tilknytning til arbeidslivet i perioden 1996 til 2005. Om lag syv av ti personer i denne gruppen bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede. 14 prosent hadde yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt i 2005.

Det er sterkere yrkestilknytning blant personer i husholdninger med minst én uførepensjonist, uten at denne nødvendigvis er hovedinntektstaker. I denne gruppen var 44 prosent uten noen yrkestilknyttede i 2005. Like mange har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Dette betyr at relativt mange uførepensjonister bor sammen med andre personer som er i arbeid.

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har *tidsbegrenset uførestønad*, er det noen færre som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen. I 2005 gjaldt dette 6 av 10 personer, mens det året før var omtrent halvparten. Fordoblingen i denne andelen kan forklares av at ordningen med tidsbegrenset stønad var ny i 2004. Personer som havner innunder denne ordningen er nye uførepensjonister, og det vil finnes personer her som har vært yrkesaktive deler av 2004. Tilsvarende ser vi at knapt én av fire personer i disse husholdningene hadde yrkesinntekt som viktigste inntekt i 2005. Året før var denne andelen dobbelt så stor.

Tabell 12.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	71	68	72	72	72
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	30	57
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem mottar²:</i>					
Uførepensjon	44	43	42	43	44
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	15	29
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	16	20	16	15	14
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	57	23
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem mottar²:</i>					
Uførepensjon	46	48	47	45	44
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	76	57

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende trygdemottaker trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Når vi ser på personer i husholdninger hvor minst én person hadde tidsbegrenset uførestønad, finner vi at 30 prosent bodde uten noen yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer. I 2004 var denne andelen 15 prosent. Andelen som hadde yrkesinntekt som viktigste inntekt var 57 prosent, mot 76 prosent i 2004.

Utdanning

I perioden fra 1996 til 2005 har andelen personer med lav utdanning blitt stadig mindre (tabell 12.2). Dette gjelder også uførepensjonister. Andelen personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar uførepensjon, og dessuten har lav utdanning, har gått fra 50 prosent i 1996 til 44 prosent i 2005. Andelen med lav utdanning blant uførepensjonistene med tidsbegrenset stønad er noe lavere (39 prosent i 2005). På tross av at stadig færre uførepensjonister har lav utdanning, er likevel andelen med lav formell utdanning nær dobbelt så høy i denne gruppen, som i befolkningen.

Tabell 12.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	50	45	42	44	44
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	37	39

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Det er en liten andel i hele befolkningen som mottar disse stønadene. Blant uførepensjonister er det imidlertid noen flere. De med varig uførepensjon er for eksempel overrepresentert blant mottakere av bostøtte, mens de med tidsbegrenset uførepensjon oftere enn andre mottar sosialhjelp.

I husholdninger hvor hovedinntektstaker var varig uførepensjonist, mottok om lag en sjettedel bostøtte. Denne andelen har holdt seg stabil siden 1999. Én av ti bodde i husholdninger som mottok sosialhjelp. Denne andelen har gått ned siden 1999.

I husholdningene hvor hovedinntektstaker mottok tidsbegrenset uførestønad mottok 12 prosent bostøtte i 2005. Omtrent dobbelt så mange, det vil si én av fire, mottok sosialhjelp.

Andelen som mottar både bostøtte og sosialhjelp er forholdsvis liten blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er varig uførepensjonist (5 prosent), og nesten dobbelt så stor for personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar tidsbegrenset uførestønad (9 prosent). Sett i forhold til hele befolkningen er dette en relativt stor andel, og kan tyde på at mange av de nye uførepensjonistene har en anstrengt økonomi.

Tabell 12.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	9	17	17	18	17
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	11	12
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	15	17	13	12	11
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	26	25
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	4	8	6	5	5
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	8	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Rente- og gjeldsbelastning

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har varig uførepensjon, har 7 prosent høye gjeldsrenter i 2005. Dette er omtrent like stor andel som i hele befolkningen. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har tidsbegrenset uførestønad har noe høyere gjeldsrentebelastning (9 prosent).

Andelen med høy gjeld har økt både i hele befolkningen og blant uførepensjonister. I husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar varig uførepensjon, opplever 10 prosent å ha en høy gjeldsbyrde i 2005. I 1996 var andelen på 6 prosent. Utviklingen i gjeld blant uførepensjonister har vært lik som for hele befolkningen. Blant personer i husholdninger som mottar tidsbegrenset uførepensjon er andelen med høy gjeld større. 14 prosent av disse hadde gjeld som utgjorde mer enn tre ganger samlet husholdningsinntekt i 2005.

Store sykdomsutgifter

Uførepensjonister har, ikke uventet, store sykdomsutgifter. Dette er en gruppe som mottar pensjon fordi inntektsevnen er varig eller midlertidig nedsatt på grunn av sykdom eller skade. For mange uførepensjonister medfører dette også store utgifter. Om lag en fjerdedel i denne gruppen mottar grunnstønad, og denne andelen har vært ganske stabil siden 1996.

Tabell 12.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	10	11	16	7	7
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	10	9
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	6	5	8	9	10
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	12	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 12.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	27	23	23	24	24
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	15	15

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar tidsbegrenset uførestønad, mottar 15 prosent grunnstønad. Dette er flere enn i hele befolkningen, men færre enn blant dem med varig uførestønad.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Tabell 12.6 presenter ulike indikatorer for lavinntekts- og ikke-lavinntektsgruppen blant uførepensjonistene.

Uførepensjonister har, som vi har sett tidligere, svak tilknytning til arbeidslivet. Det er likevel forskjeller mellom de som er under og over lavinntektsgrensen. Blant varige uførepensjonister, med lavinntekt, er hele 95 prosent uten yrkestilknytning. Bare 3 prosent av dem har yrkesinntekt som høyeste husholdningsinntekt. Ser vi på dem med tidsbegrenset uførestønad er andelen nesten like store. 9 av 10 er uten yrkestilknytning, mens 6 prosent har yrkesinntekt som høyeste husholdningsinntekt.

Blant begge disse gruppene av uførepensjonister, er utdanningsnivået lavere for dem som har lav inntekt i forhold til resten.

Tabell 12.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Personer med uførepensjon		Personer med tidsbegrenset uførestønad	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning						
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	95	68	90	50
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	3	16	6	27
Utdanning						
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	57	45	50	36
Økonomisk utsatthet						
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	31	15	27	9
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	20	10	42	21
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	10	4	17	7
Gjelds- og gjeldsrentebelastning						
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	9	7	12	8
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	13	10	20	13
Store sykdomsutgifter						
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	13	25	9	16
Andel personer	11	89	14	86	19	82
Antall personer	524 332	4 060 901	34 247	217 996	3 574	16 108

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 12.7. Inntektsregnskap for befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker mottar uførepensjon eller tidsbegrenset uførepensjon¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Mottakere av uførepensjon			Mottakere av tidsbegrenset uførestønad		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	4	23	21	8	31	29
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	9	8	1	6	5
Overføringer	62	19	20	95	69	71	92	63	66
Herav :									
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	82	55	57	72	49	51
Tjenestepensjoner	2	4	4	2	8	8	2	5	5
Barnetrygd	2	1	1	2	1	1	5	2	2
Bostøtte	1	0	0	3	1	1	2	0	1
Sosialhjelp	5	0	0	2	1	1	5	2	2
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	155 600	345 300	317 300	188 600	408 900	365 800
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	144 500	289 300	268 000	162 300	330 200	297 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	116 400	216 400	201 700	113 200	218 700	198 000
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,5	1,6	1,6	2,0	2,2	2,1
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	22 849	132 154	155 003	1 793	7 369	9 162

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

I husholdninger hvor hovedinntektstaker er varig uførepensjonist, er det flere som mottar bostøtte og/eller sosialhjelp i lavinntektsgruppen enn det er i ikke-lavinntektsgruppen. Én av tre i lavinntektsgruppen, og én av seks i ikke-lavinntektsgruppen, mottar bostøtte.

Sosialhjelp utbetales til én av fem i lavinntektsgruppen, og til én av ti i ikke-lavinntektsgruppen.

Det er enda større forskjeller på de med og uten lavinntekt, når vi ser på husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar tidsbegrenset uførepensjon. Vel

én av fire i lavinntektsgruppen, og knapt én av ti uten lavinntekt, mottar bostøtte. Vel fire av ti med lavinntekt mottar sosialhjelp, mens to av ti i ikke-lavinntektsgruppen er sosialhjelpsmottakere.

For alle uførepensjonistene er andelen med høy gjelds- og gjeldsrentebelastning større for dem som befinner seg i lavinntektsgruppen, sammenlignet med ikke-lavinntektsgruppen. Dette gjelder enten vi ser på de med varig uførepensjon eller dem med tidsbegrenset uførestønad. Størst gjelds- og gjeldsrentebelastning finner vi blant mottakerne av tidsbegrenset uførestønad.

Det er langt flere i ikke-lavinntektsgruppen som mottar grunnstønad enn det er i lavinntektsgruppen. Dette gjelder både de med varig uførepensjon, tidsbegrenset uførepensjon og hele befolkningen.

Inntektssammensetning

Husholdninger hvor hovedinntektstakeren er varig uførepensjonist mottar i gjennomsnitt nesten 60 prosent av sin samlede inntekt som pensjoner fra folketrygden, mens tjenestepensjonene utgjør under 10 prosent. Yrkesinntekten utgjør i gjennomsnitt vel 20 prosent. Forskjellen mellom de som er over og under lavinntektsgrensen er tydelig for denne gruppen. For husholdningene i lavinntektsgruppen er betydningen av pensjoner fra folketrygden markant, med en andel på vel 80 prosent av husholdningens samlede inntekt. For denne gruppen er tjenestepensjonene mer beskjedne (2 prosent), det samme gjelder også yrkesinntekter (4 prosent). Hvis vi derimot ser på husholdningene over lavinntektsgrensen, har ytelse fra folketrygden en mindre inntektsmessig betydning, 55 prosent av samlet inntekt. Tilknytningen til arbeidslivet er derimot klart sterkere for husholdningene til uførepensjonister over lavinntektsgrensen. Nesten hver fjerde krone som disse husholdningene har i inntekt, kommer fra inntektsgivende arbeid i 2005.

For husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar tidsbegrenset uførestønad, utgjør yrkesinntekt en litt større andel. 29 prosent av all inntekt kommer fra inntektsgivende arbeid, mens 66 prosent består av overføringer. Det er også her forskjeller mellom de under og de over lavinntektsgrensen. For husholdningene i lavinntektsgruppen består 8 prosent av husholdningsinntektene av yrkesinntekt, mens 92 prosent utbetales i form av overføringer. Også her er pensjoner fra folketrygden viktigst. 72 prosent av husholdningens samlede inntekt kommer herfra. Sosialhjelp utgjør 5 prosent av den totale inntekten.

Gjennomsnittlig samlet husholdningsinntekt er noe høyere for husholdningene til de med tidsbegrenset uførestønad, enn for de med varig uførepensjon, hhv. 366 000 kroner og 317 000 kroner. Men siden husholdningene til de med tidsbegrenset stønad i gjennomsnitt er større, fører dette til at inntekt per

forbruksenhet likevel blir lavere i denne gruppen, sammenlignet med de andre uførepensjonistene.

Inntektsfordeling

De ulike indikatorene for måling av inntektsfordeling i tabell 12.8 viser at det gjennomgående er liten inntektsulikhet blant uførepensjonistene, sammenlignet med befolkningen generelt. Dette gjelder både de med varig uførepensjon og de med tidsbegrenset uførestønad.

Dersom vi først ser på forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med høyest ekvivalentinntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20), ser vi at ulikhetene har økt fra 2004 til 2005. Dette kan være utslag av noen få høye eller lave beløp. Indikatoren P90/P10 viser forholdet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre. Dette er et mål som i mindre grad blir påvirket av observasjoner med svært høye eller lave beløp, og utviklingen i inntektsulikhet blant uførepensjonister er her mer stabil.

Tabell 12.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	3,1	2,4	2,6	2,6	3,0
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	2,6	2,9
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	2,2	2,3
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar:</i>					
Uførepensjon	0,242	0,181	0,195	0,200	0,229
Tidsbegrenset uførestønad	:	:	:	0,195	0,216

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

Det siste målet, Gini-koeffisienten, viser også at uførepensjonister, enten vi ser på de med varig eller tidsbegrenset stønad, er en relativt homogen gruppe.

Boligstandard og eierforhold

I vurderingen av indikatorene for boligforhold for uførepensjonister er det viktig å ta hensyn til at dette er en gruppe med relativt høy gjennomsnittsalder. Halvparten er over 57 år, og en av fire er i alderen 62 til 67 år. Det er dermed svært få uførepensjonister som befinner seg i det vi kan definere som en etableringsfase, drøyt fire prosent er under 35 år. Seks av ti uførepensjonister er kvinner.

Andelen eiere blant uførepensjonistene har i alle årene fra 1991 vært ganske nær det en finner for befolkningen i samme alder, om lag 80 prosent bor i husholdning som eier boligen. Dette er likevel noe lavere enn hva vi for eksempel finner i seniorbefolkningen (93 prosent), som det også kan være relevant å sammenligne med ut fra at de aller fleste uførepensjonister er i alderen 50-66 år. Sju av ti er selveiere, hvilket også er likt det vi finner i befolkningen 16-66 år, men lavere sammenlignet med seniorbefolkningen. Andelen uførepensjonister som bor i enebolig økte fra 1991 til 1995, men har siden vært uendret på om lag 65 prosent.

Ser vi på boligens standard, viser målene på boligstørrelse at uførepensjonistene bor minst like bra som befolkningen i alderen 16-66 år. Bare 3 prosent av uførepensjonistene bor trangt, mens det gjelder 9

prosent i befolkningen 16-66 år. Mens 36 prosent av uførepensjonistene bor svært romslig, gjelder dette 27 prosent av befolkningen i samme alder. Dette reflekterer i stor grad at husholdningene til uførepensjonistene er mindre, i gjennomsnitt 1,7 personer mot 2,4 for befolkningen i samme alder. Vi ser da også at en av tre uførepensjonister bor alene. Disse forholdene virker også inn når vi skal se på antall kvadratmeter per person. For mens uførepensjonistene i gjennomsnitt har noe mindre totalareal enn befolkningen i samme alder, 111 mot 121 kvadratmeter, har de likevel flere kvadratmeter til rådighet per person, 66 mot 50 kvadratmeter. Ser vi tilbake til kapittel 8, ser vi likevel at uførepensjonistene bor noe mindre romslig enn seniorene. Boligstandard vurdert ut fra boligstørrelse har imidlertid vært stabilt god for uførepensjonistene fra 1991 fra til 2006.

Ser vi på andre indikatorer for boligstandard, ser vi at det i likhet med i andre grupper knapt er noen uførepensjonister som mangler bad eller wc. En av ti uførepensjonister bor i bolig med råte eller fukt, en litt høyere andel enn de 8 prosentene i befolkningen i alderen 16-66 år, men forskjellen er ikke statistisk sikker.

Det er også små, og dermed usikre, forskjeller når det gjelder bomiljø, men i og med at uførepensjonistene i noe høyere grad enn befolkningen 16-66 år rapporterer at de har problemer med både støy, forurensning og kriminalitet, vold og hærverk, tyder dette på at bomiljøet samlet sett er noe dårligere.

Tabell 12.9. Boligtype og -standard for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Uførepensjonister						Alle 16-66 år
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006
Andel personer som							
bor i enebolig, våningshus	54	64	68	65	63	65	64
bor i småhus ellers	30	16	16	18	17	17	16
bor i husholdning som eier	79	84	86	83	83	82	82
bor i husholdning som er selveier	61	68	73	70	71	72	69
bor alene	26	23	25	35	29	29	31
bor trangt	6	4	6	2	2	4	3
bor svært romslig	29	39	36	33	34	38	36
mangler bad eller WC ¹	3	2	2	0	1	1	0
Bor i bolig							
med råte eller fukt					8	9	10
som er utsatt for støy					16	20	15
som er utsatt for forurensning					14	12	10
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk					7	6	7
Boligareal per husholdning. Kvm	95	..	108	106	107	111	111
Boligareal per person. Kvm	53	..	65	63	62	62	66
Antall svar	197	211	193	195	416	439	427

¹ I 2001 er tallet andel som mangler bad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC

Tabell 12.10. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1991, 1995, 1997, 2001, 2003, 2005 og 2006

	Uførepensjonister							Alle 16-66 år 2006
	1991	1995	1997	2001	2003	2005	2006	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner ¹	25 000	29 800	27 600	32 000	40 000	43 500	44 000	46 700
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	4	2	11	12	6	13	11	6
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	13 700	13 600	13 300	18 800	24 700	26 100	27 500	55 500
Andel eiere uten renter og avdrag	49	59	66	57	51	47	46	26
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	21	23	14	19	24	23	22	26
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	47	54	57	38	43	44	42	31
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende					13	12	13	8
noe tyngende					33	28	34	39
Antall svar fra leiere	41	33	26	31	64	75	73	894
Antall svar fra eiere	156	178	166	164	348	364	354	4 112
Antall svar	197	211	193	195	416	439	427	5 006

¹ Ikke medregnet eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen og EU-SILC.

Boligøkonomi

Om lag en av fem uførepensjonister er leiere, og de betalte i gjennomsnitt 44 000 kroner i husleie i 2006. Det er noe lavere enn for befolkningen i samme alder. I og med at andelen eiere er så vidt høy, er det likevel utgiftene til renter og avdrag og utviklingen i disse som er mest avgjørende for uførepensjonistenes boligøkonomi totalt sett. Regnet 2006 kroner har husleien økt med over 30 prosent for uførepensjonister fra 1997 og fram til 2006. Selv om dette er en stor økning, skal vi imidlertid se at den har vært enda større for utgifter til renter og avdrag.

For uførepensjonister som eier sin egen bolig, utgjorde renter og avdrag i gjennomsnitt 27 500 kroner i 2006. Dette er betydelig mer enn for AFP- og alderspensjonistene, men likevel vesentlig mindre enn i befolkningen 16-66 år hvor gjennomsnittet er 55 500 kroner. Det er også mindre enn for seniorbefolkningen, hvor gjennomsnittet var 35 600 kroner i 2006.

Regnet i faste priser (2006 kroner), gikk gjennomsnittlig utgift til renter og avdrag for uførepensjonister ned men 2 600 kroner fra 1991 til 1997. Deretter har det økt, spesielt fra 2001 til 2003, og er i 2006 drøyt 70 prosent høyere enn det var på lavpunktet i 1997. Vi ser også at andelen uførepensjonister har boliglån har gått kraftig opp i samme periode. I 1997 hadde 34 prosent av eierne boliglån, i 2006 hadde andelen økt til 54 prosent. Ser vi dette i sammenheng med endringene i renter og avdrag på boliglån tyder dette på at de totale utgiftene til boliglån har økt betraktelig blant uførepensjonistene de siste ti årene. På tross av denne utviklingen gikk likevel andelen med høye renteutgifter, dvs. at rentene overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt, ned også blant uførepensjonistene etter rentenedgangen i 2003 (jf. tabell 12.4).

Når vi ser på hvilken belastning boutgiftene i form av renter og avdrag og husleie utgjør ved å se det i forhold til husholdningens inntekt etter skatt, finner vi en lavere andel med høy belastning blant uførepensjonistene

sammenlignet med befolkningen 16-66 år, 22 mot 26 prosent. Andelen med høy boutgiftsbelastning er likevel dobbelt så høy blant uførepensjonistene som blant AFP- og alderspensjonister (10 prosent), og også betydelig høyere enn blant seniorene (14 prosent). Andelen uførepensjonister med lav boutgiftsbelastning er 42 prosent. Også her kommer de bedre ut enn befolkningen 16-66 år (31 prosent), men dårligere enn både AFP- og alderspensjonister (74 prosent) og seniorene (51 prosent).

Andelen uførepensjonister med høye relative boligutgifter ser ut til å ha gått ned på første halvdel av 1990-tallet, men fra 1997 har andelen uførepensjonister med høy boutgiftsbelastning økt igjen. Tilsvarende har det vært en klar nedgang i andelen med lave relative boligutgifter, fra vel 50 prosent i de fleste av årene 1991-1997 til over 43-42 prosent i 2003 og 2006. Når det gjelder subjektiv oppfatning av hvor tyngende boutgiftene er, har vi bare data tilbake til 2003. I tråd med at det objektive målet på boutgiftsbelastning har vært nokså stabilt i perioden 2003-2006, har også den subjektive oppfatningen holdt seg stabil. Nesten halvparten av uførepensjonistene mener at boutgiftene er tyngende, 13 prosent svarer svært tyngende. Den samlede andelen er like høy i befolkningen 16-66 år, men en noe lavere andel svarer svært tyngende.

Økonomiske vansker

16 prosent av uførepensjonistene mener at det er vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes. 11 prosent i befolkningen 16-66 år mener det samme. 35 prosent av uførepensjonistene mener derimot at det er lett eller svært lett, og det er omtrent samme andel som i befolkningen 16-66 år. Den subjektive oppfatningen av økonomien har ikke endret seg mye i løpet av årene 2003-2006, bortsett fra at andelen som synes det er lett eller svært lett å få endene til å møtes ser ut til å ha økt. Dette viser likevel at uførepensjonistene oppfatter økonomien sin som dårligere enn hva AFP- og alderspensjonister og minstepensjonister som ikke bor alene gjør. Uførepensjonistene vurderer imidlertid sin økonomi som bedre enn hva aleneboende minstepensjonister gjør.

Tabell 12.11. Indikatorer på betalingsvansker for uførepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Uførepensjonister				Alle 16-66 år
	2003	2004	2005	2006	2006
Betalingsproblemer					
Husleie	3	5	4	5	5
Boliglån	2	2	1	3	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	14	8	10	8	8
Andre lån	2	3	3	2	5
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	9	7	6	8	4
Vanskelig	7	8	6	8	7
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	29	27	25	35	36
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger	2	2	1	1	3
Antall svar	416	435	447	427	5 022

Kilde: EU-SILC.

Tabell 12.12. Indikatorer på materiell situasjon for uførepensjonister. 2003, 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Uførepensjonister				Alle 16-66 år
	2003	2004	2005	2006	2006
Materiell situasjon					
Andel som disponerer					
Telefon	99	97	99	100	99
TV	97	95	96	96	96
PC	50	49	54	57	84
Vaskemaskin	96	96	95	97	96
Privatbil	75	74	73	71	81
Disponerer ikke PC pga. økonomi	6	8	7	6	4
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	7	7	8	11	8
Har ikke råd til					
en ukes ferie	18	21	16	18	10
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	7	7	6	7	4
kjøre nye klær	17
holde boligen varm	8	3	2	3	2
Antall svar	416	435	447	427	5 022

Kilde: EU-SILC.

Totalt sett er det ikke veldig mange uførepensjonister som oppgir betalingsproblemer, selv om andelen er noe høyere enn blant andre grupper av pensjonister, omtrent på linje med aleneboende minstepensjonister. I alt oppgir en av ti uførepensjonister ett eller flere av de problemene vi har kartlagt her, samme andel som i befolkningen 16-66 år, og ugifter til elektrisitet og kommunale avgifter utgjør det største enkeltproblemet. 8 prosent oppgir at de har hatt problemer med å betale regninger til dette, også det er samme andel som befolkningen 16-66 år.

Uførepensjonistene skiller seg ikke fra befolkningen i alderen 16-66 år når det gjelder hvor mange som disponerer ulike materielle goder som telefon, TV og vaskemaskin. En noe mindre andel disponerer PC, 57 prosent sammenlignet med 84 prosent i befolkningen

16-66 år. Det samme gjelder for privatbil som disponeres av 71 prosent av uførepensjonistene og 81 prosent av befolkningen 16-66 år. Henholdsvis 6 og 11 prosent av uførepensjonistene som sier at manglende PC og bil skyldes dårlig økonomi. Uførepensjonister disponerer PC i høyere grad enn andre pensjonister, men siden det er få pensjonister som oppgir økonomiske årsaker til at de mangler dette godet, er det mer sannsynlig at dette skyldes at uførepensjonistene i gjennomsnitt er noe yngre enn både minstepensjonister og AFP- og alderspensjonister. Ulikhet i behov og andre ikke-økonomiske årsaker kan også være årsaken til variasjonen i andelen som disponerer bil blant ulike grupper av pensjonister, fra 82 prosent av minstepensjonister som ikke bor alene, 63 prosent av AFP- og alderspensjonistene til 18 prosent blant aleneboende minstepensjonister.

Når det gjelder dekningen av en del grunnleggende behov, skiller uførepensjonistene i første rekke fra befolkningen 16-66 år ved at 18 prosent ikke har råd til en ukes ferie utenfor hjemmet. Tilsvarende andel i befolkningen 16-66 år er 10 prosent og forskjellen er statistisk sikker. 7 prosent av uførepensjonistene har ikke råd til kjøtt eller fisk til middag annenhver dag, og 3 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm. Her skiller de seg mindre fra befolkningen 16-66 år, hvor tilsvarende andeler er 4 og 2 prosent. Blant andre grupper av pensjonister er det bare blant aleneboende minstepensjonister vi finner høyere andeler som ikke har råd til disse godene. Alt i alt har 19 prosent av uførepensjonistene ikke råd til å dekke ett eller flere av behovene for varm bolig, kjøtt/fiskemiddager eller ferie.

Helse og funksjonsevne

Uførepensjonistene har i utgangspunktet et helseproblem som begrenser deres arbeidsevne, og det er derfor slett ikke overraskende at 83 prosent i denne gruppen oppgir å ha en kronisk sykdom. Det som derimot kan virke forbausende er at det dermed er nesten en av fem uførepensjonister som ikke oppgir kronisk sykdom. En mulig forklaring er at helseproblemet som er grunnen til uførepensjoneringen av en eller annen grunn ikke oppfattes som en kronisk sykdom eller ikke fanges opp av spørsmålet som ligger til grunn for disse dataene.

I vurderingen av egen helse sier en tredjedel av uførepensjonistene at helsen er dårlig eller svært dårlig. Det er naturlig nok høyere enn blant seniorenene. Det er også høyere enn blant AFP- og alderspensjonistene og minstepensjonister som ikke bor alene. Bare aleneboende minstepensjonister rapporterer dette i like høy grad. Knappe en tredjedel av uførepensjonistene vurderer sin egen helse som god eller svært god, og forholdet til andre grupper er omtrent som for andelen med dårlig helse. Igjen kan det virke overraskende at såpass stor del av uførepensjonistene oppfatter helsen som god. Forklaringen kan være at helseproblemet eller funksjonsnedsettelsen de har som hindrer yrkesaktivitet ikke oppfattes

som et problem i den hverdagen de har som uførepensjonister. Sju av ti uførepensjonister sier at funksjonsevnen er nedsatt, 33 prosent sier at den er sterkt nedsatt. Uførepensjonister er den gruppen vi har sett på som har høyest andel med nedsatt funksjonsevne, noe som er som forventet ut fra selve definisjonen av gruppen og det faktum at de er har en relativt høy gjennomsnittsalder. Det som heller vekker oppmerksomhet er at tre av ti uførepensjonister ikke rapporterer at de har nedsatt funksjonsevne. Når en skal forklare dette er det igjen tydelig at det er viktig å tenke på hvilken referanseramme folk har når de vurderer funksjonsevnen. Funksjonsevnen i yrkeslivet vil ikke alltid være utgangspunktet for vurderingen, og aktiviteter kan ofte være tilpasset funksjonsevnen slik at man i realiteten ikke opplever begrensninger i de aktivitetene man faktisk utfører.

Blant uførepensjonister oppgir 3 prosent at de har et udekket behov for medisinsk behandling. Det er en relativt stor andel som oppgir et udekket behov for tannlegehjelp (14 prosent), og det er i betydelig grad økonomiske grunner til dette, 11 prosent synes ikke å ha råd til tannlegehjelp. I den voksne befolkningen gjelder det 6 prosent.

Tilknytning til arbeidslivet

Selv om uførepensjonister per definisjon ikke er yrkesaktive i særlig stor grad, har vi valgt å se på yrkesaktivitet for denne gruppen fordi dette er en gruppe som er i yrkesaktiv alder og fordi yrkesaktivitet her ses på i et husholdningsperspektiv. Når vi ser på tallene må vi ha i mente at dette er en gruppe med forholdsvis høy gjennomsnittsalder.¹⁷ Dette gjenspeiles i at den hyppigst forekommende helårsaktiviteten er pensjonist. Dette gjelder hele 48 prosent i denne gruppen, mot 6 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder. Ser vi bak disse tallene finner vi også at nesten en av seks uførepensjonister bor i en husholdning sammen med en annen uførepensjonist. 44 prosent er yrkesaktive, og det er svært få som er enten studenter, arbeidsledige eller ikke-yrkesaktive. Det er heller ikke særlig stor andel som er yrkesaktive deler av året, og heller ikke er det særlig stor forskjell på andelen helårs yrkesaktive og sysselsatte, selv om kravet til å være sysselsatt bare er en times inntektsgivende arbeid siste uke. 83 prosent av de helårs yrkesaktive er ansatte, 17 prosent er selvstendige. Dette viser et noe høyere innslag av selvstendige enn hva vi finner i befolkningen i yrkesaktiv alder.

Ikke overraskende ser vi altså at uførepensjonister bor i husholdninger med svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Vi ser også betydelig forskjell når vi ser på arbeidstid for de som faktisk er sysselsatte. Sysselsatte i husholdninger med uføretrygdene jobber i gjennomsnitt 7 timer mindre i uka enn befolkningen i yrkesaktiv alder, og 45 prosent

jobber mindre enn 37 timer i uka. Det tilsvarende tallet for befolkningen er 19 prosent. Vi ser videre at et flertall av uføretrygdene bor i husholdninger der det ikke er noen helårs yrkesaktive, men kan også merke oss at 14 prosent bor i husholdninger med to eller flere yrkesaktive, noe vi kan anta påvirker husholdningens økonomiske levekår i positiv retning.

Tabell 12.13. Helseforhold for uførepensjonister. 2004, 2005 og 2006. Prosent

	Uførepensjonister			Alle
	2004	2005	2006	16-66 år 2006
Egenvurdering av helse				
andel med svært god eller god helse	30	27	31	79
andel med dårlig eller svært dårlig helse	31	29	34	7
Andel med kronisk sykdom	81	82	83	29
Nedsatt funksjonsevne				
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	34	33	33	7
andel med noe nedsatt funksjonsevne	34	38	38	11
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	7	4	7	3
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	15	13	14	10
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	11	10	11	6
Antall svar	435	447	427	5 022

Kilde: EU-SILC.

Tabell 12.14. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i familier der respondenten er uførepensjonist. 2005 og 2006. Prosent

	Uførepensjonist		Alle
	2005	2006	16-66 år 2006
Andel sysselsatte	49	47	87
Helårsaktivitet			
Yrkesaktiv	44	44	78
Studenter	1	1	4
Arbeidsledige	1	0	0
Pensjonister	47	48	6
Ikke-yrkesaktive	1	1	2
Ingen helårs hovedaktivitet	6	6	11
Yrkesaktiv deler av året	3	2	5
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive			
Ansatt	88	83	91
Selvstendig	12	17	9
Familiemedlem uten fast avtalt lønn	0	0	0
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte			
Under 37 timer	47	45	19
38-44 timer	42	45	58
45 timer og over	10	10	23
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	32	32	39
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen			
Ingen person	53	52	17
En person	34	34	36
To personer	12	13	44
Tre og flere personer	1	1	3
Antall svar sysselsatte	220	200	4 170
Antall svar helårs yrkesaktive	204	196	3 935
Antall svar	447	430	5 022

Kilde: EU-SILC.

¹⁷ Vi minner igjen om at tallene i tabellen om tilknytning til arbeidslivet er prosentuert på grunnlag av den personen i husholdningen som har høyest inntekt.

13. Sosiale indikatorer for langtidssyke

Anette Walstad Enes og Mads Ivar Kirkeberg

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- langt flere langtidssyke i 2005 enn året før
- andel med lavinntekt blant langtidssyke har økt
- én av fire langtidssyke har lavinntekt ifølge EU sin definisjon
- svakere yrkestilknytning for langtidssyke
- langtidssyke har i gjennomsnitt 70 prosent av inntektsnivået til hele befolkningen
- sosialhjelp står for mer enn 10 prosent av husholdningsinntekten til langtidssyke i lavinntektsgruppen
- yrkestilknytningen til langtidssyke med lavinntekt er generelt svak
- langtidssyke er en relativt homogen trygdegruppe med en langt jevnere inntektsfordeling enn i befolkningen generelt

Innledning

Langtidssyk regnes her som personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger (attføringspenger under tiltak og ventetid). Rehabiliteringspenger gis for ett år, men med muligheter for forlengelse etter unntaksbestemmelser. Attføring gis i utgangspunktet som en midlertidig stønad til gjennomføring av tiltak til personer som på grunn av sykdom eller skade har fått sine muligheter til å velge yrke eller arbeidsplass betydelig innskrenket, og av den grunn har nedsatt inntektsevne.

Ved utgangen av 2005 var 135 800 langtidssyke etter den overnevnte definisjonen. Dette er en økning på 36 på prosent fra året før. Fra 2004 til 2005 skjedde det en stor utskifting i gruppen langtidssyke og bare vel en tredel av de langtidssyke i 2005 tilhørte også denne gruppen året før. Dette har naturlig nok en sammenheng med at rehabiliterings- og attføringspenger er midlertidige ytelser. Det er en forholdsvis jevn kjønnsfordeling av langtidssyke, med en liten overvekt av kvinner. To tredeler (64 prosent) av de langtidssyke er yngre enn 45 år.

Yrkestilknytning

I 2005 bor kun 14 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) i en husholdning uten noen yrkestilknyttede. Denne andelen har holdt seg relativt stabil siden midten av 1990-tallet. I husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har derimot tilknytningen til arbeidsmarkedet blitt svakere siden 1996. I 2005 var over halvparten (56 prosent) av personene i disse husholdningene uten noen yrkestilknyttede. Dette vil si en andel som er over dobbelt så høy som for befolkningsgjennomsnittet. 30 prosent av de langtidssyke bodde i husholdninger der yrkesinntekt var viktigste bidrag til husholdningens økonomi.

Går vi over til å se på husholdninger hvor minst ett medlem er langtidssyk uten at vedkommende behøver å

være hovedinntektstaker, ser vi at yrkestilknytningen blir mye høyere. Kun en tredel av personene tilhører nå en husholdning uten yrkestilknyttede i 2005. Nesten to av tre personer i husholdninger med minst ett langtidssykt husholdningsmedlem, hadde yrkesinntekt som viktigste inntektskilde i 2005.

Utdanning

Hvorvidt en person kun har grunnskoleutdanning, blir i tabell 13.2 brukt som indikator på lav utdanning. I hele befolkningen 16 år og eldre, hadde 23 prosent lav utdanning i 2005. Langtidssyke ligger langt over, med en andel på 40 prosent. Indikatoren har endret seg en del i løpet av de siste årene uten at vi kan se noe klart mønster. Noe av årsaken til dette kan være at langtidssyke er en gruppe med mye utskifting (se over).

Økonomisk utsatthet

Blant befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) mottar 3 prosent bostøtte. For personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er tallet fem ganger så høyt – 15 prosent mottar bostøtte. Tallene indikerer en økning i mottak av bostøtte siden 2002, men dette er noe statistisk usikkert.

Husholdninger som mottok sosialhjelp utgjorde 5 prosent av befolkningen 25-65 år. Andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk er sterkt overrepresenterte som sosialhjelpsmottakere. Dette gjelder for hele perioden mellom 1996 og 2005. Blant langtidssyke er mottak av sosialhjelp fem ganger mer vanlig enn i hele befolkningen.

Ser vi på personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp, er denne andelen kun 2 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder, mens tilsvarende andel ligger på 9 prosent for langtidssyke.

Tabell 13.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Langtidssyk	48	55	45	48	56
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Langtidssyk	24	26	25	27	30
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Langtidssyk	37	36	44	39	30
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Langtidssyk	63	66	66	61	58

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende langtidssyk trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 13.2. Indikator¹ for utdanning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Langtidssyke	34	42	41	38	40

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 13.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Langtidssyke	5	12	15	14	15
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Langtidssyke	27	25	28	31	26
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Langtidssyke	4	11	9	10	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 13.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Langtidssyke	22	14	18	12	10
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Langtidssyke	18	8	10	16	16

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Rente- og gjeldsbelastning

Som en indikator for høy gjeldsrentebelastning er det i tabell 13.4 beregnet andel personer i husholdninger der samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt. I takt med rentenedgangen som begynte i 2003, har andelen med høy gjeldsrentebelastning i hele befolkningen gått ned siden midten av 1990-tallet. Det samme er tilfellet for de langtidssyke. Andelen personer med høy gjeldsrentebelastning i husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk, er halvert i denne perioden, fra 22 til 10 prosent.

Også når det gjelder gjeldsbelastning ser vi store endringer de senere årene. Den lave renten har ført til en høyere andel personer hvor husholdningens gjeld er større enn tre ganger husholdningens samlede inntekter. Igjen ser det samme ut til å være tilfelle for de langtidssyke. Andelen personer med høy gjeldsbelastning i husholdninger der hovedinntektstakeren er langtidssyk, har økt fra 10 til 16 prosent fra 2002 til 2005.

Tabell 13.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Langtidssyke	14	10	10	11	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Store sykdomsutgifter

I tabell 13.5 blir grunnstønad brukt som en indikator på store sykdomsutgifter. Tallene viser at blant personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker, er det en overrepresentasjon i mottak av grunnstønad, sammenlignet med befolkningen generelt. Andelen er nesten dobbelt så stor for langtidssyke (11 prosent) enn for hele befolkningen (6 prosent). I likhet med uførepensjonistene (se kapittel 12), vil mange i denne gruppen ha så store utgifter i forbindelse med sykdom at de er berettiget til denne stønaden. Tallene indikerer en nedgang fra 1996, men denne endringen er ikke statistisk sikker.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Videre skal vi se nærmere på indikatorene som allerede er omtalt, men heretter fokusere på om de langtidssyke tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Lavinntekt er her beregnet ut fra EUs definisjon. I 2005 befinner hver fjerde person i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker seg under lavinntektsgrensen. For hele befolkningen gjelder det hver tiende. Andelen langtidssyke med lavinntekt har i 2005 gått noe opp fra året før, fra 19 til 23 prosent.

I likhet med hele befolkningen, er det også for langtidssyke i 2005 en langt høyere andel uten yrkestilknyttede i husholdningen for de under lavinntektsgrensen, enn for de over. Hele 83 prosent av de langtidssyke i lavinntektsgruppen er uten yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. For langtidssyke var andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt, langt lavere i lavinntektsgruppen (10 prosent), sammenlignet med de uten lavinntekt (36 prosent). Andelen med yrkesinntekt som største husholdningsinntekt har gått ned for langtidssyke både med og uten lavinntekt siden 2004 (15 og 45 prosent).

For hele befolkningen er det en større andel med lav utdanning i lavinntektsgruppen. Tilsvarende forskjell mellom de med og uten lavinntekt finner vi for langtidssyke i 2005. Halvparten av de med lavinntekt har lav utdanning.

Andelen personer som mottar bostøtte er større blant de under lavinntektsgrensen enn for de over. Dette gjelder både når vi ser på hele befolkningen og for husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker. En fjerdedel av de langtidssyke mottar bostøtte. Mottak av sosialhjelp er også mer vanlig blant langtidssyke med lavinntekt enn blant de uten lavinntekt. Nesten halvparten av de med lavinntekt var sosialhjelpsmottakere. Men også mange langtidssyke over lavinntektsgrensen mottar sosialhjelp. I 2005 gjaldt dette for en av fem. Tilsvarende andel i hele befolkningen uten lavinntekt var kun 4 prosent.

Tabell 13.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidssyke	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er langtidssyk:</i>				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	83	47
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	10	36
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	50	39
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	24	12
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	48	20
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	17	7
Gjelds- og gjeldsrentebelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	10	9
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	18	15
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	5	12
Andel personer	11	89	23	77
Antall personer	524 332	4 060 901	34 526	113 265

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 13.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidssyk¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Langtidssyke		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	14	40	37
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	5	5
Overføringer	62	19	20	86	55	59
Herav:						
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	60	42	45
Tjenestepensjoner	2	4	4	1	3	3
Barnetrygd	2	1	1	5	2	3
Bostøtte	1	0	0	2	1	1
Sosialhjelp	5	0	0	11	2	3
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	166 000	383 200	326 800
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	140 300	309 000	265 200
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	106 400	210 700	183 600
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,8	2,1	2,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	18 977	54 100	73 077

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Gjeldsrentebelastningen er generelt noe høyere for de med lavinntekt enn for de uten. For husholdninger med en langtidssyk som hovedinntektstaker, er det her liten forskjell mellom de som ligger over og under lavinntektsgrensen. Som tidligere nevnt har andelen med høy gjeldsrentebelastning gått betraktelig ned blant langtidssyke. Dette gjelder både for de med og uten lavinntekt, fra henholdsvis 28 og 20 prosent i 2003, til 10 og 9 prosent i 2005. Når det gjelder høy gjeldsbelastning er denne om lag dobbelt så høy for de med lavinntekt sammenlignet med de uten, for befolkningen generelt. For husholdningene med en langtidssyk som hovedinntektstaker er det også her forskjell mellom de to gruppene, men i langt mindre grad.

Grunnstønad blir som tidligere nevnt gitt grunnet store sykdomsutgifter. Blant langtidssyke er mottak av denne stønaden langt vanligere blant de over lavinntektsgrensen sammenlignet med dem i lavinntektgruppen. Over dobbelt så høy andel uten lavinntekt mottar slik stønad, enn de med lavinntekt. Det kan se ut til at denne stønaden bidrar til å holde inntekten oppe på et nivå slik at disse personene ikke havner i lavinntektgruppen.

Inntektssammensetning

Hver fjerde husholdning med en langtidssyk som hovedinntektstaker har lav inntekt i 2005. Året før gjaldt det for én av fem husholdninger.

Tabell 13.7 viser inntektssammensetningen til hele befolkningen og til langtidssyke. Hvis vi tar høyde for forskjeller i forsørgelsesbyrde og størrelsen på hushold-

ningene (inntekt per forbruksenhet), ser vi at husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker har en inntekt etter skatt som tilsvarer om lag 70 prosent av inntekten til hele befolkningen. For husholdninger med langtidssyke under lavinntektsgrensen tilsvarer denne vel 40 prosent av inntekten til hele befolkningen. Disse husholdningene har likevel et inntektsnivå som ligger noe over inntekten til de med lavinntekt i befolkningen totalt.

Husholdningers inntektssammensetning består grovt sett av yrkes- og kapitalinntekter, samt ulike typer overføringer. For hele befolkningen ser vi at yrkesinntektene utgjør nesten 70 prosent i 2005, mens overføringer har en andel på 20. Resten er kapitalinntekter.

For husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er derimot yrkesinntektene langt lavere og utgjør under halvparten av husholdningens samlede inntekt (37 prosent). Som tidligere nevnt har yrkestil-knytningen til langtidssyke blitt lavere de siste årene. Siden 2004 har andelen som yrkesinntektene utgjør av samlet inntekt, gått ned. Overføringene på sin side har gått proporsjonalt opp og står nå for nesten to tredeler. Blant overføringene er det ytelser fra folketrygden, hovedsakelig rehabiliterings- og attføringspenger, som er den største inntektsposten.

Mens langtidssyke uten lavinntekt har en inntektsfordeling som er relativt lik den for hele gruppen, har de i lavinntektgruppen derimot en noe annen inntektssammensetning. For denne gruppen utgjør yrkesinntektene kun 14 prosent av husholdningens

samlede inntekter, mens overføringer står for 86 prosent. Ytelser fra folketrygden utgjør det meste av disse overføringene, men også sosialhjelp og barnetrygd skiller seg ut som viktige inntektskilder. Sosialhjelp utgjør en tidel og barnetrygd en femdel av samlet inntekt for denne gruppen i 2005.

Inntektsfordeling

Tabell 13.8 viser tre ulike mål på inntektsulikhet. Alle tre målene viser at det er generelt mindre inntektsulikhet blant langtidssyke sammenlignet med hele befolkningen.

Det første målet på inntektsulikhet beregner forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest ekvivalentinntekt og gjennomsnittsinntektene til den femdelen som har lavest inntekt (S80/S20). Vi ser at de 20 prosentene i befolkningen med høyest inntekt har en gjennomsnittsinntekt som er fem ganger større enn gjennomsnittsinntekten til de 20 prosentene med lavest inntekt. Blant de langtidssyke derimot, ligger de med høyest inntekt om lag tre ganger høyere enn den laveste femdelen. Tabell 13.8 viser at utviklingen i dette ulikhetsmålet har vært stabil siden midten av 1990-tallet.

Et annet mål på inntektsulikhet er indikatoren P90/P10. Dette målet viser forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle. Fordelen med denne metoden i forhold til S80/S20, er at den ikke i samme grad blir påvirket av ekstremt høye eller lave inntekter. Denne målemetoden viser at langtidssyke har en inntektsulikhet som ligger noe under befolkningen generelt. Denne indikatoren viser stor stabilitet over tid både for gruppen langtidssyke og befolkningen som helhet.

Gini-koeffisienten er det tredje inntektsmålet i tabell 13.8. Dette målet kan variere fra 0, som indikerer fullstendig likhet, til 1 som indikerer maksimal ulikhet. Gini-koeffisienten understreker, i likhet med S80/S20, at langtidssyke er en relativt homogen trykdegruppe med en langt jevnere inntektsfordeling en både i befolkningen generelt, og i den delen av befolkningen som er i yrkesaktiv alder (25-65 år).

Tabell 13.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Langtidssyke	2,8	2,4	2,8	2,8	3,0
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Langtidssyke	2,2	2,1	2,3	2,3	2,4
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Langtidssyke	0,209	0,175	0,199	0,206	0,220

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

14. Sosiale indikatorer for langtidsledige

Anette Walstad Enes og Mads Ivar Kirkeberg

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- mange langtidsledige i lavinntektsgruppen ...
- ... men andelen med lavinntekt har vært stabil siden midten av 1990-tallet
- stor andel langtidsledige mottar sosialhjelp
- blant langtidsledige med lavinntekt har både bostøtte og sosialhjelp blitt viktigere for husholdningens økonomi
- langtidsledige er generelt preget av liten inntektsulikhet

Innledning

Langtidsledig regnes her som personer med et registrert ledighetsforhold på mer enn 6 måneder bak seg. Personer som er registrert som langtidsledig i for eksempel januar 2005, vil derfor ha et ledighetsforhold som strekker seg minst 5 måneder tilbake i foregående år.

I 2005 utgjorde antall langtidsledige 56 800 personer. Figur 14.1 viser en fordeling av antall langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, fordelt etter alder. Av hele arbeidsstyrken var 2,3 prosent langtidsledige i 2005. Vi ser at det er prosentvis flest langtidsledige blant de mellom 20 og 39 år (figur 14.1). Dette kan henge sammen med at mange nyutdannede slet med å komme inn på arbeidsmarkedet i 2005, og at unge arbeidstakere har problemer med å få den første jobberfaringen. Andelen langtidsledige synker deretter og øker først igjen blant de mellom 55 og 64. Det kan skyldes at mange eldre arbeidstakere har vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet igjen, hvis de av ulike grunner først blir arbeidsledige.

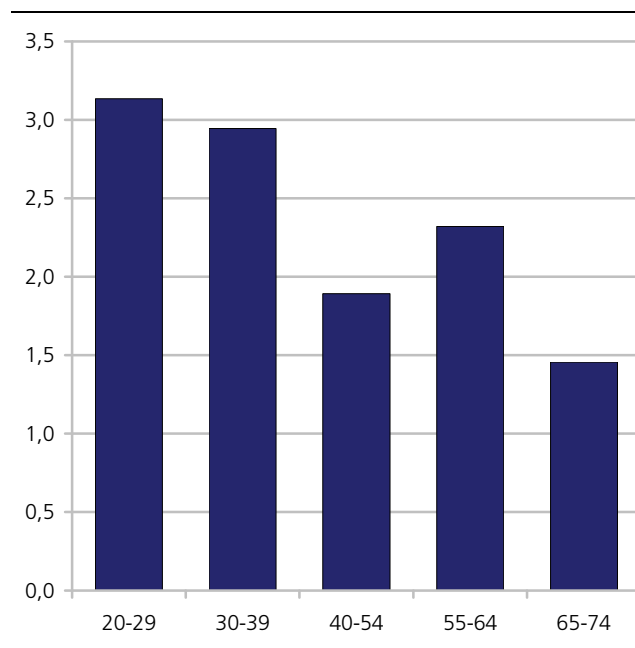
Yrkestilknytning

I hele befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) er det 14 prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen i 2005 (tabell 14.1). Ser vi på husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker, er tilsvarende andel 29. Hvis vi ser på alle husholdninger med minst ett langtidsledig husholdningsmedlem, faller andelen med ingen yrkestilknyttede til 16 prosent. Det er med andre ord mer vanlig med andre yrkesaktive personer i husholdningen når den arbeidsledige ikke nødvendigvis er hovedinntektstaker.

Tre av ti personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker har yrkesinntekt som den viktigste husholdningsinntekten. I husholdninger med minst ett langtidsledig medlem er tilsvarende andel seks av ti personer.

Alle indikatorene på yrkestilknytning i tabell 14.1 har vært relativt stabile for gruppen langtidsledige i perioden 1996-2005.

Figur 14.1. Andelen langtidsledige i prosent av arbeidsstyrken, etter alder. 2005

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Arbeidskraftundersøkelsen og Inntektsstatistikk for husholdninger.

Utdanning

Tabell 14.2 viser personer i husholdninger der hovedinntektstaker kun har fullført grunnskolen. For hele befolkningen har det vært en nedgang i denne andelen siden midten av 1990-tallet. Det samme gjelder også for de langtidsledige, men i mindre grad enn i befolkningen generelt. Denne sammenhengen er imidlertid ikke statistisk sikker. Langtidsledige er ellers kjennetegnet av å ha en langt høyere andel med lav utdanning, sammenlignet med det en finner i befolkningen.

Økonomisk utsatthet

Bostøtte og sosialhjelp blir i tabell 14.3 brukt som indikatorer på økonomisk utsatthet. I 2005 bodde 3 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) i husholdninger som mottok bostøtte. Blant langtidsledige var denne andelen langt høyere - 16 prosent.

Tabell 14.1. Indikatorer¹ for yrkestilknytning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdningen uten noen yrkestilknyttede					
Hele befolkningen	23	23	23	23	24
Personer 25-65 år	12	12	13	13	14
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Langtidsledig	30	24	24	25	29
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Langtidsledig	18	17	14	14	16
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt					
Hele befolkningen	74	75	74	74	73
Personer 25-65 år	84	86	84	82	82
<i>Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er:</i>					
Langtidsledig	27	44	28	31	32
<i>Personer i husholdninger hvor minst ett medlem er²:</i>					
Langtidsledig	56	67	58	61	61

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Vedkommende langtidsledig trenger ikke nødvendigvis å være hovedinntektstaker i husholdningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 14.2. Indikator¹ for utdanning, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning					
Hele befolkningen	27	26	24	23	22
Personer 16 år og eldre	29	27	25	24	23
Langtidsledige	41	42	39	38	38

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 14.3. Indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte					
Hele befolkningen	3	4	4	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3	3	3
Langtidsledige	10	11	17	14	16
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp					
Hele befolkningen	7	5	5	6	6
Personer 25-65 år	7	5	5	6	5
Langtidsledige	43	35	34	31	33
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp					
Hele befolkningen	1	1	2	2	2
Personer 25-65 år	1	1	1	2	2
Langtidsledige	9	7	11	10	12

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

5 prosent av hele befolkningen 25-65 år bor i husholdninger som mottok sosialhjelp i 2005. Andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Personer i

husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig er klart overrepresenterte som sosialhjelpsmottakere. Blant langtidsledige var det i 2005 seks ganger mer vanlig med sosialhjelp enn i befolkningen i yrkesaktiv alder. Utviklingen i denne indikatoren viser likevel en nedgang i andelen mottakere av sosialhjelp blant langtidsledige fra midten av 1990-tallet til 2005.

Når det gjelder de som både mottar bostøtte og sosialhjelp, har andelen i perioden 1996 til 2005 ligget rundt 1-2 prosent i hele befolkningen. Personer i husholdninger med langtidsledige har en klart høyere andel som mottar begge disse to stønadene, med 12 prosent i 2005.

Rente- og gjeldsbelastning

Andelen med høy gjeldsrentebelastning i hele befolkningen i yrkesaktiv alder (25-65 år) har gått ned siden midten av 1990-tallet. Inntil 2002 var det en jevn økning, men deretter har det vært en klar reduksjon i takt med den generelle rentenedgangen. Fra 2002 til 2005 gikk andelen med høy rentebelastning ned fra hver femte til hver tyvende person (tabell 14.4). En enda klarere nedgang ser vi for langtidsledige, der en av fire personer i husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker hadde høy gjeldsrentebelastning i 2002, mens dette kun gjaldt for hver tiende person i 2005.

Den lave renten de senere år har ført til økt låneopptak. På midten av 1990-tallet var andelen personer som tilhørte en husholdning der samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekter, på 6 prosent. I 2005 hadde denne andelen steget til 11 prosent i hele befolkningen. Blant personer som bor i husholdninger med en langtidsledig som hovedinntektstaker, har det også vært en signifikant økning i andelen med høy gjeldsbelastning i samme periode, fra 8 til 18 prosent.

Tabell 14.4. Indikatorer¹ for gjelds- og gjeldrentebelastning. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning					
Hele befolkningen	10	13	18	7	6
Personer 25-65 år	12	14	20	7	6
Langtidsledige	8	16	25	12	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning					
Hele befolkningen	6	6	7	10	11
Personer 25-65 år	6	6	8	11	12
Langtidsledige	8	9	18	16	18

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Tabell 14.5. Indikator¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2005. Prosent

	1996	1999	2002	2004	2005
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad					
Hele befolkningen	7	7	6	7	6
Personer 25-65 år	7	7	6	6	6
Langtidsledige	3	6	7	5	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005).

Store sykdomsutgifter

Grunnstønad er en støtteordning som gir jevnlig tilskudd til personer med nødvendige ekstraavgifter i forbindelse med sykdom eller skade. Langtidsledige ligger noe lavere enn hele befolkningen når det gjelder mottak av denne stønaden.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Nå skal vi se på de samme indikatorene som tidligere, men fordelt etter om de langtidsledige har lavinntekt eller ikke. Lavinntektsgrensen er beregnet ut fra EUs definisjon.

Langtidsledige er overrepresenterte blant de med lavinntekt. Sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen er over tre ganger så høy for personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, sammenlignet med hele befolkningen. Dette forholdet har vært stabilt i hele perioden 1996-2005 (se for øvrig tabell 3.3 tidligere i rapporten).

Flere analyser har vist at det er en sterk sammenheng mellom manglende tilknytning til arbeidslivet og det å havne i lavinntektsgruppen (Andersen m.fl. 2003). Dette viser også tallene i tabell 14.6. Blant langtidsledige var det i lavinntektsgruppen nesten fire ganger mer vanlig å være uten noen yrkestilknyttede i husholdningen, sammenlignet med de uten lavinntekt.

Et tilsvarende bilde fås ved å se på personer i husholdninger hvor yrkesinntekt er den største husholdningsinntekten. Blant langtidsledige var andelen personer som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt langt lavere i lavinntektsgruppen, enn blant langtidsledige med inntekter over lavinntektsgrensen.

Når vi ser på andelen personer i husholdninger som har en hovedinntektstaker med utdanning kun på grunnskolenivå, er det blant langtidsledige noen flere med lav utdanning blant de under lavinntektsgrensen sammenlignet med de over, men forskjellen er ikke stor (44 mot 37 prosent).

I likhet med hele befolkningen, er langtidsledige i lavinntektsgruppen langt oftere mottakere av bostøtte og sosialhjelp. Blant langtidsledige ser disse økonomiske støtteordningene ut til å ha blitt viktigere de siste årene. Fra 2004 til 2005 for eksempel, har det vært en liten økning i andelen som mottar bostøtte, så vel som sosialhjelp. Blant langtidsledige over lavinntektsgrensen derimot, er disse indikatorene mer stabile i forhold til året før.

Rentebelastningen for langtidsledige er noe høyere for de med lavinntekt enn for de uten. Langtidsledige både i og utenfor lavinntektsgruppen har noe høyere rentebelastning enn hele befolkningen. Det er også noen flere langtidsledige med lavinntekt som har høy gjeldsbelastning enn de som ikke tilhører lavinntektsgruppen.

Langtidsledige mottar grunnstønad, en indikator på høye sykdomsutgifter, på samme nivå som i hele befolkningen.

Inntektssammensetning

Dersom vi ser på inntektssammensetningen til husholdningene generelt, utgjør yrkesinntekter i gjennomsnitt nærmere 70 prosent av inntektene, og overføringer om lag 20 prosent. I husholdninger der hovedinntektstakeren er langtidsledig, ser vi derimot at over halvparten av inntekten består av overføringer (54 prosent). Den største overføringen er dagpenger ved arbeidsledighet som utgjør en tredel av inntektene. Yrkesinntekter utgjør på sin side 40 prosent.

I lavinntektsgruppen blant hele befolkningen kommer mesteparten av inntektene fra overføringer (62 prosent), i hovedsak pensjoner fra folketrygden. Dette henger sammen med at flere trykdegrupper er overrepresenterte i lavinntektsgruppen. Videre er yrkesinntektene jevnt over lave for husholdninger under lavinntektsgrensen og utgjør kun en tredel av inntektene i 2005.

Tabell 14.6. Indikatorene¹ for personer med og uten lavinntekt². 2005. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidsledige	
	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke lavinntekt
Yrkestilknytning				
<i>Hvor hovedinntektstaker er langtidsledig:</i>				
Andel personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede	73	17	52	14
Andel personer i husholdninger der yrkesinntekt er største inntekt	40	78	15	42
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	37	20	44	37
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	15	3	22	12
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	18	4	48	24
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	7	1	18	8
Gjelds- og gjeldsrentebelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	10	5	13	10
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	20	10	20	16
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	3	7	2	6
Andel personer	11	89	39	61
Antall personer	524 332	4 060 901	21 084	32 343

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Tabell 14.7. Inntektsregnskap for hele befolkningen og husholdninger der hovedinntektstaker er langtidsledig¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2005. Kroner og prosent

	Hele befolkningen			Langtidsledige		
	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke lavinntekt	Alle
Yrkesinntekter	36	68	67	22	45	40
Kapitalinntekter ³	2	13	13	1	8	7
Overføringer	62	19	20	77	47	54
Herav:						
Pensjoner fra folketrygden	38	11	13	7	10	9
Tjenestepensjoner	2	4	4	0	2	1
Dagpenger ved arbeidsledighet	3	1	1	42	26	30
Barnetrygd	2	1	1	5	2	3
Bostøtte	2	1	1	5	2	3
Sosialhjelp	5	0	0	15	3	5
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	129 300	621 700	536 700	149 700	379 500	281 400
Inntekt etter skatt	114 400	472 800	410 900	130 800	305 900	231 200
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet (EU-skala) ⁴	91 800	297 500	261 900	94 600	209 900	160 700
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,8	2,1	2,0
Antall husholdninger	363 847	1 743 425	2 107 272	11 584	15 553	27 137

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

⁴ Omfatter også negative kapitalinntekter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Inntektssammensetningen til husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker under lavinntektsgrensen, bærer preg av svak tilknytning til arbeidslivet. For denne gruppen utgjør yrkesinntekter én femdel (22 prosent), mens dagpenger ved arbeidsledighet står for to femdel (42 prosent) av inntektene. For husholdninger med langtidsledige over lavinntektsgrensen, er yrkesinntekter langt viktigere, og utgjør gjennomsnittlig nesten halvparten av husholdningens samlede inntekt. Dette kan blant annet skyldes at andre husholdningsmedlemmer enn den

langtidsledige bidrar med yrkesinntekter. Husholdningene til de over lavinntektsgrensen er for eksempel i gjennomsnitt noe større, enn de under. Dagpenger ved arbeidsledighet står for en tredel av inntektene til de langtidsledige uten lavinntekt.

Hvis vi sammenligner inntektsnivået til de langtidsledige med det generelle inntektsnivået i samfunnet, ser vi at langtidsledige generelt har lavere inntekt. Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) utgjør om lag 60 prosent av inntekten til hele befolkningen.

Det er også store inntektsforskjeller mellom husholdningene til langtidsledige henholdsvis under og over lavinntektsgrensen. Blant husholdninger med langtidsledige i lavinnteksgruppen er inntektene per forbruksenhet mindre enn halvparten av inntektene til langtidsledige uten lavinntekt.

Tallene underbygger også, som tidligere omtalt, at langtidsledige er overrepresentert som mottakere av sosialhjelp. For alle husholdningene til langtidsledige utgjør sosialhjelpens andel i gjennomsnitt 5 prosent av husholdningens samlede inntekt. For de som befinner seg i lavinnteksgruppen har sosialhjelpen tre ganger så høy inntektsmessig betydning.

Inntektsfordeling

Inntektsulikhetene for befolkningen i yrkesaktiv alder (25 til 65 år) har blitt større siden midten av 1990-tallet. Vi kan se den samme utviklingen for langtidsledige, men i noe mindre grad. Langtidsledige er generelt preget av mindre inntektsulikhet enn i befolkningen i yrkesaktiv alder.

Tabell 14.8 viser forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til den femdelen med aller høyest og lavest ekvivalentinntekt (S80/S20). I hele befolkningen har de 20 prosent "rikeste" en gjennomsnittsinntekt som er fem ganger høyere enn inntekten til de 20 prosent med lavest inntekt. Blant langtidsledige er tilsvarende forhold om lag fire ganger høyere.

Hvis vi derimot tar utgangspunkt i forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent enn alle andre, og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle (P90/P10), får vi et mål som i mindre grad er påvirket av ekstremt høye eller lave observasjoner. Tabell 14.8 viser at tallene for inntektsulikhet blant langtidsledige ligger på nivå med hele befolkningen.

Et tredje mål for inntektsulikhet som er vist i tabell 14.8, er Gini-koeffisienten. Denne viser at inntektsulikhetene blant langtidsledige har steget noe siden midten av 1990-tallet. Gini-koeffisienten indikerer også mindre inntektsulikhet blant langtidsledige enn for befolkningen generelt.

Tabell 14.8. Fordeling av inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala)¹. 1996-2005

	1996	1999	2002	2004	2005
S80/S20²					
Hele befolkningen	3,5	3,4	3,9	4,1	4,9
Personer 25-65 år	3,3	3,3	3,7	4,0	4,7
Langtidsledige	3,4	3,1	3,1	3,5	4,2
P90/P10³					
Hele befolkningen	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
Personer 25-65 år	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7
Langtidsledige	2,6	2,8	2,5	2,6	2,8
Gini-koeffisient⁴					
Hele befolkningen	0,245	0,242	0,267	0,286	0,330
Personer 25-65 år	0,235	0,233	0,262	0,280	0,322
Langtidsledige	0,222	0,222	0,218	0,240	0,273

¹ Omfatter også negative beløp.

² S80/S20 er forholdet mellom gjennomsnittsinntektene til rikeste og fattigste 20 prosent i gruppen.

³ P90/P10 er forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og desil 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og desil 2 (P10).

⁴ Gini-koeffisienten er et summarisk mål som varierer fra 0 (minst ulikhet) og 1 (størst ulikhet).

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger (1996-2002) og Inntektsstatistikk for husholdninger (2004 og 2005)

15. Vedvarende lavinntekt

Jon Epland og Tor Morten Normann

Hovedpunktene i dette kapitlet kan oppsummeres ved:

- små endringer i andelen personer med vedvarende lavinntekt
- flere barnefamilier, men færre folketrygdpensjonister med vedvarende lavinntekt
- 4 av 10 barn med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn
- flere i lavinnteksgruppen har fått økt rentebelastning
- få under 45 år i denne lavinnteksgruppen eier sin egen bolig, og mange bor trangt
- middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt har omtrent samme boligstandard som resten av befolkningen, men en mindre andel eier boligen
- høy boutgiftsbelastning blant mange unge med vedvarende lavinntekt, og relativt mange har betalingsproblemer
- mange med vedvarende lavinntekt har en ustabil tilknytning til arbeidslivet, og seks av ti bor i en husholdning uten noen helårs yrkesaktive

Vi har så langt presentert utviklingen i lavinntekt og andre sosiale indikatorer basert på tverrsnittsdata, det vil si slik situasjonen var på ett bestemt tidspunkt (år). Selv om dette gir nyttig informasjon om utviklingen i lavinntekt og andre levekårsindikatorer, gir dette begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer, om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har for eksempel vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen m.fl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt, mens andre grupper vil ha større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon.

I dette kapitlet skal vi ved hjelp av paneldata følge utviklingen til de samme individer over flere år. Vi vil da få informasjon om hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinnteksgruppen. Vi skal i tillegg se på hvilke grupper som har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lav inntekt, og om noen grupper har fått bedre eller verre økonomiske levekår de siste årene.

15.1. Nærmere om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for de fleste av resultatene i dette kapitlet er paneldelen til den årlige innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Datagrunnlaget for resultatene om boforhold og økonomiske problemer er EU-SILC og levekårsundersøkelsen panel. I tillegg benyttes registerdata i omtalen av gruppen av barn med vedvarende lavinntekt.

Paneldataene som benyttes til å belyse inntektsforhold (vedvarende lavinntekt), tar utgangspunkt i de personene som ble trukket ut til å delta i den europeiske levekårsundersøkelsen EU-SILC i 2003. Disse personene har så blitt fulgt i 2004 og 2005 ved at opplysninger om eventuelle endringer i husholdningssammensetning er hentet fra den nye registerbaserte inntektsstatistikken. I 2005 omfattet dette panelet 18 500 personer som hadde deltatt i panelet i tre sammenhengende år. For å sikre at panelutvalget er representativt for hele populasjonen, er det regnet ut vektore som tar hensyn til hvordan utvalget er trukket og som sikrer en representativ aldersfordeling i panelet for hvert enkelt år. Vektene blir regnet ut på bakgrunn av registeropplysninger over antall personer i befolkningen som var bosatt i landet i en treårsperiode.

Panelet i *levvekårsundersøkelsen* består av personer som ved utgangen av 1996 var 16-79 år, supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år, fram til 2003 da panelet ble innlemmet i EU-SILC. Da ble panelet utvidet og delt i åtte deler hvor 1/8 ble rotert ut og 1/8 trukket på ny i de påfølgende årene. Den øvre aldersgrensen ble fjernet, og trekkingen ble foretatt slik at hele panelet til en hver tid skulle være representativt med hensyn til alderssammensetningen i populasjonen. I tillegg ble det supplert med nyinnvandrede. I analysen av lavinnteksgruppen 2004-2006 (svarende til lavinntekt i årene 2003-2005) baserer vi oss i helhet på data fra EU-SILC. Siden resultatene er basert på personlig intervju med ett husholdningsmedlem, vil resultatene derfor gjelde for personer i alderen 16 år og over ved utgangen av 2003 (personene vil være 18 år og over ved utgangen av 2005). Tallene for lavinnteksgruppen 2001-2003 (svarer til lavinntekt i årene 2000-2002) er basert på levekårsundersøkelsens panel

i kombinasjon med EU-SILC, og dekker personer i alderen 16-83 (utgangen av 2000) og 16-84 (utgangen av 2001). I motsetning til resultater som baserer seg på panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen, omfatter gruppen med vedvarende lavinntekt basert på EU-SILC og levekårspanelet ikke barna (for periodene 2001-2003 heller ikke de eldste). Det betyr at resultatene i kapittel 15.7 vil avvike noe fra resultatene basert på inntekts- og formuesundersøkelsens panel. For eksempel viser EU-SILC at andelen av personer 18 år og over (2006) med vedvarende lavinntekt var 10,3 prosent for årene 2004-2006, og ikke 9,5 prosent som inntektsundersøkelsens panel viser for årene 2003-2005 (60 prosent av medianinntekt og med EUs ekvivalensskala). De ulike estimatene ligger imidlertid innenfor feilmarginen ved bruk av et 95 prosent konfidensintervall, og skyldes derfor, i tillegg til ulik populasjon, mest sannsynlig skjevheter i frafallet som en ikke har klart å korrigere for gjennom frafallsvekter.

15.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt

Det er flere måter å tilnærme seg en definisjon på det å ha permanent eller vedvarende lavinntekt. En kan for eksempel ta utgangspunkt i hvor mange ganger en person har hatt inntekt under de årlige lavinntektsgrensene, eller en kan ta utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten over en periode på flere år. De personene som har en inntekt per forbruksenhet som er lavere enn den gjennomsnittlige lavinntektsgrensen for de samme årene, kan regnes som personer med kronisk lave inntekter. Det er den siste tilnærmingen som benyttes her.

Tabell 15.1. Årlig median inntekt etter skatt per forbruksenhet og gjennomsnittlig årlig median inntekt etter skatt per forbruksenhet for ulike treårsperioder 1996-2005. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer. Kroner

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2005-priser	Løpende priser	2005-priser
1996	123 000	148 000	148 000	179 000
1997	129 000	152 000	155 000	183 000
1998	139 000	160 000	167 000	192 000
1999	148 000	166 000	179 000	201 000
2000	155 000	169 000	187 000	204 000
2001	164 000	174 000	198 000	209 000
2002	173 000	180 000	208 000	217 000
2003	178 000	182 000	213 000	218 000
2004	182 000	185 000	219 000	223 000
2005	192 000	192 000	231 000	231 000
Gjennomsnitt				
1996-1998		153 000		185 000
1997-1999		159 000		192 000
1998-2000		165 000		199 000
1999-2001		170 000		205 000
2000-2002		174 000		210 000
2001-2003		179 000		215 000
2002-2004		182 000		219 000
2003-2005		186 000		224 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

15.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Vi skal innledningsvis se på omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2005, for hele befolkningen. Vi definerer vedvarende eller kronisk lavinntekt med å ta utgangspunkt i det beløpet som utgjør den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder. Tabell 15.1 viser for eksempel at i treårsperioden 2003 til 2005 var mediangjennomsnittet for inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) 224 000 kroner for hele befolkningen. Dette betyr at ut ifra EUs lavinntektsdefinisjon (60 prosent av medianen), vil lavinntektsgrensen (gjennomsnittet for treårsperioden) være på 134 000 kroner. Alle personer som i gjennomsnitt hadde en så lav årlig inntekt per forbruksenhet i årene 2003 til 2005, vil etter denne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECDs definisjon vil tilsvarende lavinntektsgrense (50 prosent av mediangjennomsnittet) være på om lag 93 000 kroner.

Tabell 15.2 viser hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2005, for både OECD og EU-definisjonen. For bedre å få fram spredningen i fordelingen viser vi i tillegg andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Vi har allerede sett at om lag 11 prosent av befolkningen hadde årlig lavinntekt (EU definisjon) i 2005, mens det ifølge OECDs noe strengere definisjon var knapt 6 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen (se kapittel 3). Når vi nå går over til å se på hvor mange som har permanent eller "vedvarende" lavinntekt i en periode på minst tre år, faller andelen personer i lavinntektsgruppen. Ifølge EUs definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt om lag 9 prosent i perioden 2003-2005, mens tilsvarende tall var 4 prosent ifølge OECDs definisjon. Det synes dermed klart at noen personer av ulike årsaker bare har forbigående lave inntekter.

Som allerede påpekt i kapittel 3 vil personer under utdanning i noen grad kunne påvirke andelen personer med svært lave inntekter. Dette fordi inntektsundersøkelsen ikke definerer studielån som inntekt og at studenter, som hovedsakelig lever av studielån, dermed i stor grad blir å finne i lavinntektsgruppen. Som et forsøk på å korrigere for betydningen av økningen i studentmassen viser tabell 15.2 også hvor mange som har vedvarende lavinntekt når vi utelater studenter. Studenter er her definert som personer som bodde alene siste året i treårsperioden og som var mottakere av studielån.

Tabell 15.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2005. Andel personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under henholdsvis 50 prosent og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer. Standardavvik i parentes

Periode	OECD-skala				EU-skala				Antall observasjoner
	50 %	Std.avvik	60 %	Std.avvik	50 %	Std.avvik	60 %	Std.avvik	
Alle personer									
1996-1998	2,4	(0,13)	7,5	(0,22)	4,0	(0,16)	9,7	(0,25)	17 351
1997-1999	2,3	(0,13)	6,8	(0,21)	3,7	(0,16)	9,0	(0,24)	17 334
1998-2000	2,1	(0,12)	6,1	(0,20)	3,4	(0,15)	8,8	(0,24)	17 214
1999-2001	2,2	(0,13)	6,1	(0,20)	3,3	(0,15)	8,5	(0,24)	17 162
2000-2002	2,7	(0,13)	6,6	(0,21)	3,7	(0,16)	9,0	(0,24)	17 259
2001-2003	2,9	(0,14)	6,5	(0,20)	4,0	(0,16)	8,9	(0,23)	17 339
2002-2004	3,6	(0,17)	7,2	(0,24)	4,1	(0,18)	9,6	(0,27)	13 671
2003-2005	3,9	(0,15)	7,4	(0,21)	4,9	(0,17)	9,5	(0,23)	18 500
Alle personer eksklusive studenter¹									
1996-1998	2,0	(0,12)	6,8	(0,21)	3,5	(0,15)	8,9	(0,24)	17 204
1997-1999	1,9	(0,12)	6,2	(0,20)	3,1	(0,14)	8,1	(0,23)	17 187
1998-2000	1,7	(0,11)	5,6	(0,19)	2,9	(0,14)	8,2	(0,23)	17 089
1999-2001	1,8	(0,12)	5,5	(0,19)	2,8	(0,14)	7,8	(0,23)	16 999
2000-2002	2,1	(0,12)	5,9	(0,20)	3,0	(0,15)	8,1	(0,23)	17 073
2001-2003	2,4	(0,13)	5,8	(0,19)	3,3	(0,15)	7,9	(0,22)	17 110
2002-2004	3,0	(0,16)	6,4	(0,23)	3,3	(0,17)	8,5	(0,26)	13 516
2003-2005	3,0	(0,14)	6,1	(0,19)	3,6	(0,15)	7,9	(0,21)	18 246

¹ Personer som bor alene siste året i perioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabellen viser som forventet at andelen personer med lavinntekt er noe lavere når studentene er utelatt. For OECDs lavinntektsdefinisjon faller andelen med lavinntekt (under 50 prosent av mediangjennomsnittet) fra 3,9 til 3,0 prosent, mens andelen faller noe mer - fra 9,5 til 7,9 prosent - ved bruk av EUs definisjon (under 60 prosent av mediangjennomsnittet).

Tar en hensyn til den statistiske usikkerheten målt ved 2*standardavviket (95 prosent konfidensintervall) får vi at andelen med lavinntekt (OECDs definisjon) ligger innenfor et intervall på mellom 2,7 - 3,3 prosent. Dette betyr at mellom 120 000 og 145 000 personer hadde vedvarende lavinntekt i perioden 2003-2005 i følge OECDs lavinntektsdefinisjon (vi regner en treårs-populasjon til å være 4,4 millioner personer for årene 2003-2005). Til sammenligning gir EUs lavinntektsdefinisjon et antall på mellom 330 000 - 365 000 personer med vedvarende lavinntekt (fra 7,5 til 8,3 prosent), når lavinntektsgrensen øker til under 60 prosent av mediangjennomsnittet. Vi minner igjen om at den store variasjonen i tallfestingen av personer med lav inntekt både skyldes ulik lavinntektsgrense (hhv. 50 og 60 prosent av medianen), men også ulik antakelser om husholdningenes stordriftsfordeler (ekvivalensskala).

Når det gjelder utviklingen i vedvarende lavinntekt viser tabellen at perioden fra 1996 fram til om lag 2001 er preget av en reduksjon i tallet på personer med vedvarende lavinntekt, både ut ifra OECDs og EUs lavinntektsdefinisjon. Utviklingen etter 2001 er noe forskjellig for de to lavinnteksdefinisjonene. For EUs lavinntektsdefinisjon er utviklingen meget stabil med små endringer i tallet på personer med vedvarende lavinntekt. For OECDs metode finner vi imidlertid en økning i tallet på personer med vedvarende lavinntekt

hvert år fra 2001 og fram til 2004. Tallene for 2005 tyder likevel på at økningen kan ha stoppet opp. Dersom studentene utelates var det samme andel med vedvarende lavinntekt i perioden 2002-2004 som i perioden 2003-2005 (3,0 prosent).

15.4. Sammensetning av lavinntektgruppen

Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt varierer i stor grad med hvilken lavinnteksdefinisjon som benyttes, slik tilfelle også var for årlig lavinntekt. Ved bruk av EUs definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. Til sammen utgjør disse to gruppene vel halvparten (53 prosent) av alle med vedvarende lavinntekt, men bare 16 prosent i befolkningen som helhet. En annen stor gruppe er par med barn, der yngste barn er under 7 år, med en andel på 14 prosent. Småbarnsfamiliene er likevel ikke overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, når en benytter EUs lavinnteksdefinisjon, siden andelen i befolkningen som helhet er om lag 20 prosent.

Når en benytter OECDs lavinnteksdefinisjon, som altså har en mye lavere lavinntektsgrense, så er det en svært høy andel aleneboende under 45 år med vedvarende lavinntekt. Nesten 4 av 10 personer med vedvarende lavinntekt tilhørte denne husholdningstypen i 2005. I tillegg utgjør nå par med småbarn en betydelig andel av de med vedvarende lavinntekt, med en andel på 25 prosent. Derimot så finner vi nå svært få enslige eldre i lavinntektgruppen. Dette skyldes det forholdet vi har omtalt tidligere, at lavinntektsgrensen ifølge OECDs definisjon vil ligge klart lavere enn det som var gjennomsnittlig minstepensjon til enslige i samme periode, og at det dermed vil være få alderspensjonister blant de med lavinntekt.

Tabell 15.3. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt 2003 - 2005, og befolkningen i alt. To ulike lavinntektsdefinisjoner. Prosent

	Personer med lavinntekt		Alle personer ¹
	OECD-definisjon (50%)	EU-definisjon (60%)	
Enslige under 45 år	39	32	10
Enslige 45-64 år	2	5	4
Enslige 65 år og eldre	0	21	6
Par uten barn under 45 år	2	3	3
Par uten barn 45-64 år	2	1	9
Par uten barn 65 år og eldre	1	5	8
Par med barn, 0-6 år	25	14	20
Par med barn 7-17 år	12	8	21
Enslige forsørgere	11	7	7
Andre husholdninger	6	5	10
Alle personer	100	100	100

¹ Alle personer som tilhørte befolkningen i hele treårsperioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

15.5. Yrkestilknytning og utdanning

For personer i yrkesaktiv alder er det nær sammenheng med det å stå utenfor arbeidslivet over flere år, og det å ha vedvarende lavinntekt. Blant alle personer som var 25-65 år og som hadde tilhørt en husholdning uten noen yrkestilknyttede i en treårsperiode, hadde så mange som 33 prosent vedvarende lavinntekt i 2005. Siden andelen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjon) blant alle personer i samme aldersgruppe bare var på 6 prosent, betyr dette at de uten yrkestilknyttede i husholdningen hadde vel 5 ganger større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med alle i denne aldersgruppen. Men vi merker oss samtidig at personer i husholdninger med en mer sporadisk tilknytning til arbeidslivet har like stor sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt, som de uten yrkestilknyttede. Blant de personene som i treårsperioden hadde tilhørt en husholdning der minst ett medlem var yrkestilknyttet i minst ett av årene, hadde så mange som 34 prosent vedvarende lavinntekt. Det er først når en tilhører en husholdning der minst ett medlem har en stabil tilknytning til arbeidslivet at sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt blir drastisk redusert. Blant de personene i en husholdning med ett yrkestilknyttet medlem alle tre årene i perioden, hadde bare tre prosent vedvarende lavinntekt i 2005.

For personer i aldersgruppen 25-65 år er det også en sterk sammenheng mellom egen yrkestilknytning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. I følge EUs lavinntektsdefinisjon hadde mer enn en femdel av alle dem som ikke var yrkestilknyttet i treårsperioden 2003-2005, vedvarende lavinntekt. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. På den annen side er det knapt noen av dem som har vært yrkesaktiv i hvert av årene i treårsperioden, som har vedvarende lavinntekt.

Vi ser for øvrig at andelen personer med vedvarende lavinntekt er betydelig lavere blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år), sammenlignet med befolkningen i alt (EU-definisjon). Dette skyldes, som tidligere påpekt, den høye andelen eldre i lavinntektsgruppen ved denne definisjonen.

Selv om vi går over til å benytte OECDs lavinntektsdefinisjon rokker ikke dette ved den betydningen yrkestilknytning har på forekomsten av lavinntekt over tid. Det er igjen klare forskjeller i forekomsten av lavinntekt mellom de helt uten og de med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

På grunn av endringer i standard for utdanningsgruppering, er det i dette kapitlet ikke mulig å gi sammenliknbare tall for utdanningsnivået for eldre årsganger av panelet. Det er dermed den gamle definisjonen som er benyttet, og bare for årene 1996 – 2004.

Det er en nær sammenheng mellom hvilket utdanningsnivå en har, og forekomsten av lavinntekt. Tabell 15.5 viser at personer med lav formell utdanning har klart større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med befolkningen generelt. Ved bruk av EUs lavinntektsdefinisjon viser det seg at så mange som hver femte voksne person med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå, hadde vedvarende lavinntekt. Dette var mer enn dobbelt så hyppig som blant de som hadde fullført videregående skole og nesten tre ganger større sannsynlighet enn for de med utdanning på universitets- og høyskolenivå. Men vi legger samtidig merke til at det er gruppen av personer der vi mangler opplysninger om utdanningsnivået, som har den aller høyeste forekomsten av vedvarende lavinntekt (28 prosent). Det er først og fremst innen innvandrerbefolkningen man mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning.

Tabellen viser også sammenhengen mellom lavinntekt og utdanningsnivå basert på den gamle OECD-skalaen og med 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. Med unntak for de med uoppgitt utdanning, har utdanningsnivået nesten ingen ting å si for forekomsten av vedvarende lavinntekt ved bruk av denne definisjonen. Dette kan virke overraskende, men forklaringen er igjen å finne i den ulike sammensetningen i lavinntektsgruppen som de to definisjonene gir. Det er i dag først og fremst blant de aller eldste vi finner mange med lav formell utdanning. Siden alderspensjonistene fremdels utgjør en stor del av gruppen med lavinntekt ved bruk av EUs definisjon, men svært få ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, påvirker dette også sammenhengen mellom (lav) utdanning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det vil derfor være en relativt høy andel unge personer i lavinntektsgruppen ved bruk av OECDs lavinntektsdefinisjon, og blant de unge er det i dag svært få som avslutter utdanningen ved fullført ungdomsskole.

Tabell 15.4. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede husholdningsmedlemmer og egen yrkestilknytning. Andel med vedvarende lavinntekt. Alder refererer seg til siste året i referanseperioden

	OECD-definisjon (50%)						EU-definisjon (60%)					
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005
Kjennemerker ved husholdningen personen tilhører												
Personer (25-65 år) i husholdninger der ingen er yrkestilknyttet i noen av årene	14	11	14	19	14	13	34	29	34	35	32	33
Personer (25-65 år) i husholdninger med ett yrkestilknyttet medlem i minst ett av årene	8	11	8	8	11	18	22	28	20	22	30	34
Personer (25-65 år) i husholdninger med ett yrkestilknyttet medlem i alle årene	1	1	1	1	1	1	3	3	4	4	4	3
Kjennemerker ved personen												
Personer (25-65 år) som ikke har vært yrkestilknyttet i noen av årene	9	7	9	9	10	12	20	18	20	19	22	22
Personer (25-65 år) som har vært yrkestilknyttet minst ett av årene	4	6	5	5	4	5	13	14	11	14	14	14
Personer (25-65 år) som har vært yrkestilknyttet i alle årene	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1
Alle personer 25-65 år	2	2	2	2	3	3	5	5	5	6	6	6

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 15.5. Andelen personer 16 år og eldre med vedvarende lavinntekt, etter utdanningsnivå¹. Prosent. Alder refererer seg til første året i referanseperioden

	OECD-definisjon (50%)						EU-definisjon (60%)					
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005
Personer 16 år og eldre med utdanning på grunnskolenivå	2	2	2	2	3	:	21	21	21	19	19	:
Personer 16 år og eldre med utdanning på videregående nivå	2	2	3	3	3	:	8	8	8	8	8	:
Personer 16 år og eldre med utdanning på universitet/høyskole nivå	3	2	3	3	3	:	6	5	5	6	7	:
Uoppgitt utdanning	19	17	19	16	17	:	27	26	33	26	28	:
Alle personer 16 år og eldre	2	2	3	3	3	4	10	10	10	10	10	10

¹ Pga. endringer i standard for utdanningsgruppering er det ikke mulig å gi sammenliknbare tall for utdanningsnivået for eldre årganger av panelet. Det er her benyttet den gamle definisjonen. Tallene går derfor kun til 2004.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

15.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Bruk av sosialhjelp og bostøtte

Vi skal nå se nærmere på sammenhengen mellom ulike økonomiske indikatorer og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det er for eksempel en rimelig antakelse at personer med vedvarende lavinntekt vil være hyppigere mottakere av supplerende ytelser som for eksempel bostøtte og sosialhjelp, enn andre personer. Ifølge tabell 15.6 viser det seg at dette også er tilfelle. Vi ser at så mange som 46 prosent av alle som tilhørte et hushold som mottok bostøtte i alle årene i treårsperioden, også hadde vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen). Vi finner en enda høyere andel med lavinntekt (52 prosent) blant de i husholdninger som fikk økonomisk sosialhjelp i hvert av årene i treårsperioden. Det er videre en meget sterk sammenheng mellom det å motta sosialhjelp i kombinasjon med bostøtte, og det å tilhøre gruppen av personer med kronisk lave inntekter. Om lag 63 prosent av alle som i en treårsperiode mottok både bostøtte og sosialhjelp, var også å finne i gruppen med

vedvarende lavinntekt. Det går også fram av tabellen at samsvaret mellom det å motta supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte og det å tilhøre lavinntektsgruppen, har blitt sterkere de siste årene.

Det kan være flere mulige årsaker til denne utviklingen. Blant annet kan noe av forklaringen skyldes at det ble flere innvandrere i lavinntektsgruppen i denne perioden. Det viser seg at det er svært mange innvandrere i gruppen som mottar sosialhjelp i (minst) tre påfølgende år og som samtidig hadde vedvarende lavinntekt. Andelen innvandrere i denne gruppen har dessuten økt betydelig de siste årene. I tillegg kan den sterke sammenhengen mellom sosialhjelp og kronisk lavinntekt skyldes at satsene for sosialhjelp, som ifølge de statlige retningslinjene hovedsakelig bare skal oppjusteres med konsumprisindeksen, ikke helt har holdt trinn med den generelle inntektsveksten i samfunnet. Det kan dermed bli et økt misforhold mellom utviklingen i lavinntektsgrensen, som baserer seg på utviklingen i medianinntekten til husholdningene, og sosialhjelpssatsene.

Det er likevel nødvendig å gjøre oppmerksom på at det ikke nødvendigvis er de samme personene som mottar for eksempel både sosialhjelp og bostøtte. Av alle personer som tilhørte en husholdning som fikk sosialhjelp i en treårsperiode, var det bare om lag en fjerdedel som også fikk bostøtte de samme årene. Det går likevel klart fram at jo viktigere sosialhjelp og bostøtte er som inntektskilde, desto mer sannsynlig er det at en befinner seg i gruppen med vedvarende lavinntekt. Vi ser at andelen i lavinnteksgruppen er lavere for de som bare har mottatt sosialhjelp eller bostøtte mer sporadisk i løpet av treårsperioden, enn for de som har mottatt slike ytelser i hvert av de tre årene. Vi ser også at for de "tunge" brukerne av sosialhjelp, det vil si de som tilhører en husholdning der sosialhjelpen var største inntektskilde i treårsperioden, hadde så mange som 8 av 10 vedvarende lavinntekt.

Ved bruk av OECDs lavinnteksdefinisjon endres bildet noe. Det er særlig sammenhengen mellom det å motta bostøtte og det å ha vedvarende lavinntekt som blir svakere. Årsaken til dette er nok først og fremst at bostøtten i stor grad går til pensjonister, men på grunn av at det er svært få pensjonister i lavinnteksgruppen ved bruk av OECDs definisjon, blir det også få mottakere av bostøtte i denne gruppen.

Rentebelastning

En av de største utgiftspostene til husholdningene er gjeldsrenter. Selv om det tradisjonelt har vært slik at

det er de husholdningene som har de høyeste inntektene som også har mest gjeld, kan det likevel tenkes at renteutgiftene tynger mest for dem med de laveste husholdningsinntektene. I tabell 15.6 definerer vi alle som i en treårsperiode hadde renteutgifter som oversteg 15 prosent av samlet husholdningsinntekt i samme treårsperiode, som en gruppe med høy gjeldsrentebelastning. Som tabellen viser hadde om lag 11 prosent av de med høy gjeldsrentebelastning vedvarende lavinntekt, ifølge EUs lavinnteksdefinisjon. Siden andelen med vedvarende lavinntekt i hele befolkningen var på om lag 9 prosent, tyder dette på at de med høy rentebelastning er noe overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Det ser videre ut til at det har blitt flere i denne gruppen med vedvarende lavinntekt de siste årene. Tilsvarende andel i forrige treårsperiode var for eksempel 8 prosent. Siden rentenivået falt i denne perioden, skyldes trolig økningen i rentebelastningen økt låneopptak blant husholdningene.

Vi finner den samme utviklingen når vi går over til å benytte OECD sin lavinnteksdefinisjon. Vi ser nå at 7 prosent av de med høy rentebelastning er å finne blant de med vedvarende lavinntekt, det vil si en noe høyere andel enn i befolkningen totalt (4 prosent). Også for OECDs målemetode finner vi at det har blitt flere med vedvarende lavinntekt blant de med høy rentebelastning de siste årene.

Tabell 15.6. Personer i husholdninger med ulike indikatorer¹ for økonomisk utsatthet, høy rentebelastning og store sykdomsutgifter. Andel med vedvarende lavinntekt. Prosent

	OECD-definisjon (50%)						EU-definisjon (60%)					
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005
Økonomisk utsatthet												
Personer i husholdninger som mottar bostøtte i hele treårsperioden	6	7	11	9	16	19	35	32	40	34	45	46
Personer i husholdninger som mottar bostøtte i minst ett av årene treårsperioden	5	6	9	10	17	17	28	27	30	30	39	40
Personer i husholdninger som mottar sosialhjelp i minst tre påfølgende år	10	15	21	18	27	29	29	32	42	39	54	52
herav personer der sosialhjelp utgjør minst 50 % av husholdningens samlede inntekt	18	42	42	45	40	48	60	75	81	78	77	79
Personer i husholdninger som mottar sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	9	9	11	12	14	16	22	21	24	25	30	31
Personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp i minst tre påfølgende år	13	24	33	33	43	45	36	32	47	49	67	63
Personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	8	12	17	19	27	26	26	22	28	33	47	46
Høy rentebelastning												
Personer i husholdninger som har høy rentebelastning i minst tre påfølgende år	5	4	3	4	6	7	7	7	7	8	8	11
Store sykdomsutgifter												
Personer i husholdninger som mottar grunnstønad i minst tre påfølgende år	0	0	0	0	0	0	3	3	4	3	3	3
Personer i husholdninger som mottar grunnstønad i minst ett av tre påfølgende år	1	0	0	1	1	1	3	3	4	5	5	4
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	3,6	3,9	9,0	8,5	9,0	8,9	9,6	9,5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

En annen utgiftspost som en kan anta at de med lave inntekter har større problemer å hanskes med enn andre, er store sykdomsutgifter. Ifølge levekårsundersøkelsene er det for eksempel særlig blant de eldre i lavinnteksgruppen at mange oppgir at de har dårlig helse (se Statistisk sentralbyrå 2003), og som dermed også kan ha store utgifter som følge av dette. I datagrunnlaget som benyttes her har en ikke gode nok opplysninger om hvordan en skal definere hva som er store sykdomsutgifter, men en tilnærming kan være å benytte opplysninger om mottatt grunnstønad fra Folketrygden for å identifisere personer som har betydelige utgifter som følge av sykdom eller funksjonshemming.

Det synes likevel klart at husholdninger som mottar grunnstønad i liten grad er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Både ved bruk av EU sin lavinnteksdefinisjon og OECD sin definisjon, er det klart færre med vedvarende lavinntekt blant de som mottar grunnstønad, enn blant resten av befolkningen.

15.7. Boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet

Hvem har vedvarende lav inntekt?

I analysen av boforhold, økonomiske problemer og tilknytning til arbeidsmarkedet er datagrunnlaget EU-SILC. Gruppen med vedvarende lavinntekt er som tidligere nevnt ikke helt sammenlignbar med lavinnteksgruppen i inntektsdelen fordi det mangler opplysninger om barn under 16 år. Når det gjelder gruppen lavinntekt 2001-2003, er denne basert på levekårsundersøkelsen hvor det også var en øvre aldersgrense slik at disse tallene bare dekker personer til og med 86 år. Selve avgrensningen er foretatt på samme måte, det er brukt samme inntektsbegrep, samme ekvivalensskala og lavinntektsgrensen som er brukt er også den samme (134 000 2005-kroner). Med EU-SILC som kilde finner vi da at 10,3 prosent av befolkningen faller inn under definisjonen for vedvarende lavinntekt når vi ser på perioden 2004-2006 (inntektsårene 2003-2005).

I vurderingen av boforhold og økonomi vil blant annet aldersforskjellene mellom lavinnteksgruppen og befolkningen være viktig. Vi skal derfor her kort gå gjennom noen viktige trekk ved sammensetningen av lavinnteksgruppen slik den er definert her.

I gruppen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen) er fortsatt unge og eldre betydelig overrepresentert. Unge under 25 år utgjør 30 prosent av personer 16 år og over, eldre over 66 år 25 prosent. I befolkningen utgjør de to gruppene bare knappe 30 prosent til sammen.

Eldre kvinner er i stor grad overrepresentert i lavinnteksgruppen. Menn fra 67 år og oppover utgjør knappe 5 prosent av lavinnteksgruppen, mens de utgjør nesten 7 prosent av den totale befolkningen 16 år og over. Kvinner i samme alder utgjør derimot 20 prosent av lavinnteksgruppen, mens de utgjør knappe 9 prosent av befolkningen 16 år og over. Både menn og kvinner i alderen 45-66 år utgjør en vesentlig mindre del av gruppen med vedvarende lavinntekt enn av befolkningen. Unge menn (16-24 år) utgjør til sammen 14 prosent av lavinnteksgruppen, unge kvinner utgjør 16 prosent. I befolkningen 16 år og over utgjør de henholdsvis 7 og 6 prosent.

Et annet viktig trekk ved lavinnteksgruppen er at unge og eldre enslige utgjør en stor del av gruppen. Yngre enslige under 45 år utgjør 24 prosent, og eldre enslige på 67 år eller mer utgjør 21 prosent. I befolkningen 16 år og over utgjør disse gruppene henholdsvis 9 og 7 prosent. Blant yngre med lavinntekt har det imidlertid vært en reduksjon i andelen enslige de siste årene. Også unge par (under 45 år) uten barn er overrepresentert i lavinnteksgruppen, men det skyldes i stor grad det høye innslaget av studenter i denne gruppen (46 prosent).

En betydelig del av personer med vedvarende lavinntekt er studerende, 22 prosent er skoleelever eller studenter, sammenlignet med 11 prosent i hele befolkningen. Det betyr ikke at disse nødvendigvis er hovedinntektstakere i husholdningen, men det tyder likevel på at studenter utgjør en betydelig del av lavinnteksgruppen. 10 prosent i lavinnteksgruppen er aleneboende studenter. I tillegg til dette kommer det en del studentpar.

Vi har presentert tall for de med vedvarende lavinntekt i 2001-2003 og 2004-2006 selv om det er et kort tidsrom og selv om utvalgene av lavinntektspersoner er så små at det er vanskelig å få statistisk sikre resultater med hensyn til endringer (for helseforhold er det perioden 2002-2004 og 2004-2006 vi har tall for). Likevel vil resultater fra to årganger som ikke har overlappende tidsperiode for inntekt kunne gi en noe mer presis oppfatning av nivået og stabiliteten i de ulike indikatorene.

Boligtype og -standard

Befolkningens boforhold er i ganske stor grad livsfasebestemt og selve boligbehovet vil i stor grad variere ut fra hvilken livsfase man befinner seg i. I et så markedsdominert system som det norske boligmarkedet, vil også kjøp av bolig representere en betydelig investering som vanligvis blir gjort i forholdsvis ung alder ved opptak av lån som nedskrives over livsløpet. Boligsituasjonen for eldre avspeiler derfor ikke bare deres nåværende situasjon, men vil avhenge sterkt av blant annet deres familie- og yrkeskarrierer over et langt tidsrom. For unge vil lav inntekt over tid kunne være et forhold som begrenser muligheten til å etablere seg på boligmarkedet.

Tabell 15.7. Boligtype og boligstandard for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2004-2006

	18-44 år			Over 44 år			18 år og over			Vedvar- ende lav- inntekt uten studenter 2004- 2006
	Vedvar- ende lav- inntekt		Vedvar- ende lav- inntekt	Vedvar- ende lav- inntekt		Vedvar- ende lav- inntekt	Vedvar- ende lav- inntekt			
	Alle 2004 - 2006	2001- 2003	2004- 2006	Alle 2004 - 2006	2001- 2003	2004- 2006	Alle 2004 - 2006	2001- 2003	2004- 2006	
Andel personer som										
bor i enebolig, våningshus	55	43	36	68	68	69	62	55	49	54
bor i småhus ellers	18	18	16	14	16	13	16	17	15	16
bor i husholdning som eier	73	27	40	90	69	69	82	47	51	57
bor i husholdning som er selveier	60	18	25	77	60	62	69	38	39	45
bor alene	19	65	38	26	68	72	23	66	51	52
bor trangt	14	27	27	2	1	3	8	15	18	14
bor svært romslig	16	9	10	44	39	49	30	23	25	30
mangler bad eller WC	0	3	0	0	3	0	0	3	0	0
Bor i bolig										
med råte eller fukt	9	11	14	6	8	11	8	9	13	14
som er utsatt for støy	15	26	21	10	12	14	12	19	18	16
som er utsatt for forurensning	7	9	7	7	13	10	7	11	8	8
Bor i område med kriminalitet, vold og hærværk	5	8	7	4	6	7	4	7	7	8
Boligareal per husholdning. Kvm.	110	65	71	122	92	98	116	78	83	89
Boligareal per person. Kvm.	42	47	49	67	75	80	53	59	52	56
Antall svar i alt	1 813	119	225	1 847	95	104	3 660	214	329	238

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.
Kilde: EU-SILC.

Som vi har sett er gruppen med vedvarende lavinntekt dominert av unge og eldre. Når det gjelder boligtype og -standard må man forvente at lavinntekts-situasjonen har mer umiddelbar virkning for unge enn for eldre. I tolkningen av tall for lavinntektsgruppen er det derfor nødvendig å dele opp etter alder i stedet for å fokusere bare på lavinntektsgruppen under ett. Men små utvalg gir bare mulighet for en grov alders-oppdeling slik det fremgår av tabell 15.12.

Få eiere og mer trangbodddhet blant yngre med vedvarende lavinntekt...

I aldersgruppen der en stor del av husholdningene er i etableringsfasen vil som sagt lav inntekt over flere år redusere mulighetene for å eie sin egen bolig. Dette gjen-speiles i at bare 40 prosent av 16-44 åringene med lav-inntekt eier boligen, mot drøyt sju av ti i befolkningen i samme alder. Den lave andelen eiere skyldes i noen grad at det er en betydelig større andel helt unge i lavinntektsgruppen enn blant alle i alderen 16-44 år. Holder vi dessuten studenter utenfor lavinntektsgruppen, øker andelen eiere blant de yngre til 44 prosent.

Likevel er det fortsatt en langt lavere andel eiere blant unge i lavinntektsgruppen enn i befolkningen i samme alder. Dette har antakelig også sammenheng med at en mye større andel i lavinntektsgruppen bor alene. Blant aleneboende under 45 år er det bare 11 prosent som eier sin egen bolig. Nå kan vi observere en nedgang i andelen aleneboende blant unge med lavinntekt de siste årene, og dette kan være en medvirkende årsak til at andelen eiere har økt. Blant yngre under 45 år i lavinntektsgruppen bodde 38 prosent alene i 2006, sammenlignet med 23 prosent blant alle yngre. Vi vet

at pardannelse påvirker eierforholdet til boligen. Utvalget av personer i lavinntektsgruppen er imidlertid så lite at det er vanskelig å undersøke betydningen av dette forholdet.

Unge i lavinntektsgruppen bor i noe mindre grad i enebolig enn befolkningen i samme alder, 36 mot 55 prosent, mens andelen som bor i småhus er nokså lik. For gruppen under 45 år, finner vi dessuten statistisk sikre forskjeller som viser at lavinntektsgruppen bor noe dårligere. Klarest finner vi dette når det gjelder boligens størrelse. 27 prosent av lavinntektsgruppen bor trangt, mens det gjelder bare 14 prosent blant alle i samme alder. Boligene til lavinntektsgruppen er også i gjennomsnitt betydelig mindre målt i antall kvadratmeter, 71 kvadratmeter mot 110 kvadratmeter i gjennomsnitt for alle i samme alder. Ser vi på antall kvadratmeter per person veies dette imidlertid opp av at lavinntektshusholdningene i gjennomsnitt er mindre, slik at målt i gjennomsnittlig antall kvadratmeter per person så har faktisk personer i lavinntekts-husholdninger noe mer plass til rådighet.

Også målene på boligstandard og bomiljø viser noen forskjeller selv om gruppene er for små til å fastslå dette med ønsket grad av statistisk sikkerhet. Det er knapt noen som mangler bad eller wc, men blant personer under 45 år med vedvarende lavinntekt finner vi at 14 prosent bor i en bolig med råte eller fukt. Tilsvarende blant alle i samme alder er 9 prosent. For indikatorene på bomiljø er det først og fremst utsatthet for støy som skiller lavinntektsgruppen fra andre. 21 prosent i lavinntektsgruppen under 45 år er plaget av dette.

... mens middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt opprettholder sin boligstandard

Blant middelaldrende og eldre er forskjellen i andelen eiere mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele aldersgruppen mindre enn blant de yngre, selv om forskjellen også her er statistisk sikker. 69 prosent av middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er eiere, mens det gjelder 90 prosent totalt i samme alder. Her kan høyere alder blant personer i lavinntektsgruppen også forklare litt av forskjellen, generelt er andelen eiere i befolkningen litt lavere blant de eldste enn blant middelaldrende og yngre eldre.

Forskjellene i boligsituasjon er også vesentlig mindre mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle for de som er over 44 år. Det er ingen forskjell i type bolig. Det er svært få som bor trangt både i lavinntektsgruppen og totalt, og andelen som bor svært romslig er faktisk noe høyere i lavinntektsgruppen (forskjellen er liten og statistisk usikker). På samme måte som for de yngre finner vi at selv om boligene til middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er noe mindre, er boligarealet per person større enn for alle middelaldrende og eldre. Andelen som bor i fuktig bolig er noe høyere i lavinntektsgruppen hvor 11 prosent opplever dette mot 6 prosent blant alle i samme alder. For de ulike indikatorene på bomiljø finner vi at lavinntektsgruppen gjennomgående opplever tegn på dårlig bomiljø hyppigere enn befolkningen, men forskjellene er relativt små.

Vi har sett litt på hvor store andeler som har skiftet bolig fra intervjutidspunktet i 2005 til intervjutidspunktet i 2006, og ser da at tilknytningen til bolig er veldig stabil for middelaldrende og eldre uavhengig av inntekt. Det finnes støtteordninger som skal hjelpe folk med dårlig økonomi til å bli boende. Blant de over 67 år er det svært få som flytter, og de få som faktisk har gjort det, tilhører ikke lavinntektsgruppen. Blant middelaldrende i alderen 45-66 år, er andelen flyttere noe høyere i lavinntektsgruppen enn blant de som ikke har lavinntekt, men de virkelig store forskjellene finner vi i de yngste aldersgruppene. Blant 16-24 åringer har to av tre med lavinntekt flyttet i perioden 2005-2006, mens det gjelder knapt en av tre blant de som ikke har lavinntekt.

Boligøkonomi

Samme husleie men mindre utgifter til boliglån blant yngre med lavinntekt

Gjennomsnittlig husleie er noe lavere for leiere i lavinntektsgruppen enn for alle som leier, men forskjellen er ikke større enn 5 600 kroner i gjennomsnitt per år. Forskjellen mellom lavinntektsgruppen og befolkningen er enda mindre i den yngste aldersgruppen. Yngre leiere i lavinntektsgruppen betalte i gjennomsnitt 45 800 kroner i husleie i 2006, mens det tilsvarende tallet for alle yngre leiere er 49 100 kroner. Ser en bort fra studenter øker leiene til 47 100 blant

yngre i lavinntektsgruppen. Yngre i lavinntektsgruppen betaler altså nesten like mye som alle yngre leiere, selv om leierne i lavinntektsgruppen i gjennomsnitt har mindre boliger (henholdsvis 60 og 78 kvadratmeter). Dette kan skyldes at de bor i områder hvor husleien i gjennomsnitt er høyere per kvadratmeter.

Blant de middelaldrende og eldre leietakere har lavinntektsgruppen 14 200 kroner mindre i husleie enn alle middelaldrende og eldre. Denne forskjellen må, som for de yngre, ses i lys av at leietakere i lavinntektsgruppen har litt mindre boliger enn alle leietakere i alderen 45 år og over (henholdsvis 88 og 100 kvadratmeter), selv om naturligvis også andre faktorer kan bidra.

Utgiftene til boliglån er små blant de 69 prosent av middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt som eier boligen, drøye 7 000 kroner i året (2006). Det er vesentlig mindre enn blant alle i aldersgruppen (28 600 kroner). Det skyldes først og fremst at få har boliglån, det gjelder 22 prosent. Andelen med boliglån i denne gruppen har imidlertid økt de siste årene, og dermed har også gjennomsnittlig utgift til renter og avdrag økt. Blant de yngre er det en mindre andel som eier boligen, 40 prosent. De yngre eierne med vedvarende lavinntekt betalte 34 700 kroner i avdrag og renter på boliglån i 2005, nesten halvparten av gjennomsnittet for alle yngre eiere. Det er flere av de yngre eierne i lavinntektsgruppen enn av alle yngre eiere som ikke har boliglån, det gjelder 40 prosent av eierne i lavinntektsgruppen og 16 prosent av alle yngre.

Relative boutgifter høyest for yngre med lavinntekt, mindre forskjell blant eldre

Både yngre og eldre i lavinntektsgruppen har altså lavere boligutgifter enn de en finner i befolkningen. Men på grunn av lave inntekter vil vi likevel vente at boligutgiftene er en større belastning. Ser vi boligutgiftene i forhold til inntekt etter skatt er det da også tilfellet, spesielt for yngre med vedvarende lavinntekt. Sju av ti i denne gruppen har boligutgifter som utgjør minst 25 prosent av inntekten, for 16 prosent utgjør boligutgiftene under 10 prosent. Andelen med relativt sett høye boligutgifter blant yngre med lavinntekt er langt større enn i befolkningen (23 prosent), men også større enn blant alle yngre (32 prosent).

Også blant middelaldrende og eldre er det forskjell mellom de med vedvarende lavinntekt og alle i aldersgruppen, selv om forskjellen er mindre enn blant de yngre. En av fire over 44 år med vedvarende lavinntekt har høy boutgiftsbelastning, mens 15 prosent totalt i samme aldersgruppe. På den andre siden finner vi også at to av tre i lavinntektsgruppen har boligutgifter som utgjør mindre enn 10 prosent av inntekt etter skatt, noe som faktisk er en mindre andel sammenlignet med de 55 prosentene vi finner totalt blant middelaldrende og eldre.

Tabell 15.8. Boligøkonomi for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2004-2006

	18-44 år			Over 44 år			18 år og over			Vedvar-ende lav-inntekt uten studenter 2004-2006
	Alle 2004 - 2006	Vedvar-ende lav-inntekt 2001-2003	Vedvar-ende lav-inntekt 2004-2006	Alle 2004 - 2006	Vedvar-ende lav-inntekt 2001-2003	Vedvar-ende lav-inntekt 2004-2006	Alle 2004 - 2006	Vedvar-ende lav-inntekt 2001-2003	Vedvar-ende lav-inntekt 2004-2006	
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. Løpende kroner	49 100	35 500	45 800	34 900	21 300	20 700	44 800	31 800	39 200	37 200
Andel leierhusholdninger som ikke betaler husleie	4	4	3	27	39	54	11	14	16	22
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	67 600	38 200	34 700	28 600	2 200	7 100	44 500	11 100	17 500	14 600
Andel eiere uten renter og avdrag	16	29	40	52	92	78	37	76	63	66
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	32	73	70	15	18	25	23	47	50	43
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	20	8	16	55	66	67	39	36	38	45
Oppfatter boutgiftene som svært tyngende	8	11	14	6	7	13	7	9	14	14
noe tyngende	45	46	43	26	28	24	35	38	35	29
Antall svar fra leiere	443	88	139	166	29	33	609	119	172	105
Antall svar fra eiere	1 365	29	85	1 681	65	71	3 046	95	156	132
Antall svar i alt	1 808	119	224	1 847	95	104	3 655	214	327	237

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: EU-SILC.

Den subjektive vurderingen av hvor tyngende boligutgiftene er gir resultater som peker i samme retning, men indikerer mindre forskjell mellom lavinntektsgruppen og andre. Blant middelaldrende og eldre viser den subjektive vurderingen at knapt fire av ti med vedvarende lavinntekt vurderer boligutgiftene som tyngende, mens det gjelder drøyt tre av ti totalt i samme alder. Forskjellen bunner først og fremst i at andelen som oppfatter utgiftene som svært tyngende er noe høyere i lavinntektsgruppen (13 prosent).

Blant yngre derimot viser tallene litt overraskende at det er liten forskjell mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle yngre. 57 prosent av de med vedvarende lavinntekt vurderer boligutgiftene som tyngende, mens det gjelder 53 prosent blant alle i denne aldersgruppen, en så liten forskjell at den er langt fra statistisk sikker. Det er vanskelig å forklare dette. Skyldes det at personer med vedvarende lavinntekt har en annen referanse for vurdering av boligutgifter enn andre unge? Eller betyr det at inntektene ikke gir et godt bilde av økonomien til husholdninger med vedvarende lav inntekt? Det kan f.eks. ha betydning at studielån for studenter ikke regnes som inntekt. Det kan også tenkes at mange har en forventning om økt inntekt i kommende år, og at boutgiftsbelastningen derfor blir lettere å bære så lenge den vurderes som midlertidig.

Bostøtten fra Husbanken er bare delvis rettet mot lavinntektsgruppen. Det er klart flere i de eldre aldersgruppene som mottar bostøtte enn blant de yngre. Blant personer under 45 år mottar 3 prosent

bostøtte, 8 prosent i lavinntektsgruppen. I de eldre aldersgruppene mottar derimot 5 prosent av alle personer bostøtte, og 21 prosent i lavinntektsgruppen.

Økonomiske vansker

En av tre middelaldrende og eldre med lavinntekt oppgir at økonomien er romslig

Det er naturlig nok forskjeller i vurderingen av økonomisk romslighet mellom personer med vedvarende lavinntekt og hele befolkningen 16 år og over, selv om de kanskje er mindre enn man kunne forvente. Henholdsvis 16 og 10 prosent sier at det er svært vanskelig eller vanskelig å få 'endene til å møtes', og denne forskjellen er for liten til å være statistisk sikker.

Det er små forskjeller med hensyn til alder når det gjelder andelen som sier at det er vanskelig å få endene til å møtes. Ser vi på andeler som rapporterer at det er lett eller svært lett, finner vi imidlertid noe forskjell. Blant middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt rapporterer en av tre at det er lett eller svært lett å få endene til å møtes, mens blant alle i samme alder rapporterer nesten halvparten det samme. Blant personer i alderen 18-44 år er det 17 prosent av de med vedvarende lavinntekt som rapporterer romslig økonomi, mens det gjelder 29 prosent totalt.

Det er vanskelig å forklare hvorfor såpass mange med vedvarende lavinntekt, som igjen ofte kan oppfattes som fattige, sier at økonomien er romslig. For de middelaldrende og eldre er det mulig at en stabil økonomi og små krav kan være noe av forklaringen. En

annen mulig forklaring er at utgiftene i lavinntektsgruppen er mindre enn i befolkningen slik at balansen mellom inntekter og utgifter ikke er svært forskjellig. Eller er det slik at inntekter slik de er definert og målt her ikke gir et godt bilde av økonomien for en del i lavinntektsgruppen? (Andersen 2007)

Betalingsvansker noe mer vanlig blant yngre i lavinntektsgruppen

Når det gjelder betalingsvansker vil vi ikke på forhånd vente at lavinntektsgruppen nødvendigvis skiller seg ut. Betalingsproblemer avspeiler i stor grad balansen mellom inntekter og utgifter og i mindre grad inntekten alene. Likevel finner vi en overhyppighet av betalingsproblemer i lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen. I alt 17 prosent av de med vedvarende lavinntekt har opplevd et eller flere av de betalingsproblemene vi kartlegger.

Totalt er det mindre andeler med betalingsproblemer blant middelaldrende og eldre enn det er blant yngre. Blant personer over 45 år og over med vedvarende lavinntekt representerer utgifter til elektrisitet og kommunale avgifter det hyppigste problemet. 8 prosent opplever dette, mot 4 prosent blant alle i samme alder. Det er også en viss overrepresentasjon av problemer med husleie i lavinntektsgruppen, men ellers er forskjellene i forhold til befolkningen i samme alder liten.

Blant yngre i lavinntektsgruppen er omfanget av betalingsproblemer noe større både i forhold til middelaldrende og eldre med lavinntekt og i forhold til yngre totalt. Over en av fem oppgir å ha ett eller flere betalingsproblemer, mens dette gjelder knapt en av ti blant de yngre totalt. Det største enkeltproblemet for yngre i lavinntektsgruppen er husleie. 15 prosent har opplevd betalingsproblemer på dette området, og det er også her forskjellen er størst i forhold til yngre totalt. 10 prosent av de yngre i lavinntektsgruppen rapporterer også problemer i forhold til elektrisitet og kommunale avgifter, men dette er ikke særlig høyere andel enn hva vi finner blant yngre totalt (8 prosent).

Tre av ti yngre har ikke råd til å ha bil

Det er små forskjeller mellom lavinntektsgruppen og befolkningen når det gjelder telefon, farge-TV og vaskemaskin, - nesten alle disponerer disse med et lite unntak for yngre i lavinntektsgruppen der 16 prosent ikke disponerer vaskemaskin. Derimot finner vi forskjeller når det gjelder tilgangen til bil og PC. Blant yngre og middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen disponerer henholdsvis 47 og 34 prosent bil, sammenlignet med 78-77 prosent i befolkningen. Blant middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt er det imidlertid få som sier at det er økonomiske grunner til at de ikke har bil, bare 4 prosent, og det er knapt noen forskjell fra befolkningen i samme alder. Blant yngre med vedvarende lavinntekt derimot, sier 31 prosent at

dette er tilfellet, mot 11 prosent i befolkningen i samme alder.

I motsetning til bil, synes det å være behovet, mer enn økonomi, en som styrer om husholdningen har PC. Det er riktignok færre i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som har PC, men blant yngre er ikke forskjellen større enn fire prosentpoeng (henholdsvis 83 og 87 prosent), og bare 10 prosent i lavinntektsgruppen sier det er økonomiske grunner til ikke å ha PC. Blant middelaldrende og eldre er det bare en av fem i lavinntektsgruppen som disponerer PC (sammenlignet med 59 prosent i befolkningen i samme alder), men det er knapt noen som skylder på økonomien.

En av fem med lavinntekt har ikke råd til ferie borte fra hjemmet

Det er også rimelig å tenke seg at lav inntekt over tid vil kunne påvirke hva man har råd til og ikke. Når det gjelder andeler som ikke har råd til å spise kjøtt eller fisk annenhver dag og som ikke har råd til å holde boligen passe varm er det ikke store forskjeller mellom lavinntektsgruppen og befolkningen totalt, og heller ikke når vi ser på yngre og middelaldrende og eldre hver for seg. Rett nok opplever lavinntektsgruppen dette noe oftere enn befolkningen, men forskjellene er små. Når det gjelder å ha råd til en ukes ferie borte fra hjemmet, så gjelder dette en av fem blant de med vedvarende lavinntekt, og det er jevnt over en dobbelt så stor andel som vi finner i befolkningen.

Få i lavinntektsgruppen får støtte fra andre husholdninger

Økonomiske overføringer fra andre husholdninger (med unntak for underholdsbidrag) blir ikke regnet med i husholdningsinntekten til personer med vedvarende lavinntekt. Dersom slike overføringer er utbredt, vil det naturligvis påvirke vurderingen av lavinntektssituasjonen. Det er større andel i lavinntektsgruppen enn i befolkningen som regelmessig mottar overføringer fra andre husholdninger. 9 prosent av personer med vedvarende lav inntekt sammenlignet med 2 prosent i befolkningen 16 år og over.

Det er de yngre (under 45 år) som mottar økonomiske overføringer fra andre husholdninger hyppigst. Blant yngre i lavinntektsgruppen mottok 13 prosent slike overføringer, sammenlignet med 4 prosent av alle yngre. Blant middelaldrende og eldre er det en liten andel som mottar regelmessig økonomisk støtte, bare 3 prosent også i lavinntektsgruppen.

Er det bare studenter som mottar overføringer? Det er det ikke, selv om overføringer er særlig utbredt blant studenter i lavinntektsgruppen. Holder vi studenter og elever utenfor finner vi at 6 prosent av de yngre med lavinntekt mottok regelmessige overføringer fra andre husholdninger i 2004. Ser vi på alle yngre som ikke er studenter finner vi en andel på 2 prosent.

Tabell 15.9. Indikatorer på betalingsvansker for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2004-2006. Prosent

	18-44 år			Over 44 år			18 år og over			Vedvar-ende lavinntekt uten studenter 2004-2006
	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	
	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	
Betalingsproblemer										
Husleie	7	16	15	2	1	5	4	9	11	9
Boliglån	3	3	1	1	1	2	2	2	1	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	8	19	10	4	5	8	6	13	9	10
Andre lån	6	6	8	1	1	1	3	3	5	5
Økonomisk romslighet										
Svært vanskelig	3	6	3	4	1	8	3	3	4	4
Vanskelig	9	12	15	10	5	11	7	8	12	11
Lett eller svært lett å få endene til å møtes	29	19	17	48	30	33	39	25	24	27
Mottar økonomisk støtte fra andre husholdninger										
	4	11	13	1	1	3	2	7	9	6
Antall svar	1 813	119	225	1 847	95	104	3 660	214	329	238

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: EU-SILC.

Tabell 15.10. Indikatorer på materiell situasjon for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2001-2003 og 2004-2006. Prosent

	18-44 år			Over 44 år			18 år og over			Vedvar-ende lavinntekt uten studenter 2004-2006
	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	Vedvar-ende lav-inntekt		Vedvar-ende lav-inntekt	
	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	Alle 2004 - 2006	2001-2003	2004-2006	
Materiell situasjon										
Andel som disponerer										
Telefon	99	100	99	99	98	99	99	99	99	99
Farge TV	95	94	92	99	99	98	97	96	94	97
PC	87	67	83	59	11	20	72	41	55	45
Vaskemaskin	95	89	84	98	97	96	96	93	89	88
Privatbil	78	43	47	77	41	34	77	42	41	45
Disponerer ikke PC pga. økonomi	6	9	10	2	2	1	4	6	6	7
Disponerer ikke privatbil pga. økonomi	11	37	31	3	6	4	7	22	20	15
Har ikke råd til										
en ukes ferie	12	19	21	7	20	21	9	19	21	22
spise kjøtt eller fisk annen hver dag	6	9	8	2	8	4	4	8	6	6
kjøre nye klær	..	19	15	17
holde boligen varm	2	6	3	2	6	4	2	6	4	4
Antall svar	1 813	119	225	1 847	95	104	3 660	214	329	238

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.

Kilde: EU-SILC.

Helseforhold

Personer i lavinntektsgruppen har dårligere helse enn hele befolkningen. Dette skyldes imidlertid til dels at det er flere eldre. Blant yngre oppgir i overkant av åtte av ti at de har god eller svært god helse og 5 prosent at de har dårlig eller svært dårlig helse, både blant alle yngre og i lavinntektsgruppen. Blant personer over 44 år er det imidlertid store forskjeller i vurderingen av helse. I lavinntektsgruppen vurderer 38 prosent sin

helse som svært god eller god, sammenlignet med 64 prosent blant alle i aldersgruppen. 27 prosent vurderer helsen som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med 13 prosent blant alle. Også innen gruppen 44 år og over er det flere av de eldre i lavinntektsgruppen. Dette kan være noe av forklaringen på de store forskjellene. Utvalget er imidlertid for lite til at vi kan undersøke betydningen av dette.

Tabell 15.11. Helseforhold for personer med vedvarende lavinntekt¹. 2002-2004 og 2004-2006. Prosent

	18-44 år			Over 44 år			18 år og over			Vedvar- ende lav- inntekt uten studenter 2004- 2006
	Alle 2004 - 2006	Vedvar- ende lav- inntekt 2002- 2004	Vedvar- ende lav- inntekt 2004- 2006	Alle 2004 - 2006	Vedvar- ende lav- inntekt 2002- 2004	Vedvar- ende lav- inntekt 2004- 2006	Alle 2004 - 2006	Vedvar- ende lavi- inntekt 2002- 2004	Vedvar- ende lav- inntekt 2004- 2006	
Egenvurdering av helse										
andel med svært god eller god helse	84	77	82	64	35	38	74	57	66	60
andel med dårlig eller svært dårlig helse	5	5	5	13	22	27	9	13	14	17
Andel med kronisk sykdom	22	22	19	44	60	64	33	40	36	42
Nedatt funksjonsevne										
andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	4	3	3	12	13	25	8	10	11	14
andel med noe nedsatt funksjonsevne	8	8	8	17	38	25	13	20	14	16
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	3	3	3	3	4	2	3	3	2	2
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	12	16	23	5	7	9	9	12	17	17
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	8	13	18	4	6	9	6	10	15	15
Antall svar	1 813	119	225	1 847	95	104	3 660	214	329	238

¹ Inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) under 60 prosent av mediangjennomsnittet.
Kilde: EU-SILC.

I hele befolkningen oppgir 33 prosent at de har en kronisk sykdom. Dette er lavt sammenlignet med hva en finner i helseundersøkelser, der om lag 60 prosent oppgir dette. Det skyldes at helseundersøkelsene bruker en langt mer omfattende registreringsmåte der det stilles flere spørsmål for å fange inn kronisk sykdom. Selv om det totale omfanget av kronisk sykdom ikke blir fanget opp her antar vi at resultatene kan brukes til sammenligning av gruppene. Forekomsten av kronisk sykdom viser langt på vei det samme bildet som egenvurdering av helsen. Blant yngre skiller lavinntektsgruppen seg ikke nevneverdig ut, blant yngre er det 19-22 prosent som oppgir kronisk sykdom. Blant personer 44 år og over er det 44 prosent som oppgir kronisk sykdom, mens det i lavinntektsgruppen er 64 prosent. Dette er en statistisk sikker forskjell.

Lavinntektsgruppen blant yngre skiller seg heller ikke ut når det gjelder nedsatt funksjonsevne. Sterkt eller noe nedsatt funksjonsevne forekommer blant 11-12 prosent av gruppene. Blant personer over 44 år er det 29 prosent som har nedsatt funksjonsevne, mens det i lavinntektsgruppen gjelder 50 prosent.

Det er svært få som siste 12 måneder ikke har fått den medisinske hjelpen de har behov for, 2-3 prosent oppgir dette. Vi kan ikke påvise noen forskjell mellom lavinntektsgruppen og befolkningen. Derimot er det et udekket behov for tannlegehjelp. Nesten en av ti totalt oppgir dette. Tallene tyder på at det gjelder flere i lavinntektsgruppen, først og fremst blant de yngre. Det er i betydelig grad økonomiske grunner til at det er et udekket behov for tannlegehjelp. I noe høyere grad enn blant alle rapporterer lavinntektsgruppen at det udekkete behovet skyldes økonomien.

Tilknytning til arbeidslivet

Som vi tidligere har vært inne på er liten yrkesdel-
takelse den viktigste enkeltfaktoren som kan føre til
lavinntekt. Dermed blir det ekstra viktig å se på
tilknytningen til arbeidslivet når vi her tar for oss de
som har vedvarende lavinntekt. Vi ser da også at
lavinntektsgruppen generelt har en mye svakere og
mer ustabil tilknytning til arbeidslivet enn andre i
aldersgruppen 16-66 år.

I lavinntektsgruppen er omtrent fire av ti yrkesaktive
hele året, mot nesten åtte av ti i befolkningen i alderen
16-66 år.¹⁸ Det er en høyere andel helårs yrkesaktive i
lavinntektsgruppen under 45 år, enn blant de i
gruppen 45-66 år, 42 mot 32 prosent.

Blant de yngre i lavinntektsgruppen er det i tillegg 21
prosent som er yrkesaktive deler av året, mot 6 prosent
av alle i samme alder. Dessuten har så mange som 28
prosent i lavinntektsgruppen ikke noen helårsaktivitet,
dvs. at hovedaktiviteten varierer fra måned til måned.
Det er en mer enn dobbelt så høy andel som blant alle i
alderen 16-44 år. Dette tyder på at relativt mange yngre
med lav inntekt har en løs og ustabil tilknytning til
arbeidslivet, noe som kan være en vesentlig forklaring
på hvorfor de har lav inntekt. Blant de yngre i
lavinntektsgruppen er det også en relativt stor andel
helårs studenter, 23 prosent mot 5 prosent av alle i
samme alder. Disse kan forventes å finansiere deler av
livsoppholdet med studielån, og for mange vil dessuten
lavinntektstilstanden være av mer midlertidig status enn
for de eldre. Vi finner små andeler som hele året er

¹⁸ I likhet med foregående kapitler har vi i tabellen for tilknytning til arbeidslivet gruppert på grunnlag av trekk ved den personen i husholdningen høyest yrkesinntekt.

arbeidsledige (3 prosent), pensjonister (2 prosent) eller ikke-yrkesaktive (2 prosent). Her skiller yngre i lavinntektsgruppen seg lite fra alle andre i samme alder.

I lavinntektsgruppen 45-66 år er 32 prosent helårs yrkesaktive, mens bare 6 prosent er yrkesaktive deler av året. Tilsvarende andel har ikke noen helårsaktivitet. 39 prosent er pensjonister, og vi finner også en viss andel helårs arbeidsledige i denne gruppen (6 prosent). Det er også en del i denne gruppen som er ikke-yrkesaktive (15 prosent). Totalt sett ser det altså ut til at det er relativt lav yrkesaktivitet i denne gruppen.

For helårs yrkesaktive i lavinntektsgruppen under ett er det en noe høyere andel som er selvstendige næringsdrivende enn i befolkningen 16-66 ellers. Henholdsvis 12 og 9 prosent. Ser vi på gruppen 45-66 år blir denne forskjellen enda større. Hele 35 prosent i lavinntektsgruppen er selvstendig næringsdrivende. Nå er dette små grupper med stor usikkerhet heftet ved seg, men som nevnt tidligere er selvstendig næringsdrivende en gruppe der inntektsstatistikken generelt vil ha problemer med å vise det reelle inntektsnivået (Epland og Kirkeberg 2002). Dermed kan noen familier befinne seg i lavinntektsgruppen uten at dette gjenspeiler

husholdningens reelle økonomiske situasjon. Dette kan også være forklaringen på at så vidt høye andeler rapporterer om en romslig økonomi.

Når det gjelder arbeidstid finner vi - ikke overraskende - at sysselsatte i lavinntektsgruppen generelt har kortere arbeidstid enn andre. Utvalget er for lite til å gå i dybden, men her kan man spekulere i om forklaringer som deltids- og vikararbeid kan ligge bak som en årsak til at noen sysselsatte har lav inntekt.

Ikke overraskende finner vi også at en stor andel av husholdningene med vedvarende lavinntekt er husholdninger hvor det ikke er noen helårs yrkesaktive, nesten halvparten. Dette gjelder nesten en av seks i befolkningen 16-66 år. For 36 prosent med vedvarende lavinntekt er det én yrkesaktiv i husholdningen, og vi kan også merke oss at det for 17 prosent i lavinntektsgruppen er to eller flere helårs yrkesaktive. Når det gjelder antall helårs yrkesaktive i lavinntekts-husholdninger er det en høyere andel husholdninger uten yrkesaktive blant de middelaldrende og eldre enn blant de yngre, mens det blant de yngre er en noe høyere andel med to eller flere helårs yrkesaktive.

Tabell 15.12. Andel med ulik tilknytning til arbeidslivet for hovedarbeidsinntektstaker i husholdninger med vedvarende lavinntekt. 2004-2006. Prosent

	18-44 år		45-66 år		18 -66 år	
	Alle 2004-2006	Vedvarende lavinntekt 2004-2006	Alle 2004-2006	Vedvarende lavinntekt 2004-2006	Alle 2004-2006	Vedvarende lavinntekt 2004-2006
Andel sysselsatte	92	75	82	41	87	69
Helårsaktivitet						
Yrkesaktiv	79	42	79	32	79	41
Studenter	5	23	0	2	3	19
Arbeidsledige	1	3	1	6	1	3
Pensjonister	1	2	13	39	6	9
Ikke-yrkesaktive	1	2	2	15	2	4
Ingen helårs hovedaktivitet	12	28	5	6	9	24
Yrkesaktiv deler av året	6	21	3	6	5	19
Yrkesstatus for helårs yrkesaktive						
Ansatt	93	90	88	65	91	88
Selvstendig	7	9	11	35	9	12
Familie medlemm uten fast avtalt lønn	0	1	0	0	0	1
Ukentlig arbeidstid for sysselsatte						
Under 37 timer	18	39	20	31	19	38
38-44 timer	60	43	57	63	59	45
45 timer og over	22	18	23	5	23	17
Gjennomsnittlig arbeidstid per uke	40	34	39	33	39	34
Antall helårsyrkesaktive i husholdningen						
0	14	45	18	62	16	48
1	40	38	33	30	37	36
2	43	18	46	7	45	16
3+	2	0	3	2	2	1
Antall svar sysselsatte	1 575	162	1 108	20	2 683	182
Antall svar helårs yrkesaktive	1 457	94	1 091	16	2 548	110
Antall svar	1 705	225	1 354	41	3 059	266

Kilde: EU-SILC.

Tabell 15.13. Andel personer med vedvarende lavinntekt, etter ulike kjennemerker

	OECD-definisjon (50%)						EU-definisjon (60%)					
	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005	1997-1999	1999-2001	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005
Kvinner og menn												
Kvinner	2	2	2	3	3	3	11	10	10	10	11	10
Menn	3	3	3	3	4	4	7	7	8	8	9	9
Kvinner og menn (uten studenter)¹												
Kvinner	2	2	2	2	3	3	10	9	9	9	10	9
Menn	2	2	3	3	3	3	6	6	7	7	7	7
Barnefamilier												
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhusholdning i alle årene i treårsperioden	3	2	3	4	7	6	9	4	7	10	17	11
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhusholdning i minst ett av årene i treårsperioden	4	3	4	4	5	6	8	6	9	9	11	11
Personer i enslig forsørgerhusholdning siste året i treårsperioden	4	2	4	4	5	6	8	4	8	8	12	10
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	2	3	4	4	3	3	3	4	5	5
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3	5	5	3	3	4	5	6	6
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn	1	1	1	2	1	2	2	2	2	4	2	3
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	3	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn	3	3	4	5	8	8	4	5	6	7	9	10
Alle barn under 18 år	2	2	3	3	5	5	4	3	5	6	7	7
Unge aleneboende												
Personer under 35 år som har vært aleneboende i alle årene i treårsperioden	16	16	16	16	18	21	29	33	35	33	35	39
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 år i perioden	11	8	11	13	13	17	27	20	23	26	30	33
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 år i perioden	3	5	4	7	7	8	11	10	11	13	15	16
Unge aleneboende (uten studenter)¹												
Personer under 35 år som har vært aleneboende i alle årene i treårsperioden	8	8	8	8	9	9	17	22	21	19	22	23
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 år i perioden	6	5	6	9	6	8	14	12	11	17	13	15
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 år i perioden	2	3	2	4	5	3	8	7	9	9	9	11
Innvandrerbefolkningen												
Innvandrere i alt	12	11	16	16	18	19	23	19	25	25	29	29
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	21	22	24	24	28	23	31	30	37	35
Folketrygdpensjonister												
Alderspensjonister (i hele treårsperioden)	1	1	1	1	0	0	28	26	25	22	22	20
Alderspensjonister (minst ett år)	1	1	1	1	0	1	26	25	24	21	21	19
Uførepensjonister (i hele treårsperioden)	1	0	0	0	1	1	10	7	9	6	6	7
Uførepensjonister (minst ett år)	1	1	0	1	1	1	10	7	8	7	6	7
Alle personer	2,3	2,2	2,7	2,9	3,6	3,9	9,0	8,5	9,0	8,9	9,6	9,5

¹ Personer som er aleneboende siste året i treårsperioden og som mottar studielån.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

15.8. Lavinntekt innen ulike grupper

I kapitlene 4 – 11 ble det presentert en rekke ulike økonomiske indikatorer for ulike grupper av befolkningen. I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen flere av de samme gruppene.

Kvinner og menn

Det er relativt små forskjeller i lavinntekt mellom menn og kvinner. Dersom studentene utelates hadde kvinnene en andel med vedvarende lavinntekt på 9 prosent i perioden 2003-2005 basert på EUs lavinntektsdefinisjon, mens menn hadde en andel på 7 prosent. Det er først og fremst en høyere andel minstepensjonister blant kvinnene som forklarer

forskjellen mellom kjønnene ved bruk av denne lavinntektsdefinisjonen. For OECDs lavinntektsdefinisjon har både kvinner og menn en andel med vedvarende lavinntekt på 3 prosent.

Barnefamilier

På samme måte som for årlig lavinntekt er andelen enslige forsørgere med vedvarende lavinntekt høyere enn for par med barn. Mens om lag 5 prosent av alle par med barn under 18 år hadde vedvarende lavinntekt i perioden 2003-2005, var tilsvarende andel for enslige forsørgere om lag dobbelt så høy, dvs. 10 prosent (EU-definisjon). Husholdningstypen er her basert på siste året i treårsperioden (2005). Benyttes OECDs lavinntektsdefinisjon er derimot forskjellene mindre mellom enslige forsørgere og par med barn.

Blant par med barn øker sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt med barnetallet. Andelen er klart høyere i de familiene som har 3 eller flere barn.

Utviklingen i lavinntekt blant barn er ellers kommentert mer i detalj i kapittel 15.9.

Unge aleneboende

Vi har allerede omtalt unge som bor alene som en av de gruppene som er klart overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Blant unge som bor alene er det likevel et meget høyt innslag av studenter som er med på å påvirke andelen med lavinntekt. Dersom vi utelater studentene, faller andelen aleneboende (i minst tre år) i lavinntektsgruppen fra hele 39 prosent til 23 prosent.

Blant aleneboende har det stor betydning *hvor lenge* en har vært aleneboende. Av alle enslige ikke-studenter som var under 35 år i 2005, og som hadde bodd alene de tre siste årene, hadde altså så mange som 1 av 5 vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på de som bare i en kortere periode har bodd alene. For de som hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var andelen med vedvarende lavinntekt bare 11 prosent, det vil si bare litt høyere enn i befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge.

Innvandrere

Ifølge tabell 15.13 hadde 29 prosent av alle innvandrere vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2003-2005 (EU-definisjon). Dette var samme andel som ved forrige måling. Den høyeste andelen med 3-årsinntekter under lavinntektsgrensen finner vi blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 35 prosent (EU-definisjon). Etter en periode

der andelen innvandrere i lavinntektsgruppen gikk noe ned, ser vi fra og med 2002 en økning i andelen med lavinntekt i denne gruppen. Det kan være flere forklaringer på denne utviklingen, men endringer i arbeidsmarkedet er trolig en viktig faktor. Innvandrerne er en av de gruppene som først fikk merke konjunkturomslaget i 2002, da etterspørselen etter arbeidskraft avtok. Ifølge arbeidsmarkedsstatistikken økte for eksempel den registrerte ledigheten blant innvandrere med afrikansk bakgrunn fra 13,5 prosent ved utgangen av i 2001, til 17,7 prosent høsten 2004. Siden omslaget i arbeidsmarkedet først kom i 2006, var det fremdeles en høy andel arbeidsledige innvandrere i 2005 (16,5 prosent innvandrere med afrikansk bakgrunn var arbeidsledige høsten 2005). I tillegg til arbeidsmarkedet kan også demografiske forhold spille inn, særlig når vi ser på befolkningen i en treårsperiode. Blant annet økte andelen innvandrere fra ikke-vestlige land fra den ene treårsperioden til den neste, blant annet som følge av flere nyankomne flyktninger og asylsøkere fra land som Irak og Somalia. Erfaringsmessig vil nyankomne flyktninger ha større vansker med å få innpass i arbeidsmarkedet enn innvandrere med lengre botid.

Trygdemottakere

Innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene, har det vært en gunstig utvikling når det gjelder forekomsten av vedvarende lavinntekt. Alderspensjonistene er fremdeles en gruppe som er klart overrepresentert blant de med kronisk lave inntekter, når en benytter EUs lavinntektsdefinisjon. Dette er et forhold som vi har omtalt flere ganger tidligere og som skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen ligger klart høyere enn minstepensjonistene i folketrygden. Det er likevel en klar og entydig tendens til at andelen eldre i lavinntektsgruppen faller. I perioden 2003-2005 hadde 20 prosent av alderspensjonister vedvarende lavinntekt. Dette var en nedgang fra 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en klart lavere andel uførepensjonister med vedvarende lavinntekt enn blant alderspensjonister, 7 prosent i perioden 2003-2005. Dette betyr at uførepensjonister hadde en noe lavere sannsynlighet for å ha kronisk lave inntekter enn befolkningen generelt.

15.9 Nærmere om barn med vedvarende lavinntekt

I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt blant barn. I motsetning til de andre gruppene som er omtalt over, har vi her muligheten til å benytte registerdata. Dette betyr at vi har bedre muligheter til å studere lavinntekt for mindre grupper av befolkningen, samtidig som den statistiske usikkerheten er klart mindre enn ved bruk av utvalgsdata. Registerdataene som benyttes har likevel noen begrensninger. Datagrunnlaget tar

utgangspunkt i alle barn som tilhørte familietyperne ektepar med barn, samboere med felles barn og enslige forsørgere med utvidet barnetrygd, det vil si om lag 92 prosent av alle barn som tilhørte befolkningen i perioden. De barna som mangler i datagrunnlaget vil være de barna som i minst ett av årene har tilhørt en familietype der vi ikke kjenner familiesammen-setningen. Dette kan for eksempel være par med særkullsbarn, barn i familier der foreldrene nylig har blitt separert eller barn i fosterfamilier.

Flere barn har vedvarende lavinntekt

Både EUs og OECDs lavinntektsdefinisjon viser at det har blitt flere barn under 18 år med vedvarende lavinntekt de siste årene. For OECDs definisjon økte andelen fra 2,8 prosent i perioden 2000-2002 til 3,8 prosent i 2003-2005, eller fra 24 000 til 34 000 barn. Tilsvarende økning basert på EUs definisjon var fra 4,6 prosent (40 000 barn) til 6,1 prosent (54 000 barn) i samme periode. Det er små forskjeller i forekomsten av lavinntekt mellom barn under 7 år og barn under 18 år. For EUs lavinntektsdefinisjon er det relativt sett noe

mer vanlig at yngre barn (0-6 år) har vedvarende lavinntekt, enn eldre barn (0-17 år).

4 av 10 barn med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn

Innvandrerbarn er klart overrepresentert blant barn med vedvarende lavinntekt, og det har blitt flere innvandrerbarn i lavinnteksgruppen både relativt og absolutt de siste årene. For perioden 2003-2005 hadde henholdsvis 25 prosent og 33 prosent av alle barn med ikke-vestlig landbakgrunn vedvarende lavinntekt, basert på de to lavinnteksdefinisjonene. Dette tilsvarer et antall på henholdsvis 14 000 og 19 000 barn. Dette betyr at barn med ikke-vestlig landbakgrunn utgjør om lag 35-40 prosent av alle barn med vedvarende lavinntekt. Det er imidlertid betydelige variasjoner i forekomsten av vedvarende lavinntekt blant ikke-vestlige innvandrerbarn, blant annet på bakgrunn av foreldrenes opprinnelsesland (Epland og Kirkeberg 2007).

Tabell 15.14. Andel og antall barn¹ i familier med vedvarende lavinntekt. Alder refererer seg til siste året i treårsperioden

	OECD-definisjon (50%)				EU-definisjon (60%)			
	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2000-2002	2001-2003	2002-2004	2003-2005
Andel barn								
Barn under 18 år	2,8	3,2	3,5	3,8	4,6	5,2	5,6	6,1
Barn under 7 år	2,7	3,2	3,5	3,9	4,7	5,3	5,8	6,3
Barn under 18 år med innvandrerbakgrunn	18,3	19,8	21,6	23,4	25,2	26,6	29,0	31,3
Barn under 18 år med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	19,2	20,8	22,8	24,8	26,6	28,0	30,6	33,1
Antall barn								
Barn under 18 år	24 000	28 000	31 000	34 000	40 000	46 000	49 000	54 000
Barn under 7 år	8 000	9 000	9 000	10 000	13 000	14 000	16 000	17 000
Barn under 18 år med innvandrerbakgrunn	10 000	11 000	13 000	15 000	14 000	15 000	17 000	20 000
Barn under 18 år med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	9 000	10 000	12 000	14 000	13 000	14 000	17 000	19 000

¹ Omfatter alle barn som tilhørte en av følgende familietyper i hele treårsperioden: ektepar med barn, samboere med felles barn eller enslig forsørger med utvidet barnetrygd.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

16. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland

Hovedpunktene i dette kapittelet kan oppsummeres ved:

- *store metodiske problemer med å sammenligne lavinntekt på tvers av land*
- *i internasjonal sammenheng har Norge en lav andel av befolkningen under lavinntektsgrensen*
- *lavinntektsgrensen i Norge er blant de aller høyeste i Europa selv etter justering for forskjeller i prisnivå*
- *sammenlignet med mange andre europeiske land har inntektsulikheten i Norge økt kraftig de siste 2-3 årene*
- *eldre i Norge har relativt sett mye større lavinntektsrisiko enn eldre i mange andre land, mens blant barn er situasjonen motsatt*

Fattigdom og sosial eksklusjon står høyt på den politiske dagsorden i EU. Rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 representerte et viktig tidsskille i europeisk sosialpolitikk. Under dette møtet ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorerne.

Vanskelig å sammenligne lavinntekt over landegrensene

Det å lage sammenlignbare indikatorer på det sosiale området er en meget vanskelig oppgave. Dette skyldes dels at statistikkgrunnlagene er mindre harmoniserte på dette området enn på mange andre områder. Det sosiale systemet varierer sterkt mellom de ulike landene, siden sosialpolitikken i hovedsak har vært et nasjonalt anliggende. Det er også et problem at tallene er relativt gamle og det er vanskelig å lage sammenlignbare tidsserier (Byfuglien og Stensrud 2002).

Det er også andre store metodiske problemer med å sammenligne fattighedsrater på tvers av land. Tallene påvirkes sterkt av både hvilke definisjoner og hvilke målemetoder som benyttes. Hvor lavinntektsgrensen settes og hvilke antagelser som gjøres om husholdningenes stordriftsfordeler gir store utslag på fattigdommens omfang. Ulikheter i blant annet de enkelte lands skatte- og trygdesystemer,

inntektsfordeling, husholdningssammensetning og familie og konsummønstre påvirker slike sammenligninger (Hagen og Lødemel 2003). Rene inntektsmål er trolig heller ikke noen fullgod indikator når en skal sammenligne mellom land. Omfang og prising av offentlige tjenester, som er særlig viktig for blant annet eldre og barnefamilier, varierer for eksempel mye fra et land til et annet (Epland 2000). Noen støtteordninger kan for eksempel framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Det er likevel bare kontantoverføringer som inngår i inntektsbegrepet, og som dermed påvirker fattigdomstallene. De offentlige tjenestene - som kan ha like stor verdi for mottakerne som en kontantoverføring, blir derfor usynlige ved slike sammenligninger mellom land.

En annen ting å være oppmerksom på ved internasjonale sammenligninger av inntekt, er forskjeller i metoder for datainnsamling. I de nordiske landene og i noen få land på kontinentet hentes tallene fra ulike administrative registre hos myndighetene. I mange andre europeiske land er inntektstallene basert på personlig intervju av et utvalg personer. Studier viser at disse to innsamlingsmetodene kan gi forskjellige resultater. Blant annet er det en tendens til at de med lav inntekt overrapporterer sin egen og sin husholdnings inntekt ved intervju, samtidig som de med høy inntekt tenderer til å underrapportere inntekten (Nordberg, Penttilä og Sandström 2001; Epland og Kirkeberg 2002).

Tabell 16.1. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa¹. Andelen personer med en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). EU-definisjon. 1999, 2001, 2003-2005. Prosent

	1999	2001	2003	2004	2005
Norge	11	11	11	11	11
Sverige	8	9	:	11	9
Tsjekkia	:	8	:	:	10
Island	:	:	:	10	10
Nederland	11	11	12	:	11
Finland	11	11	11	11	12
Danmark	10	10	12	11	12
Østerrike	12	12	13	13	12
Slovenia	:	11	10	:	12
Luxembourg	13	12	11	12	13
Frankrike	15	13	12	13	13
Tyskland	11	11	:	:	13
Slovakia	:	:	:	:	13
Ungarn	:	11	12	:	13
Belgia	13	13	15	15	15
Malta	:	:	:	:	15
Kypros	:	:	15	:	16
Romania	:	17	17	18	18
Storbritannia	19	18	18	:	18
Estland	:	18	18	20	18
Italia	18	19	:	19	19
Portugal	21	20	19	20	19
Latvia	:	:	:	:	19
Spania	19	19	19	20	20
Hellas	21	20	21	20	20
Irland	19	21	20	21	20
Polen	:	16	:	:	21
Litauen	:	17	:	:	21
Bulgaria	:	16	14	15	:
Kroatia	:	:	18	:	:
Tyrkia	:	:	26	:	:
EU-25	16	16	15	16	16
EU-15	16	15	15	17	16

¹ Tallene for Norge er ikke direkte sammenlignbare med de lavinntektsandelene som er oppgitt i kapittel 3. Inntektsbegrepet til Eurostat er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat 17. desember 2007.

Norge og øvrige Norden har færrest med lavinntekt

I tabell 16.1 er det vist tall for årlig lavinntekt for en rekke europeiske land i årene 1999, 2001 og 2003-2005. Tallene er hentet fra EUs statistikkbyrå Eurostat. Inntektsbegrepet som er benyttet er såkalt disponibel inntekt, og dette inntektsmålet er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster og -tap i sitt inntektsbegrep, mens denne komponenten inngår i den norske inntektsstatistikken sitt inntektsbegrep. Det kan derfor være avvik mellom de tallene over lavinntekt for Norge som presenteres her, og de som er presentert lenger frem i rapporten, blant annet i kapittel 3.

Forskjeller i husholdningsstørrelse er tatt hensyn til ved å benytte EU sin ekvivalensskala (se nærmere om denne skalaen i kapittel 2). I tabellen er lavinntektsgrensen satt til 60 prosent av median ekvivalentinntekt.

Hvis vi studerer tabell 16.1 nærmere er det noen hovedtrekk som kan leses direkte. Ikke noe land har klart å utrydde fenomenet lavinntekt. Selv de landene med lavest andel personer med lavinntekt har et betydelig nivå. Det fremtrer også relativt klart at land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme nivået på andelen personer med lavinntekt.

Sammenlignet med mange andre europeiske land, er andelen i befolkningen med årlig lavinntekt liten i Norge. Blant de landene hvor Eurostat har tall for 2005, finner vi lavest andel i Sverige med 9 prosent. Deretter følger Tsjekkia og Island (10 prosent) og Nederland og Norge (11 prosent). I de andre nordiske landene er det også tilsvarende lave andeler av befolkningen under den nasjonale lavinntektsgrensen (12 prosent).

I Sør-Europa finner en mange av de landene med høyest andel av befolkningen med lavinntekt. Både i Hellas, Italia, Spania og Portugal har om lag hver femte innbygger en disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten. Den samme høye andelen finner vi også i Irland, Polen, Latvia og Litauen. Til sammenligning utgjorde lavinntektsandelen 16 prosent til sammen for alle de 25 medlemslandene i EU i 2005.

Lavinntektsandelene har i perioden 1999-2005 vært meget stabile for tilnærmet samtlige av landene i tabell 16.1.

Store forskjeller i de nasjonale lavinntektsgrensene

Det er viktig å være klar over at en definisjon av årlig lavinntekt som relateres til medianinntekten i landet, som i tabell 16.1, skjuler det faktum at lavinntektsgrensen vil variere betydelig mellom ulike land. Figur 16.1 gir en oversikt over lavinntektsgrensen i Norge sammenlignet med 16 andre europeiske land i 2005. Lavinntektsgrensene er justert for ulikt prisnivå i landene.

Figuren viser at lavinntektsgrensen i Norge ligger høyere enn i de fleste andre land. Kun Luxembourg skiller seg ut med en langt høyere lavinntektsgrense – 44 prosent høyere enn i Norge. Tall fra Eurostat viser for øvrig at land som har de laveste andelen av befolkningen under lavinntektsgrensen, som oftest også har de høyeste lavinntektsgrensene - og vise versa. Vi så tidligere at en rekke søreuropeiske land

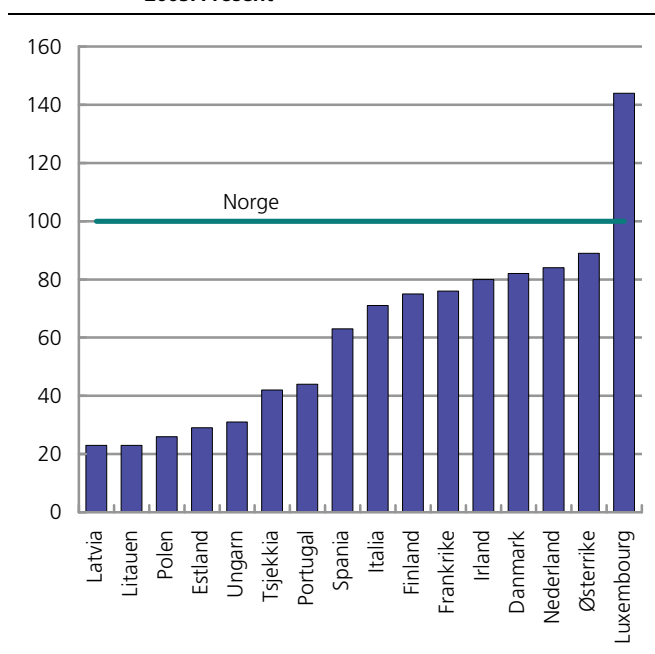
hadde høye andeler av befolkningen med lavinntekt. Figur 16.1 viser at både Portugal og Spania har nasjonale lavinntektsgrenser som ligger godt under 70 prosent av den norske. Litauen og Polen hadde de høyeste lavinntektsandelene i tabell 16.1, samtidig viser figur 16.1 at disse to landene har de laveste kjøpekraftsjusterte lavinntektsgrensene - langt under 30 prosent av den norske lavinntektsgrensen. Irland avviker derimot fra dette klare mønsteret. Landet er blant dem med høyest lavinntektsandel i befolkningen (20 prosent), men lavinntektsgrensen utgjør allikevel 80 prosent av den norske lavinntektsgrensen.

Desto jevnere inntektsfordeling jo færre "fattige"

Det er viktig å være klar over at det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen "fattige" i et land. Desto jevnere inntektsfordelingen er i et land, jo lavere er andelen med lavinntekt i befolkningen. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet (Hagen og Lødemel 2003). Noe av kritikken som rettes mot måling av "fattigdom" fra en relativ lavinntektsgrense, er nettopp at dette vel så mye kan sees på som en måling av inntektsulikheten i landet.

Tabell 16.2 bekrefter at land med lave andeler "fattige" også har en jevn inntektsfordeling. Tabellen viser forholdstallet mellom gjennomsnittlig inntekt for femdelen av befolkningen med høyest inntekt og femdelen med lavest inntekt (S80/S20). De samme landene som i tabell 16.1 hadde de laveste andelene av befolkningen under lavinntektsgrensen, har også den laveste inntektsulikheten. Inntektsfordelingen er langt mer skjev lenger sørover og østover i Europa – hvor vi finner de høyeste lavinntektsandelene. Norge skiller seg litt ut fra dette mønsteret i 2005 ved å ha en relativt høy ulikhet målt ved S80/S20, sammenlignet med en del andre land. I Norge var gjennomsnittlig inntekt til de 20 prosent "rikeste" 4,6 ganger så høy som inntekten til de 20 prosent "fattigste". Årsaken til dette er nærmere beskrevet i kapittel 3 hvor utviklingen i inntektsulikheten de siste årene har blitt sterkt påvirket av utviklingen i aksjeutbytte. Aksjeutbyttene økte betydelig i Norge på 2000-tallet, og utgjorde 99 milliarder kroner i 2005. Siden mye av denne kapitalinntekten tilfaller de helt i toppen av inntektsfordelingen, påvirker det sterkt ulikhetsmål av typen S80/S20, mens lavinntektsgrensen basert på medianinntekten påvirkes i liten grad. Det er årsaken til at vi finner en relativt lav stabil lavinntektsandel i Norge til tross for økt inntektsulikhet de siste årene målt ved S80/S20.

Figur 16.1. Kjøpekraftjusterte lavinntektsgrenser for noen utvalgte europeiske land. 60 prosent av disponibel median ekvivalentinntekt (EU-skala). Norge = 100. 2005. Prosent

Kilde: Eurostat 17. desember 2007

Tabell 16.2. Forholdet mellom gjennomsnittlig inntekt¹ til de 20 prosent av befolkningen med høyest inntekt, og de 20 prosent av befolkningen med lavest inntekt (S80/S20)². 2003-2005

	2003	2004	2005
Norge	3,6	4,1	4,6
Danmark	3,4	3,5	3,4
Slovenia	:	3,4	3,4
Tsjekkia	:	3,7	3,5
Finland	3,5	3,6	3,6
Østerrike	3,8	3,8	3,7
Nederland	:	4,0	3,8
Frankrike	4,2	4,0	4,0
Slovakia	:	3,9	4,0
Luxembourg	3,9	3,8	4,2
Malta	:	4,1	4,2
Kypros	:	4,3	4,3
Irland	5,0	5,0	4,9
Spania	5,1	5,4	5,3
Italia	5,7	5,6	5,5
Estland	7,2	5,9	5,5
Ungarn	:	4,0	5,5
Polen	:	6,6	5,6
Hellas	5,9	5,8	6,1
Litauen	:	6,9	6,3
Portugal	6,9	6,9	6,8
Latvia	:	6,7	7,9
Sverige	3,3	3,3	:
Belgia	4,0	4,0	:
Bulgaria	4,0	:	:
Tyskland	:	4,1	:
Island	3,4	3,5	:
Romania	4,8	4,9	:
Storbritannia	:	5,5	:
EU-25	4,8	4,9	:
EU-15	4,8	4,8	:

¹ Disponibel inntekt per forbruksenhet. EU-skala.

² S80/S20 for Norge er lavere i denne tabellen enn det som er oppgitt tidligere i rapporten. Dette skyldes blant annet at Eurostat utelater realisasjonsgevinster/tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat 17. desember 2007.

Tabell 16.3. Andelen personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa¹. Andelen personer med en årlig disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (etter sosiale overføringer). Ulike aldersgrupper. EU-definisjon. 2005. Prosent

	Under 16 år	16 - 24 år	25 - 49 år	50 - 64 år	65 år og eldre
Norge	9	22	9	5	18
Finland	9	22	9	9	22
Danmark	10	28	10	5	17
Kypros	11	10	10	13	52
Slovenia	12	9	9	12	20
Frankrike	13	20	11	11	16
Nederland	14	18	9	6	6
Østerrike	15	12	11	11	16
Tsjekkia	17	13	10	6	6
Slovakia	17	14	12	8	8
Luxembourg	19	19	14	9	8
Malta	19	10	11	13	21
Estland	20	18	14	19	25
Portugal	20	18	15	18	26
Irland	21	20	13	18	27
Hellas	22	25	17	19	26
Spania	24	19	15	16	31
Italia	24	25	18	15	22
Litauen	24	21	18	18	22
Ungarn	25	18	16	11	9
Latvia	25	21	19	26	30
Polen	26	25	19	16	8

¹ Tallene for Norge er ikke direkte sammenlignbare med nasjonale lavinntektsandeler. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat 17. desember 2007.

Lavinntekt i ulike aldersgrupper

Tabell 16.3 viser andelen personer med lavinntekt (EU-60) i ulike aldersgrupper i en del europeiske land. Det er klare forskjeller landene imellom når det gjelder hvilke grupper som har størst risiko for å tilhøre lavinntektgruppen.

Hvis vi ser på den yngste aldersgruppen, under 16 år, kommer Norge og Finland ut med den laveste andelen med lavinntekt. Ni prosent av barna i denne aldersgruppen tilhører en husholdning med inntekt som plasserer dem under lavinntektsgrensen. "Barnefattigdom" er langt mer utbredt i Sør- og Øst-Europa. Det er for eksempel tre ganger høyere sannsynlighet for et barn i Polen å havne i lavinntektgruppen sammenlignet med et norsk barn. Ser vi på aldersgruppen 16-24 år i tabell 16.3, er det en rekke land som har en lavere andel med lavinntekt enn Norge, som har en andel på 22 prosent. En viktig årsak til dette er den høye andelen med studenter i denne aldersgruppen. Mens studenter, og andre voksne ungdommer i større grad bor hjemme og er en del av foreldrehusholdningen i en del land, bor studenter i Norge langt oftere utenfor foreldrehjemmet, og har derfor en lavere inntekt per forbruksenhet.

I aldersgruppene 25-49 år og 50-64 år er Norge blant landene i tabell 16.3 med lavest andeler under den

nasjonale lavinntektsgrensen. I den eldste aldersgruppen, 65 år og eldre, er bildet mer nyansert. Flere land har en lavere andel "fattige" eldre enn hva tallene viser for Norge. Her i landet var andelen med lavinntekt i denne aldersgruppen 18 prosent i 2005 sammenlignet med under 10 prosent i land som Nederland, Tsjekkia, Luxembourg, Ungarn og Polen.

Det er ikke helt enkelt å forklare hvorfor eldre i Norge relativt sett har mye større lavinntektsrisiko enn eldre i flere andre land, men vi har tidligere vist at lavinntektsgrensen ligger høyere hos oss enn mange andre steder (se figur 16.1). En årsak er den norske lavinntektsgrensen basert på EU sin definisjon som ligger klart høyere enn den norske minstepensjonen.

Hvor "fattig" er de "fattige"?

Tabell 16.4 viser avstanden eller "gapet" mellom inntekten til personene under lavinntektsgrensen, og selve lavinntektsgrensen. Med andre ord er dette et mål på hvor "fattig" de "fattige" er - hvor mye ekstra inntekt de trenger for å komme over lavinntektsgrensen (se også kapittel 3). Vi ser at lavinntektsgapet i Norge i 2005 er på 19 prosent (EU-60). Lavinntektgruppen trenger med andre ord en 19 prosent vekst i sin medianinntekt for ikke lenger å bli definert som "fattige" i Norge.

Tabellen viser generelt en sammenheng mellom omfanget av lavinntekt og lavinntektsgapet. I land med høye andeler "fattige" er lavinntektsgapet større enn i land hvor lavinntekt er mye mindre utbredt. De "fattige" i disse landene trenger mindre inntektsvekst for å bli "løftet" over lavinntektsgrensen sammenlignet med flere land sør og øst i Europa. Blant de landene som har tall for 2005 i Eurostat sin database, kommer Finland best ut med et lavinntektsgap på 14 prosent. Dårligst ut kommer Litauen. I dette landet trenger lavinntektgruppen en økning i sin medianinntekt på 29 prosent for å havne over den nasjonale lavinntektsgrensen.

Vedvarende lavinntekt følger samme geografiske mønster

Det er flere ganger tidligere i denne rapporten kommentert at måling av årlig lavinntekt kan gi et ufullstendig bilde av andelen "fattige" personer. Flere kan av ulike grunner oppleve en midlertidig inntektsvikt et år (underskudd i næringsvirksomhet, tap ved salg av fast eiendom etc.).

Eurostat lager derfor også indikatorer for vedvarende lavinntekt definert som andelen personer med en disponibel ekvivalentinntekt under 60 prosent av medianinntekten i et bestemt år, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående årene.

**Tabell 16.4. Lavinntektsgapet¹ i noen europeiske land².
2003-2005. Prosent**

	2003	2004	2005
Norge	18	20	19
Finland	14	14	14
Østerrike	20	15	15
Irland	20	20	16
Danmark	19	16	17
Tsjekkia	:	18	17
Nederland	:	21	17
Luxembourg	17	18	19
Frankrike	19	17	19
Kypros	:	19	19
Slovenia	:	19	19
Slovakia	:	23	20
Malta	:	18	21
Estland	26	24	22
Portugal	25	26	23
Italia	25	24	24
Ungarn	:	19	24
Latvia	:	27	25
Polen	:	30	25
Hellas	25	24	26
Spania	25	25	26
Litauen	:	28	29
Sverige	17	19	:
Bulgaria	19	:	:
Belgia	23	18	:
Tyskland	:	20	:
Romania	23	22	:
Storbritannia	:	21	:
Island	18	21	:
EU-25	:	22	:
EU-15	:	22	:

¹ Lavinntektsgapet er den prosentvise forskjellen mellom medianinntekten (per forbruksenhet) til personer under lavinntektsgrensen og selve lavinntektsgrensen. Lavinntektsgrensen er definert som 60 prosent av den nasjonale medianinntekten (per forbruksenhet). EU-skala.

² Lavinntektsgapet for Norge ligger noe lavere enn det som er vist i kapittel 3. Dette skyldes blant annet at Eurostat utelater realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken.

Kilde: Eurostat 17. desember 2007.

Siden tallene baseres på panelundersøkelser, hvor de samme personene blir fulgt over flere år, oppdateres denne indikatoren for vedvarende lavinntekt langt mer sjelden enn indikatorene for årlig lavinntekt. Indikatoren er stort sett ikke blitt oppdatert siden 2001 (kun fire land har tall etter 2001, deriblant Norge).

Men det samme mønsteret som man finner ved å studere årlig lavinntekt, fremtrer også når det gjelder vedvarende lavinntekt. De nordiske landene sammen med Tyskland og Nederland har de laveste andelen i 2001 (5-6 prosent). Høyest andel med vedvarende lavinntekt finner en blant landene i Sør-Europa: Spania (10 prosent), Italia (13 prosent) og Hellas (14 prosent). Irland har også en høy andel av befolkningen med vedvarende lav inntekt (13 prosent). Tallene underbygger at lavinntekt er et mer standhaftig problem i disse landene sammenlignet med de nordiske landene hvor befolkningen ser ut til å ha en større inntektsmobilitet, og hvor lavinntekt i større grad er en mer forbigående økonomisk situasjon for mange.

Referanser

Alstadsæther, A., E. Fjærli, I. Melby og A. Walseth (red.) (2005): *Inntekt, skatt og overføringer 2005*, Statistiske analyser, Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/05/01/sa_iso/sa77/)

Andersen, A. S., J. Epland, T. Wennemo og R. Aaberge (2003): *Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000*, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Andersen, A. S. (2007) *Lavinntektshusholdningers forbruk*. Rapporter 2007/23, Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/05/rapp_200723/)

Atkinson, A. B., L. Rainwater & T. M. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries*, Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris.

Blom, S. (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.

Blom, S. (2004): *Må ta "tiden" til hjelp*, *Samfunnsspeilet*, 2, 2004, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/ssp/>)

Bonke, J. and M. Browning (2003): *The distribution of well-being and income within the household*, Welfare Distribution Working Paper 1, 2003, Sosialforskningsinstituttet.

Bradshaw, J. (2000): *Measurement of absolute poverty*, Paper Prepared for Eurostat s' Working Party on Social Exclusion and Poverty, 3-4 April 2000, Luxembourg.

Byfuglien, J. og J. Stensrud (2002): *Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU*, *Økonomiske analyser* 6, 2002, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/oa/>)

Citro, C. and R. Michael (red) (1995): *Measuring poverty: a new approach*, National Academy Press, Washington D.C.

Dahl, G. A. W. Enes, J. Epland, T. Jørgensen, og C. Trewin (2006): *Langtidsmottakere av sosialhjelp*, *Økonomiske analyser* 3, 2006, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/oa/>)

Dalaker, J (1999): *Poverty in the United States: 1998*. Current Population Reports, Series P60-207. US Census Bureau. Washington D.C.

Det Tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (2005): *Etter inntektsoppgjørene 2005*,

NOU 2005:16, Arbeids- og sosialdepartementet. (http://odin.dep.no/aid/norsk/dok/andre_dok/nou/046001-020006/dok-bn.html)

Daugstad, G. (2007): *Fakta om innvandrere og deres etterkommere 2007*. Hva tallene kan fortelle, Notater 2007/56, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/publikasjoner/etter_serie/)

Epland J. (2000): *Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?*, *Økonomiske analyser* 7, 2000, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/oa/>)

Epland J. og M. I. Kirkeberg (2002): *Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?"*, *Samfunnsspeilet*, 6, 2002, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>)

Epland J. og M. I. Kirkeberg (2007): *Barn i lavinntektsfamilier 1996-2004*, Rapporter 2007/33, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_200733/)

Eurostat (1998): *Recommendations from the Task Force on Social Exclusion and Poverty*, Luxembourg.

Eurostat (2003): *Poverty and social exclusion in the EU after Laeken - part 1*, Statistics in Focus, Theme 3, 8/2003.

- Fjærli E. og B. E. Naug (2000): Aksjer og inntektsfordeling, *Økonomiske analyser* 6, 2000, Statistisk sentralbyrå.
(<http://www.ssb.no/oa/>)
- Hagen K. og I. Lødemel (2003): Fattigdom i Europa. Noen refleksjoner om nasjonale forskjeller og overnasjonal fattigdomsbekjempelse. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.
- Husbanken (7. februar 2008): Retningslinjer om bostøtte.
(<http://husbanken.no/Venstremeny/Bostotte.aspx>)
- Jarvis, S. & S. P. Jenkins (1997): Marital Splits and Income Changes: Evidence for Britain. *Innocenti Occasional Papers*, Economic and Social Policy Series no. 60, Firenze Italia.
- NAV (2007): Uføreytingar,
(<http://www.nav.no/page?id=1073743234>)
- NAV (2008a): Mottakere av uføreytelser, etter kjønn og alder. Pr 31.12.1998-2007. Antall
(<http://www.nav.no/805376194.cms>)
- NAV (2008b): Gjenlevende ektefeller med pensjon/overgangsstønad. Kjønn og alder. 1998-2007.
(<http://www.nav.no/805374205.cms>)
- NAV (2008c): Uføreytelser per 30. september 2007: Kvartalsvis statistikknotat fra statistikk og utredning i Arbeids- og velferdsdirektoratet
(<http://nav.no/binary/805363438/file>)
- Nordberg, L., I. Penttilä & S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.
- Nordisk Socialstatistisk Komité (2005): Social tryghed i de nordiske lande 2003. Omfang, udgifter og finansiering. NOSOSCO nr. 25:05. København 2005.
(<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>)
- Nørgaard, E. (2001): *Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998*, Rapporter 2001/8, Statistisk sentralbyrå.
(http://www.ssb.no/emner/12/01/rapp_200108/)
- Oxley, H., T. T. Dang, M. Förster, and M. Pellizzari (2000): Income inequalities and poverty among children and households with children in selected OECD countries, in Vlemminckx, K. and T. M. Smeeding (red): *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What Do We Know?*, The Policy Press, Bristol.
- Pedersen, P. J. and N. Smith (1998): *Low incomes in Denmark, 1980 - 1995*. Working Paper No. 19, Centre for Labour Market and Social Research. University of Aarhus and the Aarhus School of Business.
- Statistisk sentralbyrå (2003): Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir tidene snart lettere igjen?, *Samfunnsspeilet*, 4, 2003.
(<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200304/>)
- Statistisk sentralbyrå (2004): *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2002*, Norges Offisielle Statistikk D310.
(http://www.ssb.no/emner/05/01/nos_inntektformue/nos_d310/)
- Statistisk sentralbyrå (2005a, 20. mai): "Svak vekst i inntekta til unge aleinebuande",
(<http://www.ssb.no/ifhus/arkiv/>)
- Statistisk sentralbyrå (2005b): Sosial indikatorer 2005: Festen er ikke over men noen går småsultne hjem, *Samfunnsspeilet*, 4, 2005.
(<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>)
- Statistisk sentralbyrå (2006a): *Aleneboendes levekår*, Statistiske Analyser nr. 81, 2006.
- Statistisk sentralbyrå (2006b, 11. mai): "Hver fjerde Osloborger har innvandrerbakgrunn",
(<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/arkiv/>)
- Statistisk sentralbyrå (2006c, 14. september): "Flest flyktninger fra Irak",
(<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/arkiv/>)
- Statistisk sentralbyrå (2006d, 17. august): "4,8 milliarder til sosialhjelp",
(<http://www.ssb.no/soshjelpk/arkiv/>)
- Statistisk sentralbyrå (2007a): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006*, Rapporter 2007/8
(http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_200708/)
- Statistisk sentralbyrå (2007b, 27. juni): "Inntektsvekst på 30 prosent",
(<http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/>)
- Statistisk sentralbyrå (2008, 20. februar): "Laveste ledighet blant innvandrere på 18 år",
(<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>)
- Thorød, A. B. (2006): *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. Nova rapport 2/2006.

Vaage, O. F. (2003): God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet, *Samfunnsspeilet*, 6, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (2001): *Beskrivelse av nyankomne flyktningers vei inn i det norske samfunnet*, Notater, 2001/23, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg

Tabeller

Tabell A1. Overlapp mellom ulike grupper. Inntektsstatistikk for husholdninger. 2005. Prosent

	Hele befolkningen	Personer 16 år og eldre	Personer 25-65 år	Personer hvor hovedinntektstaker er 50-66 år	Enslige forsørgere	Par med barn 0-17 år i alt	Par med barn 0-17 år med lavinntekt	Barn under 18 år	Alderspensjonister	Uførepensjonister	Personer med tidsbegrenset uførestønad	AFP-pensjonister	Etterlatte pensjonister
Hele befolkningen	100	79	54	24	6	41	2	24	13	6	0	1	1
Personer 16 år og eldre	100	100	69	29	4	30	1	3	16	6	0	1	1
Personer 25 - 65år	100	100	100	36	4	37	2	0	1	8	1	1	1
Pers.hoved.innt.taker 50-66år	100	94	80	100	2	18	1	9	0	16	0	3	2
Enslige forsørgere	100	52	37	8	100	0	0	56	0	5	1	0	3
Par m. barn 0-17år i alt	100	58	49	11	0	100	5	47	0	2	0	0	0
Par m. barn 0-17år m. lavinnt.	100	51	42	9	0	100	100	52	0	6	1	0	0
Barn under 18år	100	11	0	9	15	81	5	100	0	2	1	0	1
Alderspensjonister	100	100	6	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
Uførepensjonister	100	92	78	69	6	13	2	10	0	100	0	0	0
Pers.med tidsbegr.uførest.	100	77	64	25	18	35	5	27	0	0	100	0	2
AFP-pensjonister	100	99	76	98	0	1	0	1	0	0	0	100	0
Etterlattepensjonister	100	85	68	67	26	5	0	19	0	0	1	0	100
Alenebo. minstepensjonister	100	100	19	16	0	0	0	0	79	18	0	0	2
Alenebo.minstep.m.uførepen.	100	100	93	77	0	0	0	0	0	100	0	0	0
Alenebo.minstep.m.alderspen.	100	100	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
Langtidssyke	100	76	62	21	18	33	6	27	0	8	1	0	1
Langtidsledige	100	74	61	19	17	34	12	28	1	1	0	0	1
Innvandrer i alt	100	72	54	17	9	48	12	31	4	5	1	0	1
Ikke-vestlige innvandrere	100	70	52	13	10	50	15	33	2	5	1	0	1
Flyktninger	100	67	50	11	11	54	18	37	1	4	1	0	1
Sosialhjelpsmottakere	100	73	54	13	25	27	13	30	2	12	3	0	1
Aleneboende under 35år	100	99	68	0	0	0	0	2	0	3	1	0	0
Aleneboende 36-49år	100	100	100	0	0	0	0	0	0	14	1	0	0
Aleneboende 50-66år	100	100	95	100	0	0	0	0	0	34	1	3	7
Aleneboende 67 år og eldre	100	100	0	0	0	0	0	0	99	0	0	0	0

	Aleneboende minstepensjonister	Aleneboende minstepensjonister med uførepensjon	Aleneboende minstepensjonister med alderspensjon	Langtidssyke	Langtidsledige	Innvandrer i alt	Ikke-vestlige innvandrere	Flyktninger	Sosialhjelpsmottakere	Aleneboende under 35 år	Aleneboende 36-49 år	Aleneboende 50-66 år	Aleneboende 67 år og eldre
Hele befolkningen	2	0	1	3	1	9	6	3	4	5	3	4	5
Personer 16 år og eldre	2	0	2	3	1	8	5	3	3	6	4	5	6
Personer 25 - 65år	1	0	0	4	1	9	6	3	4	6	6	7	0
Pers.hoved.innt.taker 50-66år	1	1	0	3	1	6	3	2	2	0	0	16	0
Enslige forsørgere	0	0	0	10	3	12	10	6	15	0	0	0	0
Par m. barn 0-17år i alt	0	0	0	3	1	10	7	4	2	0	0	0	0
Par m. barn 0-17år m. lavinnt.	0	0	0	10	7	47	43	28	23	0	0	0	0
Barn under 18år	0	0	0	4	1	11	9	5	5	0	0	0	0
Alderspensjonister	10	0	10	0	0	3	1	0	0	0	0	0	39
Uførepensjonister	5	5	0	5	0	7	6	3	8	3	8	24	0
Pers.med tidsbegr.uførest.	0	0	0	5	1	11	10	5	21	5	9	6	0
AFP-pensjonister	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	15	0
Etterlattepensjonister	5	0	0	6	2	9	7	3	4	0	2	38	0
Alenebo. minstepensjonister	100	18	79	1	0	5	3	2	7	0	4	16	79
Alenebo.minstep.m.uførepen.	100	100	0	3	0	10	8	5	26	2	21	77	1
Alenebo.minstep.m.alderspen.	100	0	100	0	0	3	1	1	2	0	0	0	100
Langtidssyke	0	0	0	100	2	14	13	8	22	9	9	6	0
Langtidsledige	0	0	0	6	100	28	25	19	29	10	9	7	0
Innvandrer i alt	1	0	1	5	4	100	71	39	16	8	4	3	2
Ikke-vestlige innvandrere	1	0	0	7	5	100	100	55	21	8	4	2	1
Flyktninger	1	0	0	8	6	100	100	100	31	7	4	2	1
Sosialhjelpsmottakere	3	2	1	20	9	37	36	29	100	13	11	6	1
Aleneboende under 35år	0	0	0	7	3	15	11	5	11	100	0	0	0
Aleneboende 36-49år	2	2	0	9	3	12	8	4	12	0	100	0	0
Aleneboende 50-66år	7	6	0	5	2	6	3	1	6	0	0	100	0
Aleneboende 67 år og eldre	24	0	24	0	0	3	1	0	1	0	0	0	100

Tabell A2. Overlapp mellom ulike grupper i data fra EU-SILC 2006. Prosent

	Enslig forsørger	Barnefamilier med lav inntekt, 1. desil	Barnefamilier med lav inntekt, 1. kvintil	Par med barn 0-17 år	Aleneboende 16-35 år	Alle aleneboende	Sosialhjelpsmottakere	Seniorer (50 - 66 år)	AFP- og alderspensjonister	Aleneboende minstepensjonister	Minstepensjonister som ikke bor alene	Uførepensjonister
Enslig forsørger	100	0	0	0	0	0	12	9	0	0	0	3
Barnefamilier med lav inntekt, 1. desil	0	100	100	100	0	0	13	7	0	0	1	2
Barnefamilier med lav inntekt, 1. kvintil	0	47	100	100	0	0	9	7	0	0	1	2
Par med barn 0-17 år	0	9	20	100	0	0	2	9	0	0	0	2
Aleneboende 16-35 år	0	0	0	0	100	100	8	0	0	0	0	3
Alle aleneboende	0	0	0	0	30	100	6	24	27	7	0	11
Sosialhjelpsmottakere	12	11	16	23	12	31	100	15	4	3	2	9
Seniorer (50 - 66 år)	1	1	2	12	0	17	2	100	4	1	3	22
AFP- og alderspensjonister	0	0	0	0	0	36	1	7	100	7	15	0
Aleneboende minstepensjonister	0	0	0	0	0	100	9	19	79	100	0	21
Minstepensjonister som ikke bor alene	0	1	1	4	0	0	2	23	72	0	100	28
Uførepensjonister	2	1	2	11	2	27	5	77	0	4	11	100

Kilde: EU-SILC 2006, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A3. Standardavvik for prosenttall

Antall observasjoner	Observert prosent																		
	1	2	3	5	7	10	15	20	30	50	70	80	85	90	93	95	97	98	99
300	0,7	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,5	2,8	3,2	3,5	3,2	2,8	2,5	2,1	1,8	1,5	1,2	1,0	0,7
400	0,6	0,9	1,0	1,3	1,6	1,8	2,2	2,4	2,8	3,1	2,8	2,4	2,2	1,8	1,6	1,3	1,0	0,9	0,6
500	0,5	0,8	0,9	1,2	1,4	1,6	2,0	2,2	2,5	2,7	2,5	2,2	2,0	1,6	1,4	1,2	0,9	0,8	0,5
600	0,5	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,8	2,0	2,3	2,5	2,3	2,0	1,8	1,5	1,3	1,1	0,9	0,7	0,5
1 200	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	0,9	0,8	0,6	0,5	0,4
1 400	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,3
1 600	0,3	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	0,9	0,8	0,7	0,5	0,4	0,3
2 500	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
3 000	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2
4 000	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2
5 000	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
15 000	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1
30 000	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
45 000	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
60 000	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

Tabell A4. Antall observasjoner i datagrunnlaget til tabellene. Inntektsstatistikk for husholdninger. 1996, 1999, 2002, 2004 og 2005

	1996	1999	2002	2004	2005
Hele befolkningen	37 980	26 825	59 403	4 549 802	4 585 233
Personer 16 år og eldre	29 909	21 021	46 438	3 582 048	3 618 266
Personer 25-65 år	20 679	15 152	32 713	2 484 307	2 506 490
Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	9 042	7 174	15 734	1 090 780	1 122 879
Barnefamilier					
Enslige forsørgere	1 592	927	2 580	276 328	283 085
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse ¹	749	551	1 425	95 731	97 495
Par med barn 0-17 år i alt	18 996	13 543	29 364	1 898 000	1 903 027
Barn under 18 år	9 523	6 821	15 124	1 082 845	1 087 283
Trygdemottakere					
Alderspensjonister ²	3 141	2 034	5 574	555 909	560 269
Uførepensjonister ²	1 490	1 047	2 770	253 174	252 243
Tidsbegrenset uførestønad ²	:	:	:	8 790	19 682
AFP-pensjonister ²	115	124	389	37 071	38 463
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle) ²	270	161	326	31 443	30 988
Aleneboende minstepensjonister ³	315	186	596	77 962	73 283
Aleneboende minstepensjonister med alderspensjon ³	:	:	:	62 304	58 064
Aleneboende minstepensjonister med uførepensjon ³	:	:	:	13 696	13 420
Langtidssyke ⁴	431	463	1 199	111 641	147 791
Langtidsledige ⁵	545	145	515	58 107	53 427
Innvandrere og flyktninger					
Innvandrere i alt ⁶	2 056	1 676	4 367	369 160	391 344
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn ⁷	1 264	993	2 953	257 239	276 592
Flyktninger ⁸	608	534	1 653	140 761	152 323
Andre grupper					
Sosialhjelpsmottakere ⁹	1 287	591	1 594	166 996	162 908
Aleneboende under 35 år ¹⁰	895	554	1 363	205 171	206 512
Aleneboende 35-49 år	678	473	989	147 126	150 208
Aleneboende 50-66 år	600	468	1 135	172 648	178 861
Aleneboende 67 år og eldre	802	487	1 613	237 269	237 410

¹ Tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala).

² Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har pensjonsstatus iflg. NAV.

³ Aleneboende og mottaker av særtillegg.

⁴ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker mottar rehabiliterings- eller attføringspenger.

⁵ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har vært registrert som arbeidsledig i sammenhengende seks måneder eller mer.

⁶ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er førstegenerasjonsinnvandrer eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

⁷ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrer med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia.

⁸ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er flyktning.

⁹ Personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker har mottatt sosialhjelp i løpet av året.

¹⁰ Husholdninger bestående av kun en student er utelatt fra aleneboende under 35 år.

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A.5. Antall observasjoner i datagrunnlaget. EU-SILC 2005 og 2006. Antall personer

	2005	2006
Enslig forsørger	225	209
Barnefamilier med lav inntekt, 1. desil	194	188
Barnefamilier med lav inntekt, 1. kvintil	392	396
Par med barn 0-17 år	1994	1989
Aleneboende 16-35 år	487	316
Alle aleneboende	1316	1045
Sosialhjelpsmottakere	250	215
Seniorer (50 - 66 år)	1539	1496
AFP- og alderspensjonister ¹	754	787
Aleneboende minstepensjonister	100	75
Minstepensjonister som ikke bor alene	158	163
Uførepensjonister	445	430

¹ I 2005 dekker gruppen bare alderspensjonister, AFP pensjonister inkludert først fra og med 2006.

Kilde: EU-SILC 2005 og 2006, Statistisk sentralbyrå